T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİ İÇİN PROMETHEE TABANLI ÇOK KRİTERLİ KARAR DESTEK SİSTEMLERİ: AKSARAY KALEİÇİ YERLEŞİMİ ÖRNEĞİ

Mehmet ÖZER

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Aralık-2025
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Mehmet ÖZER tarafından hazırlanan "Tarihi Kent Merkezlerinin Sürdürülebilir Gelişimi İçin PROMETHEE Tabanlı Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri: Aksaray Kaleiçi Yerleşimi Örneği" adlı tez çalışması 18/12/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü MİMARLIK Anabilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**İmza**
Başkan Doç. Dr. İlhan KOÇ (Konya Teknik Üniversitesi)	……..
Danışman Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ (Konya Teknik Üniversitesi)	……..
Üye Prof. Dr. Mehmet Emin BAŞAR (Konya Teknik Üniversitesi)	……..
Üye Prof. Dr. F. Duygu SABAN (Çukurova Üniversitesi)	……..
Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KAŞ (KTO Karatay Üniversitesi)	……..

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Mevlüt UYAN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Mehmet ÖZER

Tarih: 18/12/2025

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİ İÇİN PROMETHEE TABANLI ÇOK KRİTERLİ KARAR DESTEK SİSTEMLERİ: AKSARAY KALEİÇİ YERLEŞİMİ ÖRNEĞİ

Mehmet ÖZER

Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ
2025, 214 Sayfa

Jüri
Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ
Prof. Dr. Mehmet Emin BAŞAR
Prof. Dr. F. Duygu SABAN
Doç. Dr. İlhan KOÇ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KAŞ

Kentler, insanoğlunun yaşam biçimi, toplumsal ve kültürel yapılarının gelişimiyle birlikte değişen dinamik yerleşim merkezleridir. İlk yerleşimlerinden günümüze kadar kentler, doğal, ekonomik ve sosyal faktörlerin etkisiyle şekillenip dönüşürken, fiziksel ve kültürel kimlikleriyle geçmiş mirası günümüze taşımışlardır. Taşıdıkları tarihi ve kültürel mirasın özgün niteliğinin korunması, yenilenmesi ve planlanması sosyal, çevresel ve bilimsel yönden çok boyutlu sürdürülebilir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Tarihi kent merkezlerinde koruma ve planlama çalışmaları yapılırken, kentsel mirası koruyacak, tarihi dokuda bozulmayı önleyecek ve modern şehir gereksinimlerini karşılayacak kentsel ölçekte karar verme kriterlerine ihtiyaç vardır. Günümüzde karar verme aşamasında geleneksel ve iç güdüsel yöntemler yerine, problemlerin çözümü, alternatifin değerlendirilmesi ve sıralanmasında çok disiplinli yöntemler kullanılmaktadır. Literatürde, çoklu alternatifler arasından karar vermede yardımcı olmak, kriterlerin çözümlenmesi ve grafiksel modelleme çeşitleri üzerine onlarca Karar Destek Sistemleri geliştirilmiştir. Tez çalışmasında karar destek sistemlerinden AHP tabanlı PROMETHEE yöntemi kullanılmıştır.

Tarihi ve kültürel miras değerindeki önemli eserleri barındıran Aksaray Kent merkezinde günümüzde kalıntıları kalmayan ancak arşiv belgeleri ve eski fotoğraflarla varlığı ispatlanan kale surları, kent merkezinin odağında yer almaktadır. Aksaray Kaleiçi bölgesi eğitim, idari, ticari ve dini yapılarının bulunduğu aktif ve yaşayan tarihi merkez niteliğini korumaktadır. Alan, içindeki yapı ve tescil nitelikleri, fonksiyonları göz önünde bulundurularak altı bölgeye ayrılmış, her bir bölgedeki tarihi yapılar ve sokak dokusundaki değişim ve dönüşümler arşiv belgeleri, fotoğraflar ve imar planları üzerinde ele alınmıştır. Söz konusu tarihi alanda yapılacak çalışmanın bilimsel altyapısını oluşturmak ve karar vermede yardımcı olmak için literatürdeki değerlendirme kriterleri beş başlık altında sınıflandırılmıştır. Çalışma alanında bilimsel tabanlı bir yaklaşımla karar vermek amacıyla farklı alanlarda bilgi ve donanıma sahip belirlenen on uzmanla yapılan görüşmeler ve anket çalışmasıyla karar matrisi ve kriterlerin ağırlığı belirlenmiştir. PROMETHEE yazılımı yardımıyla ise uzmanların değerlendirmelerinde Kaleiçi'ndeki altı bölgenin pozitif ve negatif net üstünlük sıralaması elde edilmiştir. 'Kentsel Özgünlük' değeri en önemli kriter olarak öne çıkmış, değerlendirme sürecinde 'Kentsel Özgünlük' kavramı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda kültürel miras değerlerine sahip tek yapı veya tarihi çevrenin özgün değerlerinin korunmasını sağlayacak sistematik ve çok boyutlu bir karar verme yöntemi tezde kurgulanmış ve Aksaray kenti özelinde uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aksaray Kent Merkezi, Karar Destek Sistemleri, Mimaride Sürdürülebilir Yenileme, Tarihi Çevrede Koruma, Yeniden Canlandırma.

ABSTRACT

PhD THESIS

PROMETHEE BASED MULTI CRITERIA DECISION SUPPORT SYSTEMS FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HISTORICAL CITY CENTERS: THE CASE OF AKSARAY CITADEL

Mehmet ÖZER

Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of Architecture

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa KORUMAZ

2025, 214 Pages

Jury
Assoc. Prof. Dr. Mustafa KORUMAZ
Prof. Dr. Mehmet Emin BAŞAR
Prof. Dr. F. Duygu SABAN
Assoc. Prof. Dr. İlhan KOÇ
Asst. Prof. Dr. Mustafa KAŞ

Cities are dynamic settlement centers that evolve alongside transformations in human life and the development of social and cultural structures. From their earliest formations to the present, cities have been shaped by natural, economic and social factors. Through their physical and cultural identities, they convey the legacy of the past into contemporary life. The preservation, renewal and planning of the distinctive character of the historical and cultural heritage they embody should be addressed through a multi-dimensional, sustainable approach from social, environmental and scientific perspectives.

In undertaking conservation and planning studies within historical city centers, there is a need for urban-scale decision-making criteria that can safeguard urban heritage, prevent deterioration of the historical fabric and meet the requirements of modern urban life. Today, rather than relying on traditional and intuitive approaches during the decision-making stage, interdisciplinary methods are employed to solve problems and to evaluate and rank alternatives. In the literature, numerous Decision Support Systems have been developed to facilitate decision-making among multiple alternatives, to analyse criteria and to offer various forms of graphical modelling. This thesis employs the AHP-based PROMETHEE method, a Multi-Criteria Decision Analysis (MCDA) approach, to systematically evaluate conservation alternatives.

In the city center of Aksaray, which contains significant monuments of historical and cultural heritage value, the fortress walls—no longer extant but whose existence is substantiated by archival documents and historical photographs—are located at the focal point of the urban core. The Aksaray Kaleiçi district remains an active, living historical center that hosts educational, administrative, commercial and religious buildings. Considering the characteristics, functions, and registration statuses of the buildings within the area, the site was divided into six sub-regions; for each sub-region, the changes and transformations of historical structures and the street fabric were examined through archival documents, photographs and zoning plans. To establish the scientific foundation of the intervention to be carried out in this historic area and to support decision-making, evaluation criteria drawn from the literature were classified under five headings. In order to make scientifically grounded decisions for the study area, interviews and a questionnaire were conducted with ten selected experts possessing knowledge and expertise in different fields, through which the decision matrix and criterion weights were determined. Using PROMETHEE software, positive and negative net outranking rankings were generated for the six sub-regions within Kaleiçi based on expert assessments. “Urban Authenticity” emerged as the most influential criterion and the evaluation process focused particularly on this concept. Accordingly, the thesis develops a systematic and multidimensional decision-making method intended to ensure the

protection of the authentic values of a single building or a historical environments possessing cultural heritage significance and applies this framework specifically to the city of Aksaray.

Keywords: Aksaray City Center, Decision Support Systems, Sustainable Renovation in Architecture, Conservation in the Historical Environment, Revitalization.

ÖNSÖZ

Tez çalışmamda tarihi kent merkezlerinin sürdürülebilir gelişimi ve yenilenmesine yönelik karar verme ve uygulama evresinde Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri'nin kullanımı araştırılmış ve Aksaray Kaleiçi kent merkezi örneği üzerinden ele alınmıştır. Tarihi ve kültürel mirasın korunması, yenilenmesi, Restorasyonu, planlanması ve gelecek kuşaklara aktarılması sürecinde bilimsel yöntemlere dayalı ve çok boyutlu yöntem ve yaklaşımların uygulanmasının gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu çalışmada teorik ve uygulamalı düzeyde tarihi çevrelerin korunması ve yaşatılmasına yönelik karar alma süreçlerinde katkı sunacak bilimsel yöntemler geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Tez sürecinde, geçmişten günümüze taşıdığı tarihi ve kültürel miras değerleriyle önemli bir yere sahip olan Aksaray Kaleiçi bölgesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Aksaray Kent merkezinde yapılan analizler, arşiv belgeleri, eski fotoğraflar, imar plan değişimleri ve plan raporları çerçevesinde değerlendirilmiş, alanda yapılacak uygulamalarda doğru ve nitelikli karar verme süreci AHP tabanlı PROMETHEE yöntemiyle desteklenmiştir. Tarihi çevre için sunulan söz konusu yöntemde teorik çerçevenin yanı sıra tez konusu seçilen alan Aksaray ili özelinde uygulama yapılıp test edilerek yöntemin geçerliliği ele alınmıştır. Aksaray tarihi kent merkezi özelinde uygulanan bu yöntemin, gelecekte başka tarihi kent merkezlerinde de karar alma aşamasında uygulanabilmesi hedeflenmektedir.

Tez çalışmam boyunca bilgi ve katkılarıyla destek olan ve çalışmama yön veren değerli Danışman hocam Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ'a teşekkür eder, kendisine ve ailesine sağlık ve başarılar dilerim. Jüri üyesi değerli hocalarım; Prof. Dr. F. Duygu SABAN, Prof. Dr. M. Emin BAŞAR, Doç. Dr. İlhan KOÇ ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kaş'a teşekkür eder hayat boyu sağlıklı ve mutlu günler dilerim. Doktora eğitimim süresince ders aldığım kıymetli akademisyen hocalarıma, anket çalışmasında görüşlerine başvurduğum Uzmanlar ve bilim insanlarına teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte bana her zaman manevi destek olan, inanan ve güvenen başta sevgili eşime, çocuklarıma ve aileme sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu tez sadece bir akademik çalışma değil, doğup büyüdüğüm ve yaşadığım Aksaray şehri başta olmak üzere tarihi kentlerin kimliğine, geçmişten geleceğe uzanan tarihi, sosyal ve kültürel sürekliliğine duyulan saygının bir ifadesi olarak kaleme alınmıştır.

Mehmet ÖZER
KONYA-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vii**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **xi**

1. GİRİŞ **1**

1.1.Tezin Amacı 5
1.2.Tezin Önemi 6
1.3.Tezin Hipotezi ve Araştırma Soruları 8
1.4.Tez Kapsamı 8
1.5.Kaynak Araştırması 10
1.5.1. 'Tarihi çevre, yenileme, koruma ve kültürel miras' başlıklı literatür incelemesi 10
1.5.2.Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri (ÇKKDS) ve yöntemlerini içeren literatür incelemesi 17
1.5.3. 'Mimaride sürdürülebilirlik' başlıklı literatür incelemesi 27
1. 5. 4. Aksaray tarihi ve mimarisini ele alan literatür incelemesi ve analizi 32
1.6. Materyal ve Yöntem 35
1.6.1. Materyal 35
1.6.2. Yöntem 36

2. TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN PLANLAMA VE YÖNETİM İLKELERİ **40**

2.1. Tarihi Kent Merkezleri ve Önemi 43
2.2. Tarihi Kent Merkezlerinde Bozulma Nedenleri 44
2.3. Tarihi Kent Merkezindeki Sürdürülebilir Tasarım Kriterleri 47
2.3.1. Kültürel sürdürülebilirlik 50
2.3.2. Sosyal sürdürülebilirlik 54
2.3.3. Fiziksel sürdürülebilirlik 55
2.4. Tarihi Kent Merkezlerinin Kentsel Yeniden Canlandırma Kriterleri (Urban Regenation) ve Uygulamaları 56
2.5. Bölüm Değerlendirmesi 61

3. KARAR DESTEK SİSTEMLERİ VE KENTSEL KORUMADA ÖNEMİ **62**

3.1. Karar Destek Sistemleri 62
3.1.1. 'Karar verme' kavramı 63
3.1.2. Karar tipleri 64
3.2. Çok Kriterli Karar Verme Sistemleri (ÇKKVS) Tanımı 65
3.2.1. Çok Kriterli Karar Verme Sistemlerinin (ÇKKVS) ortaya çıkışı 66
3.3. Mimari ve Kentsel Korumada Karar Destek Sistemleri Kullanımı 68
3.4. AHS/AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) 69

3.5. PROMETHEE Karar Destek Sistemi 71
3.6. Bölüm Değerlendirmesi 74

4. ALAN ÇALIŞMASI: AKSARAY KENT MERKEZİ KALE İÇİ BÖLGESİNİN PROMETHEE YÖNTEMİYLE PLANLAMA KARARLARININ İRDELENMESİ 75

4.1. Alanın Tarihçesi ve Genel Özellikleri 75
4.2. Alanla İlgili PROMETHEE Değerlendirme Kriterlerinin Belirlenmesi..... 84
4.3. Aksaray Kaleiçi Bölgesi İçin Önerilen Kültürel Miras Kriterlerinin Sınıflandırılması..... 85
4.3.1.Kentsel özgünlük değeri 87
4.3.2. Tarihsel ve belge değeri 90
4.3.3.Kültürel ve sanatsal- estetik değer 92
4.3.4.Ekonomik değer 94
4.3.5. Kentsel, biçimsel sürdürülebilirlik değeri 96
4.4. Aksaray Kaleiçi'ndeki Altı Bölgenin Genel Özellikleri, İmar Plan Değişimleri, Dönüşüm ve Yenileme Çalışmaları 98
4.4.1.Birinci bölge; Ulucami ve çevresinde yapılan dönüşüm ve yenileme çalışmaları 99
4.4.2. İkinci bölge; Hükümet Konağı, Kent Meydanı ve çevresinde yapılan dönüşüm ve yenileme çalışmaları. 104
4.4.3. Üçüncü bölge: Belediye İşhanı ve çevresi 110
4.4.4. Dördüncü bölge; ticaret merkezi (Kentsel sit alanı) 113
4.4.5. Beşinci bölge; tarihi kent merkezindeki ticaret+ konut alanları 119
4.4.6. Altıncı bölge; tarihi kent merkezindeki ticaret+ konut alanları 123
4.5. AHP Yöntemi ile Bölgelerin Kriter Ağırlığının Hesaplanması:..... 125
4.5.1.Tutarlılık oranı analizi: 129
4.5.2. Kriter ağırlık sıralaması 130
4.6. Kaleiçi Bölgesinin Tamamının PPROMETHEE Yöntemi ve GAIA Düzlemi ile Yapılan Analiz Çalışması 131
4.6.1.GAIA düzlemi üzerinde Kaleiçi'ndeki bölgelerin aldığı değerler ve yorumlanması..... 134
4.6.2.Promethee Network Şeması üzerinde Kaleiçi'ndeki bölgelerin aldığı değerler ve yorumlanması. 136
4.7. PPROMETHEE Yöntemiyle Yapılan Analiz Çalışması (Action Profil)..... 137
4.7.1. Birinci bölge 137
4.7.2. İkinci bölge 138
4.7.3. Üçüncü bölge 139
4.7.4. Dördüncü bölge..... 140
4.7.5. Beşinci bölge..... 140
4.7.6. Altıncı bölge 141
4.8. Bölüm Değerlendirmesi 142
4.9. Tartışma 144
4.9.1. Yöntemsel yaklaşım ve literatürdeki yeri 145
4.9.2. Değerlendirme kriterlerinin analizi: Ekonomik değer ve kentsel özgünlük karşılaştırması 146
4.9.3. Aksaray Kaleiçi bölge analizleri ve kentsel dönüşüm uygulaması eleştirisi 146
4.9.4. Disiplinler arası uzman görüşlerinin entegrasyonu 147

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 148

5.1. Sonuçlar 148
5.2. Öneriler 153

KAYNAKLAR 159

EKLER 176

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

Simgeleri yazmaya buradan başlayınız ve yazım kılavuzunda belirtildiği şekilde düzenleyiniz. Simgelerin bitiminden sonra, kısaltmalar başlığından önce bir satır boşluk bırakınız.

Kısaltmalar

AHP: Analytic Hierarchy Proses.
AHS: Analitik Hiyerarşi Süreci.
CBS: Coğrafi Bilgi Sistemleri
CRITIC: Criteria Importance Through Intercritera Correlation.
ÇKKDS: Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri.
ÇKKV: Çok Kriterli Karar Verme.
ÇKKVY: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri
ELECTRE: Elemination and Choice Translating Reality English.
GAIA: Geometrical Analysis for Interactive Aid.
KAP: Kamuyu Aydınlatma Platformu.
KVKBKM: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
LEED: Leadership in Energy and Environmental Design (Enerji ve Çevre Dostu Tasarımda Liderlik)
PROMETHEE: Preference Ranking Organization Method for Encrichment Evaluations
SAW: Ağırlıklı Toplam Model-Weighted Sum Model.
TDK: Türk Dil Kurumu.
TOKİ: Toplu Konut İdaresi.
TOPSIS: The Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution.
UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
VIKOR: Vlse Kriterijumska Optimizacja Kompromisno Resenje.

1. GİRİŞ

Kentler, insanoğlunun yaşam biçimi, kültürel ve toplumsal yapılarının gelişimiyle birlikte sürekli değişen ve uyum sağlayan dinamik yerleşim merkezleridir. İnsanlığın ilk yerleşimlerinden günümüze kadar geçen süreçte kentler, kültürel ve sosyal yaşamın bir ürünü olarak doğal, ekonomik ve sosyal etkenlerle şekillenmiş, gelişmiş ve dönüşmüştür. Bu değişim sürecinde kentler, fiziksel yapılarıyla birlikte kültürel kimliklerini de kazanmışlar ve geçmişlerinden miras aldıkları hafızayı günümüze taşımışlardır.

Kentlerin sahip olduğu tarihi kimlik, onların geçmişten günümüze taşıdıkları kültürel ve tarihi mirası ifade etmektedir. UNESCO'nun 1972 tarihli 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde belirttiği gibi, "*Kentlerin kültürel değeri, geçmiş ve gelecek kuşaklar arasında bir bağlantı oluşturur ve kültürel çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunur*"(UNESCO,1972'den aktaran Gümüşçü, 2018). Tarihi kimlik, bir kentin yapısal karakterini ve özgünlüğünü belirleyen temel unsurlardan biridir. Kentlerin sahip oldukları bu kimlik, o kentin yaşayan sakinlerinin ve ziyaretçilerinin bu mekâna duydukları bağlılığı güçlendirmekte ve toplumsal bir hafıza oluşturmaktadır. Tarihi kentin kimliğinin korunması ile kentin fiziki yapısının yanında, kültürel ve sosyal yaşamını da kapsayan bir yaklaşımla kentin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Tarihi ve kültürel miras değerlerine sahip olan kentlerin korunması ekonomik, sosyal ve çevresel yönden çok boyutlu sürdürülebilir bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. 'Sürdürülebilirlik' kavramı günümüzde kentlerin korunması, nitelikli planlanması ve yönetilmesinde önemli bir yere sahiptir. Genel anlamda ise 'Sürdürülebilirlik' literatürde (Keleş, 1988) ve Birleşmiş Milletlerin 1987 yılında yayınlanan Brundtland Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporunda[1]; 'Günümüzdeki nesillerin gereksinimlerini karşılarken, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri potansiyeli tehlikeye atmamak ve ödün vermemek' şeklinde tanımlanmaktadır. Kentlerin tarihi değerlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel yönden kentsel koruma ve mimari koruma disiplinleri çerçevesinde sürdürülebilirlikle entegre

[1] 'Our Common Future: Report Of The World Commission On Environment And Development'1988-1992 yılları arasında Sürdürülebilir Kalkınma konusu BM tarafından yapılan yaklaşık 600 sempozyum ve konferansla ele alınmıştır. 'Ortak Geleceğimiz Merkez' adıyla kurulan vakıf aracılığıyla, Sürdürülebilir Kalkınma kavramının çok sayıda ülke ve topluma ulaştırılması sağlanmıştır. (Lerner, 1991'den aktaran Şaşmaz, 2012)

edilmesi yönünden önemlidir. Tarihi dokunun devam ettirilmesi ve tarihi yapıların çevresiyle beraber korunarak ve yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılması vurgulanmaktadır (Zakar, 2018). Özellikle tarihi ve kültürel mirasın korunması, kentin tarihi dokusunun sürdürülebilir gelişim stratejileri önemli bir planlama ve politika yapımını gerektirmektedir.

Tarihi kent merkezleri şehirlerin odağında bulunan idari, kültürel, ekonomik, tarihsel ve sosyal niteliklerdeki fiziki mekanları barındıran alanlardır. Kent içerisinde çekim merkezi niteliğindeki bu alanlarda zamanla ekonomik, sosyal ve fiziksel değişimler görülmektedir. Kentte nüfus artışı, ticaretin gelişmesi ve hızlı sanayileşme gibi sebeplerle kentlerin aşırı büyümesi tarihi kent merkezlerinin niteliğinin bozulmasına ve fiziksel yıpranmalara neden olmaktadır. Gelişen süreçte tarihi kent merkezlerinin kültürel miras niteliğindeki sokak dokuları ve yapıları tahrip olmaktadır. Ayrıca söz konusu merkezlerin fiziksel yıpranma ve çöküntü alanına sahip niteliksiz kentsel mekânlara dönüştüğü görülmektedir. Tarihi kent merkezlerinin özgün niteliğinin korunması, bozulmanın durdurulması, niteliksiz ek yapılardan arındırılması geçmişle gelecek arasında sürdürülebilir bir canlandırma modelinin uygulanması gerekmektedir. Tarihi merkezlerin güncel işlevler ve kullanım alanlarıyla eski dokunun mimari ve kentsel tasarım açısından uyumlu hale getirilmesi önemli bir planlama sorunudur. Tarihi merkezdeki adaptasyon sürecinde, geçmişin değerleriyle günümüzün modern gereksinimleri arasında denge sağlanması ve kentin tarihi-kültürel karakterinin korunması önemli bir stratejik yaklaşım gerektirmektedir.

Tarihi kent merkezlerinin özgün dokusunun korunarak yapılan yenileme ve canlandırma sürecinde, sürdürülebilirlik ilkesi büyük öneme sahiptir. Söz konusu süreç, kentsel tarihi izlerin ve toplumsal hafızanın korunmasını içerirken, mevcut tarihi yapıların nasıl geri dönüşüme uğratılacağı ve çevresine nasıl bir yapılaşmanın getirileceği gibi soruları da gündeme getirmektedir. Fielden (1993) ve Jokiethoy (1998)' a göre göre; 'tarihi nitelikli alanların ekonomik ve sosyal yönden canlılığını artırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve tarihi mirası korumak amacıyla, kentlerde özgün fonksiyonunu kaybetmiş veya tahrip olmuş tarihi yapı ve çevrelere yeni işlevler kazandırmak büyük önem taşımaktadır'. Tarihi kent merkezlerinde sürdürülebilir yenileme ve canlandırma yöntemleri kentsel yaşam kalitesini artırırken, tarihi ve kültürel birikimlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

Tarihi kent merkezlerinde nitelikli bir koruma ve planlama çalışmaları yapılma evresinde farklı değerlendirme kriterleri yer almaktadır. Söz konusu kriterler, hem

mimari mirasın korunmasını, bozulmanın durdurulmasını hem de modern şehir gereksinimlerini karşılayacak niteliklerde kentsel ölçekte belirlenmiştir. Tarihi kent merkezlerinde nitelikli bir koruma ve planlama anlayışını geliştirmek için 'Tarihi Çevre, Koruma, Yenileme ve Canlandırma' anahtar kelimelerini içeren literatürde öne çıkan kriterler; 'Kentsel ölçekte planlama, tarihi merkez ve yakın çevresinin birlikte ele alınması, yenileme ve canlandırma projeleri, çöküntü bölgelerinin ayıklanması, tarihi doku üzerindeki baskıyı hafifletmek, merkeze ulaşılabilirliği sağlamak, tasarım sürecinde yerel malzeme kullanmak, tarihi bölge ile yeni yerleşim arasında organik bağ kurmak ve sürdürülebilir kentsel koruma anlayışına sahip olmak' şeklinde sıralanmıştır (Günaydın,2019; Ahunbay,1996).

Günümüzde karar vericilerin karşılaştığı problemlerin çözümünde ortaya çıkan birden fazla alternatifin değerlendirilmesi ve sıralanması çok disiplinli yöntemlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bilimsel yöntemlerin gerekliliğine inanan uzmanlar doğru kararı verebilmek amacıyla gereken enformasyonu kendilerine sistematik bir biçimde sunan bir modelin eksikliğini belirtmişlerdir (Pullin ve diğ., 2004). Bilim ve teknolojinin gelişmesi sonucu, karmaşık sorunların çözümünde geleneksel yöntemler, yorumlar ve içgüdüsel deneyimlere dayalı karar vermenin yetersiz kalabileceğini ortaya çıkarmaktadır. Tarihi, kültürel ve mimari değerlere sahip kentlerde planlama ve uygulama aşamasında nitelikli karar vermek önemlidir. Mimari ve kentsel planlama süreçlerinde karşılaşılan çok kriterli konular, bilimsel yöntemlerle analitik karar verme üretimini gerektirmektedir. Bu kararlar hem kentin sürdürülebilir gelişimine hem de kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamalıdır. Söz konusu alanlarda karar verme aşamasında karar vericiler ve uzmanlar, geleneksel yöntemler yerine son yıllarda geliştirilen 'Analitik Karar Destek Sistemlerini' kullanmaktadır. Literatürde alternatifler arasından karar vermede yardımcı olmak, çoklu kriterlerin çözümlenmesi ve grafiksel modelleme çeşitleri üzerine birçok Karar Destek Sistemi geliştirilmiştir. ÇKKVY, karmaşık veri ve kriterleri analiz edip farklı tasarım alternatiflerini değerlendirirken, kültürel ve çevresel etkileri nesnel bir şekilde değerlendirmektedir. Ayrıca bu sistemler, tarihi nitelikli eser ve kültürel miras bölgelerine ait teknik bilgiler, değerler, çok sayıda kriter ve alternatifi değerlendirerek uygun karar verme imkânı sunmaktadır.

ÇKKV (Çok Kriterli Karar Verme) tekniklerinden olan PROMETHEE (Preference Ranking Organization Method for Encrichment Evaluations), ilk defa 1982

yılında Jean Pierre Brans[2] tarafından geliştirilmiştir. PROMETHEE metodu ÇKKV problemlerinin çözümünde etkili ve kolay uygulanabilen, karar vericiye kolay anlaşılır, basit, hızlı ve anlaşılabilir çözüm üreten yöntemlerden biri olarak kullanılmaktadır. Söz konusu yöntem mimari ve kentsel planlama alanında, farklı tasarım alternatiflerini değerlendirmede, en uygun olanını seçme ve sıralamada kullanılmaktadır. PROMETHEE yöntemini diğer ÇKKV yöntemlerden ayıran temel özelliklerinden birincisi; her bir faktör için ayrı tercih fonksiyonu kullanılmasının yanında alternatiflerin kısmi ve tam sıralamasının yapılmasıdır (Ulutaş, 2023).

Bu tez çalışmasında Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri Aksaray kent merkezinin Kaleiçi bölgesinde uygulanmıştır. Anadolu'nun ortasında yer alan Aksaray kenti tarihi ve kültürel miras niteliğindeki eserlere ev sahipliği yapmaktadır. Kent merkezinde günümüzde kale surlarından sadece az miktar kalıntısı bulunan ancak arşiv, belge ve eski fotoğraflardaki görseller ışığında varlığı ispatlanan kale surları, kent merkezinin odağında yer almaktadır. Günümüzde Kaleiçi bölgesi ve yakın çevresi idari, eğitim, ticari ve ibadet yapılarının bulunduğu aktif ve canlı önemli bir tarihi merkez niteliğini korumaktadır. Kaleiçi bölgesinde hem bireysel olarak tek bina ölçeğinde hem de büyük kentsel ölçekte koruma ve yaşatma amaçlı sürdürülebilir kararlar üretilmesi için AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) ile entegre edilmiş PROMETHEE yöntemi çalışmada kullanılmıştır. Aksaray özelinde analiz edilip geliştirilen ve uygulanan tez çalışmasındaki yöntemin, ülkemiz ve dünya genelindeki diğer tarihi kent merkezlerinde genellenebilir bir çerçeve sunarak, karar almada ve pratik uygulamalarda katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında Aksaray Kaleiçi bölgesindeki tarihi yapıları da barındıran merkez, **kullanım fonksiyonları, koruma bölgesi sınırları ve tescilli yapılar dikkate alınarak** altı bölgeye ayrılmıştır. Her bir bölge içerisindeki tarihi nitelikli yapı stoku ve çevresi, sokak dokuları, geçmişten günümüze arşiv belgeleri ve fotoğrafları, değişim ve dönüşümün imar planları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Söz konusu tarihi alanda yapılan çalışmanın teorik altyapısını oluşturmak ve doğru karar verme aşamasında yol göstermek amacıyla literatürde öne çıkan onlarca değerlendirme kriterleri sınıflandırılmış, benzer başlıklar altına alınabilecekler beş ana grupta ele alınmıştır;

a. Kentsel Özgünlük Değeri

---

[2] 1966 yılında Brüksel ULB/VUB Üniversitesinde Matematik alanında doktora yaptı. Brüksel Vrije Üniversitesinde araştırmacı akademisyendir. Karar destek sistemleri ve çok kriterli karar analizi üzerine çalışmaları bulunmaktadır. PROMETHEE ve GAIA metodolojisinin başlatıcısıdır.
https://scispace.com/authors/jean-pierre-brans-ee617a8k59 ve https://icdsst2017.wordpress.com/jp-brans/

b. Tarihsel ve Belge Değeri

c. Kültürel, Sanatsal ve Estetik Değer

d. Ekonomik Değer

e. Kentsel ve Biçimsel Sürdürülebilirlik Değeri.

Çalışma alanı olan Aksaray kent merkezi için bölgeleme ve kriterler belirlendikten sonra bilimsel tabanlı bir yaklaşımla karar vermek amacıyla farklı alanlarda enformasyon, koruma alanında uzmanların görüşleri alınmıştır. Aksaray ili ve yakın çevresinde görev yapan Koruma Kurulu üyeleri, mimarlar, şehir plancısı akademisyenler ve arkeolog gibi meslek disiplinine mensup 10 uzmanın görüşü alınmıştır. Tezde önerilen yöntem çerçevesinde karar verme sürecinde belirlenen 10 uzman görüşü ve anket çalışmasıyla karar matrisi oluşturulmuştur. Kaleiçi bölgesinde 6 bölgeyi kapsayan alanın tamamı için 'Kentsel Özgünlük' en önemli kriter olarak öne çıkmış değerlendirme sürecinde özgünlük kavramı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda en son öneme sahip kriterin 'ekonomik değer' kriteri olduğu sonucuna ulaşılmış, değerlendirmede ekonomik kaygıların alanın sahip olduğu diğer niteliklerden sonra düşünülmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

1.1.Tezin Amacı

Tezin amacı; mimari koruma ve kent ölçeğindeki karar alma süreçleri için nitelikli bir değerlendirme yöntemi sunarak bu yöntemi taşınmaz tarihi ve kültürel mirasın korunması alanında uygulamak ve bu alanlara yönelik nitelikli bir karar verme sürecini gerçekleştirmektir. Bu kapsamda kültürel miras değerlerine sahip tek yapılar veya tarihi çevrelerin özgün değerlerinin korunmasını sağlayacak sistematik ve çok boyutlu bir karar verme sistemi tezde kullanılmıştır. Geliştirilen bu yöntemle, tarihi çevrelerde ve kent merkezlerinde kentin mevcut dokusu ve dinamikleriyle uyumlu, bütüncül ve sürdürülebilir kararların alınmasına yardımcı olacak bilimsel bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yöntemle farklı ölçeklerdeki koruma bölgelerinde daha tutarlı, analitik ve sürdürülebilir kararlar alınmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Teorik çerçevenin yanı sıra, geliştirilen yöntemin geçerliliği, çalışma alanı olarak seçilen Aksaray ili tarihi kent merkezi Kaleiçi bölgesi özelinde uygulanarak geniş kapsamlı incelenmiştir.

Birden çok bileşenin ve kriterin olduğu kültürel miras alanında karar üretilirken analitik düşünme ve her bir faktörü ağırlığına göre değerlendirmek önemlidir. Bu

çalışma, tarihi çevre ve koruma alanlarında doğru karar alma ve değerlendirmede gözlemlenen eksikliklere çözüm üretecek Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerine dayalı bir öneri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Aksaray kent merkezi Kaleiçi bölgesinde tarihi kale izleri içerisindeki yeni yapılaşmalar ve planlamalar için bir Karar Destek Sistemi oluşturulması veya mevcut bir sistemin bu alanda kullanımının hedeflenmesi, kentsel ölçekte sürdürülebilir planlama ve tarihi yapı ölçeğinde nitelikli yeniden işlevlendirme kararlarının önemini vurgulamaktadır. Çalışmada 'sürdürülebilirlik' kavramı, tarihi yapıların korunmasının sosyal, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını uzun süreçli, bütüncül ve geniş bakış açısıyla araştırmayı; tarihi mirasa sahip çevrenin korunarak ve yaşatılarak geleceğe aktarılmasını ifade etmektedir.

1.2.Tezin Önemi

Tez çalışması; tekil ve özel niteliğe sahip kentsel tarihi çevrelere yönelik alınan kararlarda bilimsel tabanlı, analitik ve uzman görüşleri doğrultusunda belirlenen kültürel mirasa atfedilen değerlerin ağırlıkları ile en uygun sonuca ulaşmayı sağlayacak bir yöntem ortaya koyması ile nitelikli bir karar verme sürecinin gerçekleşmesi yönüyle önemlidir. Böylelikle kültür mirasına yönelik alınacak kararlarda hata ihtimalinin en aza indirilmesi sağlanmış olacaktır.

'Koruma' kavramı günümüzde, yalnızca tarihi alanlardaki fiziksel yapıların muhafazasını değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve toplumsal hafızanın da korunmasını içeren bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu tez, karar verme süreçlerinde nitelikli sonuçlar elde edilmesi, uzman değerlendirme ve katkılarının sistematik hale getirilmesi, teorik ve uygulamalı bir yöntem önerisi geliştirilmesi yönleriyle büyük önem taşımaktadır. Korumaya yönelik alınacak kararlarının niteliği, tarihi kentsel ve taşınmaz kültürel miras alanının sürdürülebilirliği ile doğrudan ilişkilidir. Nitelikli karar alma aşamaları; mimari, tarihi, sosyal ve kültürel varlıkların tespiti, değerlendirilmesi ve uygun yöntemlerle gelecek kuşaklara aktarılması açısından belirleyici özelliktedir (Fielden ve Jokilehto, 1993).

Tez çalışması, tarihi kent merkezlerinde çok sayıda kriterin göz önüne alınarak analitik bir karar verme yönteminin nasıl olması gerektiğine yönelik değerlendirmeler yapması ve tarihi kentlerimizin kültürel değerlerini korumaya yönelik somut bir model önerisi getirmesi açısından önem taşımaktadır. Tarihi değerleri barındıran kent

dokularının korunması ve geleceğe yönelik nitelikli planlama kararları üretmede Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin kullanılması bakımından yenilikçi bir bakış açısı sunmaktadır

Tarihi alanlarda uygulanacak koruma uygulaması süreçlerinde farklı meslek grupları ile disiplinler arası iş birliği yapmak çalışmanın verimli sonuçlanması için önemlidir. Farklı meslek, donanım ve enformasyona sahip uzmanların görüş ve katkıları, alınacak kararların sadece teknik yönünü değil aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel yönüyle de ele alınmasını sağlamaktadır (Avrami ve diğ., 2000). Alanında uzman kişilerin görüşlerinin karar verme sürecine dahil edilmesi, uygulamanın bilimsel doğruluğunu pekiştirerek tarihi merkezdeki yenileme, canlandırma planlama ve uygulamaların kalitesini artırmaktadır. Bu tez çalışması mevcut koruma, yenileme ve canlandırma uygulamalarında karar alma süreçlerinde gözlemlenen eksiklikler ve yanlışlıklardan yola çıkarak AHP ve PROMETHEE gibi literatürde öne çıkan Karar Destek Sistemlerine dayanan özgün bir model önerisi sunmaktadır (Saaty, 2008). Bu yöntemlerin yerel verilerle bütünleştirilerek uyarlanması, literatüre bu alanda önemli bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Uygulama öncesi karar verme süreçlerinde bilimsel tabanlı yöntemlerin kullanılması, uygulama sonuçlarının da sürdürülebilir ve daha nitelikli olmasını sağlamakta ve ÇKKV yöntemlerine dayanan bir öneri geliştirmektedir. Uzman değerlendirmeleri, kriter karşılaştırmaları, sürecin bilimsel tabanlı olması ve yöntem analizinden çıkan sonuca göre karar alınması ve uygulanması, tarihi kentlerdeki taşınmaz kültürel miras değerlerinin geleceğe daha sağlıklı aktarılmasını mümkün kılacaktır. Söz konusu bilimsel tabanlı yaklaşımın somut örneğini sunmak, Karar Destek Sistemlerinin uygulamasını gerçekleştirmek amacıyla tez çalışmasında İç Anadolu bölgesinin önemli tarihi kentlerinden Aksaray'ın Kaleiçi bölgesi belirlenmiştir.

Bu tez çalışmasıyla; yok olan Aksaray Kalesi izleri içindeki tarihi dokunun ve çevresinin tespiti, dünya ve ülkemizdeki başarılı tarihi kent merkezi koruma uygulamalarının incelenerek Aksaray'a uyarlanabilmesi amacıyla öneri geliştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışma, Kentin eski tarihi kimliğine kavuşması için bilimsel tabanlı veri oluşturulması, tarihi çevre koruma bilincine katkıda bulunulması ve PROMETHEE yöntemi ile belirlenecek Çok Kriterli Karar Destek Sistemlerinin analiz yöntemi ile Aksaray kent merkezine uygulanması amaçlandığından dolayı önem taşımaktadır. Tez çalışması Aksaray kent merkezi Kaleiçi bölgesinde gelecekteki uygulamalara yönelik bir vizyon ortaya koyması ve sahip olunan kültürel mirasın

nitelikli bir şekilde korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlaması bakımından kritik öneme sahiptir.

1.3.Tezin Hipotezi ve Araştırma Soruları

Tezin ana hipotezi; Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerine dayalı olarak geliştirilen bir Karar Destek Sistemi, tarihi kent merkezlerinde mimari koruma ve kentsel ölçekte sürdürülebilir, bütüncül ve nitelikli planlama kararlarının alınmasında mevcut yaklaşımlardan daha etkili sonuçlar vermektedir. Bu hipotez doğrultusunda tez kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevap vermek hedeflenmiştir;

1. Tarihi değerlere sahip kent merkezlerinde taşınmaz kültürel mirasın korunmasına yönelik karar alma süreçlerinde AHP ve PROMETHEE gibi ÇKKV Yöntemlerinin kullanılması, alınacak kararların daha tutarlı ve analitik olmasını nasıl sağlayabilir?
2. Geliştirilen ÇKKV tabanlı yöntem, Aksaray Tarihi Kent Merkezi özelinde hem tek yapı ölçeğinde nitelikli yeniden işlevlendirme hem de kentsel ölçekte sürdürülebilir planlama kararlarının üretilmesine nasıl katkıda bulunabilir?
3. Farklı disiplinlerden (mimar, şehir plancısı, arkeolog) uzman görüşlerinin ÇKKV yöntemleri aracılığıyla karar verme sürecine entegrasyonu, koruma kararlarının bilimsel doğruluğunu ve toplumsal, ekonomik, kültürel boyutlarını nasıl güçlendirebilir?
4. ÇKKV yöntemleri kullanılarak elde edilen değerlendirme sonuçları, Aksaray Kaleiçi bölgesinin tarihi dokusunun ve çevresinin belirlenmesi ve geleceğe yönelik vizyon oluşturulmasında mevcut geleneksel yöntemlerle kıyaslandığında nasıl bir fark oluşturabilir?
5. Aksaray özelinde test edilen ÇKKV tabanlı karar destek sistemi metodu, benzer nitelikteki diğer tarihi kent merkezlerinin yenileme ve planlama süreçlerinde nasıl uygulanabilir ve yol gösterici bir yöntem teşkil edebilir?

1.4.Tez Kapsamı

Mimari ölçekte kültürel mirasın sahip olduğu değerler ve bu değerlerin nasıl korunabileceğine yönelik değerlendirmeler ve literatür içerikleri tezin kapsamı içerisindedir. Çalışmada Çok Kriterli Karar Destek Sistemlerinden AHP ile entegre edilmiş PROMETHEE yöntemi ile, tarihi kent merkezinde yapılacak yenileme, planlama ve dönüşüm çalışmalarında bilimsel tabanlı karar üretmek ve kentteki değişim

sistematik bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda AHP ve PROMETHEE yöntemi ile ilgili yapılmış örnekler, bunların mimarlık alanında kullanımlarına yönelik yapılan çalışmalar, konu anlatımları, iş akışları ve kuramsal altyapılar tez çalışmasının kapsamını oluşturmaktadır.

Tez, genel olarak günümüzde özgün karakterlerini hızla kaybeden tarihi kent merkezlerinin sürdürülebilirliğin kültürel boyutu bağlamında nasıl gelişebileceği, güncel hayata nasıl uyum sağlayabileceği, sahip olduğu tarihi değerleri nasıl koruması gerektiğine yönelik kavramsal bir çerçeve hazırlamayı amaçlamıştır. Özellikle tez çalışması bu değerlendirmeleri yaparken bilimsel temelli olması gerektiğine vurgu yaparak, nitelikli bir karar verme sürecinin yaşanması gerektiğinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda tezin kapsamını sürdürülebilirliğin kültürel boyutu temel referansı ile örnek tarihi kentsel yerleşimlerin incelenmesi buna karşın tarihi kent dokusu tamamen kaybeden şehirlerden örnekler verilerek değerlendirmeleri yapılmıştır. Oluşturulan kavramsal çerçeve içerisinde konunun Aksaray kent merkezi özelinde nitelikli ve sürdürülebilir kriterler bağlamında Aksaray Kaleiçi yerleşiminin nasıl olabileceğine yönelik bir yöntem önerisi geliştirmiştir. Bu kapsamda; Aksaray kent merkezi olan Kaleiçi Bölgesinin geçmişten günümüze sosyal, fiziksel, işlevsel ve kentsel dokudaki değişiminin PROMETHEE yöntemi ile değerlendirilmesi için alan ve metot ile ilgili tüm verileri kapsamaktadır.

Aksaray tarihi kent merkezinin geçirmiş olduğu tarihsel süreçler ve kentsel planlama çalışmaları tezin kapsamı içerisindedir. Bu bağlamla Aksaray kenti ile ilgili tarihi dokümanlar, arşiv araştırmaları, imar planı çalışmaları ve bunların içerikleri doğrudan tez çalışmasının kapsamındadır. Ayrıca Aksaray kent merkezi ile ilgili üretilen ve planlama çalışmalarını etkileyen raporlar ve ilgili Koruma Kurulu Kararları da tez çalışmaları kapsamı içerisindedir.

Aksaray Kaleiçi'ne yönelik fotoğraf arşivleri, kent yıllıkları, ilgili yerel yönetim ve kültür müdürlüğü arşivleri, kentin değişim ve dönüşümünü göstermek için kullanılmış ve bunlar tezin kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. Ayrıca benzer tarihi kent merkezlerinin geçirdiği süreçler de vurgulanmış, farklı kent merkezlerine yönelik veriler, tarihi fotoğraflar tezin çalışma alanına örnek oluşturması sebebiyle çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Aksaray tarihi kent merkezi dışında kalan bölgelere yönelik imar planlarının detaylı incelenmesi tez kapsamı dışında tutulmuş fakat bu planlama faaliyetlerinin tarihi dokuya etkileri, yol bağlantıları ve kentsel imar yoğunlukları kapsamında

değerlendirilmiştir. Aksaray tarihi kent merkezi ile ilgili tekil bina ölçeğinde ve kentsel ölçekte yapılan akademik çalışmaların tamamı ve içerisindeki fotoğraf, kroki ve bilgiler de çalışmanın kapsamı içerisinde ele alınmıştır.

Bu kapsam içerisinde Aksaray tarihi kent merkezi olan Kaleiçi bölgesinden 6 adet alanın belirlenen kriterlere göre değerlendirilmesi, bunun kavramsal altyapısı ve sonuçları tezin kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda;

1.Bölümde teorik altyapıyı oluşturmak için konu ile ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Geleneksel kent merkezlerindeki nitelikli koruma uygulamaların önemine yönelik genel değerlendirmeler yapılmıştır.

2.Bölümde genel olarak tarihi kent merkezlerinin geçirdiği değişimler ve Aksaray Kent Merkezi genel tarihçesi ve kent merkezinin özgün durumuna yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

3. Bölümde Karar Destek Sistemlerinin genel olarak kullanım alanları ve mimari koruma alanına getirdiği katkılar hakkında genel bir değerlendirme yapılmış, mimari koruma ve planlama alanında kullanımına yönelik örnekler verilmiştir.

4. Bölümde ise Aksaray tarihi kent merkezinde Karar Destek Sistemlerinin uygulanmasına yönelik bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir.

5. Bölümde ise tezde kullanılan AHP ve PROMETHEE yöntemlerinden elde edilen veriler, uzman değerlendirme sonuçları ve grafiksel sonuçlara yer verilmiştir.

1.5.Kaynak Araştırması

Araştırma kapsamında kaynak araştırması yapılıp literatürdeki yayınlar 'Tarihi kent merkezlerinin sürdürülebilir gelişimi için PROMETHEE tabanlı Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri; Aksaray Kaleiçi örneği' başlıklı teze altlık ve kaynak oluşturulması amacıyla dört ayrı başlık altında gruplandırılmıştır;

1.5.1. 'Tarihi çevre, yenileme, koruma ve kültürel miras' başlıklı literatür incelemesi

Bu bölümde kültürel miras değerlerine sahip tarihi çevrenin korunması, yenilenmesi ve yaşatılması problemlerini ele alan ve çözüm üreten çalışmalara yönelik bir literatür incelemesi yapılmıştır. Araştırmada 2005 -2023 yılları arasında hazırlanan yayınlar arasından 29 adet bilimsel makale ve tez çalışması kronolojik sırayla ele

alınmıştır. Literatürdeki yayınlar belirlenirken 'Tarihi Kent merkezlerinin sürdürülebilir gelişimi için PROMETHEE tabanlı Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri; Aksaray Kaleiçi Örneği' başlıklı teze altlık ve kaynak oluşturulması amacıyla tercih edilmiştir.

Yüceer (2005) tarafından hazırlanan 'Mimari korumadaki müdahalelerin değerlendirilmesi: Tarihi binalara yeni dış eklemeler' başlıklı çalışmada; Tarihi yapılara yeni dış ekler ve müdahalelerin mimari korumadaki önemi ele alınmıştır. İzmir'den seçilen yapılar üzerinden müdahale öncesi ve sonrasındaki yaklaşımlar, özgün niteliklerinin yansıtılması ve mimari yönden ifade edilişi koruma ilkeleri açısından incelenmiştir. 'Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı' başlıklı makalede Arabacıoğlu ve Aydemir (2007), Yeniden değerlendirme kavramını tarihi çevreler üzerinde ele almış, tarihi çevre bilinci ve tarihi kent dokusu kavramları açıklanmış, tarihi bölgelerin yaşayan mekanlara dönüşmesinin önemi belirtilmiştir. Yeniden değerlendirme kararlarında nitelik sorununun önemi vurgulanmış ve gelecekteki çalışmalarda yöntem önerileri üzerinde durulmuştur. Kejanlı ve diğ. (2007) 'Türkiye'de koruma yasalarının tarihsel gelişimi üzerine bir inceleme' başlılığı altındaki çalışmalarında ise; Türkiye'de ve farklı ülkelerde koruma bilinci ve gelişim süreci incelenmiştir. Ayrıca çalışmada Mimari değere sahip, kentsel kültürel mirasın korunmasına yönelik kamuca yapılan müdahaleleri belirleyen, yönlendiren ve oluşturulan önemli yasal mevzuatlar ele alınmıştır. Dünyanın farklı bölgelerindeki kültür varlıklarının koruma ve belgeleme örneklerinden, Fahmey (2007) tarafından hazırlanan Doktora tez çalışmasında; 'Mısır Asyut tarihsel kenti koruma ve rehabilitasyonu' başlığı altında; Asyut kentindeki kentsel ve mimari varlıkların belgelenmesi, korunma ve iyileştirilmesi amacıyla yöntem ve temel ilkelerin belirlenmesi amacıyla bir metot geliştirilmiştir. Araştırmada, geleneksel kent dokusunun tarihi ve fiziki gelişmeleri ele alındıktan sonra genel tespiti ve tescil edilmesi için kriterler belirlenmiştir. Çalışmanın sonunda korunması gereken tarihi bölgelerin sınırlarının belirlenmesi, koruma kararların alınması ve alanın rehabilitasyonu amacıyla öneriler sunulmuştur. Konya tarihi kent merkezi örneği üzerinden 'Sürdürülebilir nitelikte kentsel koruma olabilirliği üzerine bir öneri' başlıklı makalede Özcan (2009); Kavram olarak kentsel korumanın değiştiği gündemde, tarihsel özellikteki kentlere odaklı planlama, uygulama ve tasarım süreçlerine, Konya kenti tarihi merkezinin mekânsal planlama yaklaşımı ve kentsel tasarım uygulama projelerinin önemi vurgulanmıştır.

‘Dünyada ve Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamaları’ başlıklı çalışmada Şişman ve Kibaroğlu (2009); Kentsel dönüşüm kavramı, hedefleri, dünyadaki ve ülkemizdeki kentsel dönüşüm uygulamaları ele alınmış, özellikle ülkemizdeki uygulamaların olumlu ve olumsuz yönleri irdelenmiştir. Özdemir (2011) çalışmasında, ‘Safranbolu’nun kültürel miras kaynakları ve korunması’ başlığı altında; UNESCO Dünya miras listesindeki Safranbolu’nun tarihi kent merkezinin mimari özellikleri, koruma uygulamaları, kültürel mirası tehdit unsurları ele alınmıştır. Safranbolu’nun sit alanı bölgesindeki sivil mimari evleri, çeşmeleri, camileri, arastası, hanları, hamamları ve geleneksel dokuya sahip şehrin kültürel miras kaynaklarının, son yıllarda kontrolsüzce otel ve pansiyonlar gibi turizm amaçlı tesislere dönüştürülmesinin olumsuz sonuçları irdelenmiştir. ‘Dönüşüm sürecinin tarihi kent merkezleri üzerine etkileri: Isparta örneğinde bir inceleme’ başlığıyla ele alınan çalışmada Çetin (2011); Kentsel yapıda fiziksel değişimler ve bunun şehirlerin biçimlenişine yansıması ele alındıktan sonra, Isparta ilinde yaşanan dönüşüm, ekonomik, idari ve sosyal yönden incelenmiştir. Konya tarihi kent merkezi örneği üzerinden kentsel yenileme bölgelerinin tespiti ve alana uygun müdahale yöntemlerini belirlemek amacıyla sürdürülebilir kentsel yenileme uygulamasının ele alındığı Doktora Tez çalışmasında Yenice Serhat (2011) tarafından; Kentsel yenilemenin kavramsal, ekonomik, yapısal, uygulama ve sosyo-ekonomik yaklaşımlarındaki değişimler, tarihsel bir bakışla ele alınmış, gelecekteki kentsel yenileme uygulamalarına yön verecek bir planlama yaklaşımı geliştirilmiştir.

Çetin (2012), ‘Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma politikaları üzerine değerlendirme; İzmir Kemeraltı Örneği’ başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasında; İzmir’in yüzyıllardır tarihi ve ticari kent merkezi olan Kemeraltı bölgesinde son yıllarda yapılan yeniden canlandırmaya yönelik uygulama örnekleri incelenmiştir. Ayrıca araştırmada bölgedeki uygulamalar incelenmiş, tarihi kent merkezinin koruma ve yeniden canlandırılmasına katkıları ele alınmıştır. ‘Tarihi Kent Merkezinde Yeniden Canlandırma Stratejileri’ başlığıyla incelenen çalışmada Çetin ve Sönmez (2014); tarihi nitelikteki kent merkezlerinin özellikleri, canlandırma, yenileme çalışmalarının önemi ve yeni fonksiyonla kente kazandırılması üzerinde durulmuş, farklı kentler ve ülkemizdeki uygulama örnekleri ele alınmıştır. ‘Bursa’nın kentleşme sürecinde yapılan planlama çalışmaları ve kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihi kent merkezinin gelişimine etkileri’ başlığı altındaki benzer çalışmada Eriçok (2015) tarafından; Bursa kentinin kentsel gelişim evresinde uygulanan planlama çalışmaları ve kent merkezinde kentsel dönüşüm uygulamasının tarihi kentin biçimlenmesindeki

etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmada Bursa kent merkezini içine alan harita ve şehir imar planları ele alınmış, şehrin planlama sürecinde Bursa İli Tarihî Kent Merkezi'ndeki değişimler değerlendirilmiştir. 'Koruma-Yenileme merkezli bir yaklaşımla Kayseri Germir bölgesinin bugünü ve geleceği' başlıklı çalışmasında Ayten (2015); Kayseri Büyükşehir sınırları içindeki Germir bölgesi I. Derece Doğal- Kentsel Sit sahası yerleşiminin koruma sorunlarını belirlemek ve bu sorunların çözümü amacıyla bilimsel bir koruma perspektifi gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda, İller Bankası Koruma Amaçlı İmar Plan raporu, kent kavramı, bütüncül koruma ilkeleri, Venedik Tüzüğü, Amsterdam Bildirgesi, Korumada Sürdürülebilirlik, Ülkemizdeki Korumayla ilgili 1950 li yıllarda başlayan Koruma mevzuatları incelenmiştir. 'Kentsel korumada detaylandırılmış koruma potansiyel matrisinin kullanabilirliği' nin incelendiği çalışmada Erdoğan ve Özkök (2017); Tarihi kent merkezlerine özgünlüğünü veren fiziksel, kültürel ve ekonomik nitelikler bütüncül bir şekilde ele almıştır. Ayrıca söz konusu niteliklerle ilgili günümüzde ve gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlar ve koruma stratejilerinin geliştirilmesinde dikkat edilecek başlıklar irdelenmiştir. Okyay ve Binan (2017) tarafından hazırlanan çalışmada ise; Kentsel kültür varlıkları ve çok katmanlı bir tarihi dokuya sahip önemli kültürel miras alanı niteliğindeki İstanbul Karaköy-Tophane Bölgesi'nin sahip olduğu yapılar analiz edilmiştir.

'Kentsel dönüşüm uygulamalarında sürdürülebilirlik ve gerçekleşen örnekler üzerinden analizi/ Gülsuyu-Gülensu örneği' başlığı altındaki Yüksek Lisans çalışmasında Türkmen (2018) tarafından; Kentsel dönüşüm kavramsal çerçevesi ile kentlerde yaşanan çevre sorunları, sürdürülebilirlik doğrultusunda kentlerin iyileştirilmesi, sağlıklı ortamlara dönüştürülmesi için seçilen Türkiye'deki İstanbul Maltepe/ Gülsuyu- Gülensu bölgesindeki uygulamaları örnekler üzerinden irdelenmiştir. Gençoğlu (2018), 'Tarihi anıtsal yapıların korunmasında yeniden işlevlendirme, oluşan sorunlar; Bursa ve Barselona örneği' başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasında; Anıtsal nitelikteki tarihi eserlerin korunmasında yeniden işlevlendirme projeleri, mevcut durum yaklaşımları ve ortaya çıkan sorunlar analiz edilmiş, Bursa ve Barselona kent merkezlerindeki uygulama örnekleri ele alınmıştır. 'Tarihi Binalara ek bina tasarımında yapısal bütünleştirme performansını değerlendirmek için bir model önerisi' başlıklı Doktora Tez çalışmasında Zakar (2018) tarafından; tarihi çevrede tarihi binalara yapılan çağdaş ekleri temel almış, tarihi bina ile eklenecek bina arasında estetiksel, yapısal ve kuramsal bir uyum oluşturulmasına yönelik bir yöntem getirilmiştir. Çalışmada, tarihi binalara ek yapımında bütünlük sağlamak için temel kriterler tanımlanmış, tipoloji

ortaya konmuş ve AHY ile tarihi bina ve ek binanın yapısal bakımdan bütünlüğünü sağlayan en uygun model geliştirilmiştir. Sekban (2019) tarafından hazırlanan Doktora Tez çalışmasında ise; Kültür mirasının korunmasında kullanılan kavramlar ve kurumlar ile miras alanları, alan yönetimi çalışmaları örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca kentsel kültürel miras alanlarında alan yönetiminden elde edilen deneyimler ve yerele ait koruma yönetim modeli, Kastamonu tarihi şehir merkezi örneği üzerinden ele alınmıştır. Günaydın ve Altunkasa (2019) çalışmalarında ise, 'Tarihi kent merkezlerinin koruma ve geliştirme stratejilerinin belirlenmesi: Gaziantep örneği' başlığı altında; Gaziantep tarihî kent merkezinde koruma ve geliştirme yöntemlerinin belirlenmesi, mekâna ve algıya ait verileri güçlendirmek, gelecekteki kentsel tasarım proje ve uygulamalarına yön veren uygulamalar ele alınmıştır.

Korumaz ve Eraslan (2019) çalışmalarında; Tarihi kent merkezlerindeki dokuların bozulma sebepleri, sürdürülebilir kentsel korumanın önemini genel başlıkta inceledikten sonra Tokat kenti örneği üzerinden tarihi kent merkezinin önemi vurgulanmış, Taşhan ve çevresinde yapılan yeniden canlandırma çalışmaları değerlendirilmiştir. 'Tarihi çevre yenileme uygulamalarında katılımcı yöntem önerisi: Ayvansaray örneği' başlıklı benzer çalışma Akarca (2019), tarafından hazırlanan Doktora Tezinde ele alınmıştır. Çalışmada; Ülkemizdeki kent merkezlerinde yürütülmekte olan yenileme projelerinin tarihi konut bölgelerinde meydana gelen kültürel ve mimari kayıplara neden olması sorunu üzerinde durulmuş, bu bölgelerin yeniden üretim çalışmalarının hangi kriterlerle yapılacağı uygulama örnekleri üzerinde incelenmiştir. 'Şanlıurfa tarihi kent merkezinde koruma- geliştirme stratejileri üzerine bir araştırma' başlığıyla ele alınan Yüksek Lisans Tez çalışmasında Aydoğdu (2019) tarafından, Kültürel ve doğal zenginliklere sahip, Şanlıurfa tarihi kent merkezinde yer alan sit alanları, dini inanç bölgeleri ve kendine has özel yapıları içine alan Şanlıurfa kentinin koruma-kullanma-geliştirme dengesi, sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında irdelenmiştir.

Saatçi (2020) tarafından hazırlanan 'Şehir, Mimarî ve Koruma' başlıklı araştırmada; Şehirlerin kuruluşu, gelişmesi, Türklerde şehir, kale ve surların önemini kaybetmesi, mimari, geleneksel-modern çatışması, şehir ve koruma bilinci alt başlıklar altında ele alınmıştır. 'Kültürün kent ve mekâna etkilerinin doktora tezleri üzerinden irdelenmesi' başlığıyla Atıcı (2021) tarafından ele alınan makalede; zaman içerisinde değişen kentler, kültür ve mekanının etkilediği alanlardaki değişim ve dönüşümün literatürdeki karşılığı, genel konu temaları ortaya konularak analiz edilmiştir. Yavaşcan

(2021), ‘Tarihi çevrede tasarım: Yeni yapı ve yeniden işlevlendirme üzerine atölye eğitimi’ başlıklı çalışmasında; Mimarlık bölümü öğrencilerinin katılımı ile, yeni yapı ve yapıya yeni işlev kazandırma üzerine yapılan deneysel atölye çalışması sonuçları irdelenmiştir. Çalışmada; tarihi çevre bilincine sahip mimarların yetiştirilmesi, bu bilinçle mimarların gelecekte uygulayacakları tasarımları, tarihi süreklilik içerisinde değerlendirildiği, tarihi nitelikteki çevrenin korunup ve yaşatılmasına sağladığı katkının önemi belirtilmiştir. Hürata ve diğ. (2021) yaptıkları çalışmada ise; Kütahya İl’inin kentleşme sürecindeki planlı hayata geçiş aşamaları ve geleneksel konut dokularının yoğun olduğu mahallelerdeki koruma sorunları ve değişim süreci saha çalışmalarıyla ele alınmıştır. Tarihi çevre bölgesinde yeni yapı ile ek ve bağlam ilişkisinin incelendiği farklı bir çalışmada Can ve Uyguralp (2022); ‘Tarihi çevrede yeni yapı/ek ve bağlam ilişkisi’ başlığı altında; tarihi dokuda yeni yapı, ek yapı tasarım ve uygulama yaklaşımları hakkında genel bilgi ile tasarımcılara ve araştırmacılara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Genel bilgiler ışığında farklı ülkelerden tarihi çevrelerdeki yeni yapı-ek uygulama örnekleri incelenmiştir. Chahardowli ve Sajadzadeh, (2022), ‘A strategic development model for regeneration of urban historical cores: A case study of the historical fabric of Hamedan City’ (Kentsel tarihi merkezlerin yenilenmesi için stratejik bir kalkınma modeli: Hamedan şehrinin tarihi dokusuna ilişkin bir vaka çalışması) başlıklı çalışmalarında; Kentlerin tarihi çekirdeklerinin korunması ve canlandırılmasının önemi giriş bölümünde vurgulanmıştır. Çalışmada genel olarak temellendirilmiş kuram (grounded theory) teorisi kullanılmış, sürdürülebilir yenilenme için etkili stratejiler geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla, İran'ın Hemedan Şehri'nin tarihi çekirdeği, uygun bir alan çalışması olarak seçilmiştir.

Yukarıda sunulan bilimsel çalışmalardan, tarihi çevrelerin korunması ve yeniden değerlendirilmesi konusunda geniş bir perspektif ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmaların ortak noktaları, kültürel mirasın korunmasının önemi, sürdürülebilirlik ilkesi, kentsel dönüşümün etkileri ve yeni eklemelerle bağlam ilişkisi gibi temel kavramlar etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda hazırladığım doktora tezi çalışmasında kullanılabildiğim genel sonuçları aşağıya çıkarılmıştır:

- **Kültürel mirasın korunması ve önemi:** İncelenen çalışmaların ortak noktası, tarihi yapıların ve çevrelerin kültürel miras olarak taşıdığı değeri vurgulanmıştır. Bu sadece mimari bir değer olarak değil, aynı zamanda tarihi kimliği, toplumsal belleği ve kentsel dokuyu oluşturan önemli bir unsur olarak ele alınmaktadır. Kejanlı ve diğ. (2007) Türkiye'deki ve farklı ülkelerdeki koruma bilincinin

gelişimini incelerken, Özdemir (2011) Safranbolu örneğinde kültürel miras kaynaklarının korunmasının önemini ortaya koymuştur. Bu bağlamda koruma, yalnızca fiziksel yapının ayakta kalması değil, aynı zamanda o yapının temsil ettiği kültürel değerlerin ve yaşanmışlıkların gelecek nesillere aktarılması anlamına gelmektedir.

- **Sürdürülebilirlik ve alan yönetimi:** Modern koruma yaklaşımları, sürdürülebilirlik ilkesinin önemini vurgulamaktadır. Bu, tarihi alanların sadece korunması değil, aynı zamanda yaşayan mekanlara dönüştürülmesi ve mevcut işlevlerini sürdürebilir şekilde devam ettirmesi anlamına gelmektedir. Arabacıoğlu ve Aydemir (2007), tarihi çevrelerin yaşayan mekanlara dönüşmesinin önemini vurgularken, Özcan (2009) Konya örneğinde sürdürülebilir kentsel koruma olasılığı üzerine öneriler sunmuştur. Ayrıca, Sekban (2019) tarafından hazırlanan çalışmada, kültür mirasının korunmasında alan yönetimi çalışmalarının ve yerel koruma yönetim modellerinin önemine değinerek, sürdürülebilirliğin kurumsal ve yönetimsel boyutu ele alınmıştır. Türkmen (2018), tarafından hazırlanan çalışmada ise kentsel dönüşüm uygulamalarında sürdürülebilirlik ve çevresel sorunların iyileştirilmesi ele alınmıştır.
- **Kentsel dönüşümün etkileri ve yeniden işlevlendirme:** Kentsel dönüşüm, tarihi kent merkezlerinde önemli değişimlere yol açan bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Şişman ve Kibaroğlu (2009) kentsel dönüşüm uygulamalarının olumlu ve olumsuz yönlerini irdelerken, Çetin (2011) Isparta örneğinde dönüşümün ekonomik, idari ve sosyal etkilerini incelemiştir. Bu çalışmalar, dönüşüm süreçlerinin tarihi doku üzerindeki etkilerini ve meydana gelebilecek kültürel ve mimari kayıpları gözler önüne sermektedir. Öte yandan, kentsel dönüşümün bir parçası olarak yeniden işlevlendirme kavramı da önemli bir yer tutmaktadır. Gençoğlu (2018), anıtsal yapıların korunmasında yeniden işlevlendirme projelerini ve bu süreçte ortaya çıkan sorunları analiz ederek, tarihi yapıların güncel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde dönüşümünün önemi vurgulanmıştır.
- **Tarihi binalara ek yapı/ yeni yapı ilişkisi:** Tarihi binalara yapılan yeni dış eklemeler ve müdahaleler, koruma ilkeleri açısından dikkatle ele alınması gereken bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Yüceer (2005), yeni eklemelerin özgün niteliklerin yansıtılması ve mimari yönden ifade edilişi açısından

incelenmesini önermiştir. Zakar (2018) ise tarihi binalara ek bina tasarımında yapısal bütünleştirme performansını değerlendirmek için bir model önerisi sunarak, tarihi bina ile eklenecek bina arasında estetiksel, yapısal ve kuramsal bir uyumun nasıl sağlanabileceğine dair yöntemler geliştirmiştir. Bu çalışmalar, yeni eklemelerin mevcut tarihi dokuya zarar vermemesi, aksine ona saygı duyan ve onu tamamlayan bir nitelik taşıması gerekliliğini desteklemektedir.

Bu kaynaklar, tarihi çevrelerdeki müdahalelerin çok boyutlu bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Koruma, sadece fiziksel bir eylem olmaktan öte, kültürel, sosyal, ekonomik ve yönetimsel boyutları olan çok yönlü bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Bu tez çalışmasında, koruma stratejilerinin geliştirilmesi, karar destek sistemlerinin koruma süreçlerine entegrasyonu, uzman değerlendirmeleri ve tarihi mirasın sürdürülebilir bir şekilde gelecek nesillere aktarılması ele alınmıştır. Bu çerçevede, Aksaray Kaleiçi tarihi bölgesi yukardaki genel sonuçlarla ilişkilendirilmiş, alana somut katkılar sağlayacak bir bakış açısı geliştirmeye çalışılmıştır.

1.5.2.Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri (ÇKKDS) ve yöntemlerini içeren literatür incelemesi

Tez çalışmasında, literatürde bulunan Çok Kriterli Karar Verme Sistemlerinin (ÇKKVS) kullanıldığı bazı çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Sağlık, ekonomi-finans, inşaat, enerji, üretim, ekipman ve tedarikçi seçimi, ulaşım, haberleşme, insan kaynakları, otomotiv, kültürel miras alanları ve koruma gibi değişik alanlarda kullanılan ÇKKVY konusunda 2004-2023 yılları arasını kapsayan 68 adet çalışma kronolojik sırayla ele alınmıştır. İncelenen çalışmalar belirlenirken özellikle AHP/AHS ve PROMETHEE yöntemlerinin kullanıldığı araştırmalar, aynı yöntemleri kullanarak hazırlanan çalışmaya altlık ve kaynak oluşturması amacıyla tercih edilmiştir.

Gajzler (2004) ‘The use of fuzzy logic in decision-making systems’ (Karar verme sistemlerinde bulanık mantığın kullanımı) başlıklı çalışmasında beton yapı onarım sistemlerinin seçiminde bulanık mantık yöntemini kullanmıştır. Owen ve diğ., (2004) ‘Identifying technologies used in Cultural Heritage’ (Kültürel mirasta kullanılan teknolojilerin belirlenmesi) başlıklı çalışmalarında; VAST 2003'te (Virtual Reality, Archaeology and Cultural Heritage) sunulan makaleler arasından kültürel miras araştırmalarında kullanılan Bilgi İletişim Teknolojilerini gösteren bir diyagram geliştirmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada kültürel miras alanında çalışan araştırmacılar

tarafından halen kullanılmakta olan teknolojileri bir araya getirmek hedeflenmiştir. Kepczynska-Walczak (2005) çalışmasında, ‘A method proposed for adoption of digital technology in architectural heritage documentation’ (Mimari miras birikimlerinde dijital teknolojinin benimsenmesi için önerilen bir yöntem) başlığı altında; mimari mirasın dosyalanmasına yönelik kapsamlı bir dijital arşivin oluşturulması, belgelenmesi, yaygınlaştırılması, yönetimi ve korunması için yöntemlerin tanımlanması amaçlanmıştır. Araştırma, mimari geçmişi hayata geçirme, geliştirme ve günümüzle geleceğe bağlantı kurmada ICT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) kullanımına yönelik bir vizyon sunmaktadır. Atıcı ve Ulucan (2009) tarafından hazırlanan, ‘Enerji projelerinin değerlendirilmesi sürecinde ÇKKV yaklaşımları ve Türkiye uygulamaları’ başlığı altında ele alınan makalede; ELECTRE ve PROMETHEE karar verme yöntemlerinin hidroelektrik santral ve rüzgâr santrali projelerinin Türkiye enerji sektöründeki uygulama örnekleri ele alınmıştır Giove ve diğ., (2010) ‘An application of multicriteria decision making to built heritage. The redevelopment of Venice Arsenale’ (Çok kriterli karar vermenin inşa edilmiş mirasa uygulanması, Venedik Arsenale’nin yeniden geliştirilmesi) başlıklı çalışmalarında; Venedik'teki tarihi binaların yeniden kullanımına yönelik projelerin; içsel sürdürülebilirlik, bağlamsal sürdürülebilirlik ve ekonomik-finansal sürdürülebilirliğin üç başlıkta değerlendirildiği çok kriterli bir model sunulmuştur. Yılmaz ve Dağdeviren (2010) tarafından hazırlanan çalışmada, ‘Ekipman seçimi problemlerinde PROMETHEE ve Bulanık PROMETHEE yöntemlerinin karşılaştırmalı analizi’ başlığı altında; bir işletmenin kaynak makinesi ekipmanı seçiminde PROMETHEE ve Bulanık PROMETHEE yöntemleri karşılaştırılmalı şekilde ayrıntılı analiz edilmiştir. Ersöz ve Kabak (2010), ‘Savunma sanayi uygulamalarında ÇKKV yöntemlerinin literatürde araştırması’ başlığı altında ele aldıkları çalışmada; Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinin dayandığı bilimsel altyapı ve kullanım gerekçelerini sınıflandırdıktan sonra, Türk Savunma Sanayisinde yapılan akademik çalışmalarda öne çıkan ÇKKVY tespit edilmiştir. ‘Multi-criteria decision making approaches for supplier evaluation and selection: A literature review’ (Tedarikçi seçimi ve değerlendirmesi için çok kriterli karar verme yaklaşımları; Bir literatür incelemesi) başlıklı makalede Ho, Xu ve Dey (2010); 2000-20008 yıllarında uluslararası yayın yapan dergilerdeki tedarikçileri değerlendirme ve seçim problemi çözümüne yönelik geliştirilen çeşitli karar verme yöntemleri analiz edilmiştir.

Bülbül ve Köse (2011) tarafından hazırlanan ‘Türk gıda şirketlerinin finansal performansının çok amaçlı karar verme yöntemleriyle değerlendirilmesi’ başlıklı

araştırmada; Ülkemizde gıda sektöründe çalışan şirketlerinin finansal yönden elde ettiği başarıların ELECTRE ve TOPSIS yöntemleriyle derecelendirmeleri yapılmıştır. Subaşı (2011), Yüksek Lisans Tez çalışmasında; Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden AHP ve TOPSİS üzerine genel bilgiler verilmiş, finansal kurumlar yönünden denetim firması belirleme kriterleri ve tercih edilen tekniklere ait uygulamalar ortaya konulmuştur. Kaya ve diğ. (2011) çalışmalarında, Avrupa Birliği (AB) ve Aday ülkelerden Hırvatistan, Makedonya ve Türkiye yaşam kalitesi ÇKKV Yöntemlerinden VIKOR ile 2003, 2005 ve 2007 yılları için üç farklı analizi ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Özgüven (2012) çalışmasında 'PROMETHEE sıralama yöntemi ile özel alışveriş siteleri üzerine bir araştırma' başlığı altında; tüketicilerin özel alışveriş sitelerine yönelmeleri, kampanya süreleri, teslimat süreleri, indirim kampanyası çekleri, kampanyaların adedi ve kredi kartı taksitleri, değerlendirme kriterleri PROMETHEE Sıralama Yöntemi ile sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. 'ÇKKV teknikleriyle lojistik firmalarında performans ölçümü' Çakır ve Perçin (2013) tarafından hazırlanan araştırmada ele alınmıştır. Çalışmada; ÇKKV teknikleri aracılığıyla 2011 yılında "FORTUNE Türkiye" dergisinde yer alan ve sıralamada ilk 500'e giren firmalar arasındaki 10 adet lojistik firmasının performans sıralaması yapılmıştır.

Koçdağ (2013) Yüksek Lisans Tezinde 'AHS ve PROMETHEE yöntemleriyle proje tercih sıralamasının çok ölçütlü olarak belirlenmesi' başlığı altında; karar vermede yardımcı olarak kullanılan bilimsel yöntemlerden AHS ve PROMETHEE birlikte incelenmiş, yöntemlerin üstün yönlerini ortaya çıkaracak hibrit bir yapı kullanılması amaçlanmıştır. PROMETHEE yönteminin tedarikçi seçiminde kullanıldığı çalışmada ise Şenkayas ve Hekimoğlu (2013), İşletme performansını artırmak için tedarikçi seçimi, alternatif tedarikçilerin değerlendirilmesi ve alternatifler ikili karşılaştırma ile önceliklerin analizi 'Çok kriterli tedarikçi seçimi problemine PROMETHEE yöntemi uygulaması' başlığı altında ele alınmıştır. Genç (2013) tarafından hazırlanan 'PROMETHEE metodu ve GAIA düzlemi' başlıklı makalede; ÇKKV tekniklerinden PROMETHEE metodunu tanıtıp, yöntemin geometrik biçimde gösterimi olan GAIA düzlemi ile karar vericiye sağladığı avantajlar vurgulanmıştır. Urfalıoğlu ve Genç (2013) çalışmalarında 'ÇKKVY ile Türkiye'nin ekonomik performansının Avrupa birliği üye ülkeleri ile karşılaştırılması' başlığı altında; ELECTRE, PROMETHEE ve TOPSİS yöntemleriyle ülkemizin ekonomik performansı ile Avrupa Birliği üye ülkelerinin karşılaştırılması ve sıralaması yapılmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren üç

GSM operatörünün hizmet kalitesinin değerlendirildiği ve ölçüldüğü 'Electra I ve PROMETHEE yöntemleri ile GSM operatörlerinin hizmet kalitesinin değerlendirilmesi' başlığı altındaki çalışma Çelik ve Ustasüleyman (2014) tarafından ele alınmıştır. Doğan ve Önder (2014) tarafından hazırlanan 'İnsan kaynakları temin ve seçiminde ÇKKV tekniklerinin kullanılması ve bir uygulama' başlıklı araştırmada; insan kaynakları temin sürecinde TOPSİS ve AHS yardımıyla en uygun adayın seçilebileceği bir model ortaya konulmuştur. Personel seçimine yönelik hazırlanan benzer bir Yüksek Lisans tez çalışmasında ise Ekin (2014), 'PROMETHEE yöntemi ile personel seçimi ve bir uygulama' başlığı altında; bir bankanın insan kaynakları departmanınca ilan edilen bir iş pozisyonu için verilen ilana başvuranlar arasından en uygun personelin seçimi PROMETHEE yöntemiyle ele alınmıştır. Şahin (2014) tarafından hazırlanan Yüksek Lisans Tez çalışmasında; Uşak ilinde faaliyet gösteren üç ayrı STK'nın kullandığı farklı ERP (Enterprise Resource Planning) programı arasından, AHP yardımıyla belirlenen kriterlerin ağırlıklandırılması yapılmış ve PROMETHEE yöntemiyle alternatiflerin sıralaması ve seçimi yapılmıştır.

Onan (2014) 'PROMETHEE sıralama yönteminin konut projelerinin değerlendirilmesinde kullanılması' başlıklı çalışmasında; PROMETHEE yöntemi ve GAIA düzlemi yardımıyla, İzmir Karşıyaka'da satışa sunulmuş olan çeşitli konut projelerinin, konfor, büyüklük, oda sayısı ve şehir içi konum gibi kriterler bakımından değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Ömürbek ve diğ. (2014), seçim ve sıralamaya dayanan çalışmalarında ise 'AHP temelli PROMETHEE sıralama yöntemi ile hafif ticari araç seçimi' başlığı ile; belirlenen dokuz farklı kriter ağırlık ve değerleri arasından beyaz eşya tamir servislerinin kullanacağı hafif ticari araç seçimi AHP tabanlı PROMETHEE karar destek sistemiyle sonuçlandırılması ele alınmıştır. Yavaş ve diğ. (2014) tarafından hazırlanan benzer çalışmada ise 'Otomobil seçimine Çok kriterli yaklaşım önerisi' başlığı ile, müşterilerin otomobil seçim yaklaşımları incelenmiş, satın almada dikkat edilen kriterler tespit edilmiş, AHP ve ANP yöntemleri ile kriterler önceliklendirilmiştir. ANP ve AHP yöntemlerinin farklılıkları ifade edilmiş, uygulamadaki sonuçları karşılaştırılmıştır.

Güleç Korumaz (2015) tarafından hazırlanan 'Karar Destek Sistemlerinin Kültürel Miras Yönetiminde Kullanımına Yönelik Model Önerisi' başlıklı Doktora Tezi çalışmasında; bilgi ve bilişim teknolojilerinin kullanıldığı 'Değer Tabanlı Kültürel Miras Karar Destek Modeli' önerisi AHS ve Bulanık Mantık (Fuzzy Logic) yöntemleri ile kullanılmıştır. Bu modelde, kültürel miras değeri ile yapılan müdahale kararı

arasındaki ilişkiyi kurmak, değerlerin alınacak müdahale yöntemlerinden etkilenme şeklini belirlemek hedeflenmiştir. Karaatli ve diğ. (2015), 'Çok kriterli karar verme yöntemleri ile yaşanabilir illerin sıralanması' başlıklı makalede; ÇKKV yöntemlerinden SAW, TOPSIS ve Gri İlişkisel Analizi teknikleri ile eğitim, ekonomi, kent hayatı, kültür sanat, sağlık ve güvenlik kriterleri dikkate alınarak 81 il arasında yaşanabilir illeri sıralanmıştır.

Uludağ ve Doğan (2016) tarafından 'Çok kriterli karar verme yöntemlerinin karşılaştırılmasına odaklı bir hizmet kalitesi uygulaması' başlığı altında farklı karar verme yöntemlerinin birlikte kullanıldığı durumlarda AHP ve Bulanık AHP yöntemleriyle ulaşılan ağırlıkların, ulaşılan sonuçlarla ilgili değişikliğe neden olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ağaç ve Baki (2016), 'Sağlık alnında ÇKKVT kullanımı: Literatür incelemesi' başlıklı çalışmalarında; beş farklı anahtar kelime yardımıyla literatür taraması yapılmış, sağlık hizmetleri sektöründe öne çıkan Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) uygulamaları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. 'Ardahan ilinde kırsal turizm potansiyelinin sayısallaştırılmış Swot analizi ile değerlendirilmesi' başlıklı makalede Akbulak (2016), Türkiye geneline göre fazla göç veren ve kırsal yoksulluk yaşayan Ardahan ili kırsal turizm kapasitesinin ortaya çıkarılması ve değerlendirilmelerini kapsayan stratejilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. SWOT analiz yöntemiyle Ardahan kentinin kırsal turizm yönünden güçlü, yetersiz yönleri, fırsatlar ve tehditler belirlenmiş, AHP yöntemi ise SWOT tekniğindeki kriterlerin önceliklerinin belirlenmesinde kullanılmıştır. 'PROMETHEE yöntemi ile Faktöring şirketi seçimi' başlığıyla Bağcı ve Esmer (2016), PROMETHEE Yöntemi ile Kamuyu Aydınlatma Platformu`na (KAP) kayıtlı halka açık 8 faktöring şirketinin 2009-2015 yılları arası verileri beş kriterle analiz edilmiş ve sıralanmıştır. AHP ve PROMETHEE yöntemlerinin birlikte kullanıldığı benzer çalışmada Çalışkan ve Eren (2016), Bankaların 2010-2014 dönemine ait finansal performanslarını seçilen on adet finansal kriter yardımıyla karşılaştırılması amaçlanmıştır. AHP ve PROMETHEE yöntemlerinin birlikte kullanıldığı başka bir çalışmada ise Kecek ve Yüksel (2016), 'AHP ve PROMETHEE teknikleriyle akıllı telefon seçimi' başlığı altında; akıllı cep telefonları sektöründe gelişen alternatiflerin 18- 25 yaş aralığını kapsayan genç bireyler tarafından tercih edilme sıralamaları incelenmiştir. Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden AHP TOPSIS ve PROMETHEE'nin karşılaştırılması çalışmasında Uzun ve Kazan (2016) tarafından söz konusu yöntemler, gemi inşasında kullanılan ana makinelerin seçimi için uygulanmıştır. Çıkan sonuçlar karşılaştırılmış projeye en uygun

makinenin seçilmesi hedeflenmiştir. ‘AHP ve PROMETHEE yöntemleri ile en ideal tedarikçi seçimi’ başlıklı çalışmada; tarımsal lastik üretimi yapan bir işletmede en uygun hammadde tedarikçisi seçimi Alkan ve diğ. (2017) tarafından ele alınmıştır. Taş ve diğ. (2017), ‘Ankara’da AHP ve PROMETHEE yaklaşımlarıyla monoray hat tipinin belirlenmesi’ başlıklı çalışmalarında, kentsel ulaşım planlamasında kullanılan, zeminden yükseltilmiş kolonlarla kendi özel hattında hizmet veren toplu taşıma aracı monoray hattının kararıyla ilgili araştırma yapılmıştır.

Kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik farklı bir çalışma Akça (2017) tarafından ‘Kültürel miras yönetimi; İstanbul Tarihi Yarımada örneği değerlendirme ve öneriler’ başlığı altında ele alınmıştır. Çalışmada tarihi yarımada planlaması için yapılan öneriler, yasa düzenleyiciler, sit alanı yönetimindeki aktörler, yönetim planı hazırlık aşamasındaki aktörler ve yönetim plan yapım aşaması maddeler halinde sunulmuştur. Arslan (2018) tarafından hazırlanan Doktora tez çalışmasında, ‘ÇKKV yöntemlerinin karşılaştırılması ve bütünleştirilmesi: OECD Verileri Üzerine Bir uygulama’ başlığı altında ÇKKV yöntemlerinin karşılaştırılması ve bütünleştirilmesi ayrıntılı ele alınmıştır. ‘AHP, TOPSIS, PROMETHEE Yöntemleri ile bir işletme için kargo şirketi seçimi’ başlığı altında Asoğlu ve Eren (2018), bir işletmenin ihtiyacı olan kargo şirketi seçimini gerçekleştirirken önem verdiği kriterler ele alınmıştır. Dinçer ve Yüksel (2018) tarafından ‘ÇKKVY finans sektöründeki uygulamasına yönelik yapılmış çalışmaların analizi’ başlığı altında ele alınan çalışmada; yedi adet temel Çok Kriterli Karar Destek Sistemi (AHP, TOPSIS, ANP, VIKOR, DEMATEL, MOORA ve ELECTRE) incelenmiş adı geçen yöntemlerin finans sektöründe hangi alanlarda dikkate alındığı ele alınmıştır. Bsharat (2019), ‘PROMETHEE yöntemiyle tercih edilen otomobil markasının hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyetinin belirlenmesi’ başlığı altındaki çalışmasında; 2012-2016 yılları arasında tercih edilen araç markasının müşterileri üzerinden hizmet kalitesi ve memnuniyetlerinin anketle değerlendirmesi yapılmıştır. Arısoy (2019) Yüksek Lisans Tez çalışmasında, ‘ÇKKVY; PROMETHEE’ başlığı altında; Üretim ve hizmet süreçlerinde karar alınırken kullanılan kriterler, karar vericiyi doğru sonuca ulaştırmada kullanılan PROMETHEE yöntemi ele alınmıştır. Karar Destek Sistemlerinin kullanıldığı farklı bir çalışmada Dinç ve diğ. (2019) tarafından, ‘Ankara-Sivas Yüksek Hızlı Tren hattında istasyon yerlerinin belirlenmesinde ÇKKV destekli Hedef programlama modeli’ başlığı altında ele alınmıştır. Söz konusu yöntemle YHT üzerindeki optimum istasyon sayısı ve yerleri belirlenmiştir. Korumaz ve Özeren (2019), ‘Karar Destek Sistemleri yardımıyla Safranbolu Tabakhane binasının Yeniden

Kullanım olanaklarının değerlendirilmesi' başlıklı araştırmalarında; UNESCO tarafından kabul edilen tarihi ve kültürel zenginliğe sahip kentlerden Safranbolu ilçesindeki ayakta kalan tescilli 12 adet tabakhane yapısının şehre kazandırılması ve yeni fonksiyonunun belirlenmesi amacıyla AHP yöntemi ile doğru kararı verme aşaması oluşturulmaya çalışılmıştır. Kalender ve Aygün (2019) araştırmalarında 'PROMETHEE sıralama yöntemi ile yatırım projesi değerlendirme ve üretim sektöründe uygulanması' başlığı altında; Çimento sektöründe yatırım projesi kararı veren bir yatırımcının dört farklı ildeki çimento üretimi yapan fabrikalar arasında uygun yatırımı belirlemek amacıyla, Çok Kriterli Karar Destek Sistemlerinden PROMETHEE sıralama yöntemi ile alternatifler arasından en uygun projenin belirlenmesi ele alınmıştır. 'Katı Atık Depolama Tesisi Yer Seçimi için Birleştirilmiş Hedef Programlama ve AHP Yaklaşımı' başlığı altında ele alınan çalışmada Karadağ (2019), Ankara il merkezi ve civarında kurulacak katı atık depolama tesisinin kuruluş yeri alternatifleri, çevresel, ekonomik ve sosyal kriterler yönünden değerlendirilmiştir. AHP ve TOPSIS Yöntemlerinin birlikte kullanıldığı 'Ürün Seçimi için Hibritlenmiş Fuzzy-AHP ve TOPSIS Yöntemine Dayalı Bir Karar Destek Sistemi' başlıklı araştırmada Kuşakcı (2019), belirlenen kriterlerin ağırlıklarının kullanıldığı Karar Destek Sistemleri ile en iyi endüstriyel tip fan seçimi ve sıralanması ele alınmıştır.

'Erzurum Kentinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma' başlıklı çalışmada; Erzurum şehrinin güçlü ve zayıf yönleri, kazanacağı fırsatlar ve tehditlerle turizm potansiyelinin belirlenmesine yönelik araştırmada SWOT analiz tekniği Külekçi ve diğ. (2019) tarafından kullanılmıştır. Özdemir (2019), Yüksek Lisans Tezinde; 'PROMETHEE tekniği ile Türkiye'de yenilenebilir enerji alternatiflerinin sıralanması' başlıklı çalışmada; Ülkemizdeki yenilenebilir enerji kaynaklarının mevcut durumunu, gelecek hedeflerini beş kriter (biyokütle, jeotermal, güneş, rüzgâr, hidroelektrik ve dalga enerjisi) doğrultusunda PROMETHEE ile sıralaması gerçekleştirilmiştir. 'Yenilenebilir enerji kaynaklarının Türkiye'de yaygın kullanımını engelleyen faktörlerin ÇKKVY ve kalite evi ile analizi', Ilgın ve Alkan (2020) tarafından analiz edilerek, yenilenebilir enerji kaynaklarının önem düzeyleri belirlenmiştir. Şeker ve İslamoğlu (2020) tarafından hazırlanan çalışmada; Türkiye'de faaliyet gösteren enerji işletmelerinden TÜPRAŞ işletmesinin sürdürülebilirliği ve ekonomik boyutları 2008-2015 yılları itibariyle incelemiş ve analiz sonuçları sıralanmıştır.

Bottero ve diğ. (2020), ‘An application of the A’WOT analysis for the management of cultural heritage assets: The case of the historical farmhouses in the Aglié Castle- Turin (Kültürel miras varlıklarının yönetimi için A’WOT analizinin bir uygulaması: Tarihi çiftlik evleri örneği - Aglié kalesi, Torino’ başlıklı- çalışmalarında; kültürel miras varlıklarının restorasyon ve korunmalarını teşvik etmek, kültürel ve ekonomik faydalar elde etmeyi amaçlayan stratejilere yönelik Çok Kriterli bir Karar Verme Yöntemi ele alınmıştır. Bu amaçla, kullanılmayan kültürel miras değerindeki varlıkların alternatif yönetme tekniklerinin tasarım ve uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla A'WOT analizi ile (AHP ve SWOT yöntemlerinin birlikte değerlendirildiği) bir inceleme yapılmıştır. Sarımehmet ve diğ. (2020) tarafından hazırlanan çalışmada ise, Kırıkkale YHT istasyonu-kent merkezi ve üniversite kampus bağlantılarının sağlanması amacıyla en uygun güzergâh planlaması AHP ve TOPSIS Karar verme yöntemleri ile incelenmiştir.

SWOT analizinin kullanıldığı Aytuğ ve diğ. (2020) tarafından hazırlanan diğer çalışmada, ‘Sinop İlinin Alternatif Turizm Çeşitleri Açısından Swot Analizi’ başlığı altında; Sinop ilinin alternatif turizm potansiyelini değerlendirmek amacıyla turizm alanındaki paydaşlarla 2018 yılı Kasım ayı içerisinde gerçekleştirilen açık-uçlu 22 adet görüşmenin sonucunda ulaşılan veriler ışığında, şehrin alternatif turizmini kapsayan destinasyonlar değerlendirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler sonucunda alternatif turizm türleri belirlenmiş ve SWOT analizi tablosu oluşturulmuştur. Kübra ve Geçgin (2021) tarafından hazırlanan benzer araştırmada; ‘Kars İl’inin kültürel miras kaynakları ve SWOT analizi’ başlığı ile, Kars’ın turizm potansiyelinin artırılmasına yönelik Kültürel miras kaynakları SWOT analizi yöntemi ile ele alınmıştır.

‘ÇKKV yöntemleri AHP ve PROMETHEE ile bursiyer seçimi’ başlıklı araştırmalarında Aslan ve Bağ (2021); yardım bursu verilecek aday öğrencilerin adil ve daha kolay bir şekilde belirlenmesi sorununa, belirlenen beş kriterle AHP ve PROMETHEE yöntemleri yardımıyla bir çözüm sunmuştur. ‘Bulanık Çok Kriterli Karar Verme teknikleri ile tedarikçi seçimi: Bir traktör fabrikası örneği’ başlığı altındaki araştırmada Çelik ve Çağıl (2021), Türkiye’nin tarım makinaları üretimi yapan bir firma için tedarikçi seçimi problemi ele alınmıştır. Nebati ve diğ. (2021) tedarikçi seçimine yönelik benzer araştırmalarında ise; İstanbul’da bir kurumda otobüs alımları için tedarikçi seçimi için AHP yöntemi ile kriterler belirlenmesi, PROMETHEE yöntemi yardımıyla da en uygun alternatif marka seçimi problemi ele alınmıştır. Deringöz ve Danışan (2021) çalışmalarında ‘Endüstriyel giyilebilir teknolojilerin

ÇKKVY ile değerlendirilmesi ve seçimi' başlığı altında; AHP, TOPSİS ve PROMETHEE yöntemlerini birlikte kullanarak Endüstriyel alanda kullanılmaya en uygun ve akıllı gözlüğü belirleme problemi ele alınmıştır. AHP ve PROMETHEE yöntemlerinin kullanıldığı farklı çalışmada ise Sezgin ve Yurtlu (2021), 'Dijital pazarlama yöneticilerinin bakış açısıyla en uygun otel seçimi: AHP ve PROMETHEE yaklaşımı' başlığı altında; turistlerin otel tercihinde karar problemine ÇKKV yöntemleri yardımıyla sonuca ulaşılmıştır. Aydıner ve Öztürk (2021), tarafından hazırlanan çalışmada, 'Coğrafi Bilgi Sistemleri tabanlı AHY kullanılarak Ege Denizi'nde Rüzgâr ve dalga enerji sistemleri için yer seçimi' başlığı ile ele alınmıştır.

Yetkin ve Koç (2022) tarafından hazırlanan 'Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tarihi Değerinin Belirlenmesinde Kullanılacak Analitik Bir Model Önerisi' başlıklı makalede; dünyada taşınmaz kültür varlıkları niteliğindeki tarihi yapılar ve alanların tescillenme işlemlerinde uygulanan tescilleme teknikleri incelenmiştir. Bu kapsamda Kanada ve Almanya'nın tescil yöntemlerine ülkemizdeki tescil değerlendirmelerinde ele alınan uygun kriterler de eklenerek oluşturulan liste AHS yöntemi kullanılarak önem derecelerine göre sıralanmıştır.

'ÇKKVY üzerine Literatür incelemesi' başlıklı çalışmada Dalbudak ve Rençber (2022); 2006-2020 yılları arasındaki, 9 adedi benzer araştırma olmak üzere toplamda 47 adet farklı çalışma incelenip yıllara göre gruplandırılarak, yöntemlerin kullanım oranlarına bakılmıştır. Şahin (2022) tarafından hazırlanan Doktora Tezinde, 'ÇKKVT yardımıyla portföy seçimi: Gelişmiş ve gelişmekte olan pay piyasasında PROMETHEE üzerine bir uygulama' başlığı altında; 2010-2019 yıllarını kapsayan G20 ülkeleri arasındaki beş ayrı sektörün pay senedindeki endeks verileri portföy seçimi PROMETHEE yöntemi ile ele alınmıştır. Öztürk (2022) tarafından hazırlanan araştırmasında ise, 'Kamu kurumlarında yönetici pozisyonları için AHP-PROMETHEE yöntemleri ile adayların değerlendirilmesi' başlığı altında incelenmiştir. 'ANP ve PROMETHEE Yöntemleri ile Akıllı Şehir Analizi: Ankara'da bir uygulama' başlıklı çalışmada Yaşar ve diğ. (2022); Ankara İl'inin yedi ilçesi akıllı şehir uygulamaları açısından değerlendirilmiş, ilçelerin akıllı şehir sistemine dönüşümleri Analitik Ağ Süreci (ANP) ve PROMETHEE yöntemleriyle değerlendirilmiştir. İki Yöntemin birlikte kullanıldığı Ulutaş (2023) tarafından hazırlanan Yüksek Lisans Tez çalışmasında ise 'Güneş enerji sistemlerinde optimal güneş paneli seçimi için PROMETHEE Çok Kriterli Karar Verme Yönteminin uygulanması' başlığı altında; Güneş enerji sistemlerinde birden fazla kriter içerisinden en uygun olan panelin seçimi ele alınmıştır.

Karar verme tekniklerinden CRITIC yöntemi ile TOPSIS ve PROMETHEE algoritmalarının beraber kullanıldığı 'Gelişen teknolojilerle birlikte değişen stratejik pazarlama yönetim süreci: otomotiv ve tekstil sektörlerinde CRITIC- TOPSIS-PROMETHEE Analizi' başlıklı Doktora Tez çalışmasında Peyk (2023), gelişmekte olan dijital teknoloji alternatiflerinin, pazarlanması ve yönetim evrelerine etkisi ve ağırlıkları araştırılmıştır.

Yukarıda incelenen bilimsel çalışmalar, yüksek lisans ve doktora tezlerinin genel sonucuna göre, Karar Destek Sistemlerinin çok geniş bir alanda kullanıldığını göstermektedir. Çalışmalar, ÇKKV yöntemlerinin farklı sektörlerde ve disiplinlerde karşılaşılan karmaşık karar problemlerinin çözümünde yaygın olarak kullanıldığı ve doğru sonuca ulaşmada etkin bir araç olarak kullanıldığını öne sürmektedir. Bu yöntemler, çeşitli kriterleri aynı anda değerlendirerek en uygun alternatifin seçilmesine ve sıralanmasına olanak tanımaktadır. Bilimsel çalışmaların tamamı incelendiğinde öne çıkan ortak temalar;

- **Karmaşık problemlerin çözümü:** Çalışmaların ortak noktası, genellikle birden fazla kriterin ve alternatifin bulunduğu karmaşık karar problemlerinin çözümüne odaklanılmıştır. Bu problemler; seçim, sıralama, değerlendirme ve sınıflandırma gibi çeşitli karar verme aşamalarını içermektedir.
- **Farklı sektör ve disiplinlerdeki uygulama alanının çeşitliliği:** İncelenen çalışmalarda; İnşaat, enerji, gıda, finans, savunma sanayi, lojistik, insan kaynakları, turizm, kültürel miras, sağlık, otomotiv ve çevre yönetimi gibi çok farklı sektörlerde ve bilimsel disiplinlerde ÇKKV yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Yöntemlerin uygulama esnekliği ve farklı alanlardaki geçerliliği gösterilmiştir.
- **Yöntemlerin karşılaştırılması ve geliştirilmesi:** Bazı çalışmalar, farklı ÇKKV yöntemlerini karşılaştırmalı olarak analiz ederek her bir yöntemin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymuş veya yeni hibrit yaklaşımlar önermiştir (örn. Yılmaz ve Dağdeviren, 2010; Koçdağ, 2013; Uzun ve Kazan, 2016; Arslan, 2018; Doğan ve Uludağ, 2016; Dalbudak ve Rençber, 2022). Bu durum, alandaki sürekli gelişimi ve daha etkin karar destek sistemleri arayışını yansıtmaktadır.
- **Bilgi iletişim teknolojileri ve dijitalleşme:** Kültürel miras alanında, dijital teknolojinin belgeleme, yaygınlaştırma ve koruma süreçlerine entegrasyonu vurgulanmıştır (Kepczynska-Walczak, 2005). Bu durum, ÇKKV yöntemlerinin

dijitalleşen dünyada bilgi ve bilişim teknolojileriyle uyumlu bir şekilde kullanılabileceğini göstermiştir.

- **Sürdürülebilir odaklı yaklaşımlar:** Özellikle kültürel mirasın yeniden geliştirilmesi projelerinde (Giove ve diğ., 2010) ve enerji projelerinde (Atıcı ve Ulucan, 2009), ÇKKV yöntemleri sürdürülebilirlik kriterlerini değerlendirmek için kullanılmıştır.

Özetle incelenen çalışmalarda, ÇKKV yöntemlerinin günümüzün karmaşık ve çok boyutlu karar verme problemlerini bilimsel ve sistematik bir yaklaşımla çözmek için geliştirilen araçlar olduğu ortaya koyulmuştur**.** Bu yöntemler, objektif kriterlere dayalı, şeffaf ve rasyonel karar alma süreçlerine katkıda bulunarak, tez çalışmasındaki teorik ve PROMETHEE yönteminin uygulanması aşamasında destek sağlamıştır.

1.5.3. 'Mimaride sürdürülebilirlik' başlıklı literatür incelemesi

Birleşmiş Milletler 'in 1987 yılında yayınlana Brundtland Çevre ve Kalkınma Komisyon Raporu'nda 'Sürdürülebilirlik' kavramı, günümüz ihtiyaçlarını gelecek nesillerin kendilerine ait ihtiyaçlarından giderme yeteneğinden ödün vermeden karşılama yöntemi olarak tanımlanmıştır. Mimari kültür mirasının uygun bilimsel yöntemlerle korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, yenilenmesi, restorasyonunun yapılması, kullanılması ve sağlıklı -güvenli- nitelikli yaşam çevresi ile sürdürülebilirliğinin devam ettirilmesi yönünde son yıllarda bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmada 2005-2022 yıllarını kapsayan literatürde yer alan 'tarihi çevrede sürdürülebilirlik, kültürel miras alanlarında sürdürülebilirlik ve genel anlamda mimaride sürdürülebilirlik' içerikli 24 adet bilimsel makale ve tez kronolojik sırayla incelenmiştir. Bilimsel yayınların belirlenmesinde 'Tarihi Kent Merkezlerinin Sürdürülebilir Gelişimi İçin PROETHEE tabanlı Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri; Aksaray Kaleiçi Örneği' başlıklı teze teorik altlık ve kaynak oluşturulması amacıyla tercih edilmiştir

Yönet (2005), 'Geniş kapsamlı iyileştirme projelerinde sürdürülebilirlik matrisi: Galata Örneği' başlıklı Yüksek Lisans tezinde; Sürdürülebilirlik matrisi ayrıntılı olarak incelenmiş ve Galata Bölgesi için geliştirilen Space Syntax Modeli nin kentsel dönüşüm projelerinde kullanılması amacıyla, Galata Kulesi yakın çevresi ile Hendek Caddesi' nin geliştirilmesi ve yeni bir işlevle kente kazandırılması ele alınmıştır. Özcan (2009) tarafından hazırlanan çalışmada, 'Sürdürülebilir Kentsel korumanın olabilirliği üzerine

bir yaklaşım önerisi: Konya tarihi kent merkezi örneği' başlığı altında bir yöntem önerisi ele alınmıştır. Çalışmada; Konya İl'inin tarihi ve ticari nitelikteki kentsel sit bölgesi konumundaki kent merkezinde, sürdürülebilir kentsel korumanın yapılabileceği yönünde, geleceğe yönelik koruma-geliştirme ve planlama stratejileri ele alınmıştır. 'Sürdürülebilir kentsel yenilemenin değerlendirilmesi: İstanbul Yedikule mahallesi' örneği üzerinden ele alınan Yüksek Lisans Tez çalışmasında Çetin (2011) tarafından; Sürdürülebilir kentsel yenilemenin boyutları ve çerçevesi değerlendirilmiş, İstanbul Yedikule Mahallesi özelinde yapılan kentsel yenileme çalışmalarının sürdürülebilirlik perspektifinde ele alınmıştır.

Erkol ve Zengin (2015), 'Bölge turizmini planlama ve sürdürülebilir gelişim: Şanlıurfa örneği' başlığıyla ele alındığı araştırmalarında; koruma bilincine katkı sağlamak amacıyla Şanlıurfa'nın tarihi kent dokusu üzerinde gerçekleştirilecek sürdürülebilir amaçlı turizm planlamasına öneri sunabilmek, bölgesel planlama ve turizme yönelik politikaların daha korumacı bir anlayışla yürütülmesine dikkat çekilmiştir. 'Sürdürülebilir kentleşme politikaları ve Türkiye' başlığı altında ele alınan çalışmada Tunçer (2016); Ülkemizdeki düzenli, planlı ve sürdürülebilir kentleşmenin yetersizliğinin sebepleri irdelendikten sonra planlı kentleşmeye geçilememesinin temel etkenlerinden siyasi yapılanma, kamu yönetimi ve karar mekanizmalarının yaklaşımları eleştirel gözle incelemiştir. Çatalbaş (2016) tarafından 'Yozgat şehir merkezinin başlıca kentleşme sorunları ve çözüm önerileri' başlığıyla ele alınan çalışmada; Yozgat İl merkezinin kentleşme süreci, şehrin sosyo-ekonomik durumu ve potansiyel değerleri, mekânsal gelişimi, çözüm önerileri ve kentte zaman içerisinde yapılan plan uygulamaları ele alınmıştır. Ayrıca şehirde kentsel sürdürülebilirliğin oluşması ve daha yaşanabilir çevreye kavuşması amacıyla kentleşme sorunlarına çözümler üretilmiştir.

Yanar (2017) tarafından hazırlanan 'Mimari Tasarımda Sürdürülebilirlik ve Ekoloji anlayışının Konya bağlamında incelenmesi' başlığındaki Yüksek Lisans Tez çalışmasında; Amerika Birleşik Devletleri'nde oluşturulan, Dünya genelinde yaygın kullanılan, sürdürülebilir yapı tasarımını teşvik eden kriterlerden meydana gelen LEED yeşil binalar için sertifikasyon sistemleri hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışma bölgesi olarak belirlenen Konya'daki 4 adet sertifika sahibi binanın LEED kriterleri yönünden incelemesi yapılarak, LEED başlıklarından elde ettiği kredilerin başarı oranları çıkarılmıştır. Türkiye genelinde LEED sertifikasına sahip yapıların başarı yüzdeleri karşılaştırılarak Konya'da inşa edilen söz konusu sertifikaya sahip yapıların tespiti yapılmıştır. Şanlıurfa Göbeklitepe Ören Yeri'nin kültürel miras değerindeki turizmini

sürdürülebilir turizm yönünden SWOT analizi ile değerlendirildiği araştırma ise Karapınar ve Barakazi (2017) tarafından 'Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe ören yeri' başlığı altında ele alınmıştır. Açıcı ve diğ. (2017); Türkiye genelinde sürdürülebilirlik, kültürel turizm, sürdürülebilir turizm ve kültürel miras, kavramsal olarak tartışılmıştır. Negiz (2017) araştırmasında, 'Kentlerin tarihsel sürdürülebilirliğinde kültürel miras önemi ve değeri üzerine düşünmek' başlığı altında; Kentlerin tarihinin korunması ve tarihsel sürdürülebilirliği, önemi, o kentin tarihi kimliğinin korunması ve gelişimine sağlayacağı katkısı ele alınmıştır. 'Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi' genel başlığı altında ele alınan araştırmada Kuşçuoğlu ve Murat (2017); kültürel miras bölgelerinde, koruma ve yaşatma amaçlı güncel ve evrensel bakış açılarını sürdürülebilir koruma yönetimi bağlamında değerlendirerek, kültürel miras yönetimi konusunu incelemiştir. Yıldız (2018) tarafından hazırlanan Doktora Tezinde, 'Sürdürülebilir kentsel dönüşüm değerlendirme modeli oluşturulması' başlığı altında; kentsel dönüşüm projelerinde ele alınan yapılı çevre tasarım unsurları belirlenerek seçilen bir kentsel dönüşüm uygulamasını hem proje aşamasında hem de uygulamadan sonra değerlendirebilecek bir model oluşturulmuştur.

Güneş ve diğ. (2019) araştırmalarında; 'Konya ilinde sürdürülebilir turizm kapsamında kültürel mirasın koruması ve kullanımına yönelik yerel halkın görüşleri' başlığıyla inceledikleri çalışmada; Konya ilinde yaşayan yerel halkın kültürel miras algısı, taşınmaz kültürel mirasın korunması, sürdürülebilirliği ve turizm amaçlı kullanılması hakkındaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Akyıldız ve Olgun (2020) tarafından hazırlana araştırmada; 'Somut kültürel mirasın turizmle canlandırılması bağlamında sürdürülebilir Anadolu tarihi ve geleneksel yerleşim alanlarının değerlendirilmesi' başlığı altında ele alınmıştır. Çalışmada; turizme kazandırılan sürdürülebilir geleneksel yerleşim bölgeleri hakkındaki literatür irdelendikten sonra, Somut kültürel miras değerlerinin turizmle canlandırılması konusunda Anadolu'daki tarihi ve geleneksel yerleşim bölgeleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda somut kültürel miras değerine sahip korunması ve geleceğe aktarılması gereken geleneksel yerleşim bölgelerinin turizm ve kültür merkezleri olarak şehre ve bölge halkının kullanımına kazandırılması hedeflenmiştir.

Kuşcuoğlu (2019) 'Tarihi çevrelerde alan yönetiminin sürdürülebilirliği' başlıklı Yüksek Lisans Tezinde; tarihi çevrede koruma ve yaşatma amaçlı güncel ve evrensel yaklaşımları ilgili yönetimin sürdürülebilirliğinin sağlanması bağlamında ele alınmış,

tarihi nitelikteki çevrelerde alan yönetiminin sürdürülebilirliği araştırılmıştır. Çalışmada, tarihi değerdeki çevreleri koruma ve yaşatma, koruma yönetimi konusundaki ulusal ve uluslararası düzeydeki yayınlar incelenmiş ve tarihi çevrenin yönetilmesinde sürdürülebilirliğin sağlanması için öneriler geliştirilmiştir. Yılmaz ve Keskin (2019) 'Farklı bakış açılarıyla sürdürülebilirlik mimarlık -Estetik ilişkisinin kurulması' başlıklı çalışmalarında; Sürdürülebilir mimari ile estetik ilişkisi, uygulama örnekleri üzerinde yapılan analizler, ilgili mimarların görüşleri ve ne türdeki sürdürülebilir yapıların daha estetik bulunduğu tasarımcılar gözünden değerlendirilmiştir.

'Kayseri tarihi kent merkezinde koruma amaçlı planlama yaklaşımlarının sürdürülebilir kentsel koruma yönünden irdelenmesi' başlığı altındaki Yüksek Lisans Tezinde Karademir (2019); Kayseri il merkezindeki Tavukçu Mahallesi sınırlarındaki koruma amaçlı imar planları ve uygulamalarının sürdürülebilir nitelikte koruma esasları açısından taşınmaz kültürel mirasın üzerindeki sürdürülebilirliğinin etkileri irdelenmiştir. Ayrıca söz konusu alanın kent bütünündeki konumu, koruma gerekçeleri, bu alanla ilgili koruma kararları incelenerek yerel halkın sürdürülebilir korumaya yönelik bakış açıları incelenmiştir. Özbudak ve Önal (2019), 'Tarihi, kültürel ve mekânsal sürdürülebilirlik bakımından Kayseri Ağırnas' örneğinin ele alındığı çalışmalarında ise; Kayseri'nin Melikgazi bölgesindeki mağaraları, dehlizleri ve yer altındaki kalıntıları ile günümüzden yaklaşık 3000 yıl öncesine kadar uzanan bir geçmişi olan Ağırnas bölgesinin yeniden canlandırılması, kültürel, mekânsal ve tarihi bağlam bakımından sürdürülebilir olması amacıyla alanda inceleme ve analizlerle öneriler geliştirilmiştir.

Toker (2020) tarafından ele alınan çalışmada; 'Sürdürülebilir mimarlık ve akıllı malzemeler' başlığı altında akıllı malzemelerin cinsi ve bu malzemelerin yapı ve çevreye olan etkileri değerlendirilmiş bu yaklaşımın insanlara ve çevreye olan katkıları ele alınmıştır. Yapı sürdürülebilirlik değerlendirmesinde kullanılan araçların yapı tasarımı aşamasında karar desteği amacıyla kullanılabilmesi potansiyelinin ele alındığı farklı bir araştırmada 'Bina tasarımında karar desteği olarak sürdürülebilirlik değerlendirme araçları' başlığı ile Doğan (2020) tarafından ele alınmıştır. 'Tarihi çevre ile yeni yapı etkileşimi üzerinden sürdürülebilirlik' kapsamında ele alındığı çalışmada ise Bahadır (2020); tarihi çevrede yeni yapı tasarlama konusunda, eski ile yeni yapı arasındaki ilişkinin nasıl kurulması gerektiği konusuna dikkat çekilmiş, Türkiye ve

Dünya'dan seçilmiş örnek yapılar incelenecek ülkemiz içerisindeki tarihi dokuya sahip çevreye yaklaşımda temel oluşturulması hedeflenmiştir.

'Sürdürülebilir turizm planlaması yoluyla İnebolu kültürel mirasına yönelik bir araştırma' başlığıyla Çakır ve Sağıroğlu (2021) ele aldıkları çalışmada; Kastamonu İnebolu ilçesinin sorun ve potansiyelleri tartışılmış, alanda yapılan çalışma ile bölgesel analizler sonucunda ulaşılan verilerle değerlendirmeler yapılmış, sürdürülebilir turizme yönelik koruma ve yeni işlev kazandırmaya yönelik önerilerde bulunulmuştur. Hoşkara ve Lombardi (2021) çalışmalarında; 'Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada kültürel mirasın korunması ve yönetiminin rolü: Disiplinler arası bir yaklaşım' başlığı altında, sürdürülebilir kalkınma amaçları ile kültürel miras ve kültürel mirasın korunması ve yönetimi ile ilgili kapsamlı bir literatür taramasına dayanmaktadır. Özkaraca ve Halaç (2022) tarafından hazırlanan çalışmada ise; 'Tarihi çevrede sürdürülebilirlik konulu lisansüstü tezlerin biyometrik analizi' başlığı ile, lisansüstü hazırlanan tezlerde tarihi çevrenin karşılığı olan "kültürel miras, tarihi doku, kentsel sit ve tarihi alan/çevre" başlıkları süreklilik ve sürdürülebilir kavramları ile ayrıştırılarak taranmıştır. Söz konusu çalışmanın gelecekte tarihi nitelikte yapılı çevre ve sürdürülebilirlik hakkında yapılacak olan bilimsel araştırmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Yukarıda incelenen bilimsel çalışmalar, yüksek lisans ve doktora tezleri, tarihi niteliklere sahip çevrelerin ve kentsel alanların sürdürülebilirliği konusuna odaklanmış geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu çalışmaların ortak noktası, tarihi kentsel dokunun, kültürel mirasın ve mimari yapıların korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için sürdürülebilir yaklaşımların önemi vurgulanmıştır.

Bu araştırmalardan çıkan genel sonuçları şu başlıklar altında özetleyebiliriz:

- **Tarihi alanlarda sürdürülebilir koruma ve geliştirme ihtiyacı:** Çalışmaların büyük bir çoğunluğu, tarihi kent merkezleri, kültürel miras alanları ve geleneksel yerleşim bölgelerinin yalnızca fiziksel olarak korunmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda bu alanların sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Koruma ve kullanma dengesinin gözetilmesi, yeni işlevler kazandırılması ve yerel halkın katılımının sağlanmasıyla mümkün olabileceği çalışmalarda öne çıkmıştır.
- **Disiplinler arası Yaklaşımın Önemi:** Kentsel sürdürülebilirlik ve kültürel mirasın korunması konularının mimarlık, şehircilik, turizm, kamu yönetimi ve

sosyoloji gibi farklı disiplinlerin ortak çalışmasını gerektirdiği açıkça ortaya konulmuştur.

- **Kentleşme Sorunlarına Sürdürülebilir Çözüm Arayışları:** Ülkemiz ve farklı bölgelerdeki düzensiz ve plansız kentleşmenin yol açtığı sorunlar ele alınmış, kamu yönetimi ve karar mekanizmalarının bu süreçteki rolü eleştirel bir gözle incelenmiştir. Bu bağlamda, kentsel sürdürülebilirliğin sağlanması için planlı kentleşme politikalarının ve yerel yönetimlerin etkin rolünün önemi vurgulanmıştır.
- **Kültürel Mirasın Turizmle İlişkisi:** Birçok çalışma, kültürel mirasın korunmasında ve canlandırılmasında turizmin önemli bir araç olabileceği gösterilmiştir. Ancak bu ilişkinin sürdürülebilir bir temelde kurulması, kültürel değerlerin ticari kaygılarla yıpratılmaması ve yerel halkın bu süreçten fayda sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Göbeklitepe ve Ağırnas örnekleri, kültürel miras turizminin sürdürülebilir potansiyelini ortaya koymaktadır.
- **Sürdürülebilir Mimarlık ve Tasarımın Önemi:** Mimari tasarımda sürdürülebilirlik ve ekoloji anlayışının önemi, yeşil bina sertifikasyon sistemleri ve akıllı malzemelerin kullanımı gibi konularla desteklenmektedir. Yeni yapıların tarihi çevreyle uyumlu bir şekilde tasarlanması ve bu etkileşimin sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.
- **Değerlendirme ve İzleme Modellerinin Geliştirilmesi**: Kentsel dönüşüm projeleri ve sürdürülebilir uygulamaların başarılarını değerlendirmek için modeller geliştirilmiştir. Bu modeller, projelerin hem planlama hem de uygulama aşamalarındaki sürdürülebilirlik etkilerini anlamak için farklı araçlar sunulmuştur.

Sonuç olarak, bu çalışmalar kentsel ve tarihi alanlarda sürdürülebilirliğin sadece bir kavram olmaktan öte, somut projeler, planlama yaklaşımları ve yönetim stratejileriyle hayata geçirilmesi gereken yaşamsal bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır. Gelecekteki bilimsel araştırmalar ve uygulamalar için, bu çalışmaların sunduğu bulgular ve öneriler güçlü bir temel oluşturmaktadır.

1. 5. 4. Aksaray tarihi ve mimarisini ele alan literatür incelemesi ve analizi

Anadolu'nun ortasında yer alan binlerce yıllık geçmişiyle farklı medeniyetlere ev sahibi olan Aksaray kenti önemli tarihi ve kültürel miras niteliğindeki eserlere ev

sahipliği yapmaktadır. Anadolu Selçuklu döneminden başlayarak, Karamanoğulları Beyliği, Osmanlı ve Cumhuriyet devrinden bugüne kadar birçok medeniyetin kesintisiz yerleşimin sağlandığı alan niteliğindeki şehir hakkında yapılan bilimsel yayınlar incelenmiştir. Bu çalışmada 1979-2022 yılları arasında literatürde yer alan Aksaray İlinin Selçuklu döneminden itibaren Erken Cumhuriyet Dönemi arasındaki tarihi, mimari ve kültürel birikimini içeren 16 adet bilimsel çalışma kronolojik sırayla ele alınmıştır.

'Aksaray 1.Ulusal Mimari Örneklerinden Kültürel ve İdari ve Yapılar' başlığıyla ele alınan çalışmada Yüksel (1979); Aksaray İl'inde özellikle cumhuriyet döneminde 1910- 1930 yılları arasında inşa edilen yapıların mimari özellikleri, dönem içerisinde ülkede etkin akım olan I. Ulusal Mimari akımın özellikleri ve Aksaray'daki yapılar üzerindeki yansımaları incelenmiştir. Aksaray tarihi üzerine çalışmalar yapan Görür (1991), 'Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri' başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmasında; Aksaray kent merkezinin Selçuklu ve beylikler dönemindeki yerleşim ve şehir dokusunu incelemiştir. Çalışmada dönem içerisinde sur içi bölgesi ve yakın çevresindeki dini yapılar, medreseler, imaretler ve mahalle oluşumları ele alınmıştır. Aksaray şehri ve çevresinde 15. Asır sonu ve 16. Asırda iktisadi, idari, mali ve içtimai yapısının ele alındığı '16. asrın başlarında Aksaray kazası ve kazanın iskanı' başlıklı Yüksek Lisans Tezi Yörük (1996) tarafından hazırlanmıştır. 2002 yılında aynı araştırmacının hazırladığı Yörük (2002) '16. Yüzyılda Aksaray Sancağı' isimli Doktora Tez çalışmasında; 16. Asırda Aksaray ve çevresinin mülki idari yapısı, iskân edilen bölgelerin özellikleri, nüfus artışları, iktisadi faaliyetlerin özellikleri, vakıflar, vakıf eserleri ve gelirleri ele alınmıştır.

'Hurufât Defterleri'ne göre Aksaray kenti klasik eğitim kurumları (18.-19. Yüzyıllar arası)' başlıklı Doktora Tez çalışmasında Temel (2008), Aksaray şehrinde 18. ve 19. yüzyıllar arasında Anadolu Selçuklu Devleti, Karamanoğulları ve Osmanlılar devirlerinde faaliyette bulunan, darülkurra, medrese ve mektep gibi eğitim kurumu tesislerini ele almıştır. Karadayı Yenice (2012), 'Geleneksel Aksaray evlerinin korunmasına ilişkin bir yöntem araştırması' başlıklı Doktora Tezi çalışmasında ise Aksaray kent merkezinde bulunan geleneksel kent dokusunu oluşturan 19 yy. sonu 20 yy. başında inşa edilen yığma taş evlerin korunmasına yönelik yöntem geliştirilmiş, yapıların plan şeması, malzeme ve cephe karakterleri yönünden incelemeleri yapılmıştır. Aksaray'da endüstriyel sanayi mirası niteliğindeki Azmi Milli Un Fabrikası binasını 'Aksaray Azm-i Milli Türk Anonim Şirketi' başlıklı Yüksek Lisans

çalışmasında inceleyen Fırat Gül (2012), 1924-1926 yılları arasında Cumhuriyetin ilk sanayi tesislerinden, hidroelektrik enerjisiyle çalışan, elektriğini üreten ve son teknolojiye sahip makine ekipmanlarıyla un üretimi yapılan fabrikanın kuruluşu ve inşa sürecini incelemiştir.

'Tarihsel Süreç içerisinde Aksaray' başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmasında Uğur (2013) tarafından, Aksaray İl'indeki 18. ve 19. yüzyıla ait mimari doku ve yapıların tamirat öncesi ve sonrası değişimleri, tarihi ve mimari nitelikleri arşiv belgeleri ve fotoğraflarla karşılaştırmalı ele alınmıştır. Erdal (2014) Doktora Tezinde 'Aksaray'da Türk Devri Mimarisi' başlığı altında Aksaray şehir merkezi ve köylerdeki XII.-XX. yy.'lardaki mimari yapılardan kaleler, dini yapılar, hanlar, hamamlar, medreseler, şifahaneler, çeşmeler, köprüler, köşkler, su kemerleri, okullar, fırınlar, kütüphaneler ve kamu binalarının mimari özellikleri ve yapım tekniklerini incelemiştir. 'Aksaray Kalesi' başlıklı Sempozyum bildirisinde araştırmacı Deniz (2015) tarafından yapılan sunumda; Selçuklu ve Osmanlı Döneminde kullanılan ancak günümüzde tamamen yıkılan Aksaray Kalesi içi ve çevresinde yer alan Anadolu Selçuklu Döneminde inşa edilen yapılar ele alınmıştır. Acar (2016) araştırma makalesinde; 'Aksaray İli Güzelyurt ilçesi (Gelveri) potansiyelinin eko müzecilik kapsamında SWOT analizi' ile değerlendirilmesini ele almıştır. 'Aksaray İli kent merkezindeki Erken Cumhuriyet Dönemi mimari mirasının incelenmesi' başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmasında Özer (2018), Cumhuriyet döneminde kentte inşa edilen kamu yapıları ve idari binaların mimari özellikleri, söz konusu yapıların tarihi dokuya sahip çevresi ile ilişkileri, restorasyon evreleri, tamirat öncesi ve son hallerini incelemiştir. Ağır (2019) tarafından hazırlanan Yüksek Lisans Tez çalışmasında, 'Tarihsel çevrenin sunduğu imgeyi okuyarak kentsel kimlik arayışına bir yaklaşım: Aksaray örneği' başlığında, Aksaray kent merkezindeki tarihi imgeler üzerinden kent okumaları yapılmaya çalışılmış, Aksaray kent kimliğinin analizi ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Aksaray ili tarihi şehir merkezinin UNESCO dünya mirasının geçici listeye başvurusunun ele alındığı makalede, araştırmacılar Parlak ve Dişli (2020), 'Aksaray tarihi kent merkezinin UNESCO mirası geçici listesine adaylığı için bir deneme' başlığıyla; Kültür varlıklarını içine alan tarihi Aksaray kent merkezinde ayrıntılı eylem planlarının hazırlanması ve UNESCO Dünya Geçici Miras Listesine girebilmek için bütünlük, özgünlük ve evrensel değerler kriterlerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Arslan ve Bağbaşı (2022), 'Aksaray'daki Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarında Çini Kullanımı' başlıklı makale yayınlarında; kent merkezinde I. Ulusal Mimari

üslubuyla inşa edilen eserlerin cephelerinde kullanılan çinilerin, mimari özellikleri ve Türk çini sanatındaki yerinin belirlenerek tanıtımı yapılmıştır.

Aksaray il merkezi ve yakın çevresinin tarihi, sanatsal, coğrafi ve mimari özelliklerini ele alan yukardaki bilimsel çalışmalardan, tez çalışmasının temelini oluşturan Kaleiçi bölgesinin tarihi, konumu ve genel tanıtımı yapılırken faydalanılmıştır.

1.6. Materyal ve Yöntem

1.6.1. Materyal

Tez çalışmasının materyalleri genel olarak kavramsal çerçeve ve alan çalışması olarak ayrılabilir. Tarihi kent merkezinin planlama ilkeleri konu başlığı altında akademik araştırmalar ve araştırma kapsamındaki görsel ve çizimler, çalışmanın materyalleri arasındadır. Benzer şekilde Karar Destek Sistemleri ve bunlara yönelik örnek akademik ve uygulamaya yönelik araştırmalar da tezin materyalleri arasındadır. Tezin alan çalışmasına yönelik tarihsel araştırmalardan elde edilen veriler, özellikle belediyeden alınan planlama kararları, kent imar planları ve raporları tez çalışmasının materyallerini oluşturmaktadır.

1900 lü yıllardan günümüze tarihi doku içerisindeki değişim ve dönüşümü belgeleyen arşiv fotoğrafları, 1954 yılına ait hava fotoğrafı,1967 yılına ait Kadastro haritaları, Aksaray Belediyesinden temin edilmiş imar planları ve bilgiler günümüzdeki kentsel mekanlarla karşılaştırılmıştır. 1985 yılından günümüze kadar yapılmış olan; 1/1000 ölçekli Aksaray ili Uygulama İmar Planları-plan raporları ve plan notları, ilave imar planı ve raporları, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (KVKBKM) Kararları ve Revizyon İmar Plan çalışmaları materyal olarak kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında tarihi kent merkezlerinin geçmişteki durumları ile günümüzü karşılaştırmak için çok sık olarak eski fotoğraf albümlerine yer verilmiş, akademik araştırmalar, İl Kültür Müdürlüğü arşivleri ve Koruma Kurulu arşivindeki belgeler çalışmanın materyallerini oluşturmaktadır.

Mimari ölçekte kültürel mirasın sahip olduğu değerler ve bu değerlerin nasıl korunabileceğine yönelik değerlendirmeler ve literatür içerikleri tezin kapsamı içerisindedir. Çalışmada Çok Kriterli Karar Destek Sistemlerinden AHP ile entegre

edilmiş PROMETHEE yöntemi ile, tarihi kent merkezinde yapılacak yenileme, planlama ve dönüşüm çalışmalarında bilimsel tabanlı karar üretmek ve kentteki değişim sistematik bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda AHP ve PROMETHEE yöntemi ile ilgili yapılmış örnekler, bunların mimarlık alanlarında kullanımlarına yönelik yapılan çalışmalar, konu anlatımları, iş akışları ve kavramsal altyapılar tez çalışmasının materyallerini oluşturmaktadır.

1.6.2. Yöntem

Bu çalışmada yöntem olarak; Aksaray tarihi kent merkezi özelinde tasarım ve karar sürecinde uzman görüşlerinin objektif olarak değerlendirmeye katıldığı, kriterlerin önem sırasının belirlendiği, AHP (Analytic Hierarcy Process) ile entegre edilmiş, farklı kriterlerin karşılaştırıldığı PROMETHEE (Preference Ranking Organisation Method for Enrichment Evaluation) ve grafiksel gösterim için görsel etkileşim içeren GAIA (Geometrical Analysis for Interactive Aid) kriterli karar destek sistemi kullanılmıştır. PROMETHEE karar destek algoritması kentsel ölçekte kullanılarak örnek bir karar destek yöntemi oluşturulmuştur. PROMETHEE yöntemi için ilk adım, konu ile ilgili alternatiflerin öncelik sıralamasının elde edilmesi için değerlendirme kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterlerin belirlenmesi tez çalışması kapsamında kavramsal çerçeve doğrultusunda oluşturulmuştur. Belirlenen kriterler kapsamında alternatiflerin öncelik sıraları elde edilerek en uygun alternatif elde edilmiştir. PROMETHEE yönteminin genel özellikleri; alternatifler iyiden kötüye doğru sıralanır, basit ve dengelidir, sonucu görsel grafikle (GAIA-Grapical Analysis For Interactive Aid) anlatır, ikili karşılaştırma tekniği ile önceliği belirler, alternatifleri değerlendirerek grup düzeyinde karar verme imkânı sunmaktadır. Tarihi ve kültürel miras bölgelerinde ele alınan kriterlerden estetik değer, sürdürülebilirlik, ekonomik değer gibi farklı kriterlerin ağırlık ve sıralaması karar verme sürecinde PROMETHEE yöntemi ile belirlenmiştir.

PROMETHEE yöntemi kültürel miras da dahil olmak üzere tüm kaynakların rasyonel kullanımı ve yeterli yeniden kullanımı ihtiyacını belirlemektedir. Bu çalışma, kültürel mirasın değerlendirilmesine yönelik kültüre dayalı yenilenme süreçlerine döngüsel bir ekonomi modeli uygulama fırsatını araştırmaktadır. Bu yöntem ile, modeller ve göstergeler sisteminin tanımlanması, kültürün döngüsel ve sürdürülebilir dönüşümlere yönelik öncü bir güç olarak değerlendirildiği kültüre dayalı kentsel dönüşüm uygulamalarının seçilmesi mümkün olabilmektedir. Tez kapsamı içerisinde

Aksaray kent merkezi için uyarlanabilir bir yeniden kullanım stratejisinin detaylandırılması, seçilen uygulamaların analizi ve uygulama sonrası değerlendirmesi belirlenen metot aracılığı ile elde edilebilecektir.

Bu yöntem aracılığı ile farklı kriterlerin ağırlıklarına göre değerlendirmeye katıldığı, farklı uzmanların görüşlerinin tek bir platformda toplandığı, daha sayısal altyapılı bir karar üretilmesi mümkün olmaktadır. Böylelikle koruma uygulamalarında kapsamlı ve teknik yönü kuvvetli, sezgiselliğin en aza indirildiği bir değerlendirme metodolojisi geliştirilmiş ve mimari koruma alanına uyarlanmıştır.

Bu yöntemi kullanarak değerlendirme yapan kullanıcılar mesleki yeterliliğe sahip uzman statüsündedir. Bu bağlamda, araştırma konusuyla ilgili gerekli bilgi, enformasyon ve donanıma sahip kişiler uzman olarak tercih edilmiştir. Çalışmada objektif, istatiksel olarak tutarlı sonuca ulaşmak amacıyla 10 kişiden oluşan uzman grubu oluşturulmuştur. Uzman seçiminde aşağıdaki kriterler esas alınmıştır:

- Aksaray İlinin bağlı olduğu Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KVKBK) Müdürlüğü'nde görev yapan ve daha önce kurul üyeliği tecrübesi bulunan akademisyen mimarlar ve şehir plancısı.
- Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde görevli akademisyenler.
- Aksaray Belediyesi'nde önceki dönemlerde yönetici konumunda görev yapmış yüksek mimar.
- Aksaray Müzesi'nde çalışmış ve halen görevli arkeolog.

Belirlenen uzmanlardan çalışmaya katkı ve değerlendirme sağlamaları amacıyla, çalışmanın konusu, yöntemi ve bölgesi hakkında kapsamlı bir bilgilendirme ve açıklama yapılarak uzmanlar bilgilendirilmiştir (Ek 32). Bu bilgilendirmede;

- Çalışma alanı ile ilgili genel bilgiler, Kaleiçi bölgesindeki taşınmaz kültürel mirasın genel özellikleri, arşiv fotoğrafları ve imar planları ile desteklenen bilgilendirmeler ve genel olarak AHP ve PROMETHEE yöntemlerini kapsamaktadır.

Uzman değerlendirmeleri aşamasında, uzmanların büyük bir kısmı ile bizzat kendilerinin çalışma odalarında/işyerlerinde randevu alınarak yüz yüze görüşülmüştür. İlgili uzmanlara çalışma alanı, yöntem, değerlendirme kriterleri ve tabloları içeren ayrıntılı tanıtım raporu tarafımdan açıklanmıştır (Ek 32). Uzmanların verdiği cevaplar ile değerlendirme notları AHP ve PROMETHEE veri girişi tablolarına ekran üzerinde girilmiştir (Ek 1-20). Yüz yüze görüşme imkânı olmayan az sayıda uzmanla iletişim e-

posta yoluyla yapılmış ve kapsamlı bilgilendirme raporu ve yöntemde kullanılan tablolar da e-posta yoluyla kendilerine gönderilmiştir. Kullanılan yöntemin son aşamasında, farklı uzmanların değerlendirmeleri tek bir platformda toplanarak bu platformda genel sonuçlar elde edilmiştir (Ek 20-31). Toparlanan bu platform ise PROMETHEE yönteminin çevirim içi olarak çalışan açık kaynak Visual PROMETHEE yazılımıdır.

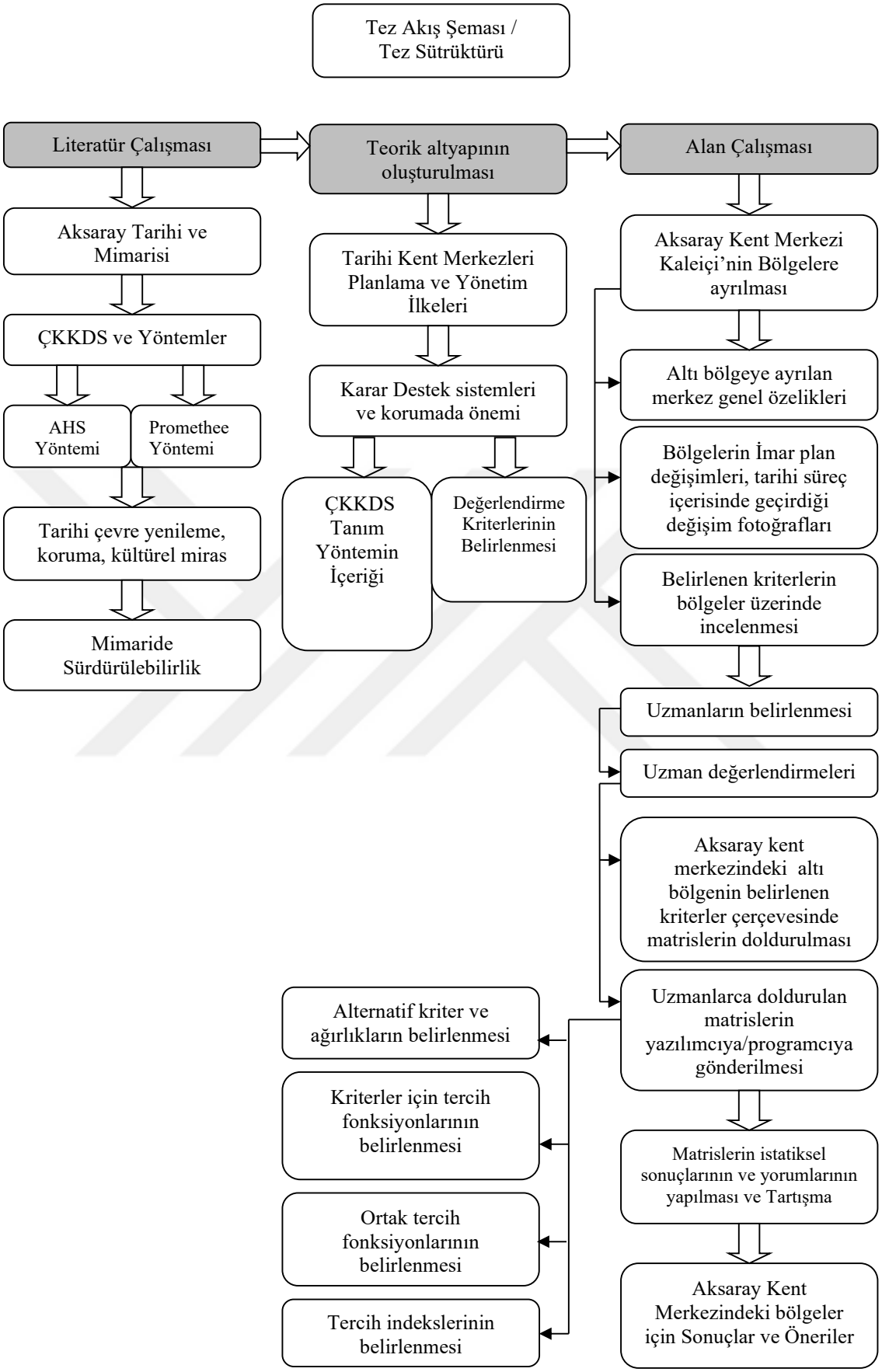

Şekil 1.1. Tez Akış Şeması

2. TARİHİ KENT MERKEZLERİNİN PLANLAMA VE YÖNETİM İLKELERİ

Tarihi kent merkezleri şehirlerin odağında yer alan sosyal, idari, kültürel, ekonomik ve tarihsel fiziki mekanları barındıran alanlardır. Kent içerisinde çekim merkezi niteliğindeki bu alanlarda zaman içerisinde değişim, dönüşüm ve fiziksel yıpranmalar görülmektedir. Nüfus artışı, ticaretin gelişmesi ve hızlı sanayileşme gibi sebeplerle kentlerin aşırı büyümesi tarihi kent merkezlerinin niteliğini bozmaktadır. Gelişen süreçte tarihi kent merkezlerinin kültürel miras niteliğindeki yapıları tahrip olmaktadır. Ayrıca söz konusu merkezlerin fiziksel yıpranma ve çöküntü alanına sahip niteliksiz kentsel mekânlara dönüştüğü görülmektedir. Tarihi kent merkezlerinin özgün niteliğinin korunması, bozulmanın durdurulması ve niteliksiz ek yapılardan arındırılması önemlidir. Tarihi alanın korunmasında hedeflenen temel strateji; Yapının asıl kimliğine saygılı, geleneksel yöntem ve uygun malzemeyle, yapılacak müdahalenin mevcutla uyumlu olacak biçimde onarım anlayışına sahip olmaktır (Çekül, 2010). Anıtsal nitelikteki mimari yapı ve eserleri sadece tarihi değerleri için korumanın yanında, günlük yaşamın içinde ekonomik, sosyal ve sanatsal değerlerini ortaya çıkarmak da önem teşkil etmektedir.

Tarihi kent merkezlerinde nitelikli bir koruma ve planlama anlayışını geliştirmek için literatürde öne çıkan bazı tespitler, öneriler ve yönetim ilkeleri;

- Tarihi kent merkezi dokusunun korunması, yeniden kentsel ve ekonomik canlandırılmasının kentsel ölçekte planlamasını yapmak (Chahardowli ve Sajadzadeh, 2022).
- Tarihi kent merkezleri ve yakınlarındaki çevrede yapılacak kentsel tasarım ve mimari uygulama çalışmalarına ışık tutabilecek özellikte bir plan altlığı oluşturmak (Özkaymakcı,2016).
- Genel yapısı ve tarihi dokusu bozulmuş ve çöküntüye uğramış kentsel bölgelerde, yenileme odaklı çalışmalardan olan ticari ve ekonomik yatırımlar aracılığıyla işlevsiz alanların yenilenmesi ve önemli merkezler olduğunu vurgulamak (Chahardowli ve Sajadzadeh, 2022)
- Yeniden canlandırma yöntemi ile kentlerin çöküntü bölgelerinde ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziki köhneleşmeye neden olan etkenlerin ayıklanmasını ve bölgenin kent dokusuyla yeniden bütünleştirilmesini sağlamak (Günaydın ve Altunkasa, 2019).

- Şehirlerin fiziksel gelişimi sonucu kent dokusunun üzerinde tarihî, mekânsal ve kültürel yönden ortaya çıkan tehdit ve baskıyı hafifletmek, merkezin algılanmasını ve ulaşılabilirliğini artırmak (Agarwal, 1999; Theodora, 2020).
- Tarihi kent merkezlerinde sürdürülebilir kentsel koruma örnekleri, kültürel miras niteliğindeki taşınmaz kültür varlıklarını, koruma ve yeniden kullanma dengesiyle geliştirilmesine yönelen bir tasarım sürecinin her evresinde sürdürülebilirlik ilkesine bağlı kalmak (Karademir, 2019).
- Tarihî özelliğe sahip kent peyzajının görüntüsünü bozmamak, sit alanı bölgelerini yeni yerleşim alanlarından koparmamak ve her iki yerleşme bölgesi arasında organik bir bağ oluşumunu sağlamak.
- Korunması gereken alanlardaki konut adalarında, geleneksel mahalle yaşamının devam ettirilmesi, birbirinden kopuk mekânların fiziki, sosyal veya ekonomik müdahalelerle tekrar kentle bağlantının kurulmasını sağlayacak ve gelecekte âtıl alanlara dönüşmesini engellemek (Günaydın ve Altunkasa 2019).
- Kentsel yenileme projelerinde nitelikli ve başarılı sonuçlar elde etmek için, uygulama alanında ekonomik ve sosyal refahın sağlanması ile kentsel değişim boyutlarının bütüncül ve dengeli olarak geliştirilmesini sağlamak. Uygulama alanının yapısı, konumu ve işlevlerine göre farklılıklar gösteren nitelikli projeler geliştirmek (Özkaymakcı, 2016).
- Daha iyi yaşanabilir mekânlar oluşturmak ve insanların içinde yaşadıkları mekânı benimsemesi, aidiyet duygusunu geliştirmek açısından kimliklendirme hissi öne çıkmaktadır. Bu sebeple ülkesel ölçekli büyük planlardan bölge planları, kent planları, peyzaj ve ulaşım planları ile donatılarının tasarım aşamasına kadar tüm planlama ve tasarım uygulamalarında kimlik faktörü temel belirleyici unsurlardan olarak planlama sürecine eklemlenmesi gerekmektedir (Günaydın ve Altunkasa, 2019).
- Sosyal, Kültürel ve ekonomik değerlerin önemli parçası olan kentin tarihi dokusunu korumak amacıyla yerel malzeme ve yapım teknikleri kullanımına önem vermek (Chahardowli ve Sajadzadeh, 2022).

Bu kavramsal yaklaşımlar doğrultusunda, tarihi kent merkezlerinin korunması ve yeniden canlandırılması, karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu süreç; kentsel tasarım uygulamalarına temel oluşturacak bir plan altlığı oluşturulması, şehirlerin fiziksel gelişiminden kaynaklanan tarihî, mekânsal ve kültürel tehditlerin azaltılması, merkezin algılanabilmesi ve ulaşılabilirliğinin artırılması

gibi kentsel ölçekte kapsamlı planlama gerektirmekte olup, tarihi dokunun korunmasını öne çıkarmaktadır. Canlandırmanın amacı çöküntüye uğramış, genel yapısı bozulmuş ve köhneleşmiş bölgeleri ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziksel açıdan rehabilite ederek, taşınmaz kültürel miras niteliğindeki varlıkların koruma ve yeniden kullanım dengesi gözetilerek kent dokusuyla yeniden bütünleştirmektir. Tarihi kent merkezlerinde nitelikli bir koruma ve planlama anlayışına sahip, yerel mimari kent dokusu ile özgünlüğünü koruyan, tarihsel ve belge değerine sahip olan ayrıca sanatsal ve estetik değerlerinin de korunduğu ülkemizdeki kentlerden Amasya, Eskişehir/ Odunpazarı ve Mardin /Midyat ile dünyadan Karadağ/ Montenogro kentleri gibi örnekler aşağıda sunulmuştur; (Resim 2.1-2.4)

Resim 2.1 Amasya ili Tarihi dokusu (Özer, 2023)

Resim 2.2. Odunpazarı/Eskişehir (URL-1, 2025)

Resim 2.3.Midyat/Mardin tarihi kent dokusu (Özer,2014)

Resim 2.4 Montenogro/ Karadağ tarihi kenti (Özer, 2023)

2.1. Tarihi Kent Merkezleri ve Önemi

Kent; doğal ve ilkel yaşam mekanizmalarının ötesinde, organize olmuş yapay bir fiziksel çevre olarak tanımlamaktadır (Kuban, 1994). Platon[3] ise, kentle ilgili olarak statik(durağan) yapıyı değil, mücadele alanı olan dinamik dokunun önemini vurgulamaktadır (Korumaz ve Eraslan, 2019). Kent sadece sokak ve yapılardan oluşan fiziksel bir alan olmanın yanında sosyal ve dış etkilere karşı kendini savunan dinamik bir mekanizmadır. Kentlerde ayakta kalabilen tarihi yapılar ve geleneksel dokular, sahip oldukları koruma direnciyle geleceğe aktarılmaya çalışılır. Platon'un tanımında da belirtildiği gibi; kentler hareketli ve canlı bir yapıda olup bu dinamik yapı, kentlerde meydana gelen değişikliklerle de gözlemlenebilmektedir (Korumaz ve Eraslan, 2019).

Kentte hiçbir nesne tek olmayıp, çevresi ile ilişkili, insanın duyabileceğinin ve görebileceğinin dışında keşfedilmeyi bekleyen unsurlar bulundurmaktadır (Çetin, 2012). Günümüzde kentlerin büyük bir kısmının geçmişi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Tarihsel ve kültürel mirasa sahip eski kentlerin barındırdıkları tarihi ve kültür mirasının büyük çoğunluğu, kent merkezlerinde yer almaktadır. Bu yönüyle tarihi kent merkezleri barındırdıkları kentsel doku, mekanlar ve yaşam kültürü ile şehrin dış çeperlerinden farklı özelliklere sahiptir.

Tarihî özellikteki şehir merkezleri geleneksel bir düzenlemeye göre örgütlenmiş, farklı tarihsel katmanları günümüze taşıyan, değişen anlam ve kimlikleriyle, sosyal ve ekonomik dönüşüm süreçlerinin etkisinde yeniden biçimlenip günümüze kadar ulaşmış alanlardır (Eriçok, 2015). Bu sebeple tarihsel özelliğe sahip merkezler kentsel doku bakımından ve var olan tarihi yapı stoğu bakımından kentlerin diğer bölgelerinden çok farklı özellikler göstermektedir (Çetin, 2012). Tarihi kent merkezleri idari, eğitim, üretim, dini ve geleneksel ticaretle el sanatının yapıldığı alanlardır. Söz konusu merkezler fiziki yapı stoğunun yanında tarihsel süreç içerisinde değişen/dönüşen sosyal ve kültürel birikime sahip alanlardır. Şehirlerin nüfus artışı, ekonomik büyüme, gelişen üretim teknolojileri ve farklılaşan tüketim alışkanlıkları nedeniyle tarihî kent merkezlerinde sürekli değişimler ve dönüşüm yaşanmaktadır. Gelişen ve büyüyen teknoloji ile kent merkezlerinde kültürel ve fiziki müdahaleler ve bozulmalar artmaktadır. Ancak kent merkezlerindeki tarihi doku ve kültürel mirasın koruma

[3] Doğum: M.Ö. 428 yılı Atina/Yunanistan- Ölüm: M.Ö. 348 yılı Atina. Klasik Antik çağın önemli Filozofu ve Akademi'nin (Üniversite düzeyinde ilk kurum) kurucusu. İlgi alanları; Metafizik, politika, etik, epistemoloji, estetik, matematik, dil, kozmoloji, eğitim, bilgi, adalet vd.
https://www.britannica.com/biography/Plato/Dialectic

bilincini geliştirmek, bozulmaları önlemek, tahribata maruz kalan eserleri aslına uygun onarmak ve gelecek kuşaklara aktarmak gerekmektedir. (Resim 2.5- 2.7)

Resim 2.5. Mardin tarihi kent dokusu (URL-2, 2025) **Resim 2. 6.** Beypazarı- Ankara (Özer, 2025)

Resim 2.7. Poçitel Türk Köyü- Bosna Hersek(Özer, 2023)

2.2. Tarihi Kent Merkezlerinde Bozulma Nedenleri

Tarihi geçmişi binlerce yıla ulaşan kent merkezlerinde özellikle 19.yüzyılın ortalarında sanayileşme ile bozulmalar başlamıştır. Ülkemizde de 1950'li yıllardan itibaren küçük yerleşimlerden büyük kentlere başlayan göç sürecinde oluşan kaçak yapılaşma, plansız gelişme, kent merkezlerinde ticari rantın artması süreci ve hızlı kentsel dönüşüm uygulamaları, tarihî merkezlerin zarara uğramasına ve tarihi kentsel dokunun tahrip olmasına neden olmuştur (Eriçok, 2015). Tarihi kent merkezi ve çevrelerin bozulma nedenlerden bazıları (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007; Smith, 2006);

- **Sosyal yaşam koşullarındaki değişim ve gelişmeler:** Halkın yaşam tarzında, alışkanlıklarında ve önceliklerinde meydana gelen değişimler, tarihi dokunun korunmasına yönelik farkındalığı ve ilgiyi azaltmıştır. Bu durum, modern yaşamın getirdiği yeni ihtiyaçlar doğrultusunda tarihi çevrenin dönüştürülmesi veya yok sayılması riskini beraberinde getirmektedir.
- **Tarihi yapıya yapılan bilinçsiz müdahale ve çağdaş ekler** (Resim 2.8): Koruma ilkelerine aykırı olarak gerçekleştirilen bilinçsiz müdahaleler ve eklemeler, tarihi yapıların özgünlüğüne ve mimari kimliğine zarar vermektedir. Bu tür eklemeler ve müdahaleler, yapının tarihi ve sanatsal değerini düşürürken, geri dönüşü olmayan zararlara yol açabilmektedir.
- **Yanlış ve tekniğine uygun olmadan yapılan restorasyonlar:** Eksik bilgi veya yanlış tekniklerle uygulanan restorasyon çalışmaları, tarihi eserlerin orijinal dokusunu, yapım sistemini ve malzeme yapısını bozmaktadır. Sonuç olarak, hatalı uygulamalar yapıyı korumak yerine, onun fiziksel ve estetik bütünlüğüne zarar verebilmektedir.
- **Ekonomik yetersizlikler:** Koruma maliyetini ekonomik bakımdan finanse edecek maddi gücün yetersiz olması, tarihi eserlerin onarımı, bakımı ve restorasyonu için gereken finansal kaynakların sağlanamaması, koruma gayretlerini sekteye uğratmaktadır. Ekonomik ve finansal kısıtlılık, tarihi yapıların bakımsız kalmasına ve zaman içinde kendiliğinden yıkılmasına neden olmaktadır. (Resim 2.8)
- **Alınacak önlemlerin hızla uygulamaya geçirilmek isteği sonucu yeterli araştırma ve belgelemeye dayanmayan uygulamalar**: Hızlı sonuç alma isteğiyle gerçekleştirilen aceleci projeler, yeterli etüt, bilimsel araştırma ve belgeleme yapılmadan hayata geçirilmektedir. Bu durum gerçekleştirilen uygulamaların hatalı olmasına ve tarihi eserin bilimsel olarak doğru bir şekilde anlaşılamamasına sebep olmaktadır.
- **Bölgede yaşayan halkın tarihsel çevre bilincine sahip olmaması ve konuya yeterince önem verilmemesi**: Tarihi çevrelerde yaşayan yerel halkın tarih ve kültürel mirasın değeri konusunda yeterli bilince sahip olmaması ve koruma çabalarına karşı duyarsızlığı tarihi nitelikli eserlerin sahiplenilmemesine ve çevresel tahribatın artmasına sebep olmaktadır.
- **Koruma eğitiminin yetersizliği ve geciken koruma politikaları:** Uzmanlık gerektiren koruma alanında verilen yetersiz eğitim, alanında profesyonel

kadroların eksikliğine yol açmaktadır. Ayrıca güncel gelişmelere cevap veremeyen eski veya gecikmiş koruma politikaları, zamanında yapılamayan onarımlar, tarihi mirasın zarar görmesine ve tahrip olmasına neden olmaktadır.

- **Kanunlar ve engelleyici kararların zorlayan etkisi ve geciken yasal süreçler:** Yasal süreçlerdeki bazı karmaşıklıklar ve bürokratik süreçlerin uzaması koruma projelerinin ilerlemesini zorlaştırmakta, tarihi eserlerin karşı karşıya kaldığı riskler karşısında hızlı ve etkili müdahalelerin yapılmasını engellemektedir.
- **Koruma planlarının olmayışı veya bilinçsizce hazırlanması ve uygulamadan kaynaklanan yetersizlikler:** Plansız veya bütüncül bir vizyondan yoksun veya hatalı hazırlanan koruma planları, tarihi alanların düzensiz ve parçalı bir şekilde gelişimine neden olmakta ve beklenen faydayı sağlamamaktadır.
- **Yerel yönetimlerin isteksizliği, duyarsızlığı, inandırıcı olmaması, kaynak ve teknik destek yetersizliği:** Yerel yönetimlerin koruma kararlarına yönelik isteksizliği, kaynak ve teknik destek eksikliği, yetersiz bilgi bu kararların uygulanmasında engel teşkil etmektedir.
- **Hızla artan nüfus yoğunluğu ve teknolojik gelişmelere paralel olarak geçmişle olan bağların kesilmesi**: Hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, yerleşim alanlarında hızlı ve plansız değişikliklere neden olurken, bireylerin tarihi ve kültürel mirasla olan manevi bağını zayıflatmakta, tarihi çevreye duyulan saygının azalmasına ve geçmişin ihmal edilmesine yol açmaktadır.
- **Yapısal bozulmalar** (Resim 2.11): Tarihi yapıların zaman içerisinde yıpranması, malzeme yorgunluğu ve çevresel etkilerle maruz kaldığı yapısal hasarlar yapıların taşıyıcı sistemlerini ve bütünlüğünü tehdit etmektedir. Tarihi yapılarda oluşan bu hasarlara acil müdahale edilmediğinde yapının zarar görmesine ve yıkılmasına neden olmaktadır.
- **Doğal afetler ve farklı etkenler** (Resim 2.9, 2.10): Deprem, sel, yangın gibi doğal afetler ve insan kaynaklı tahribatlar, tarihi eserlere yıkıcı ve kalıcı zararlar verebilmektedir.
- **Kontrolsüz turizm:** Plansız ve aşırı yoğun turistik faaliyetler, tarihi alanlar üzerindeki fiziksel baskıyı artırarak yapısal bozulmalara yol açmaktadır. Bu durum aynı zamanda tarihi mekanların özgün atmosferini ve kültürel kimliğinin ticari kaygılar uğruna tahrip olmasına sebep olmaktadır.

Resim 2.8. Tahrip olan İstanbul Surları ve yıkılan Balat kapısı a,b (Kerestecioğlu ve Bilgiç, 2023)

Resim 2. 9. Depremde yıkılan Habib-i Neccar Camii -Antakya (URL-3, 2023)

Resim 2.10. Baraj altında kalan tarihi alan Hasankeyf-Batman (Özer, 2014)

Resim 2.11. Dış etkenler kaynaklı yapısal bozulma örnekleri (a, b), Sivil mimari-Aksaray (Özer, 2011)

2.3. Tarihi Kent Merkezindeki Sürdürülebilir Tasarım Kriterleri

İngilizce karşılığı "sustainable development" olan "sürdürülebilir gelişme" kavramı Kent Bilim Terimleri Sözlüğünde, "çevre değerleri ve doğal kaynakların israf edilmeden akılcı yöntemlerle, günümüz ve gelecek kuşakların hakları ve yararları da dikkate alınarak kullanılması ilkesinden taviz vermeksizin, ekonomik yönden

gelişmesini sağlayan çevreci bir dünya görüşüdür" şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998). 'Sürdürülebilirlik' kavramının ilk kez ele alınması, 1982 yılında Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından kabul edilen Dünya Doğa Şartı Belgesinde görülmüştür. Söz konusu belgede; insanların faydalandığı ekosistem ile organizmalar, kara, deniz, iklim ve hava kaynaklarının optimum sürdürülebilirliğini sağlayabilecek bir biçimde yönetilmeleri gerektiği ancak bu işlemin diğer ekosistemlerin ve türlerin bütünlüğünü tehlikeye sokmayacak bir şekilde yapılmasını belirtmektedir (Karakurt, 2009; Negiz, 2017).

Birleşmiş Milletler tarafından İnsan Yerleşmeleri üzerine ikinci kez gerçekleştirilen Habitat II [4](1996) toplantısında 'sürdürülebilirlik' ana başlığı altında öne çıkan maddeleri üç grupta (sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik) ele alınmıştır (Lee 2011'den aktaran Çetin, 2011);

a) Sosyal Sürdürülebilirlik

- Sosyal yönden gelişme: Bir toplumun eğitim, sağlık, adalet ve sosyal güvenlik gibi alanlarda ilerleyerek bireylerin yaşam kalitesi ve refahının artması sosyal yönden gelişmesini göstermektedir.
- Nüfusun yönetimi ve yaşam bölgelerinin gelişimi: Nüfusun bölgelere göre mekânsal dağılımını düzenleyerek, kentin ve yaşam alanlarının planlı, yaşanabilir ve sürdürülebilir hale getirilmesidir.
- Tarihi ve kültürel miras değerlerinin korunması, bakım ve restorasyonunun yapılması: Toplumun tarihi geçmişini ve hafızasını oluşturan tarihi eserlerin, geleneklerin ve kültürel değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasıdır.
- Afetleri önleme ve azaltmaya yönelik çalışmalar yapma: Deprem, sel gibi doğal afetlerin oluşturacağı zararları en aza indirmek amacıyla risk analizi, altyapı güçlendirme ve halkın bilinçlendirilmesi gibi önlemler almaktır.

b) Ekonomik sürdürülebilirlik

- Kentsel Ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi: Ekonomik kaynakların yenilikçi ve verimli kullanımını sağlamak ve rekabet gücünü artırarak şehirlerin sürdürülebilir büyümesine katkı sağlayan stratejiler geliştirmek.

---

[4] Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı 2. Oturum, İstanbul (3-14 Haziran 1996). 'Kent ve kasaba Zirvesi' başlıklı toplantıda; 'Herkes için yeterli konut' ve 'Değişen bir dünyada, tam kentleşmeyle sürdürülebilir insan yerleşimleri' alt başlıkları ele alınmıştır.
(https://www.un.org/en/conferences/habitat/istanbul1996)

- Sürdürülebilir ve yaşanabilir çevrenin oluşturulması: doğal kaynakları koruyarak, ekosistemleri dengeleyerek ve kentsel yaşam kalitesini artırarak gelecekteki nesiller için uygun alanların ve koşulların sağlanması.
- Tarımsal alanlarla yaşam alanları arasındaki gelişmede denge sağlanması: Tarım arazilerinin korunması, gıda güvenliğinin sağlanması ve kentsel büyümenin planlı ve kontrol altında tutulması.

c) Çevresel yönden sürdürülebilirlik:

- Arazinin bilinçli ve sürdürülebilir kullanımı: toprağın verimliliğini ve doğal yapısını koruyarak, ekolojik değerleri gözeten, çok fonksiyonlu bir planlama ve yönetim anlayışıdır.
- Ulaşım ve bilgi teknolojilerinin verimli ve sürdürülebilir kullanımı: çevresel zararlı etkileri azaltan, enerji verimliliğini artıran ve şehirlerin kolay erişilebilirliğini sağlayan akıllı sistemlerin entegrasyonudur.
- Sağlıklı ve ekolojik niteliklere sahip yaşam alanları: hava ve su kalitesini iyileştiren, çevreye zararsız ve kent sakinlerinin refahına öncelik veren tasarımlar ve uygulamalarla oluşturulmuş alanlardır.
- Sürdürülebilir nitelikte enerji kullanımı: Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek, enerji verimliliğini artırarak uzun vadeli enerji güvenliğini sağlamaktır.

Zakar (2018) tarafından hazırlanan ‘Tarihi binalara ek bina tasarımında yapısal bütünleştirme performansını değerlendirmek için bir model önerisi’ başlıklı Doktora Tezi, ‘tarihi çevrede sürdürülebilirlik’ kavramının detaylıca ele alındığı öne çıkan önemli çalışmalardan olup, ‘tarihi çevrede sürdürülebilirlik’ kavramı çalışmada aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır (Zakar, 2018);

- Tarihi yapıların korunması konusunda, korumanın ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarını geleceğe dönük uzun vadeli ve bütünsel bir yaklaşımla ele almayı gerekli kılmaktadır.
- Tarihi çevrenin sürdürülmesi, tarihi değere sahip yapıların çevre bağlamıyla birlikte korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını ifade etmektedir.

Yukarda verilen genel başlıklar ve açıklamalar bağlamında ‘Sürdürülebilirlik’ kavramı sadece doğal çevre ve ekolojik anlamda değil, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel boyutlarıyla birlikte ele alınan çok yönlü bir yaklaşımdır. Kent planlaması ve tarihi çevrelerin korunmasında sürdürülebilirlik ilkesinde; mevcut doğal kaynakların

israf edilmeden, kültürel mirasın korunması ve yaşatılması, gelecek kuşakların hakları dikkate alınarak değerlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Collin, 2014). Bu kapsamda tarihi yapıların ve çevrelerin korunması, sadece fiziksel yapıların değil aynı zamanda sosyal hafızanın ve kent kimliğinin sürdürülebilirliğini de sağlamaktır. Tarihi çevrede sürdürülebilirlik; koruma süreçlerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel yönlerini uzun vadeli yöntem ve stratejilerle bütünleştirerek günümüz ihtiyaçlarını ve geleceğe yaşanabilir bir çevre bırakmayı hedeflemektedir (Açıcı ve diğ., 2017; Ulubaş, 2016). Tarihi kent merkezlerinde 'sürdürülebilir planlama' yaklaşımı; kültürel, sosyal ve fiziksel sürdürülebilirlik alt başlıkları ile aşağıda incelenmiştir;

2.3.1. Kültürel sürdürülebilirlik

Kültür soyut bir kavram olup kullanıldığı yerlere göre çok farklı anlamlara gelmektedir. Kelimenin kökeni 'cultura' Voltaire *'insan zekasının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi' anlamlarında kullanılmaktadır* (Timuremre, 2004). Toplum ve çevre ilişkisi bakımından kültür, insanoğlunun doğal ve toplumsal çevresiyle birlikte etkileşim halinde ürettiği maddi ve manevi öğelerin toplamı olarak tanımlanmaktadır (Negiz, 2017). İnsan çevre ilişkileri açısından kültür farklı alt tanımlarda ele alınmaktadır (Turgut,1990'dan aktaran Timuremre,2004);

- Kültür; inanışlar ve öngörüler, esaslar ve değerler, grup ya da toplum davranışlarıdır. Bu bağlamda kültür, bir toplumun veya grubun üyeleri tarafından paylaşılan inançların, normların, ahlaki değerlerin ve davranış biçimlerinin bir bütünü olarak tanımlanabilir.
- Kültür; belli bir grup tarafından paylaşılan ortak görüş, his ve davranışları belirlemek için kullanılmaktadır. Bir grubun veya topluluğun üyelerini bir araya getiren ve onları diğerlerinden ayıran ortak algı, duygu ve eylem biçimlerinin bir birleşimi de kültürün temelini oluşturmaktadır. Bu ortaklık, grup üyeleri arasında bir aidiyet hissi oluştururken, aynı zamanda sosyal normların ve beklentilerin de temelini oluşturmaktadır.
- Kültür; ortak inançlar, değerler ve davranış türlerinin nesilden nesile aktarılması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Ayrıca kültür, bir toplumun kolektif hafızası olarak işlev görerek nesiller arası bilgi ve geleneklerin aktarılmasını sağlar. Bu aktarım süreci kültürel mirasın korunmasına ve yaşatılmasına yardımcı olmaktadır.

- Kültür; konut, yerleşme ve fiziksel çevrenin tümünde belirmesi, yapay çevrenin tamamında yansıtılması gerekmektedir. Kültür, soyut bir kavram olmasının yanı sıra, bir toplumun fiziksel çevresinde de somut bir şekilde ortaya çıkması, mimari yapılarda, yerleşim biçimleri ve kent planlamasında yaşam tarzını yansıtması gerekmektedir.

Resim 2.12. Tarihi kent merkezi.Safranbolu-Karabük (Özer, 2016)

Geçmişle güçlü bağları olan ve kent kimliğini koruyan kentler kültürel sürdürülebilirliğini devam ettirebilmektedir (Resim 2.12). Tarihi kent merkezlerinde sürdürülebilir koruma yaklaşımları, kültürel miras niteliğindeki kültür varlığı değerleri ile koruma ve kullanma dengesi içinde geliştirilmesini sağlayan bir planlama sürecinin her evresinde sürdürülebilirlik ilkesini temel almaktadır (Karademir, 2019) (Resim 2.13). Tarihi değere sahip kent merkezlerinde sürdürülebilirliğin sağlanması için gereken kriterlerden bazıları aşağıdadır (Günay, 2010);

- Yaşayabilen ve yaşanabilen bir tarihi çevrenin sağlanması.
- Kentsel korumanın uygulama sürecinde sosyal adalet olgusunun desteklenmesinin yanında, toplumsal gelişmenin de sağlanması.
- Tarihi çevre içerisinde dengeli ve üretken niteliklere sahip yerel ekonominin desteklenmesi.

Resim 2.13. Rami Kütüphanesi- Askeri Kışladan Kütüphaneye Dönüşüm örneği (URL-4, 2025)

UNESCO, ICOMOS gibi uluslararası kurumlarca hazırlanan sözleşmelerde, ulusal düzeyde geçerli yasalarda ya da uluslararası hukuk metinlerinde 'kültürel miras' 4 kategoriye ayrılmıştır; (ISMEP, 2014).

a. Somut Olan Kültürel Miras:

-Taşınır nitelikteki kültürel miras objeleri: heykeller, tablolar, el yazmaları, sikkeler, arkeolojik eserler vd. (Resim 2.20, 2.21)

-Taşınmaz nitelikteki kültürel miras: arkeolojik sitler, anıtlar, tarihi kent dokuları (Resim 2.18).

b. Sualtı kültürel miras değerleri: batıklar, sualtındaki kalıntılar ve kentler (Resim 2.10).

c. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri: geleneksel sohbet toplantıları, sözlü gelenekler, Mevlevi sema törenleri, gösteri sanatları, Karagöz-Hacivat gösterileri ve ritüeller vd.

Birleşmiş Milletler Bilim- Eğitim ve Kültür Örgütü UNESCO, 17 Ekim 2003 tarihinde yaptığı 32. Genel Konferansı'nda Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Korunması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Sözleşme'nin 2. maddesinde Somut Olmayan Kültürel Miras şu şekilde tanımlanmıştır: "*Somut Olmayan Kültürel Miras; toplumun, grupların ve bireylerin, kültürel miraslarından bir parça olarak tanımladıkları uygulamalar, bilgi ve beceriler, anlatımlar, temsiller ve bunlara ait her türlü araç, gereç ve kültürel mekânlar anlamına gelmektedir. Kuşaklar arasında aktarılan somut olmayan kültürel miras değerleri, toplumun ve grupların çevreleriyle, tarihiyle ve doğayla etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli yenilenir ve bu değişim onlara kimlik ve*

süreklilik duygusu verir; böylelikle kültürel farklılığa ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur." (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2013)

d. Doğal Miras: kültürel boyuta sahip olan doğal sitler ile kültürel peyzajlar gibi, jeolojik, biyolojik ve fiziki oluşumlar vs. (Resim 2.14- 2.17).

Dünya Miras Komitesi'ne göre kültürel miras niteliğindeki eserde bulunması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralamıştır (Negiz, 2017);

- İnsanın yaratıcı zekâsıyla ortaya konması ve ustalık gerektirmesi.
- Uzun bir zaman sürecinde ya da kültür coğrafyasında meydana gelen mimari veya teknolojik gelişmeler, sanatsal değerdeki anıtlar, kent planları veya peyzaj mimarlığı açısından öneme sahip ve insanlığa ait genel değerlerin değişkenlik göstermesi (Resim 2.14, 2.15).
- Yok olan veya yaşayan medeniyetlerin geçmişteki geleneklerine şahitlik etmiş ayrıcalıklı ve tek olan eserler olması (Resim 2.10).
- İnsanlığın geçmiş tarihinde kurulmuş önemli devletleri ve olayları işaret eden, üstün teknolojik ya da mimari özellikteki binalar veya doğal manzaralar içermesi (Resim 2.16-2.19.)
- Dikkatleri üzerine çeken geleneksel yerleşim yeri ya da kerpiç topraktan inşa edilen örneklere sahip olması (Resim 2.17).
- Toplumun genelini ilgilendiren olaylar, gelenekler, inanışlar ve fikirlerin dikkat çeken özelliklere sahip sanatsal değerdeki çalışmalar içermesi.

Resim 2.14. Hevsel Bahçeleri, Diyarbakır (Özer,2014) **Resim 2.15.** Ihlara Vadisi, Aksaray (Özer,2024)

Resim 2.16. Gaziantep Kalesi (Özer, 2022)

Resim 2.17. Harran Evleri-Şanlıurfa (Özer, 2020)

Resim 2.18. Arkeolojik miras.Göbeklitepe-Şanlıurfa (Özer, 2022)

Resim 2.19. Doğal miras. Göreme- Nevşehir (Özer, 2024)

Resim 2.20. Konya Arkeoloji Müzesi (Özer, 2022)

Resim 2.21. Gaziantep Mozaik Müzesi (Özer, 2022)

2.3.2. Sosyal sürdürülebilirlik

Tarihi kent mekanları gözlemlendiğinde, sadece fiziksel çevrenin nitelikli korunması kadar bu çevreyi oluşturan ve bu çevrelerde duygusal bağları bulunan kentlinin de ilgili mekânda yaşamlarını sürdürmeleri, korumanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Mekân, içinde yaşanılan ve onunla kurulan nitelikli duygusal bağlar ile anlamlı olmaktadır. Bu bağın kopartılması tarihi dokuların yalnızlaştırılması sosyal dokunun olumsuz değişimleri koruma uygulamalarının niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Kent içerisinde yaşayan yerel topluluklar, imkanlarından yararlanan kullanıcılar ve kentsel nüfusun tamamı sosyal çevreyi oluşturmaktadır. Kentin geleceği hakkında karar verici kurumlar, yerel yönetimler ve kullanıcılar, kentin sahip olduğu kültürel miras değerlerini korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamaktan sorumludur. Sosyal sürdürülebilirlik; tarihi kent merkezlerinde yaşayan toplumun her türlü sosyal ihtiyacını gidermek, refah düzeyini koruma ve iyileştirmesini sağlamaktır (Resim 2.22, 2.23). Tarihi kent merkezlerinde 'sosyal sürdürülebilirlik', yerel toplumun katılımını teşvik etmeyi, kültürel kimliği korumayı ve toplumsal bağları güçlendirmeyi içermektedir (Smith ve Jones 2018). Tarihi nitelikleri barındıran kent merkezlerinde yeniden canlandırma projelerinin başarısı, yerel halkın proje sürecine aktif katılımına bağlıdır (Smith ve Jones, 2018). Ayrıca 'sosyal sürdürülebilirlik', yerel halkın kültürel miras değerlerinin korunması ve sahiplenilmesi konusundaki duyarlılığını artırmayı gerektirir. Bu sadece fiziksel uygulama ile yapılacak restorasyonla değil, ayrıca sosyal programlar ve eğitim faaliyetleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (García ve Martínez, 2019).

Resim 2.22 Safranbolu tarihi çarşı, Karabük (Özer, 2016) **Resim 2.23.** Saraybosna tarihi çarşı-Bosna Hersek (Özer, 2023)

2.3.3. Fiziksel sürdürülebilirlik

Tarihi ve mimari yapı stoğu, peyzaj elemanları ve sokak dokusu fiziki çevreyi oluşturmaktadır. Tarihi kent merkezlerinde fiziksel sürdürülebilirliğin sağlanması mimari ve çevresel özelliklerin korunması ve iyileştirilmesini hedeflemektedir. Tarihi kent merkezlerinde 'fiziksel sürdürülebilirlik', geleneksel yapı malzemelerinin kullanımını özendirmek ve enerji verimliliğini artırmayı amaçlamaktadır (Resim 2.24, 2.25). Bu kapsamda, tarihi bölgelerde hazırlanacak koruma ve restorasyon projelerinde yenilenebilir enerjinin yaygın kullanılması önemli bir adım olmuştur (Brown ve Johnson, 2020).

Resim 2.24. Tel Aviv-Yafa Bölgesi tarihi doku İsrail (Özer, 2017)

Resim 2.25. Mostar'da Tarihi doku- Bosna Hersek (Özer, 2023)

Tarihi kent merkezlerinde sürdürülebilir yapılaşma, planlama ve tasarım uygulamaları çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmakta ve bu kapsamda; sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel ve fiziksel sürdürülebilirlik alt başlıkları altında ele alınmaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik, yerel halkın yaşam kalitesini ve aidiyet bilincini geliştirmektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik ise, yerel ekonominin desteklenmesi ve geliştirilmesini sağlamaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların ve çevrenin korunmasını hedeflerken- Kültürel sürdürülebilirlik, kentsel hafızanın korunmasına öncelik vermektedir. Yukarda açıklanan çok yönlü sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda tarihi kent merkezlerinin korunarak geleceğe aktarılması doğrultusunda geliştirilen 'Tarihi kent merkezlerinin kentsel yeniden canlandırma kriterleri ve uygulamaları' başlığı tarihi bölgelerdeki yaklaşımları ve uygulama örneklerini kapsamlı bir çerçevede değerlendirilmiştir.

2.4. Tarihi Kent Merkezlerinin Kentsel Yeniden Canlandırma Kriterleri (Urban Regenation) ve Uygulamaları

Yüzlerce yıllık geçmişe sahip tarihi kentler, bulundurduğu kültürel mirasının büyük bölümünü kent merkezlerinde barındırmaktadır. Tarihi kent merkezlerindeki yapı stoğu, kentsel sokak dokusu ve geleneksel yaşam biçimlerini yansıtmaları ile kente ait anı ve anlamların en çok gözlendiği ve hissedilebildiği alanlardır (Çetin ve Sönmez, 2014). Yeniden canlandırma süreci, fiziki müdahalelerin bölgeye ait; kent kimliği, bölgenin coğrafi koşulları, yerel mimari anlayışlar ve malzeme kullanımı, kentlinin ihtiyaçları gibi koşullar göz önünde bulunarak uygulanan kalıcı, teorik ve pratikte uygulanabilen araştırma yöntemleri ve uygulamaların tamamını ifade etmektedir (Korumaz ve Eraslan, 2019) (Resim 2.26- 2.29).

Yıllar içerisinde hızlı kentleşme ve nüfus artışıyla birlikte kent merkezlerinde tarihi dokuya aykırı dönüşümler yapılmaktadır. Sürdürülebilir bir koruma anlayışının henüz yerleşmemiş olmasından dolayı kent merkezlerinde yapılan olumsuz dönüşümler, tarihi dokuları baskı altına almakta ve kentsel çevreleri özgün kimliklerinden uzaklaştırmaktadır (Korumaz ve Eraslan, 2019). Tarihi kentlerde yaşanan olumsuz gelişmelerin önüne geçmek, geleneksel dokunun korunduğu ve dokuyla uyumlu yeni yapılaşmaların yapıldığı yenileme ve canlandırma çalışmaları son yıllarda öne çıkmaktadır. Tarihi kentlerin canlandırılması amacına yönelik gerçekleştirilecek çalışmalarda, öncelikle bölgenin kültürel değerlerinin korunduğu, bilinçli koruma-restorasyon uygulamaları ve kamu yararını gözetecek yöntemler beklenmektedir. Tarihi kent merkezlerinde gerçekleştirilen yeniden canlandırma uygulamaları sadece mekânsal uygulamalar olmayıp, sosyo-ekonomik, yasal ve yönetsel düzenlemeleri de içermektedirler (Çetin ve Sönmez, 2014). Koruma, yenileme ve restorasyon alanında yapılan uluslararası düzeydeki çalışmalar, anlaşmalar ve sivil toplum kuruluşlarına ülkemiz de dahil olmuş, bu alanda yasal altyapı ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda kentlerdeki tarihi mirası koruma ve yeniden canlandırmaya yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Özellikle son 25-30 yılda sivil toplum örgütleri, Belediyeler ve kamu kurumları öncülüğünde Anadolu'nun birçok kentinde restorasyon uygulamaları, sokak sağlıklaştırmaları gibi kentsel yenileme çalışmaları başlatılmıştır. Anadolu'da özellikle turizm gelirleriyle öne çıkan UNESCO Dünya Mirası listesindeki Safranbolu kenti, sokak sağlıklaştırmalarıyla yenilenen Kastamonu ve Beypazarı ile rekonstrüksiyon uygulamaları ile tarihi dokunun yeniden kazandırıldığı Odunpazarı ve Altındağ gibi kentler bu çalışmaların başarıyla uygulandığı bölgeler haline gelmiştir (Resim 2.26-2.29).

Resim 2.26. Beypazarı sokak dokusu (Özer, 2011) **Resim 2.27.** Safranbolu genel görünümü (Özer, 2016)

Resim 2.28. Kastamonu sokak dokusu (Özer, 2018) **Resim 2.29.** Ankara Altındağ Evleri (Özer, 2019)

Kentsel yeniden canlandırma projesi uygulamaları genellikle tarihi ve kültürel mirasın, kentlerin ekonomik yönden gelişmelerine olan katkılarının anlaşılması ile var olan mirasın ön plana çıkarma yöntemlerini içermektedir (Çetin ve Sönmez, 2014).

Tez kapsamında incelenen literatürde öne çıkan tarihi kent merkezlerinde yenileme ve yeniden canlandırmada koruma ilkeleri ve kentsel yenileme yaklaşımları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- Sağlıklaştırma- Sıhhileştirme (rehabilitation) yeniden canlandırma kapsamında tek bir yapı ölçeğinde, ya da kentsel dokunun bütününde uygulanan, yapı stoğunun mevcut şartlarını geliştirmek için uygun bir strüktürün onarılması, yapının tümden yenilenmesi ya da standartlarının yükseltilmesidir (Çetin ve Sönmez, 2014). İstanbul Fatih ilçesi sınırları içerisindeki UNESCO dünya mirası listesindeki Zeyrek bölgesi tek yapı ölçeğinde, sokak bütününde uygulanan iyileştirme ve restorasyon çalışmalarına örnek olarak gösterilebilir (Resim 2.30)

Resim 2.30. Tek yapı ve sokak ölçeğinde sağlıklaştırma uygulaması -Zeyrek/ İSTANBUL (URL-5, 2025)

- Uygun fonksiyonların seçilerek gerçekleştirilen binaya yeni işlev kazandırma uygulaması, tarihi yapı ve kentlerin korunması amacına yönelik önemli bir araçtır (Ahunbay, 1996). Bu uygulamaya örnek olarak; Adana'da bulunan sivil

mimari örneği konut yeni bir fonksiyonla Diş Hekimliği Fakültesi kurucusu İlter Uzel adına 'Tıp ve Diş Hekimliği Müzesine' dönüştürülmüştür (Resim 2.31).

Resim 2.31. İlter Uzel Tıp ve Diş Hekimliği Müzesi a, b, c-ADANA (URL- 6, 2025).

- İnşa edildiği dönemdeki işlevine göre biçimlenen ancak günümüzde işlevini devam ettirmeyen tarihi yapılara günümüz koşullarında geçerli yeni bir fonksiyonla kullanıma açmak. Örnek uygulama; Aksaray Azmi Milli Un Fabrika Binası (Resim 2.32, 2.33).

Resim 2.32. Azmi Milli Un Fabrikası Restorasyon öncesi, Aksaray (Özer, 2010)

Resim 2.33. Azmi Milli Sanayi ve Bilim Müzesi Restorasyon sonrası, Aksaray (Özer, 2017)

- Mekânsal uygulamalar kapsamında anıtsal yapıların tamiratı, altyapının iyileştirilmesi, konut bölgelerinin sağlıklaştırılması ve cephe yenilemesi uygulamalarının yapılması (Çetin ve Sönmez, 2014) (Resim 2.30).
- Kentsel yenileme uygulama projeleri**,** tarihi niteliklere sahip alanların geçirdiği değişimi doğru ve akılcı yöntemlerle analiz etmeli ve bu amaçla bilimsel tabana oturan, bu aşamayı yönetecek biçimde organize edebilmelidir. Yapılan uygulamalarda önemli etkenlerden birisi, gelecek kuşaklara şehirlerin sahip oldukları değerlerin nitelikli olarak aktarmanın yöntemlerinin aranmasıdır (Korumaz ve Eraslan, 2019) (Resim 2.34).

Resim 2.34. Hamamönü ve Ulus'taki yenileme çalışmaları a, b -ANKARA (Özer,2025)

- Planlama ve yenilme çalışmalarında ekonomik yönden fazla kazanç elde etme çabası ile kentsel koruma arasında sürdürülebilir bir denge kurulması gerekmektedir.
- Geleneksel el sanatları uygulamalarının yapıldığı atölye ve mekanların yenileme aşamasında yok olmaması, yerel zanaatkar ve halkın bölge içerisinde yaşamını devam ettiren projeler gerçekleştirilmelidir (Resim 2.22, 2.23).
- Tarihi nitelikli her yörenin kendine özgü mimari geleneğinin bilincinde olan yeni tasarımlar ele alınmalıdır. Tarihi kent merkezlerinin oluşumundaki etkenlerin gözlemlenmesi, dokunun fiziksel özellikleri, sosyal dokusu, tarihi süreç içindeki yaşanmışlıkları yeni yapının bölge ile kuracağı iletişim değerlendirilmelidir (Korumaz ve Eraslan, 2019) (Resim 2.35, 2.36).

Tarihi kent dokusuna sahip bölgeler içerisinde yeni tasarımların uygulanabilmesi için Velioğlu'na (1992) göre aşağıdaki tasarım parametrelerinin belirlenip analizlerinin yapılması gerekmektedir;

- Çevresel konum (ulaşım, peyzaj, yönlendirme, yaya ve taşıt yolları, kent merkezi içindeki konum).
- Kütlesel hareketlilik (yapıların gabarisi, çatı örtüleri, kütle hareketleri).
- Cephe örgü sistemi (renk, doku, malzeme gibi cephe elemanları).

Resim 2.35. Bursa Hanlar bölgesi Çarşıbaşı kentsel tasarım projesi (URL-7, 2025)

Resim 2.36. Konya Mevlâna Türbe Arkası Kentsel Yenileme Projesi (URL-8, 2025)

2.5. Bölüm Değerlendirmesi

'Tarihi kent merkezleri planlama ve yönetim ilkeleri' ana başlığı altında yukarda; tarihi kent merkezlerinin tanımı, bozulma nedenleri, korunma stratejileri ve sosyal-fiziksel sürdürülebilirlik kavramları teorik çerçevede açıklanmıştır. Tarihi kent merkezlerinin korunması ve sürdürülebilirliği konusunda ayrıntılı ele alınan teorik altyapı, tez çalışması ile Aksaray kent merkezi yerleşiminin sürdürülebilir gelişimi için bilimsel karar verme sürecinde Karar Destek Sistemi uygulamasına altlık oluşturmaktadır.

3. KARAR DESTEK SİSTEMLERİ VE KENTSEL KORUMADA ÖNEMİ

Tarihi, mimari ve kültürel değerdeki mirası barındıran kentlerin korunması ve mirasının geleceğe aktarılması gerekmektedir. Birden fazla değerlendirme kriterine sahip kültürel miras alanlarında planlama ve uygulama aşamasında nitelikli karar vermek önemlidir. Söz konusu kentlerde uygulama aşamasında doğru karar vermek çok yönlü etken olduğu için birçok sorunu barındırmaktadır. Kültürel miras alanlarında karar verme aşamasında karar vericiler ve uzmanlar son yıllara kadar geleneksel yöntemleri kullanmıştır. Geleneksel yöntemlerde bireysel deneyimler, sezgiler, yöneticilerin popülist yaklaşımları, anket ve dar kapsamlı fizibilite çalışmaları tercih edilmiştir. Bu yöntemler tarihi öneme sahip onlarca değeri barındıran kültürel miras alanlarında yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda ortaya çıkan bilgi ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler kültürel miras alanlarında belgeleme, veri yönetimi, veri paylaşımı ve analizi alanlarında avantajlar sağlamakta, karmaşık sorunların çözülmesinde ve karar verme aşamasında destek olmaktadır (Güleç Korumaz, 2015). Taşınmaz kültürel mirasa sahip tarihi kentlerde ÇKKV yöntemleri; tarihi nitelikli eser ve kültürel miras bölgelerine ait teknik bilgiler, değerler, çok sayıda kriter ve alternatifi değerlendirerek uygun karar verme imkânı sunmaktadır.

3.1. Karar Destek Sistemleri

Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle, karmaşık sorunların çözümünde ve doğru kararlar alma evresinde geleneksel ve içgüdüsel yöntemlerin sınırlı sayıdaki alternatif ve kriterlerin yetersiz kalabileceği anlaşılmaktadır. Tek kriterli analizlerde en önemli etken, oluşturulan sistemdeki diğer alternatiflerin etkileri sabit varsayılıp her yinelemede yalnız tek kriter incelenmektedir. Ancak uygulamada objeler ve olaylar sadece tek bir kriterin etkisinde değil çok sayıda iç ve dış faktörlerin etkisiyle oluşmakta ve karmaşık bir yapı oluşturmaktadır (Şahin, 2014). Çoklu amaca yönelik karar verme ve kriterlerin çözümlenmesi aşamasında 'Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri' ortaya çıkmaktadır. ÇKKV sistemlerinin ortak özelliği; kriterlerin belirlenmesi, alternatiflerin seçimi ve hedeflenen amaçlar doğrultusunda kriterlerin değerlendirildiği en uygun kararın verilmesi ve en iyi alternatif seçiminin yapılmasıdır (Ulutaş, 2023).

3.1.1. 'Karar verme' kavramı

İnsanın kişisel ve kurumsal düzeyde bir iş ve sorun karşısında, seçenekler ve alternatifler arasından en uygun tercihi ve seçimi yapmak, doğru kararı vermek önemlidir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde Karar kelimesi; 'herhangi bir iş veya sorunla ilgili olarak düşünülerek verilen kesin, net hüküm ve yargılar' şeklinde tanımlanmıştır (https://sozluk.gov.tr/). Karar verme ise; 'hedefe ve amaçlara ulaşılması yönünde elde var olan alternatifler arasından herhangi birini seçme eylemi' şeklinde tanımlanmaktadır (Kaya ve diğ.,2011). Karar vermek; geçmişte içgüdüler, deneme yanılma yöntemi, yaşanan tecrübeler ve yetersiz bilgilere dayanarak verilmekteydi. Günümüzde ise gelişen teknolojiler, bilimsel yöntemlerin ilerlemesi, artan rekabet koşulları ve doğru sonuca ulaşmak amacıyla uygun kararı vermenin gerekliliği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Karar verme kavramının detaylı ele alındığı literatürdeki genel görüşe göre karar verme süreci ve metodolojisini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Montibeller ve Franco,2007; Ferretti ve diğ., 2014'ten aktaran; Güleç Korumaz, 2015);

- Temel hedef ve sorunun tanımlanması ve yapılandırılması.
- Alternatif seçeneklerin ve çözümlerin geliştirilmesi.
- Ayrı ayrı kriterlerin alternatiflerinin değerlendirilmesi, puanların belirlenmesi.
- Uygun olan alternatifin seçimi ve sıralanması.
- Karar seçeneğinin uygulanması.
- Karar sonuçlarının izlenmesi.
- Karar vermedeki amaç ve kriter fonksiyonların belirlenmesi ve ağırlıklarının değerlendirilmesi.

Karar verme eylemi için gereken maddeler literatürde aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Tablo 3,1.):

Tablo 3.1. Karar verme eylemi için gerekenler (Arısoy, 2019; Ulutaş, 2023).

Karar Verme Eylemi için Gereken Maddeler
Karar Verici: Bir konuda en iyi çözümü bulmak için mevcut seçenekler arasından seçim yapan kişi ya da gruptur. Bu birey veya grup, belirlediği hedeflere ulaşmak için alternatifleri değerlendirme sorumluluğunu üstlenir.
Amaç: Karar verici birey ve kurumun faaliyetleri ile ulaşılacak hedefler. Tüm karar verme süreci nihai hedeflenen bu amaca en uygun şekilde ulaşmayı sağlamak üzere kurgulanır
Alternatif: Problemin çözümünü sağlayabilecek seçenekler. Karar vericinin elinde bulunan farklı seçenekler arasından en uygun olanı seçmeye çalışılır.
Kriter: Seçilebilecek alternatifin sahip oluğu özelliklere verilen isimler. Bu özellikler alternatiflerin belirlenen amaç doğrultusunda ne kadar hizmet ettiğini anlamamızı sağlar.
Kriter Ağırlığı: Her bir kriterin birbirlerine göre öneminin sıralamasını gösteren değerler. Bu değerler sayesinde, bir alternatifin farklı özelliklerinin önem derecesi belirlenir ve daha doğru bir değerlendirme yapılır.
Karar Kriteri: Karar vericinin seçimini belirlemede kullanacağı değerler sistemi. Bu sistem, farklı seçeneklerin birbirleriyle karşılaştırılmasında kullanılan temel çerçeveyi oluşturur.
Seçenekler: Karar vericinin tercih edebileceği alternatifler ve değişkenlerdir. Bu alternatifler, bir soruna yönelik tüm çözümleri ve değişkenleri kapsar.
Olaylar: Kontrolü yapılamayan değişkenler olup, karar verecek kişinin tercihlerini etkileyen çevresel şartlar. Bu şartlar, seçilen alternatifin sonucunu tahmin etmede dikkate alınması gereken kaynaklardır.
Sonuç: Seçeneklerden ve olaylardan ortaya çıkan değer. Belirlenen bir alternatifin seçilmesi ve belirli olayların gerçekleşmesiyle ortaya çıkan neticedir. Her alternatif ve olay farklı bir sonucu doğurarak karar vericiye risk ve getirileri gösterir.

3.1.2. Karar tipleri

Bireysel ve kurumsal düzeyde hedefimize ulaşmak için mevcut alternatifler arasından uygun tercihi yapmak ve doğru kararı vermek gerekmektedir. Kararın içeriği, karar alan kişi ve kurumlar bakımından verilen karar tiplerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Arısoy, 2019);

- Programlanabilen ve programlanamayan kararlar

Programlanabilen kararlar, daha önce karşılaşılan, tekrar eden ve rutin durumlar için alınan kararlardır. Bu tür kararlar, önceden belirlenmiş kurallar ve politikalarla çözülebildiği için yöneticilere zaman kazandırmakta ve verimliliği artırmaktadır. Programlanamayan kararlar ise benzersiz, karmaşık ve yapılandırılmamış durumlar için alınan standart bir çözüm veya yöntem gerektirmemektedir.

- Stratejik ve operasyonel kararlar

Stratejik kararlar, bir kurumun uzun vadeli yönünü ve hedeflerini belirleyen, genellikle üst düzey yöneticiler tarafından alınan geniş kapsamlı kararlardır. Operasyonel kararlar ise bir kurumun günlük iş süreçlerinin verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla ve stratejik hedeflere ulaşmak için alınan, daha kısa vadeli ve rutin kararlardır.

- Kişi ve gurup kararları

Kişi kararları, bir bireyin kendi bilgi, deneyim ve sezgilerine dayanarak tek başına aldığı kararlardır. Grup kararları ise, bir araya gelen birden fazla kişinin fikir alışverişinde bulunarak ve ortak bir uzlaşıya vardığı, daha fazla bilgi çözüm alternatifinin sunulduğu kararlardır.

- Alt ve üst sınıf kararları

Alt seviyedeki yöneticiler tarafından, günlük sorunları çözen, düşük riskli ve rutin görevleri yerine getirmek için alınan kararlar ile üst düzey yöneticiler tarafından alınan yüksek riskli ve ana politikaları belirleyen kararlardır

Kararlar; olaylar ve olayların gerçekleşme ihtimallerine göre ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Koçel, 2001; Arısoy, 2019):

- Belirlilik halinde karar verme

Olayların ve gelecekteki sonuçların bilindiği durumlarda, seçeneklerin doğrudan belirlendiği karar verme türüdür.

- Belirsizlik halinde karar verme

Olayların gerçekleşme olasılıkları hakkında bilginin olmadığı durumlarda, sezgilere dayanan kriterlere göre bir alternatifin seçildiği karar verme sürecidir.

- Kısmi- yetersiz bilgi halinde karar verme

Eldeki bilginin tam olmadığı, ancak bazı verilerin veya uzman görüşlerinin mevcut olduğu durumlarda, tahminler ve çıkarımlarla en uygun karara ulaşmaya çalışmaktır.

- Risk halinde karar verme

Alınacak kararın potansiyel sonuçlarının tahmin edilmesine rağmen, risk alarak beklenen sonuca ulaşmak için en iyi seçeneğin belirlendiği karar verme eylemidir.

- Rekabet halinde karar vermek

Karar vericinin karar alma anında etkilendiği veya kendi kararından etkilenilen ve birden fazla rakibin bulunduğu durumlarda verilen kararlardır.

3.2. Çok Kriterli Karar Verme Sistemleri (ÇKKVS) Tanımı

Günümüzde karar vericilerin karşılaştığı problemlerin çözümünde, ortaya çıkan birden fazla alternatifin değerlendirilmesi ve sıralanması çok disiplinli yöntemlerin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Tek kritere dayalı seçimle karar vermek, ekonomik yönden büyük kayıplara ve zaman israfına yol açmaktadır. Tek kriterli analizlerde en

önemli etken, oluşturulan sistemdeki diğer alternatiflerin etkilerinin sabit sayıldığı ve her yineleme aşamasında sadece bir kriterin incelenmesidir (Şahin, 2014). Ancak uygulamada olay ve objeler yalnızca tek bir kriterin etkisinde kalmayıp çok sayıda iç ve dış faktörlerin etkisi sonucu meydana gelmekte ve karmaşık bir yapı oluşturmaktadır (Şahin, 2014). Çok Kriterli Karar Verme; Matematiksel istatistik, yönetim, psikoloji, ekonomi ve sosyal bilimler gibi sistemlerin bir araya gelerek karar vericiye çok yönlü karar verme problemini yorumlama ve doğru karar verme imkânı veren yöntemlerin bir araya getirildiği bir sistemdir (Arısoy, 2019).

Çoklu amaca yönelik karar verme ve kriterlerin çözümlenmesi aşamasında Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKVY) ortaya çıkmaktadır. ÇKKV Yöntemlerinin ortak özelliği; kriterlerin belirlenmesi, alternatiflerin seçimi ve belirlenen hedef doğrultusunda kriterlerin değerlendirilmesiyle en uygun kararın verilmesi ve en iyi alternatif seçiminin gerçekleştirilmesidir (Ulutaş, 2023). Alternatifler arasından karar vermede yardımcı olmak, çoklu kriterlerin çözümlenmesi ve grafiksel modelleme çeşitleri üzerine literatürde onlarca Karar Destek Sistemi geliştirilmiştir.

3.2.1. Çok Kriterli Karar Verme Sistemlerinin (ÇKKVS) ortaya çıkışı

ÇKKVS ile ilgili ilk referans bilgi Benjamin Franklin'e[5] dayandırılmaktadır. Franklin yönteminde; önemli bir konuda karar verme aşamasında eline aldığı boş bir kâğıdın bir yüzüne verilen kararın olumlu yönlerini, diğer yüzüne ise olumsuz yönlerini yazmaktadır. İkinci aşamada ise kâğıdın iki yönünde de eşit miktarda öneme sahip olanlar üzerleri çizilir, bir yüzdeki argümanların tamamı çizildiğinde diğer yüzde kalanlar desteklenmiş olmaktadır (Şahin, 2014).

Karar vermede matematiksel programlama ile ilgili ilk araştırmalar **Vilfredo Pareto**[6] , **John Von Neumann**[7], **Oskar Morgenstern**[8] gibi ekonomist ve matematikçiler tarafından 19. yüzyılda başlatılmıştır (Şahin, 2014).

---

[5] 17 Ocak 1706, Boston- 17 Nisan 1790, Philadelphia, Amerikalı bilim insanı, yazar, siyasetçi ve devlet adamı (https://www.britannica.com/biography/Benjamin-Franklin/Achievements-and-inventions)

[6] 15 Temmuz 1848, Paris – 19 Ağustos 1923, Cenova), İtalyan sosyolog ve ekonomist- kitle ve seçkin etkileşimi teorisi ile Ekonomik analize matematiği uygulaması ile tanınmaktadır. (https://www.britannica.com/money/Vilfredo-Pareto.Erişim:23.07.2025)

[7] (28 Aralık 1903, Budapeşte- 8 Şubat 1957, Washington-Amerikalı matematikçi- 'Kuantum Mekaniğinin Matematiksel temelleri ile Oyunlar ve ekonomik davranış teorisi' başlıklı eserlerin yazarıdır. (https://www.britannica.com/biography/John-von-Neumann/Princeton-1930-42.Erişim:23.07.2025)

[8] 24 Ocak 1902, Görlitz/GERMAN-26 Temmuz 1977). Matematikçi Neumann ile birlikte oyun teorisini birlikte kurmasıyla tanınan Alman ekonomist. (https://www.informs.org/Explore/History-of-O.R.-Excellence/Biographical-Profiles/Morgenstern-Oskar.Erişim:23.07.2025)

Alternatifler, kriterler ve kriter ağırlığı (nisbi önem) gibi temel bileşenlerinden meydana gelen ÇKKVY, literatürde genellikle iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır (Onan, 2014; Ulutaş, 2023):

A: Çok amaçlı karar verme yöntemleri;

- Srinivasan ve Shocker yöntemi

Karar vericiden bilgi istenmeyip sonuca ulaşmada karar verenin çözümü yapan tarafından rahatsız edilmediği zor bir yöntemdir (Ersöz ve Kabak, 2010)

- Toplu kriter yöntemi

Mühendislikten ekonomiye çok amaçlı farklı alanlarda kullanılan bir yöntemdir. Farklı fonksiyonlardan oluşturulan toplu kriteri minimuma indirerek çözüme ulaştırır.

- Değer/fayda fonksiyonu yöntemi

Karar vericinin ulaşmak istediği hedeflerini farklı seçenekler arasından matematiksel değer fonksiyonu ile modelleyen yöntemdir.

- Ardışık sıralama yöntemi

Karar vericinin amaç fonksiyonlarını önem sırasına göre sıraladığı, çok kriterli karar vermede kullanılan bir yöntemdir.

- Hedef programlama

Karar vericinin ulaşmak istediği her bir hedef için ayrı ayrı sayısal değer verdiği, çok kriterli karar vermede kullanılan yaygın bir yöntemdir.

- Dinamik programlama

Karmaşık ve zor problemleri basitleştirip daha küçük alt problemlere bölen bir yöntemdir.

B: ÇKKVY kendi içerisinde seçim, sıralama ve sınıflama problemleri ana başlığı altında üç grupta sıralanmaktadır (Özdemir, 2019) (Tablo.3,2);

Tablo 3, 2. ÇKKVY Türleri (Özdemir, 2019)

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri	
A- Seçim problemleri	AHP: Analitik Hiyerarşi Süreci AAS: Analitik Ağ Proses UTA ARAS (Additive Ratio Assesment) COPRAS (Complex Praportional Assesment) CRITIC (The Criteria Importance Through Intercriteria Correlation) DEMATEL EDAS ELECTRE I (ELimination and Choice Expressing REality) MACBETH MAUT MOORA(Multi Objective Optimization on basis of Ratio Analysis) PROMETHEE(Preference Ranking Organization Method for Encrichment Evaluations) SAWW SWARA TOPSIS VIKOR (VlseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) WASPAS
B-Sıralama problemleri	AHP: Analitik Hiyerarşi Süreci AAS: Analitik Ağ Proses MAUT UTA MACBETH PROMETHEE (Preference Ranking Organization Method for Encrichment Evaluations) ELECTRE III TOPSIS (Technique For Order Preference By Similarity To An Ideal Solution)
C- Sınıflama problemleri	AHSSort, UTADIS, FlowSort, ELECTRE II ((ELimination and Choice Expressing REality) MAUT UTA MACBETH PROMETHEE (Preference Ranking Organization Method for Encrichment Evaluations) TOPSIS

3.3. Mimari ve Kentsel Korumada Karar Destek Sistemleri Kullanımı

Tarihi miras değeri taşıyan kentlerde planlama ve uygulama aşamasında nitelikli karar vermek önemlidir. Birden fazla değerlendirme kriterine sahip kültürel miras alanlarında doğru kararı verme süreci çok yönlü bir yöntem olduğundan dolayı birçok problemi barındırmaktadır. Söz konusu alanlarda karar verme aşamasında karar vericiler ve uzmanlar son yıllara kadar geleneksel yöntemler kullanmıştır. Geleneksel

yöntemlerde bireysel deneyimler, yöneticilerin popülist yaklaşımları, anket ve dar kapsamlı fizibilite çalışmaları tercih edilmiştir. Bu yöntemler tarihi öneme sahip onlarca değeri barındıran çok yönlü kültürel miras alanlarında yetersiz kalmaktadır. ÇKKVY değerlendirme kriterlerinin fazla olduğu tarihi kentlerdeki kültürel miras bölgelerinde değerlendirme araçları olarak kullanılmaktadır. Karar destek sistemleri, tarihi nitelikli eser ve kültürel miras bölgelerine ait teknik bilgiler, değerler, çok sayıda kriter ve alternatifi değerlendirerek uygun karar verme imkânı sunmaktadır.

3.4. AHS/AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci)

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKVY) içerisinde yer alan AHP; karmaşık problemler karşısında karar vericiye, problemin hedefi, kriterler ve alternatifler arasındaki bağlantıyı hiyerarşik yapı ile modelleme imkânı vermektedir (Uzun ve Kazan, 2016; Güleç Korumaz, 2015). Yöntemin temeli; karar verme sürecini kolaylaştırmak ve çoklu kriterlere göre sayısal tabanlı ölçülebilen sonuçlar elde etmektir. Karar verici ve yönetici konumundakilerin AHP yöntemini kullanması ve tercih etmesindeki ana etkenler; çok kriterli, çok kişili, karmaşık ve çok periyotlu problemleri hiyerarşik bir sistemde yapılandırıp anlaşılır dille görselleştirme imkânı vermesidir (Şahin, 2014). AHP yönteminde kullanılan matematiksel işlemlerin Excel tablolarda yerleştirilmesi, hesaplanabilirlik, anlaşılabilirlik ve kullanım kolaylığı açısından diğer yöntemler arasında sıklıkla tercih edilmektedir (Uludağ ve Doğan 2016). Kullanım kolaylığı sebebiyle yöntem tek başına gibi farklı ÇKKVY ile birlikte de kullanılabilmektedir. AHP yöntemi ile elde edilen kriter ağırlıkları diğer karar destek sistemlerinde veri olarak kullanılabilmekte ve istenilen sonuca ulaşılabilmektedir.

Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ilk kez 1968 yılında Myers ve Alpert tarafından ortaya atılmış ve 1977 yılında ise karar verme problemlerinin çözümüne yönelik Profesör Thomas Lorie Saaty[9] tarafından geliştirilmiştir (Yaralıoğlu, 2001'den aktaran: Uzun ve Kazan 2016).

Çok kriterli karar vermede kullanılan yöntemlerden AHP üç önemli aşamadan oluşmaktadır (Güleç Korumaz, 2015; Çalışkan ve Eren, 2016);

[9] 18 Temmuz 1926, Musul/IRAK-14 Ağustos 2017. Amerikalı bir matematikçi ve araştırmacı. AHP karar verme yöntemi geliştiricisi. The Analytic Hierarchy Process" ve "Decision Making for Leaders: The Analytic Hierarchy Process for Decisions in a Complex World" adlı kitapları bu alandaki temel eserleridir. Yale, Pittsburgh ve Pennsylvania Üniversitelerinde Öğretim Üyeliği yaptı. (https://www.informs.org/Explore/History-of-O.R.-Excellence/Biographical-Profiles/Saaty-Thomas-L)

- Amacın belirlenmesi ve ulaşılan sonuçları belirleyen temel faktörlerin anlaşılması.
- Belirlenen tüm kriter veya faktörler karşılıklı olarak değerlendirilerek, önem sıralamasına göre sayısal ifadelerle matrislerinin oluşturulması.
- Sayısal matrislerin çözülmesiyle faktörler ve alternatif faktörlerin önemlerine göre sıralanması ve ulaşılan sonuçların mantıksal tutarlılığının kontrol edilmesi.

AHP uygulaması aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır (Öztürk, 2022; Ulutaş, 2023) (Tablo 3.3):

Tablo 3.3. AHP Uygulama adımları (Öztürk, 2022; Ulutaş, 2023)

AHP yönteminde kriter veya faktörlerin karar verici tarafından yapılan değerlendirmelerde önem değerleri 1 ile 9 arasında değişmektedir. Önem değerleri ve tanımları aşağıda tabloda verilmiştir (Tablo 3.4);

Tablo 3.4. AHP değerlendirme ölçütleri (Lee ve Walsh, 2011'den aktaran Korumaz, 2011; Ulutaş, 2023)

ÖNEM DEĞERİ	TANIM	AÇIKLAMA
1	Eşit Önemde	Kriterlerin eşit öneme sahip olması
2,4,6,8	Ara değerler (Uzlaşma değerleri)	
3	Biraz daha önemli (Az üstün)	İlk Kriterin diğerinden daha önemli olması
5	Oldukça önemli (Fazla Üstün)	İlk Kriterin diğerinden çok önemli olması
7	Çok önemli (Çok üstün)	İlk Kriterin diğerine göre çok güçlü öneme sahip olması
9	Son derece önemli (Kesin üstün)	İlk Kriterin diğerine göre mutlak üstün bir öneme sahip olması

3.5. PROMETHEE Karar Destek Sistemi

PROMETHEE (The **P**reference **R**anking **O**rganization **Meth**od for **E**nrichment **E**valuation) yöntemi ÇKKV problemlerinin çözümünde etkili ve kolay uygulanabilen, karar vericilere hızlı, basit ve kolay anlaşılabilir çözüm üreten yöntemlerden biri olarak kullanılmaktadır. PROMETHEE yöntemi temelde alternatiflere ait kısmi öncelikler ve tam öncelikleri kazanma ve karar verilen noktaların değerlendirme kriterlerine göre ikili karşılaştırılmasını daha ayrıntılı analiz etmektedir (Şenkayas ve Hekimoğlu, 2013). Yöntem, sıralama oluştururken tercih fonksiyonlarını kullandığından dolayı, karar vericinin kolay sonuca ulaşabilmesi için bütün kriterler açıkça belirlenmelidir. PROMETHEE yöntemiyle sonlu sayıdaki alternatifler üzerinde kısmi sıralama (PROMETHEE I) ve tam sıralama (PROMETHEE II) yapılabilmesi mümkün olmaktadır. (Brans ve diğ., 1986'den aktaran Genç, 2013).

PROMETHEE yönteminin literatürdeki diğer karar verme yöntemlerinden ayıran temel farkı, değerlendirme faktörlerinin birbirleriyle olan ilişki düzeyini belirleyen önem ağırlıklarının yanında, her bir faktörün kendi iç ilişkisini de göz önünde bulundurmasıdır (Koçdağ, 2013).

Çok Kriterli Karar Verme tekniklerinden PROMETHEE (The Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluations) ilk kez 1982 yılında Jean Pierre Brans tarafından geliştirilmiş bir karar destek sistemidir. Başlangıçta kısmi önceliklendirme imkânı sunan PROMETHEE I ve net önceliklendirme imkânı sunan PROMETHEE II yöntemleri, aynı yıl içerisinde Kanada'da bulunan Laval üniversitesinde yapılan bir konferansta R. Nadau ve M. Landry tarafından sunulmuştur. Birkaç yıl sonra J.P. Brans ve Bertrand Mareschal tarafından aralıklarla sıralama yapan PROMETHEE III ve halen devam eden olaylarda sıralama yapan PROMETHEE IV metotları geliştirilmiştir. 1992 ve 1994'te, Brans ve Mareschal PROMETHEE yöntemine ek olarak iki metot daha tanıtmışlardır. Bu yöntemlerden PROMETHEE V parçalara ayrılmış kısıtları içeren karar verme analizidir. Diğer yöntem PROMETHEE VI de ise insan beyni temsil edilmektedir (Dağ ve Yıldırım 2015). 1988 yılında aynı bilim insanları, PROMETHEE sonuçlarının karar vericiye basit olarak sunulduğu GAIA (Geometrical Analysis for Interactive Aid) olarak adlandırılan görsel interaktif metodunu öneren grafik sunum oluşturmuşlardır (Mareschal, Brans 1988). GAIA düzlemi, temelde bir grafik gösterimi ile karar vericinin karşılaştığı problemlerin birbiriyle çelişen kriterlerin sonuçlarını düzlem üzerinde göstererek daha hızlı ve kolay

anlaşılmasını sağlamaktadır (Mareschal ve Brans 1988'den aktaran Genç, 2013; Arslan, 2018).

PROMETHEE yöntemini diğer ÇKKV yöntemlerden ayıran temel özelliklerinden birincisi; her bir faktör için ayrı tercih fonksiyonu kullanılması, ikincisi alternatifler arasında kısmi ve tam sıralamanın yapılmasıdır (Ulutaş, 2023). PROMETHEE yönteminin avantajları genel başlıklar halinde aşağıda ele alınmıştır;

- Alternatifler iyiden kötüye doğru sıralanmaktadır.
- Basit, hızlı, açık ve dengelidir
- PROMETHEE sonuçları ve sıralamanın karar vericiye basit olarak sunulduğu görsel bir grafik anlatımı GAIA (Geometrical Analysis for Interactive Aid) düzlemi ile sağlanmaktadır.
- Karar vericiye değerlendirme kriterlerini kendi isteği doğrultusundaki değerlerle sınırlayabilme imkânı vermektedir.
- İkili karşılaştırma tekniğiyle alternatiflerin kısmi ve tam önceliklerini belirlemektedir.
- Belirlenen kriterlere uygun farklı tercih fonksiyonları kullanılabildiğinden dolayı daha iyi bir karar vermeyi sağlamaktadır.
- Çok sayıda kriter ve alternatifi değerlendirerek grup düzeyinde karar verme imkânı sunmaktadır.
- Kriterlerin orantılı olması gerekmezken, belirsiz ve bulanık bilgiler de hesaplamalara katılabilmektedir.
- Karar vermenin temelini oluşturan alternatifleri, belirlenen tercih fonksiyonlarına dayandırarak değerlendirmektedir. (Ulutaş, 2023).

PROMETHEE karar destek sisteminde diğer çok kriterli karar verme yöntemlerindeki gibi birbiriyle çelişen kriterler ve bu kritere uygun olan en iyi seçimin yapılması istenilen bir alternatif kümesi bulunmaktadır (Uzun ve Kazan, 2016). Yöntemde uygun seçimi yapabilmek için altı adet temel tercih fonksiyonu öne çıkmaktadır (Tablo 3.5);

- Olağan fonksiyon
- U tipi fonksiyon
- V tipi fonksiyon
- Seviyeli fonksiyon
- Lineer (doğrusal) fonksiyon
- Gaussian fonksiyon

Tablo 3.5. PROMETHEE Tercih Fonksiyonları Tablosu (Brans ve Vincke, 1985)

Tercih Fonksiyonu Tipi	Grafiksel Gösterim	Fonksiyon Tanımı	Parametre
Birinci Tip (Olağan)	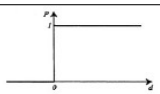	$P(d)=\begin{cases}0 & d\le 0\\ 1 & d>0\end{cases}$	-
İkinci Tip (U Tipi)	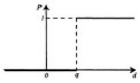	$P(d)=\begin{cases}0 & d\le q\\ 1 & d>q\end{cases}$	q
Üçüncü Tip (V Tipi)	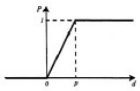	$P(d)=\begin{cases}0 & d\le 0\\ \frac{d}{p} & 0\le d\le p\\ 1 & d>p\end{cases}$	p
Dördüncü Tip (Seviyeli)	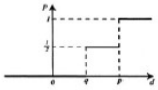	$P(d)=\begin{cases}0 & d\le q\\ \frac{1}{2} & q\le d\le p\\ 1 & d>p\end{cases}$	p, q
Beşinci Tip (Lineer)	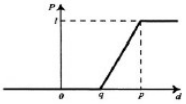	$P(d)=\begin{cases}0 & d\le q\\ \frac{d-q}{p-q} & q\le d\le p\\ 1 & d>p\end{cases}$	p, q
Altıncı Tip (Gaussian)	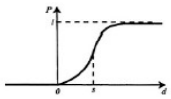	$P(d)=\begin{cases}0 & d\le 0\\ 1-e^{-\frac{d^2}{2s^2}} & d>0\end{cases}$	s

Literatürde PROMETHEE yöntemi uygulaması yedi aşamadan oluşmaktadır (Brans ve Mareschal, 2005'ten aktaran; Çalışkan ve Eren, 2016; Uzun ve Kazan 2016) (Tablo 3.6);

Tablo 3.6. PROMETHEE Yöntemi aşamaları (Brans ve Mareschal, 2005);

Alternatif, kriter ve ağırlıkların belirlenmesi

↓

Kriterler için tercih fonksiyonlarının belirlenmesi

↓

Ortak tercih fonksiyonlarının belirlenmesi

↓

Tercih indekslerinin belirlenmesi

↓

Pozitif ve negatif üstünlüklerin belirlenmesi

↓

PROMETHEE-1 (Kısmi Önceliklerin Belirlenmesi)

↓

PROMETHEE-2 (Net Önceliklerin Belirlenmesi)

3.6. Bölüm Değerlendirmesi

‘Karar Destek Sistemleri ve Kentsel Korumada Önemi’ ana başlığı altında yukarda; Karar Destek Sistemleri, Karar Verme Kavramı, Karar Tipleri, Çok Kriterli Karar Verme Sistemleri (ÇKKVS) Tanımı, Çok Kriterli Karar Verme Sistemlerinin (ÇKKVS) ortaya çıkışı, mimari ve kentsel korumada Karar Destek Sistemleri kullanımı, AHS (Analitik Hiyerarşi Süreci) ve PROMETHEE Karar Destek Sistemleri teorik çerçevede alt başlıklarla ele alınmıştır. Ayrıntılı incelenen teorik altyapıda, tarihi kent merkezlerinde nitelikli bir koruma ve planlama anlayışını geliştirmeye yönelik kentsel ölçekte karar vermenin metodolojisi ortaya konulmuştur. Ayrıca literatürde öne çıkan karar verme yöntemleri, geleneksel ve iç güdüsel yöntemler yerine problemlerin çözümü, kriterlerin değerlendirilmesi ve sıralanmasında, çok disiplinli yöntemlerin kullanılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Sonuç olarak doktora tezinde; tarihi kent merkezlerinin korunması ve sürdürülebilirliği konusundaki genel teorik veriler, bilimsel bir karar destek sistemi olan AHP ve PROMETHEE yöntemleri birlikte kullanılarak somut örnek Aksaray Kaleiçi bölgesi üzerinde uygulanmış ve bu alandaki sistematik ve çok boyutlu bir karar verme yöntemi ihtiyacı vurgulanmıştır. Bu çerçevede Aksaray Kaleiçi bölgesindeki altı bölgeye ayrılan alan, belirlenen beş kriter çerçevesinde uzman değerlendirmeleri ile incelenmiştir. Teorik bilgi pratik bir metodoloji ve somut bir örneklemle birleştirerek konuya daha derinlemesine bir bakış açısı sunulmuştur.

4. ALAN ÇALIŞMASI: AKSARAY KENT MERKEZİ KALE İÇİ BÖLGESİNİN PROMETHEE YÖNTEMİYLE PLANLAMA KARARLARININ İRDELENMESİ

Anadolu'nun ortasında yer alan yaklaşık on bin yıllık geçmişiyle farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Aksaray kenti önemli tarihi ve kültürel miras niteliğindeki eserlere ev sahipliği yapmaktadır. Şehir Selçuklu döneminden başlayarak, Karamanoğulları Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Devrinden günümüze gelinceye kadar farklı medeniyetlerin kesintisiz yerleşimin sağlandığı alan niteliğindedir. Kentin merkezinde dairesel formlu kale surlarının kalıntısı bulunmayıp ancak arşiv, belge ve eski fotoğraflardaki görseller ışığında varlığı ispatlanmış ve merkezin plan oluşumunu belirlediği gözlemlenmiştir. Günümüzde Kaleiçi bölgesi ve yakın çevresinde kamu yapıları, ticarete yönelik dükkanlar ve Ulu Cami gibi önemli dini yapılar bulunmaktadır. Aşağıda Aksaray kent merkezinin tarihçesi, genel yapısı, belirlenen altı bölgenin tarihi süreci, kültürel miras değerlendirme kriterleri ile AHP ve PROMETHEE yöntemleri kapsamında ele alınmıştır.

4.1. Alanın Tarihçesi ve Genel Özellikleri

Aksaray kenti İç Anadolu Bölgesinde yer almakta, 33-35º doğu meridyenleri ile 38-39º kuzey paralelleri arasında konumlanmaktadır (Şekil 4.1). Şehrin batısında Konya ili, doğusunda Nevşehir ili, güneydoğusunda Niğde ili, kuzey bölgesinde Tuz Gölü ve Başkent Ankara, kuzeydoğusunda ise Kırşehir illeri ile çevrili olup kentin yüzölçümü 7626 km2 dir. Kent, tarihi İpek Yolu güzergâhı üzerinde, ülkemizin kuzeyi ile güney yönü ve doğu ile batı yönündeki ana bağlantı yollarının kesişim noktası üzerindedir. İl sınırları içerisinde; Hasandağı (3268m) gibi önemli volkanik dağın yanında Melendiz Dağları ve Ekecik Dağı (2023 m) adıyla çeşitli yükseklikte dağlar bulunmaktadır (Aksaray Valiliği, 2000). Deniz seviyesinden (Rakım) 980 metre yüksekte olan kent merkezinin 2024 yılı verilerine nüfusu; 257.800 (Aksaray Valiliği, 2025)

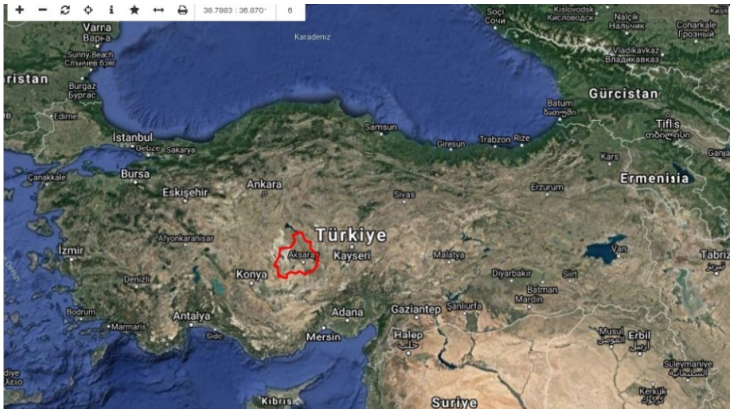

Şekil 4.1. Aksaray İl'inin konumu (URL-9, 2020).

Şekil 4.2. Aksaray Kent merkezi Kaleiçi bölgesi (URL-10, 2025).

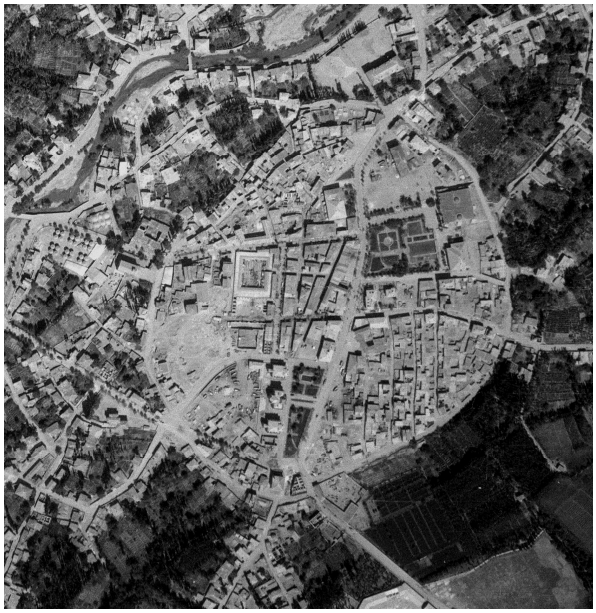

Resim 4.1. Aksaray kent merkezi ve Kaleiçi Bölgesi 1954 yılı Hava Fotoğrafı (Erdal ve diğ., 2017)

Aksaray il sınırları içerisinde Orta Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden olan Kızılkaya köyü sınırları içerisinde Aşıklı Hüyük adıyla bilinen, geçmişi M.Ö 8500'lü yıllara kadar uzanan yerleşim kalıntılarının kadim bir alan olduğunu kanıtlamaktadır. Bölge ve çevresindeki arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen veriler, Aksaray kenti yakın bölgesinin M.Ö. 8000 ile M.Ö. 5500 yıllarını kapsayan Neolitik Çağ'dan günümüze gelene kadar iskân edilen bölge olduğunu kanıtlamaktadır (Aksaray Valiliği, 2000).

Antik devirlerde (İlkçağ) "Garsaura" diye anılan şehrin Hititler döneminde önemli bir merkez olan "Kursaura" ile aynı yerleşim alanı olabileceği kabul edilmektedir (Topal, 2009). Bölge M.Ö. 713 yılından itibaren sırasıyla; Asur, Frigler'in hâkimiyetine girmiştir (Gül, 2012). M.Ö. 595 yılından itibaren sırasıyla Lidyalılar ve Medlerin hakimiyetine, M.Ö 547 yılında ise bölge ve çevresinde Persler 'in egemen olduğu görülmektedir (Erdal, 2014; Gül, 2012). M.Ö. 301-M.S. 17 yılları arasında bölgeye yeniden hâkim olan Kapadokya Krallığına bağlanmıştır (Gül, 2012; Topal, 2006). M.S.17 yıllarında ise son Kapadokya Kralı olan Archelaos (M.Ö. 36-M.S. 17) tarafından Aksaray şehrine "Archelais" adını vermiş ve şehir yeniden kurulmuştur (Gül,2012; Topal, 2006). Aksaray ve çevresi Roma İmparatorluğuna M.S. 17-395 yılları arasında bağlanmıştır (Temel, 2008'den aktaran Gül, 2012). Hristiyanlığın önemli yayılma merkezi olan bölgede, yeraltı şehirleri, yamaçlarda kaya içi yerleşimler, oyma manastır ve kiliseler yaptırılmış ve kent daha sonra Bizans yönetimi altına girmiştir. (Erdal, 2014). Selçuklular Devrinde; Sultan I. Mesud (1116-1155) devrinde şehir askeri üs ve karargâh olarak kullanılmıştır (Deniz, 2015; Gül, 2012). II Kılıç Arslan ve Alaaddin Keykubat dönemlerinde ise; camiler, kervansaraylar, bedestenler, saray, saray hamamı, köprüler inşa edilmiş ve kale surları onarılmıştır (Aksaray Valiliği, 2000) (Resim 4.2-4.8).

Selçuklular döneminde kent, Şehri Süleha, Darü'z-Zafer ve Darü'l-Cihad unvanlarıyla anılmaktadır (Erdal, 2014; Topal, 2006). I. Alâeddin Keykubad döneminde Aksaray askeri üs olarak kullanılmış, kalenin yeniden onarımı yapılmış, askeri karargâh, ticaret ve ilim merkezleri ile kervansaraylar inşa edilmiştir (Topal, 2009) (Resim 4.2).

Resim 4.2. Selçuklu Dönemi Kervansarayları (Özer, 2017)
a- Alayhan Kervansarayı- b- Sultan Hanı Kervansarayı

Resim 4.3. Selçuklu Dönemi köprüleri. a- K. Bölcek Köprüsü b- Baş köprü (Hasas Köprüsü) (Özer, 2017)

Şehir merkezinde Selçuklu döneminde inşa edilen bazı önemli eserler: Kızıl/Eğri Minare (Resim 4.4), Kesik (Sırçalı) Minare (Resim 4.5), Cıncıklı- Hacı Yusuf-Mescididir (Resim 4.6).

Resim 4.4. Eğri Minare (Özer, 2017) **Resim 4.5.** Kesik Minare 1940 yılı (Gül,2012) **Resim 4.6.** Cıncıklı Mescit (Özer, 2020)

Karamanoğulları Beyliği döneminde Aksaray kenti, bilim ve kültür merkezi bir şehir konumuna gelmiştir. Ulu Cami (Resim 4.7) ve Zinciriye Medresesi (Resim 4.8) dönemin önemli eserleridir.

Resim 4.7. Ulu Cami (Özer, 2020) **Resim 4.8.** Zinciriye Medresesi (Özer, 2013)

Aksaray, Osmanlı Devleti sınırlarına 1470-1471 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet döneminde katılmıştır (Erdal, 2014; Gül, 2012). Cumhuriyet devrinin ilk yıllarında 1920-1933 arasında vilayet hakkı kazanan kentte Hükümet Konağı, un fabrikası (Azm-i Milli) gibi önemli kamu ve sanayi yapılarının yanı sıra eğitim yapısı okullar da inşa edilmiştir (Resim 4.9- 4.12). Aksaray 1933 yılında tekrar ilçe konumuna geçmiş ve 1989 yılında tekrar il statüsüne dönüşene kadar Niğde vilayetine bağlı kaymakamlıkla idare edilmiştir.15.06.1989 tarihinde çıkarılan 3578 sayılı kanunla tekrar İl olmuştur (Aksaray Valiliği, 2000).

Resim 4.9. Hükümet Konağı (Özer, 2020) **Resim 4.10.** Aksaray Lisesi (Özer, 2020)

Resim 4.11. Azm-i Milli Un Fabrikası (Özer, 2020) **Resim 4.12.** İl Halk Kütüphanesi (Özer, 2024)

Aksaray kenti 1989 yılında il statüsüne kavuşmasıyla turizm, sanayi ve kentleşmede adımlar atılmaya başlanmıştır. Hızlı nüfus artışının etkisiyle kent merkezi büyümeye başlamış, alternatif merkezler ve yerleşim bölgeleri türemiştir. Şehrin kuzeyinde etaplar halinde büyüyen TOKİ ye bağlı toplu konut alanları, 2001 yılında kurulan Organize Sanayi bölgesi, 2006 yılında kentin güneyinde kampüs yerleşkesi kurulan Aksaray Üniversitesi kentin büyümesinde tetikleyici unsurlar olmuştur.

Aksaray tarihi kent merkezini ve nüvesini kale izi plan şeması belirlemektedir (Şekil 4.2, Resim 4.1). Kent'in imar planı, Anadolu'daki diğer kale kent örnekleri gibi (Kayseri, Konya, Kastamonu), günümüzde kale formunu merkezine alarak dış çeperlerine gelişmektedir (Şekil 4.7). Aksaray'la ilgili tespit edilebilen en eski görsel 1954 yılı hava fotoğrafı, çekildiği dönemdeki tarihi kent merkezindeki yapı yoğunluğu, yerleşim gelişimi ve yeşil dokusu hakkına ipucu vermektedir (Şekil 4.4). Kent merkezinde günümüzde kalıntıları kalmayan ancak arşiv ve belge ve fotoğraflarındaki görseller ışığında varlığı ispatlanan kale surları, kent merkezinin odağında yer almaktadır (Şekil 4.4, 4.5). Bugün Ulu Irmak'ın kuzeydoğusundaki alanda birkaç metre uzunluktaki duvar kalıntısından başka Aksaray kalesinden herhangi bir iz kalmamıştır (Resim 4.13). Halen az miktardaki kalıntılar ile şehir merkezi imar planının geçmişten güzümüze formu ve fiziki dokudan anlaşılan verilere göre, dairesel planlı dış kalenin varlığı kanıtlanabilmektedir (Şekil 4.4, 4.5). Dairesel formlu kalenin çapı imar planı üzerinden ölçümle yaklaşık 430-440 m, çevresi 1500 m ve kapladığı alan yaklaşık 155.000 m2 dir. Kale kapılarının 5 adet olduğu yönünde Evliya Çelebi Seyahatnamesinde (Seyahatname, III. S:193) bilgiler olsa da tespit edilebilen 4 adet kapı olduğu bilgisi araştırma kaynaklarında bulunmaktadır (Topal, 2009; Deniz 2015) (Şekil 4.3) İsimleri belirlenen kapılar kale içinden gidilen şehirlerin yönüne göre adlandırılmaktadır. Örneğin Konya kalesinden Aksaray yönüne açılan kapı Aksaray Kapı, Kayseri Kalesinden Sivas yönüne açılan kapıya Sivas Kapısı adı verilmiştir (Baykara, 1985; Akşit,1996'den aktaran Topal, 2009). Aksaray Kalesinde de Güney yönündeki kapı Ereğli Kapı (Eski Kapı) şeklinde isimlendirilmiştir ve günümüzde şehirde aynı isimle Ereğlikapı Mahallesi bulunmaktadır. Ayrıca günümüzde Meydan Mahallesine ismini veren, kuzey yönünde açılan kale kapısının adı Meydan kapısı, Ulu cami bitişiğinde ve doğu yönünde açılan kapıya ise Küçük kapı (Kiçi Kapı) adları verilmiştir (Topal,2009; Deniz, 2015).

Kalenin VII. Yüzyıldaki konumu ve durumu hakkında Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bazı bilgiler vermektedir. Evliya Çelebi, ''…*geniş bir alanda, büyük*

bir ırmağın kenarında, şehrin tam ortasında dört köşeli sağlam bir kaledir. Bütün kuleleri, burçları, dendan ve mazgalları çok yüksek olmayıp, simetrik olarak düzenlenmiştir. Cephanesi olmayan kalenin, Celaliler devrinde içerisinde buğday saklamak amacıyla ambar yapılmıştır. Şehirde yapılan şenlikler sırasında ve ramazan aylarında kale surlarından top atışı yapılmaktadır…''cümleleriyle tarif etmektedir.

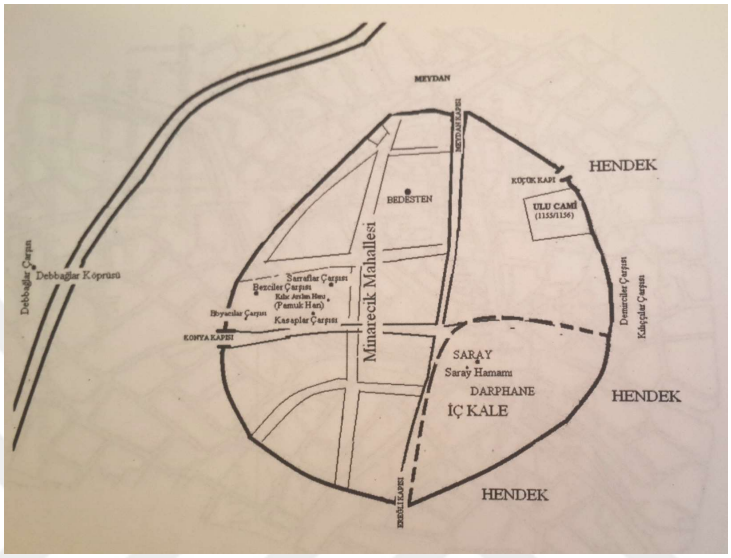

Şekil 4.3. Aksaray Kalesi şeması (Topal, 2009).

Resim 4.13. Aksaray Kale surlarından günümüze ulaşan kalıntısı a.2003- yılı b.2011 yılı (Özer, 2011)

Aksaray kent merkezi yerleşimini şekillendiren, imar planı oluşumunu belirleyici diğer önemli etken, şehri ortadan ikiye bölerek akan Ulu Irmak deresidir (Şekil 4.4, 4.7). Ulu Irmak deresi üzerinde kent merkez bölgesindeki 3 adet tarihi Anadolu Selçuklu Dönemi köprüsü, dairesel formlu kale şemasına çok yakın konumda yerleştirilmiştir (Resim 4.4, Şekil 4.4). 1954 yılında çekilen hava fotoğrafı incelendiğinde, Ulu Irmak deresi ve üzerindeki köprülerin yerleşiminin Kaleiçi ve yakın çevresinin sokak dokusunu ve plan oluşumunu belirlediği gözlemlenmektedir.

Yerleşimin Kaleiçi merkezi ve yakın çevresinde, Ulu Irmak kenarında ve köprülere açılan ulaşım aksları üzerinde konumlandığı görülmektedir. (Şekil 4.4- 4.6)

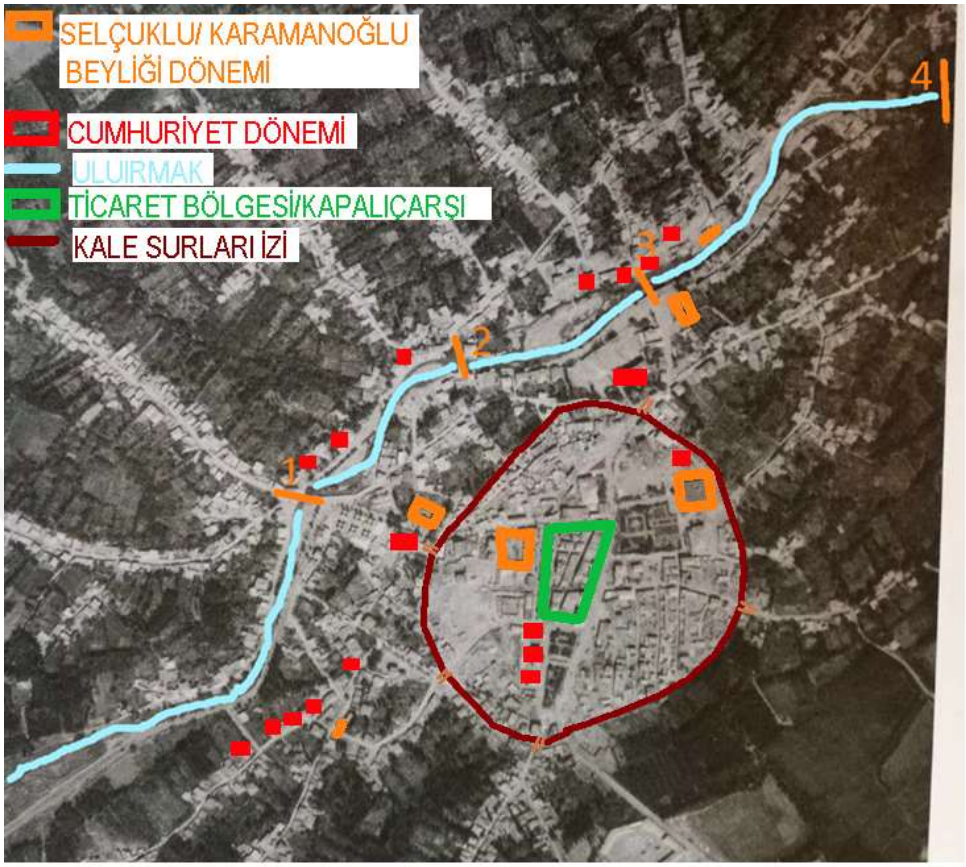

Şekil 4.4. Kaleiçi ve Ulu ırmak deresi çevresinde yapılaşma (Erdal ve diğ. ,2017-1954 yılı Hava Fotoğrafı üzerinde yazar tarafından düzenlenme yapılmıştır).

Günümüzde Kaleiçi bölgesi ve yakın çevresi idari, eğitim, dini amaçlı ve ticari yapıların bulunduğu önemli bir tarihi merkez niteliğini korumaktadır (Şekil 4.5). Aksaray Kaleiçi tarihi kent merkezi, şehir içindeki konumu, kolay ulaşılabilirlik yönü, ekonomik ve ticari odak noktası ve idari-kamu yapılarının toplandığı merkez olması yönüyle kent nüfusunun tamamına hizmet etmektedir. Hükümet Konağı ve ek yapıları, Ulu Cami, Belediye binası gibi anıtsal ve kamu yapıları şehrin çekim merkezindedir. Ayrıca tarihi bölge içerisindeki bedesten tarzı kapalı çarşı, ticaret merkezi olarak günümüzde canlılığını devam ettirmektedir (Resim 4.9-4.12 ve Şekil 4.4-4.6).

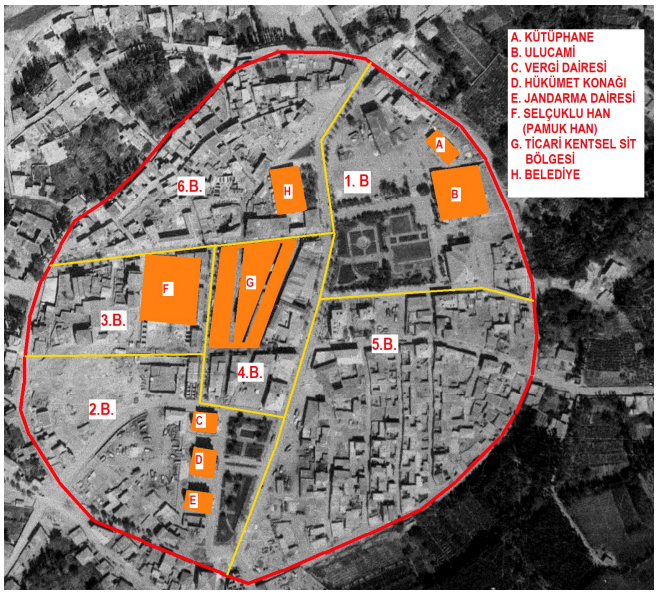

Şekil 4.5. 1954 yılı Hava Fotoğrafında Kaleiçi bölgesindeki tarihi ve tescilli yapılar (Erdal ve diğ., 2017- Yazar tarafından düzenleme yapılmıştır- Özer, 2023)

Aksaray kent merkezinde kültür mirası niteliğindeki tarihi yapıları barındıran kale izleri içindeki alan, **kullanım fonksiyonları, koruma bölgesi sınırları ve tescilli yapılar dikkate alınarak** bölgelere ayrılmış ve altı bölgede incelenmiştir. Söz konusu bölgeler içerisindeki tarihi nitelikteki tescilli eserler ve çevrelerindeki yapılar, sokak dokuları, kentsel düzenlemeler, kent merkezinin yaşadığı değişim ve dönüşümle imar planları, plan raporları ve arşiv fotoğrafları üzerinde değerlendirilmiştir (Şekil 4.6- 4.9).

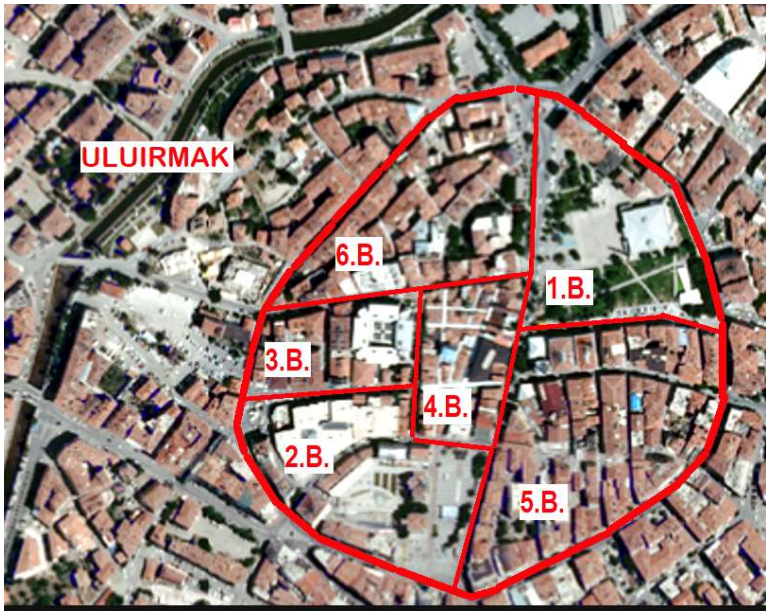

Şekil 4.6. Kaleiçi bölgeler ve Ulu ırmak deresi (Uydu Fotoğrafı üzerinde yazar tarafından düzenleme yapılmıştır- Özer, 2023)

4.2. Alanla İlgili PROMETHEE Değerlendirme Kriterlerinin Belirlenmesi

Aksaray Kaleiçi tarihi kent merkezi, şehir içindeki konumu, kolay ulaşılabilirlik yönü, ekonomik ve ticari odak noktası ve idari-kamu yapılarının toplandığı merkez olması yönüyle kent nüfusunun tamamına hizmet etmektedir. Alan içerisinde bulunan Hükümet Konağı ile bitişiğindeki ek yapıları, Ulu Cami, Belediye binası gibi kamu yapılarının merkezde yer alması sebebiyle bölge şehrin çekim merkezi niteliğindedir (Tablo 4.1). Ayrıca bedesten tarzı dükkanların yer aldığı kapalı çarşı içerisindeki ticaret günümüzde aktif kullanılmaktadır (Resim 4.49, 4.52). Söz konusu özellikleri sebebiyle Aksaray tarihi kent merkezinde yaşanan en büyük yenileme ve canlandırma projeleri Kaleiçi ve yakın çevresinde yaşanmıştır.

Çalışma kapsamında Aksaray Kaleiçi tarihi kent merkezi koruma bölgesi sınırları ve tescilli yapıların konumları dikkate alınarak altı bölgeye ayrılmıştır (Şekil 4.8, 4.9). Bölgeler içerisinde gerçekleştirilen yenileme, dönüşüm ve canlandırma çalışmaları aşağıda alt başlıklarla ele alınmıştır.

Şekil 4.7. Aksaray kent merkezi gelişim alanı uydu fotoğrafı (Uydu Görüntüsü üzerinde yazar tarafından yapılan düzenleme- Özer, 2021)

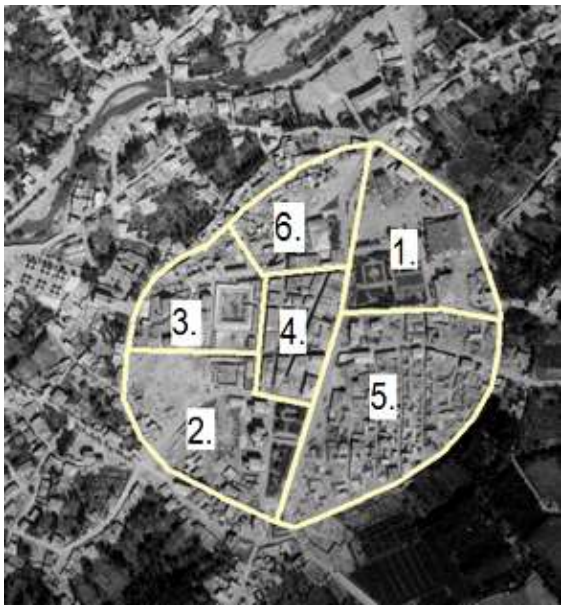

Şekil 4.8. Aksaray kent merkezi 1954 yılına ait hava fotoğrafında tarihi yapı bölgeleri (Erdal ve diğ., 2017- Fotoğraf yazar tarafından düzenleniştir.)
Şekil 4.9. Uydu Görüntüsü üzerinde Kaleiçi 6 adet bölge (URL-11, 2023)

Tablo 4.1.Bölgelerin genel özellikleri ve içerisinde bulunan tarihi ve tescilli yapıların niteliği

BÖLGE	TARİHİ YAPILAR	ALAN (M2)
1.BÖLGE	Ulu Cami (1155-1409) Anadolu Selçuklu Dönemi- Karamanoğulları Beyliği Dönemi İl Halk kütüphanesi (1924-1926) Erken Cumhuriyet Dönemi ve Park	30.000
2.BÖLGE	Vilayet Hükümet Konağı (1927-1929). Cumhuriyet Dönemi Vilayet Jandarma Binası (Valilik Ek Hizmet Binası).1929-1930 Maliye Binası (Valilik Ek Hizmet B.) Rekonstrüksiyon Yenileme t: 1984-1985	31.000
3.BÖLGE	Selçuklu Hanı (Pamuk Han) .12-13 Yy. Günümüzde mevcut değil. Belediye İşhanı (MEDAŞ) ve çevresindeki ticari alan	12.000
4.BÖLGE	Kapalı Çarşı Kentsel Sit alanı Bölgesi. Toplam 15 ada üzerinde planlanan sokaklar birbirini dik kesen 6 ila 10 m genişlikte lineer sokak dokusunda planlanmıştır. Farklı büyüklüklerde 200 civarında parselden oluşmaktadır.	13.000
5.BÖLGE	Ulu Cami ve Parkın güneyinde kentsel dönüşüm projesi uygulanan alan.	40.000
6.BÖLGE	Belediye Binası ve yakın çevresi, günümüzde ticaret ve konut kullanımlı alan, Gelecekte kentsel dönüşüm projesi düşünülen alan.	29.000
	GENEL TOPLAM	155.000

4.3. Aksaray Kaleiçi Bölgesi İçin Önerilen Kültürel Miras Kriterlerinin Sınıflandırılması

Tez çalışmasında Aksaray Kaleiçi bölgesindeki taşınmaz kültürel miras alanında koruma ve karar alma konusunda sağlam bir teorik temel oluşturmak amaçlanmaktadır. Araştırmada tarihi ve kültürel miras kavramı ve tarih boyunca Aksaray kent merkezinin sahip olduğu değerler detaylı bir şekilde incelenmiş, zaman içinde en çok vurgulanan ve

literatürde öne çıkan kriterler tespit edilmiştir. Etkili ve bilinçli karar almayı kolaylaştırmak için, çok sayıda miras değeri tutarlı başlıklar altında gruplandırılarak bir sınıflandırma sistemi oluşturulmuştur.

Aksaray Kaleiçi bölgesinin özel niteliği için, teorik çerçeve literatürdeki öne çıkan değerlendirme kriterlerini içermekte, bölgenin tarihsel dönüşümlerini ve yenileme çabalarını dikkate almaktadır. Tarihsel süreçteki onlarca önemli kavram ve değer, çalışma alanıyla ilişkileri açısından değerlendirilmiş ve buna göre kategorize edilmiştir. Kültürel miras alanlarında karar alma süreçleri için etkili olan bu kriterlerden bazıları şunlardır: Tarihi değer, Kültürel, Mimari, Estetik, Arkeolojik, Manevi, Dini, Eğitim, Ekonomik, Sosyal, Sanatsal, Politik, Süreklilik, Çevresel, Bilimsel, Teknik, Eskilik, Nadirlik, Anıtsal ve Kentsel Özgünlük (El Hassan, 2004; Gibson ve Pendlebury,2009; Jokilehto,1999).

Tarihi kent merkezlerinde birden fazla değere sahip alanlarda bütüncül bir yaklaşımla karar vermek amacıyla farklı meslek gruplarından görüş alınmıştır. Aksaray ili ve yakın çevresinde görev yapan konuya yakın olan koruma uzmanlarından başlayarak, şehir plancıları, araştırmacılar, akademisyenler arkeolog gibi meslek disiplinine sahip uzmanlar karar verme sürecine dahil edilmiştir. Tezde önerilen yöntem çerçevesinde karar verme sürecinde 10 adet uzman belirlenmiş (Materyal Başlığı altında uzman belirleme şekli anlatılmıştır) görüş ve anket çalışmasıyla karar matrisi oluşturulmuştur. Yukarda sayılan kriterler ve değerlerin karar alma ve uygulama süreçleri üzerindeki etkileri analiz edilerek, analiz sonuçları özellikle Aksaray Kaleiçi bölgesine uyarlanmıştır. Uzman değerlendirmeleri ve görüşleri, literatürdeki vurgulanan kültürel miras alanındaki çok sayıda kriter, Aksaray Kaleiçi bölgesindeki değerlendirme ve müdahale süreçlerini düzene sokmak amacıyla **beş ana kategori** altında sistematik olarak sınıflandırılmıştır:

1. Kentsel Özgünlük Değeri: Bu kategori, Kaleiçi'ndeki kentsel dokunun tasarım, biçim, malzeme gibi özellikleri bakımından özgün ve orijinal karakteriyle ilgili değerleri kapsamaktadır.
2. Tarihsel ve Belgesel Değeri: Alanın tarihsel öneminden ve geçmiş dönemlere dair bilgi ve belge sağlama etkisindeki değerlerini içermektedir.
3. Kültürel, Sanatsal ve Estetik Değer: Bu geniş kategori, miras unsurlarının kültürel, sanatsal, görsel ve estetik yönden önemini kapsamaktadır.
4. Ekonomik Değer: Kültürel mirasın arazi, yeniden kullanma, turizm veya yerel kalkınma gibi potansiyel veya fiili ekonomik katkılarını ifade etmektedir.

5. Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik: Bu kategori, kentsel formun ve miras bileşenlerinin uzun vadeli yaşayabilirliğine ve uyarlanabilir kapasitesine odaklanmaktadır.

4.3.1.Kentsel özgünlük değeri

Kentlerin tarihsel dokusu içerisinde yer alan kültürel mirasın en önemli değerlerinden biri özgünlük olarak kabul edilmektedir. Tarihi eser ve yapının inşa edildiği dönemdeki plan, cephe ve süsleme özellikleri gibi mimari elemanların gerçekliği, orijinalliği ve niteliklerini koruması özgünlük kriterini ortaya çıkarmaktadır. Özgünlük değer; tarihi ve taşınmaz kültürel varlığın gerçek, orijinal, tek, benzerlerinden farklı ve eşsiz olduğunu gösteren değerdir (Güleç Korumaz, 2015). Herhangi bir yapının, anıtın ya da sit alanının özgünlük kriteri; tasarım, işçilik, biçim, malzeme, kullanım, işlev, geleneksellik, yapım teknikleri, konum, yerleşim, çevresel faktörler, ruh ve anlatım niteliklerini kapsamaktadır (Feilden ve Jokilehto 1998'den aktaran Okyay ve Binan 2017). UNESCO (2005), bu kriterlere Nara Özgünlük Belgesi'nin (ICOMOS 1994) 13. maddesine referans vererek, yönetim sistemi, teknik dil, hissiyat, gelenek, gibi somut olmayan kültürel miras değerlerinin farklı ögelerini de eklemektedir. **Nara Belgesi[10] (1994)**, özgünlüğe yönelik daha kapsamlı bir yaklaşım sunmuştur. İlgili Belgede özgünlüğün; içerik (form), malzeme, kullanım ve işlev, gelenekler ve teknikler, yer ve konum, ruh ve his gibi farklı boyutlardan değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (UNESCO/ICOMOS, 1994). Bu kapsamlı tanım, kültürel mirasın korunmasında sadece fiziksel orijinalliğe odaklanmak yerine, eserin bağlamını, kültürel anlamını ve sürekliliğini de hesaba katmanın önemini vurgulamaktadır. Örneğin, bir caminin işlevinin ve yapısal bütünlüğünün korunmasının yanında kültürel ve toplumsal bağlamının da sürdürülmesi açısından özgünlük değerini pekiştirebilmektedir. Bu kapsamda bir yapının tek ve benzersiz olmasını sağlayan 'özgünlük değeri' sadece fiziksel bir durum değil, aynı zamanda onun geçmişle olan bağını ve kültürel kimliğini yansıtan tarihsel, kültürel ve sosyal bir değer olarak ortaya çıkmaktadır (Orbaşlı, 2008). 'Özgünlük' kavramı, Venedik Tüzüğü (1964) gibi uluslararası belgelerle temellendirilmiş ve zamanla genişletilen kavramda, anıtların korunmasındaki hayati önemine vurgu yapılmıştır. Tüzüğün 9. maddesine göre 'özgünlük', korumanın esasını

[10] 1994 yılında, Japonya'nın Nara kentinde UNESCO, ICCROM ve ICOMOS tarafından ortaklaşa yayınlanan Nara Belgesi (Eraslan,2020)

oluşturur ve her türlü müdahale, yapının özgün niteliğini koruyacak şekilde yapılmalıdır (ICOMOS, 1964). Tüzüğe göre 'özgünlük' sadece fiziksel malzemeyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda tasarım, malzeme, işçilik, işlev, konum, çevresel bağlam hatta yapının taşıdığı anlam ve ruhsal değer gibi soyut öğeleri de içermektedir (Jokilehto, 2006).

Özgünlük ilkesi aynı zamanda tarihi değerin kimlik ve aidiyet duygusu açısından da önem arz etmektedir. Ashworth ve Tunbridge (1990), kültürel mirasın özgün biçimiyle korunmasının, kentsel kimliğin sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez olduğunu ve bireylerin yaşadıkları yere dair tarihsel bir bağ geliştirmelerinde önemli rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu nedenle, kent dokusunun sadece fiziksel değil, sosyo-kültürel yapısıyla birlikte ele alınması gerekmektedir.

'Kentsel özgünlük' kavramı kentlerin sıradanlaşmış, birbirine benzeyen mekânsal karakteristiklerinden farklı olarak, belirli bir yerin tarihsel, kültürel ve fiziksel bağlamına özgü niteliklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda 'özgünlük', sadece estetik ya da görsel farklardan ibaret olmayıp; yapının tarihsel süreçte edindiği kimliğini, bağlamsal ilişkilerini, mimari özelliklerini ve kullanım biçimlerini de içeren çok katmanlı bir değeri temsil etmektedir (Tiesdell and Heath, 1996). Bu değer, kent kimliğinin korunmasında ve sürdürülebilir kentsel miras politikalarının oluşturulmasında temel bir unsur olarak görülmektedir (Tiesdell and Heath, 1996). Kısaca 'Kentsel Özgünlük' değeri; kentlerin sıradan ve birbirine benzeyen bölgelerinden farklı olan, orijinalliğini koruyan, tek yapı ve alan ölçeğinde tarihi ve kültürel değerini koruyan kriterleri içermektedir.

Sonuç olarak, 'kentsel özgünlük' yalnızca fiziksel yapıların değil, tarihsel süreklilik, kültürel kimlik, toplumsal bellek ve bağlamsal değerlerin bir arada değerlendirilmesini gerektiren çok boyutlu bir kavramdır. Bu çerçevede, özgünlüğün korunması, sürdürülebilir koruma politikalarının oluşturulmasında ve kentlerin karakteristik kimliğinin geleceğe aktarılmasında temel bir ilke olarak öne çıkmaktadır. Aşağıda kentsel özgünlüğünü koruyabilen tarihi yapılar, bölgeler ve kentlerden örnekler verilmiştir (Resim 4.14-4.17);

Resim 4.14. Özgün Kent dokusu yıllarca korunan Prag/ ÇEKYA (URL-12, 2025)

Resim 4.15. Old City- a,b. Kotor/ KARADAĞ (Özer, 2023)

Resim 4.16. Aksaray kent merkezi civarındaki 1926 yılından günümüze geçirdiği tamiratlarla özgün dokusunu koruyan tarihi yapılar grubu- Zinciriye Medresesi- Azmi Milli Un Fabrikası, Paşa Hamamı (Ulukaya, S. Arşivi & Gül, M. F. Arşivi ve Özer, 2024)

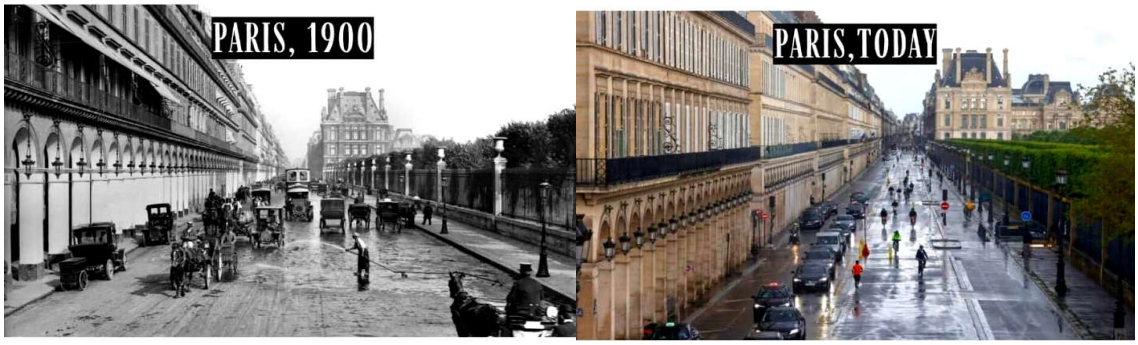

Resim 4.17. Özgün dokusu yıllarca korunan kent örneği, Rue de Rivoli/Paris (URL-13, 2025)

4.3.2. Tarihsel ve belge değeri

Geçmişin izlerini günümüze taşıyan ve gelecek nesillere aktaran somut ve somut olmayan kültürel mirasın sahip olduğu değerler, onun korunmasını ve yaşatılmasını sağlayan temel etkenlerdendir. Bu anlamda 'tarihsel ve belgesel değer', kültürel mirasın en temel iki boyutunu oluşturmaktadır. Kültürel mirasın korunmasını zorunlu kılan temel etkenler arasında, bu mirasın sahip olduğu tarihsel, estetik, işlevsel, sosyal ve belgesel değerler ön plana çıkmaktadır (Feilden ve Jokilehto, 1998). Kültür mirası yapı ve alanların sahip olduğu temel kriterin başında geçmişle bağlantıyı sağlaması, yaşı ve geçmişten izler taşıması gelmektedir. 'Tarihsel değer'; kültürel miras değerindeki öğelerinin tarihsel öneme sahip bir olay, kişi veya kurumla bağlantılı olması ve eski olmak üzere iki farklı kriterle birlikte tanımlanmaktadır (Okyay ve Binan, 2017). Herhangi bir yapı veya yapı grubunun tarihte yaşanan bir olayla ilişkisi, tarihi bir olayda rol almış olması, tarihte önemli bir kişi ya da kurum eliyle kullanılması tarihsel değerini ortaya koymaktadır. Örneğin ünlü bir lider, sanatçı, yazar veya bilim insanının yaşadığı evi, belli bir dönem çalışma odası veya önemli bir toplantıya ev sahipliği yaptığı mekân tarihsel değer taşımaktadır (Zakar, 2018) (Resim 4.18, 4.19). Kültür mirası eserin yaşı, yani ne kadar eski olduğu da tarihsel değerin önemli bir göstergesidir. Bir yapının zamana karşı direnişi, yıpranması ve farklı dönemlerden izler taşıması, onun nadirliğini ve tarihsel önemini artırmaktadır. Tarihi miras değeri yapının eski olmasının yanında, bu eskiliğin hangi tarihsel süreçleri yansıttığı da önemli olan noktadır. Bu bakış açısı, modern koruma ilkelerinin temelini oluşturan Venedik Tüzüğü'nde de vurgulanmıştır (ICOMOS, 1964). Ayrıca kültürel miras değeri bir yapının ya da alanın tarihsel olaylarla ilişkilendirilmesi, onu yalnızca fiziksel bir obje olmaktan çıkararak geçmişin tanığı haline getirmektedir. Örneğin geçmişte bir savaşın gerçekleştiği alan veya

bağımsızlık mücadelesine ev sahipliği yapmış bir meydan, kongre ve önemli toplantıların merkezi olan bir bina, sadece mimari açıdan değil; aynı zamanda taşıdığı tarihsel anlam ve bellekle değer kazanmaktadır (Lowenthal, 2013) (Resim 4.18).

Belgesel değer; kültür mirası bir yapı, yapılar grubu veya yapılı çevrenin varlığıyla geçmişe ait mimari, sosyal yaşam, ekonomik ve kültürel özellikleri de anlatabilmesidir (Okyay ve Binan, 2017). Bu değer, bir binanın sadece bir fiziksel nesne olmanın ötesinde, geçmişin bir tanığı olarak işlev görmesini ifade etmektedir (Resim 4.19). İlgili değer mimarlık tarihçileri ve araştırmacı arkeologlar için kültür mirasının geçmişinin algılanması ve bu algının zamanla nasıl değiştiği hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir (Mason, 2002). 'Belgesel değer' ayrıca taşınmaz kültürel mirasın, bilginin üretilmesi ve geleceğe aktarımı açısından taşıdığı önemi ifade etmektedir. Her kültürel varlık, üretildiği dönemin toplumsal yapısı, yapım teknolojisi, halkın yaşam biçimi ve değer yargıları hakkında bilgi taşıyan birer belge niteliğindedir (Jokilehto, 1999). Bu sebeple, kültürel miras sadece estetik veya yapısal sembolik yönleriyle değil, aynı zamanda tarihi belgeler gibi incelenmesi ve korunması gereken bilgi kaynakları olarak değerlendirilmelidir (Choay, 2019).

'Belgesel değer', özellikle arkeolojik alanlar, tarihi kitabe ve yazıtlar, geleneksel yapım teknikleri ve kullanım biçimleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu unsurlar, belirli bir döneme ait yaşam tarzını, sosyal yapıyı, teknolojiyi ve mimari anlayışı belgeleyerek, disiplinler arası çalışmalar için kaynak teşkil etmektedir (Smith, 2006).

'Tarihi ve belge değeri', geçmişte yaşamış kişiler ve medeniyetler hakkında bilgi vermesi bakımından da önemlidir. Kültürel miras değeri taşıyan bir yapı yapım tekniği, kullanılan malzemeler, mimari üslup gibi özellikleriyle ait olduğu dönemin inşaat bilgisini ve estetik anlayışını yansıtmaktadır (Choay, 2019). Tarihi ve belge değeri taşıyan yapıların planları, mekanların düzeni, süslemeleri, geçmişte bu yapıları kullanan toplulukların sosyal, yaşam tarzları ve ekonomik durumları hakkında da bilgiler vermektedir. Örneğin, bir konak, dönemin aile yapısını ve sosyal ilişkilerini belgelendirebilirken, bir han ve kervansaray ise, ticaret yollarının ve ekonomik faaliyetlerin bir göstergesi olabilmektedir. Bu yönüyle bir yapı, mimarlık tarihinin somut bir belgesi niteliğindedir.

Sonuç olarak, kültürel miras niteliğindeki yapıtların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında tarihsel ve belgesel değerleri belirleyici rol oynamaktadır. Bu değerler sadece geçmişi anlamamıza değil, aynı zamanda bugünümüzü ve geleceğimizi şekillendirmemize katkı sağlamaktadır. Bu sebeple, taşınmaz kültürel miras değerlerinin

korunması, yalnızca bir fiziksel yapı ya da alanın muhafazası değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın, kimliğin ve tarihsel sürekliliğin de korunması anlamına gelmektedir. Aşağıda Tarihsel ve belge değeri taşıyan eserlerden bazıları örnek olarak verilmiştir (Resim 4.18, 4.19);

Resim 4.18. Sivas Kongresi'nin yapıldığı bina- **Resim 4.19.** Atatürk Müzesi-SAMSUN (URL-13, 2025)
SİVAS (Özer, 2008)

4.3.3.Kültürel ve sanatsal- estetik değer

Kültürel mirasın korunmasında belirleyici olan değer sistemlerinden biri de 'kültürel, sanatsal ve estetik değerdir'. Bu değerler, tarihi bir yapının ya da dokunun yalnızca fiziksel varlığına değil, aynı zamanda ait olduğu toplumun kültürel kimliğine, estetik algısına ve tarihsel birikimine dair önemli göstergeler sunmaktadır. Miras değerinin çekirdeğini oluşturan kültürel değer, sosyal grup ve topluluklar için tarihi, etnik, inanç, estetik tercihleri, politik ya da birlikte yaşama kültürünü yansıtan maddi ve manevi anlamlar taşımaktadır (Güleç Korumaz, 2015) Başka bir bağlamda 'kültürel değer', toplumsal hafızanın, kimliğin ve sürekliliğin korunmasında etkili bir boyuttur. Ayrıca 'kültürel değer'; etnik köken, dini inanç, sosyal statü, tarihsel bağlam ya da birlikte yaşama deneyimi üzerinden şekillenen, birey ve toplulukların geçmişle kurduğu bağın, fiziksel ve sembolik temsillerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır (Avrami, Mason and de la Torre, 2000'den aktaran Tunçoku, 2001). 'Kültürel ve estetik değer', özellikle yerel halk için tarihi mirasın anlamlandırılmasını sağlayıp, tarihi yapı ya da alanın estetik ya da tarihi özelliklerinin yanında, yaşam alanı, ritüel mekânı veya sosyal etkileşim ortamı olmasıyla da anlam kazanmaktadır (Mason, 2002). Dolayısıyla kültürel miras, yalnızca geçmişin değil, aynı zamanda günümüz ve geleceğin sosyal yapılarını etkileyen dinamik bir değer sistemine sahiptir.

Toplumun yaşam tarzı, gelenek- görenekleri, günlük yaşam alışkanlıkları, zevkler, inançları, sosyal ve fiziksel alışkanlıklar gibi tüm kültürel birliktelikler yapıların oluşumunu ve özelliklerini etkileyebilmektedir (Zakar, 2018). Mimari yapılar sadece teknik malzeme ve biçimden oluşan fiziksel varlıklar değil, aynı zamanda bir toplumun yaşam tarzı ve kültürünün somut göstergesidir.

'Sanatsal-estetik değer', bir kültürel miras öğesinin taşıdığı biçimsel, görsel, simgesel ve duygusal etkilerle ilişkilidir. Kültürel mirasın güzellik, mimari üslup, uyum, renk, oran, ölçek, doku, form, renk kullanımı, süsleme detayları ve yapım teknikleri gibi öğeler, yapının estetik değerini belirlerken, aynı zamanda ait olduğu dönemin sanatsal anlayışını ve teknik yeterliliklerini de belgelemektedir (Jokilehto, 1999). Yapıyı öne çıkaran estetik kriterler, eserin fonksiyonelliği ve sağlamlığının yanında sanatsal ve görsel etkisini de vurgulamaktadır. Yapının mimari kompozisyonu, mekânsal kurgusu, süsleme elemanları ve el sanatına dayalı ögeler estetik değerini öne çıkarmaktadır (Zakar, 2018). Yapının estetik değerini artıran unsurlar, özgünlüğünü ve sanatsal niteliklerini de öne çıkarmaktadır. Tarihi ve kültürel miras değeri taşıyan eser veya alan, ait olduğu kültüre ait özgün bir ürün olarak mimari ya da estetik bir değer taşıyor ya da bir yapım tekniğinin özgün bir modeli ise, korunması gereken değer niteliğindedir (Kuşçuoğlu ve diğ, 2017). 'Estetik değer', bireyde uyandırdığı duyusal ve zihinsel etkiyle birlikte, toplumsal beğeni ve aidiyet hissi de oluşturmaktadır. Özellikle geleneksel mimaride görülen süsleme sanatları, taş işçiliği, ahşap oymacılığı ve seramik detaylar, sanat tarihi açısından olduğu kadar kimliksel değer açısından da önemli göstergelerdir (Semper, 2004).

Kültürel mirasın korunması sürecinde 'kültürel ve estetik değerlerin' doğru analiz edilmesi ve bu değerlere dayalı politikaların geliştirilmesi, korumanın toplum içerisinde meşruiyetini ve sürdürülebilirliğini artırmaktadır. Bu değerler, yalnızca fiziksel müdahalelerin değil, aynı zamanda kültürel anlamın, kimliğin ve belleğin korunmasını da gerekli kılmaktadır (Feilden ve Jokilehto, 1998). Bu bağlamda, uluslararası koruma belgelerinde de vurgulandığı gibi (ICOMOS, 1994), tarihi bir eserin korunmasında yalnızca fiziksel etkenler değil, onunla ilişkili tüm manevi, kültürel ve estetik bileşenler de dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak 'kültürel ve sanatsal-estetik değer', kültürel mirasın fiziksel varlığı kadar onun taşıdığı anlam ve manevi dünyasını da belirlemektedir. Toplumların tarihsel, kültürel ve sanatsal birikimi, mimarlık ürünlerinde somutlaşmakta ve bölgede yaşayan toplumun kimliğini öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla, kültürel mirasın korunması yalnızca

yapıları değil, eserin taşıdığı kültürel kimlikleri, estetik bütünlüğü ve toplumsal değerleri de koruma anlamına gelmektedir (Resim 4.20).

Resim 4.20. Kültürel, Sanatsal ve estetik değere sahip örnek bölgelerden-İstanbul Tarihi Yarımada (URL-15, 2025)

4.3.4.Ekonomik değer

Tarihi ve kültürel miras alanları yalnızca geçmişin maddi ve manevi izlerini taşıyan unsurlar değil, aynı zamanda önemli birer 'ekonomik değer' üreticisi olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu tür yapı ve alanların ekonomik değeri, yalnızca eserin fiziksel varlığı ve bulunduğu arsanın piyasa değeri gözüyle bakılmamalıdır. Tarihi ve kültürel miras değeri taşıyan eserin kendisi ve bulunduğu arazinin parasal karşılığının yanında, yapının tarihi ve kültürel sürekliliği de 'ekonomik değerine' katkıda bulunmaktadır (Zakar, 2018). Kültürel miras alanlarının korunması, yenilenmesi, restorasyonunun yapılması, canlandırılması ve tekrar kullanılması ekonomik canlılıklarını ve değerlerini artıran etkenlerdendir. Bu bağlamda, kültürel mirasın ekonomik kalkınmaya katkısını ve piyasa dışı değerlerini içeren bütüncül bir yaklaşım olan 'miras ekonomisi' (heritage economy) kavramı önem kazanmaktadır (Throsby, 2001). Bunun yanında, tarihi ve kültürel miras alanlarının bütüncül ve geniş kapsamlı değerlendirilmesi, sadece mülkiyet değerinin yanında, turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve bölgesel kalkınmaya da çok katmanlı bir ekonomik artışa sebep olmaktadır (Licciardi ve Amirtahmasebi,2012). Tarihi bölge ve yapılarda uygulanacak nitelikli bir planlama ve koruma uygulaması sonucu, tarihi eserlere yeniden işlev verilmesi fiziksel varlığının devam ettirilmesinin yanında kentin ekonomisine

kazandırılmasını da sağlamaktadır. Kültürel mirasın günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde işlev kazandırılması, yapıların uzun vadeli korunmasını sağlarken, yapının yakın çevresinde ticari ve ekonomik canlılığa sebep olmaktadır. Dolayısıyla yıpranan tarihi yapı ve bölgenin restorasyon ve nitelikli korunmasıyla birlikte canlandırılması, yaşatılması ve yeni işlevle kullanılması, ilgili kültürel mirasa sahip eserin ekonomik yönden değerinin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca, kültürel mirasın yeniden işlevlendirilmesi yoluyla eski ve âtıl yapıların yenilenip dönüştürülmesi; kentsel dönüşüm süreçlerine ekonomik ve sosyal bir derinlik kazandırmakta**,** kamu kaynaklarının verimli kullanılması hem de özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi açısından yeni fırsatlar oluşturmaktadır (Mason, 2002).

Kültürel miras alanlarının ekonomik değerine katkı sağlayan etkenler üç grupta irdelenmiştir (Serageldin,1999);

1. Doğrudan ekonomik etki yapan değerler:
   - Arsa ve yapını mülkiyet değeri.
   - Turizm yoluyla elde edilen gelirler.
   - İşgücünde sağladığı istihdam (İşletme, bakım ve tamirat aşamasındaki istihdam).
2. Dolaylı etki sağlayan ekonomik değerler:
   - Bölgesel marka ve kimlik oluşturma.
   - Gayrimenkul piyasasındaki değer artışı.
   - Kentin cazibe merkezi olması ve yaşam kalitesine katkısı.
3. Ekonomi dışı sezgisel değerler:
   - Oluşturduğu toplumsal aidiyet hissi.
   - Tarihi yönden sürekliliğin sağlanması ve kollektif hafıza.
   - Kültür ve eğitimin aktarılması.

Sonuç olarak, tarihi ve kültürel mirasın ‘ekonomik değeri’, yalnız ekonomik temelli değil, çok katmanlı, dinamik ve sürdürülebilir kalkınma odaklı bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Söz konusu alanlar, geçmişin tanığı olmanın yanı sıra, günümüz ekonomilerinin üretken bir parçası haline gelmekte ve kültür-ekonomi ilişkisinin somutlaştığı mekânlar olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle kültürel mirasın korunması, restorasyonu ve yeniden kullanımı yalnızca bir estetik sorumluluk değil, aynı zamanda rasyonel bir ekonomik tercih olarak da görülmelidir. Aşağıda tarihi yapıda işlev değişikliği ile ekonomik değeri artan örneklerden bazıları verilmiştir (Resim 4.21,4.22);

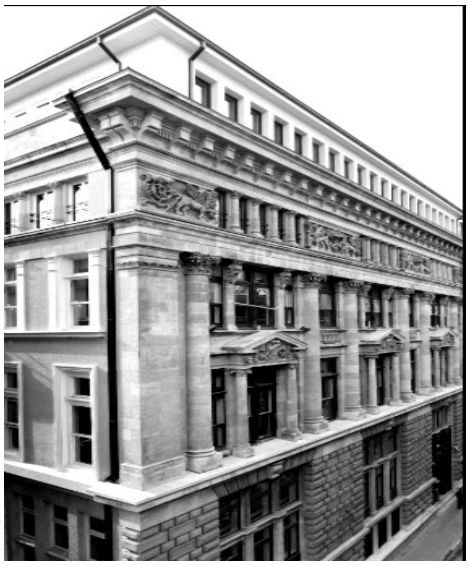

Resim 4.21. Tate Modern- Londra (URL-16, 2025) Elektrik Santrali, Modern Sanat Müzesi Dönüşümü

Resim 4.22. Salt Galata- İstanbul (URL-17, 2025)

4.3.5. Kentsel, biçimsel sürdürülebilirlik değeri

Tarihi kent mekanları geçmişten günümüze ulaşmış, çağdaş kullanıma özgün kimlikleri ile uyarlanmış ve gelecek kuşaklara bu nitelikleri ile ulaştırılması gereken mekanlardır. Nitelikli kentsel çevreler, kuşaklar arasında okunabilir, algılanabilir ve uzun yıllar kentsel biçimini muhafaza etmiş alanlardır. Bu mekanlarda yapılan köklü değişikliklerin, kentin okunabilirliğini zedelemekte ve tarihsel bağlarını kopardığı gözlemlenmiştir. Bu ise kültürel bir kesintiye sebep olmakta ve sürdürülebilir bulunmamaktadır.

‘Sürdürülebilirlik’ kavram olarak ilk kez, 1982 yılında Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından kabul edilen ‘Dünya Doğa Şartı’ belgesinde görülmüştür (Negiz, 2017). Belgede insanların faydalandığı ekosistem, organizmalar, kara, deniz ve hava kaynaklarının optimum sürdürülebilirliğini sağlayacak bir şekilde yönetilmeleri gerektiği ancak bunu sağlarken ekosistemin ve türlerin bütünlüğüne zarar vermeyecek bir yöntemle yapılması öngörülmektedir (Karakurt, 2009). Sürdürülebilirlik; ‘günümüzün ihtiyaçlarını karşılarken mevcut doğal kaynakları korumak ve gelecek nesillere iyi bir çevre bırakmak için yapılan faaliyetler’ şeklinde de kısaca tanımlanmaktadır (Collin, 2004’ten aktaran Açıcı ve Ertaş, 2017). ‘Sürdürülebilirlik’ kavramı geniş anlamda Charles J. Kibert (1994) tarafından hazırlanan çalışmada altı başlık altında (Koruma, yeniden kullanım, yenileme, doğayı koruma, sağlık ve kalite) ele alınmıştır (Kibert, 1994’ten aktaran Yanar, 2017);

Koruma-Kaynak tüketiminin en aza indirgenmesi.
Yeniden Kullanım-Kaynakların yeniden kullanılmasının maksimize edilmesi.
Yenileme/dönüştürme-Yenilenebilir veya dönüştürülebilir kaynakların kullanımı.
Doğayı Koruma-Doğal çevreyi koruma.
Sağlıklı çevre-Sağlıklı ve zehirli olmayan bir çevre yaratma.
Kalite- Çevreyi oluşturmada kaliteyi sürdürme.

'Sürdürülebilir kentsel koruma' kavramı temel anlamda; Tarihi çevrenin fiziksel dokusunun yapılaşmış çevre ve doğal çevresiyle de bütüncül bir biçimde korunmasını ayrıca sosyal boyutuyla bu mekânlarda yaşayan, kullanan ve çalışanların ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda korunması- şeklinde açıklanmaktadır (Ulubaş ve Kocabaş, 2016). 'Tarihi çevrenin sürdürülebilirliği' ise Zakar 2018, tarafından ele alınan tez çalışmasında iki maddede tanımlanmaktadır;

1. Tarihi yapıların korunması evresinde, yapılacak korumanın sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarını geleceğe yönelik ve bütünsel yaklaşımlarla ele alınmasını gerektirmektedir.

2. Tarihi çevrenin sürdürülebilirliği tarihi yapılar ve çevrelerinin birlikte korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılmasını ifade etmektedir (Zakar, 2018).

'Kentsel ve Biçimsel Sürdürülebilirlik' kavramı; Tarihi ve kültürel miras değerlerine sahip merkezlerde planlama ve tasarım aşamasında mevcut tarihi dokuyu koruyan, modern kent yaşamına entegre edilebilen nitelikli yenileme ve canlandırma çalışması ile geleceğe aktarılması, şeklinde tanımlanmaktadır (Kuşcuoğlu, 2019).

Tarihi ve kültürel miras alanlarında alınacak koruma önlemlerinin sürdürülebilir nitelikte yapılabilmesi için bölgenin bilimsel verilere dayanan bir yönetim planı çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Koruma alanlarının UNESCO Dünya Mirası Listesine girebilme şartlarından birisi de Yönetim Planı hazırlanması gerekmektedir (Kuşcuoğlu ve diğ., 2017). Kültürel miras alanlarında sürdürülebilir koruma uygulamalarına yönelik hazırlanacak yönetim planları; akılcı, bütüncül ve sürdürülebilir kaynaklarla ele alınmalıdır. Tarihi mirasın korunması ve bu korumanın sürdürülebilir olabilmesi için yönetim planı, yaşatılması yani günlük hayatımıza dâhil edilmesi, ekonomik bir boyut kazandırılması ve geleceğe bu olgularla taşınması amacıyla ilerlemesi gerekmektedir (Kuşcuoğlu ve diğ., 2017) (Resim 4.23, 4.24).

Resim 4.23. Ayazini Köyü- Afyon (Özer, 2022)

Resim 4.24. Eşrefoğlu Cami, Külliyesi ve çevresi (Özer, 2023)

4.4. Aksaray Kaleiçi'ndeki Altı Bölgenin Genel Özellikleri, İmar Plan Değişimleri, Dönüşüm ve Yenileme Çalışmaları

Aksaray kent merkezinde yer alan, kültürel miras değeri taşıyan ve tarihsel süreç içerisinde önemli yapıları barındıran Kaleiçi'ndeki alan, çeşitli kullanım fonksiyonları, koruma sınırları, tescilli yapılar ve fiziksel özellikleri dikkate alınarak altı bölgeye ayrılmış ve bu bölgeler detaylı biçimde analiz edilmiştir. Çalışmada her bir bölge; içerisinde yer alan tescilli taşınmaz kültür varlıkları, bu yapıların çevresindeki kentsel doku, sokak ve parsel düzenleri, kadastro durumları, imar planları, mimari karakteristikler ile tarihsel gelişim süreçleri bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca bu alanlarda zaman içerisinde meydana gelen mekânsal değişim ve dönüşüm süreçleri, ilgili dönemlere ait imar planları, plan açıklama raporları ve arşiv fotoğrafları aracılığıyla analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında hem fiziksel çevrenin dönüşümüne hem de kültürel mirasın korunmasına yönelik mevcut durum analiz edilmiş; alanın tarihsel sürekliliği, kentsel değişim süreci, koruma-kullanma dengesi çerçevesinde irdelenmiştir. Kaleiçi bölgesinde geleceğe dönük tek bina ölçeğinde ve kentsel ölçekte koruma ve yaşatma amaçlı sürdürülebilir kararlar üretilmesi için AHS (Analitik Hiyerarşi Süreci) ile entegre edilmiş PROMETHEE yöntemi yardımıyla belirlenen uzmanlardan görüşler alınmıştır (Materyal ve Yöntem bölümünde açıklanmıştır). Oluşturulan kavramsal çerçeve içerisinde belirlenen kriterler çerçevesinde Aksaray Kaleiçi yerleşim bölgesinin nasıl olabileceğine yönelik nitelikli sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır.

Böylece, Aksaray kent merkezinde tarihî Kaleiçi'nde şekillenen kentsel yapının değişimi ve bu yapının kültürel miras üzerindeki etkileri bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular, Aksaray kent merkezindeki kültürel miras alanlarının nitelikli ve bütüncül bir karar alma yaklaşımıyla ele alınmasının gerekliliğine yönelik değerlendirmeler, sonuçlar ve öneriler bölümünde açıklanmıştır.

4.4.1.Birinci bölge; Ulucami ve çevresinde yapılan dönüşüm ve yenileme çalışmaları

Birinci bölge, 1/27 tescil numaralı Ulu Cami ile 1/10 tescil numaralı Aksaray İl Halk Kütüphanesi tarihi yapılarını içine alan Koruma Bölgesi sınırlarını kapsamaktadır (Şekil 4.16). Her iki tescilli yapı da inşa edildiği tarihten günümüzdeki kullanıma kadar geçirdiği onarımlar ile ayakta kalan ve halen kullanılan önemli kültürel miras değerleridir.

Anadolu Selçuklular döneminde tarihi kent merkezlerinin en önemli belirleyici referans yapıları Ulu Cami veya Camii Kebir adıyla nitelendirilen Cuma camileridir. Aksaray kent merkezinde kale içinde kuzeybatı yönünde yer alan Ulu Cami, Selçuklu hükümdarı Sultan Mesut döneminde 1150-1153 yılları arasında ilk kez inşa edilmiş günümüzdeki haliyle ise Karamanoğulları Beyliği döneminde 1409 yılında yenilenmiştir (Sönmez, 1989). Yöreye özgü volkanik tüf taşından yığma tekniğinde kesme taşla, çapraz tonoz üst örtü sistemiyle yapılan Karamanoğlu Ulu Cami bugüne kadar ibadet amaçlı kullanılmıştır. Caminin kuzeyinde 1924 yılında Cumhuriyet Dönemi'nin kent kazandırdığı önemli eğitim yapılarından İl Halk Kütüphanesi bulunmaktadır (Resim 4.31, 4.32) Ulu Cami doğu cephesinde payandalarla desteklenen beden duvarı, dış kale sınırları üzerine oturmaktadır (Şekil 4.10, Resim 4.35) Ulu Cami

ve çevresi hakkında bilgi edinebileceğimiz en eski görsel 1895 yılında Friedrich Sarre tarafından çekilen fotoğraftır (Erdal ve diğ.,2017) (Resim 4.25). Fotoğrafa göre Cami batı ana giriş kapısı önü ve yakın çevresinde tek katlı yığma kerpiç yapı tekniğinde geleneksel konut yerleşimi yer almaktadır. 1900 lü yıllardan itibaren aynı alan içerisinde geleneksel kerpiç konutların yıktırılarak yerine meydan düzenlemesi, şadırvan ve saat kulesi inşaatının başlandığı gözlemlenmektedir (Resim 4.26). 1907 yılına ait Gertrude Bell' in çektiği fotoğrafta (Erdal ve diğ., 2017) Ulu Cami çevresindeki park, meydan düzenlemesi gibi oluşturulan boşluklu alanlarla tarihi yapının ortaya çıkarılmaya yönelik dönüşümün başladığı gözlemlenmektedir (Resim 4.26). Söz konusu dönüşüm ve değişim çalışmaları 1950 li yıllara kadar devam etmiştir, Caminin batı cephesindeki ana giriş kapısı (portal) ile Belediye Binası arasında kalan boşluk, 1950 li yıllara kadar açık pazar alanı ve buğday/ zahire pazarı amacıyla kullanıldığı arşiv fotoğraflarından tespit edilmiştir (Gül, 2012) (Resim 4.27, 4.28). Ulu Cami ile dönemin Belediye Binası arasındaki söz konusu alan aynı zamanda bayramlarda gösteriler, törenler ve şenliklerin yapıldığı meydan görevi de yapmaktadır (Resim 4.28). 1954 yılına ait hava fotoğrafında belli bir bölümü park olarak kullanılan alan, 1970 li yıllara kadar park merkezli dönüşümlerin yaşandığı, Kaleiçi alanının boşluk bölgesi niteliğindedir (Şekil 4.5, Resim 4.28). Cami ile Kale surları dışındaki tarihi merkezlerden Azm-i Milli Un Fabrikası ve Zinciriye Medresesi yol aksı 1940 lı yıllardan günümüze kadar yaya ve araç trafiğine açık ulaşımı sağlamaktadır (Şek 4.11-4.16). Söz konusu ulaşım aksı üzerindeki ticari yapılaşmadan dolayı, 1985 yılı imar planından itibaren 10 metre yol genişliği korunmaktadır. Ulu Cami çevresinde 2006 yılında başlatılan kapsamlı çevre düzenlemesi ve restorasyon projeleri ile günümüzde kullanılan alan son şeklini almıştır (Şekil 4.15, 4.16). Proje kapsamında, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından cami zemin problemine yönelik iyileştirme çalışmaları yapılmıştır (Resim 4.33). Yerel yönetim tarafından yapılan proje kapsamında cami güney duvarına bitişik Kız Meslek Lisesi olarak kullanılan okul binası yıktırılarak, cami çevresi boşaltılmıştır (Resim 4.29, 4.35). Boşaltılan alan içerisinde park ve peyzaj düzenlemesi ile kafeterya, kamelya gibi düşük yoğunlukta yapı grupları inşa edilmiştir (Resim 4.35, Şekil 4.16). Cami batı cephesindeki ana giriş kapısı önündeki zemin kot seviyesi düşürülerek, Belediye ile cami arasında toplanma, açık namazgah işlevinin yapılabileceği alan oluşturulmuştur (Resim 4.32, Şekil 4.15, 4.16). Ulu Cami çevresinde yapılan park ve peyzaj düzenlemesi eksenli oluşturulan boşluk alanlar, tarihi yapıları ön plana çıkarmasından dolayı nitelikli çalışmalar olarak değerlendirilmiştir. Ancak tarihi

Ulu Cami ve Kütüphane binasının kuzeyinde inşa edilen 4-5 katlı bloklar, cephe ve gabari düzenlemesi ile tarihi doku ile uyumsuzluk göstermektedir (Şekil 4.10).

Resim 4.25. Ulu cami çevresindeki yerleşim 1895 yılı (Erdal ve diğ., 2017)

Resim 4.26. Ulu cami ve çevresi 1907 yılı (Gül, 2012)

Resim 4.27. Ulu Cami önü Buğday Pazarı- 1940 yılı (Gül, 2012)

Resim 4.28. Ulu Cami önü park-1956 yılı (Gül, 2012)

Resim 4.29. Ulu Cami ve Kütüphane önü park düzenlemesi-1970 (Erdal ve diğ., 2017)

Resim 4.30. Ulu Cami ve Kütüphane çevresi- yılı 1925 yılı öncesi (Gül, 2012)

Resim 4.31. Halk Kütüphanesi (Özer, 2025) **Resim 4.32.** Halk Kütüphanesi ve Ulu cami (Özer, 2024)

Şekil 4.10. Ulu Cami ve çevresi uydu görüntüsü (2021) **Resim 4.33.** Ulu Cami çevre düzenlemesi yapımı (Özer, 2006)

Resim 4.34. Ulu cami giriş ve yan cephe (Özer, 2024) **Resim 4.35**. Ulu cami güney cephesi ve park (Özer, 2020)

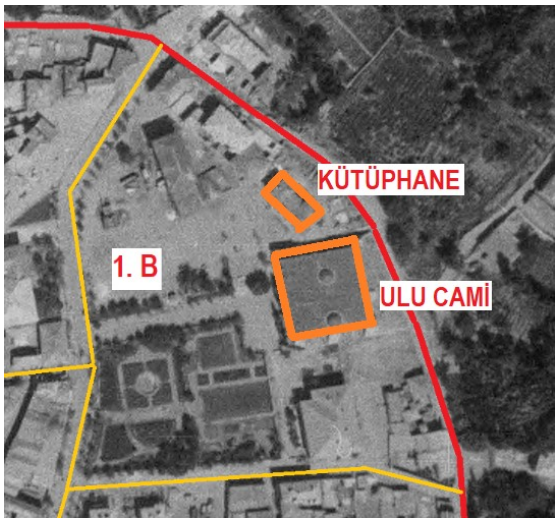

Şekil 4.11. 1.Bölge sınırı ve tescilli yapılar 1954 yılı (Yazar tarafından düzenleniştir, 2024)

Şekil 4.12. 1. Bölge 1967 yılı Kadastro Durumu (Kadastro Müd.,2017)

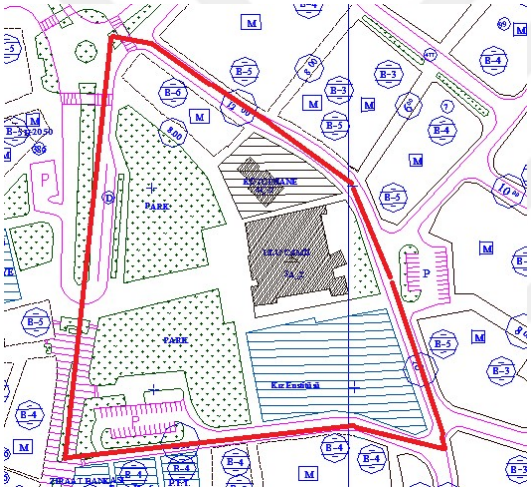

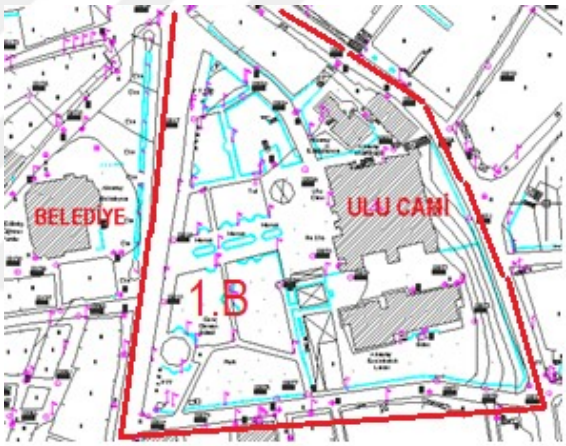

Şekil 4.13.Bölge 1985 yılı İmar Planı (Aksaray B. 2017)

Şekil 4.14. Bölge 2003 yılı Halihazır Harita (Aksaray B. 2017)

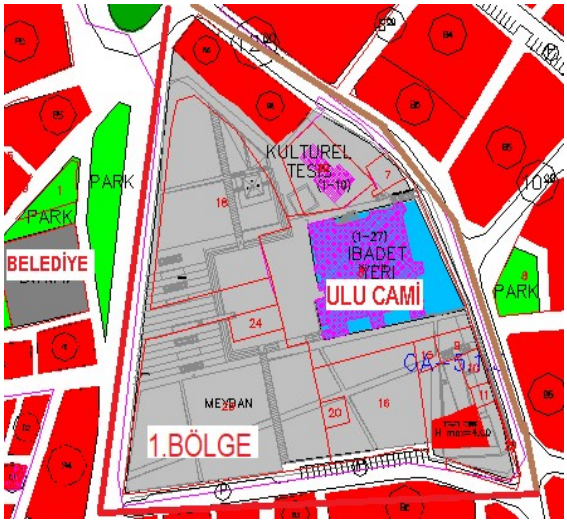

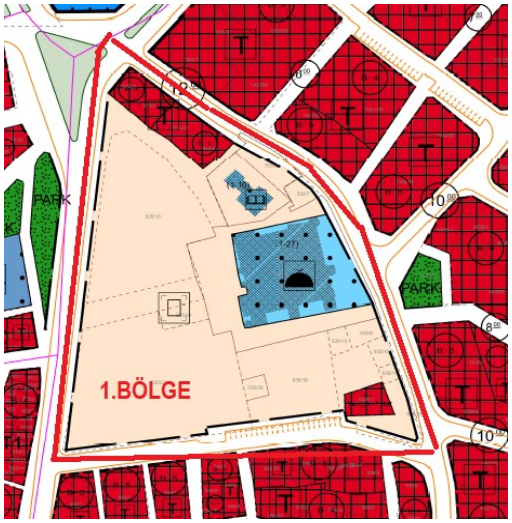

Şekil 4.15. 2013 yılı İmar planı (Aksaray B. 2017)

Şekil 4.16. 2023 yılı imar planı (Aksaray B. 2023)

Birinci bölgeyi kapsayan alandaki Ulu Cami ve Kütüphane Binası gibi tarihi yapılar ve çevrelerinin genel özellikleri ve değişimler, imar planları, kadastro durumları ve arşiv fotoğrafları ile güncel fotoğraflar yukarda ayrıntılı verilmiştir. Alan içerisindeki taşınmaz kültürel miras değerindeki en eski tarihi yapı olan Ulu Cami, inşa edildiği tarihten günümüze kadar geçirdiği tamiratlarla özgünlüğünü korumuştur. Ayrıca İl Halk Kütüphanesi de aynı fonksiyonla günümüzde özgünlüğünü korumuştur. Her iki tarihi yapı ve çevresindeki alan ve park düzenlemeleri, tarihi yapıları öne çıkaracak nitelikteki yenileme ve düzenleme çalışmaları yapılarak değerlendirilmiştir. Söz konusu alandaki tüm değişimler ve genel özellikler, belirlenen beş kriterle uzman değerlendirmesine tabi tutulmuş ve PROMETHEE yöntemi ile sonuçlandırılmıştır. Birinci bölgenin hangi değerlendirme kriteri yönünden öne çıktığı, pozitif üstünlük sıralaması, bölgelerin ikili karşılaştırması ile elde edilen verilerin sıralaması yapılmıştır. Alan ve tarihi yapılar 'Kentsel Özgünlük değeri' ve 'Tarihsel Belge' değeri ile öne çıkmaktadır.

4.4.2. İkinci bölge; Hükümet Konağı, Kent Meydanı ve çevresinde yapılan dönüşüm ve yenileme çalışmaları.

Kaleiçi bölgesinin güney kesiminde yer alan ikinci bölge, Cumhuriyet Dönemi inşa edilen üç adet kamu yapısı ve çevresinde kent meydanını içine alan tarihi bölgeyi kapsamaktadır. Koruma sınırları içerisinde kalan bölge içerisinde üç adet tescilli yapı Erken Cumhuriyet Döneminde kente kazandırılmıştır (Şekil 4.19). Aksaray Vilayeti Hükümet Konağı ve Vilayet Binası ek yapıları günümüzde kullanılan kamu yapılarıdır (Resim 4.36- 4.44). Milli Mimari akımının etkisinde 1927-1930 yılları arasında yapılan anıtsal kamu yapıları; Hükümet Konağı, Jandarma ve Adliye Dairesi, Vergi Dairesi hizmetleri için uzun yıllar kullanılmıştır (Şekil 4.17, Resim 4.36). İnşa edildiği dönemde Vergi Dairesi olarak hizmet veren üçüncü yapının orijinali yıkılmış, yerine 1985 yılında Rekonstrüksiyon yöntemiyle yeni yapı inşa edilmiştir (Resim 4.39, Resim 4.44). Günümüzde ortadaki yapı Hükümet Konağı, yanlarındaki iki bina ise Valilik Ek hizmet binaları fonksiyonu vermektedir. Hükümet Konağı'nın doğu cephesinde Atatürk Anıtı ve kent meydanı, batı cephesinde ise etrafı kafeteryalarla çevrili boşluklu alan düzenlemesi mevcuttur (Resim 4.41, 4.43, 4.44). Meydan günümüzde resmi bayram törenleri, siyasi mitingler, konserler, festivaller, sivil toplum örgütlerinin çalışmaları gibi toplu aktivite ve organizasyonların yapıldığı bir açık alandır (Resim 4.44, Şekil 4.22, 4.23, 4.39). Hükümet Konakları ve meydanı içine alan bölgenin doğusu Bankalar

Caddesi (M. Altınsoy Cad.), Kuzeybatısı Turizm Caddesi ve Güneyi ise Ankara Caddesi ile çevrilidir. Söz konusu caddeler araç trafiğine açık olup Kent Meydanını ada şeklinde içine almaktadır. Kent Meydanı kale içindeki diğer üç bölgenin toplayıcı merkezi konumundadır. 4 numaralı ticari bölgedeki sokaklar, Ulu Cami ve Belediye arasından geçen ana arter (Bankalar caddesi) meydana ulaşmaktadır. Kaleiçi'nin yaya ulaşımı ve ticari merkezinin odağında yer alan üç adet anıtsal kamu yapısının da yer aldığı meydan ve çevresinde, tarihi süreç içerisinde farklı yenileme ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır (Resim 4.36- 4.44). Arşiv fotoğrafları ve imar planları üzerinde yapılan değişim ve yenilemeler kronolojik sırayla aşağıda çıkarılmıştır:

-1940 lı yıllarda Hükümet Konaklarının batı yönünde tek katlı kerpiç mimari yerleşim dokusu mevcutken, arka cephelerinde (batı yönü) boşluklu alanlar yer almaktadır (Şekil 4.17, Resim 4. 36).

- 1954 yılı hava fotoğrafında Hükümet Konağı'nın doğu cephesindeki alan park düzenlemesi ve batı yönündeki alan ise pazar alanı kullanımına dönüşmüştür (Şekil 4.18).

-1960 lı yıllara ait hava fotoğrafı üzerinde Hükümet Konakları ve çevresiyle birlikte tarihi kent merkezi yerleşimi gözlemlenmektedir (Şekil 4.17). Yapıların batı cephesindeki büyük yeşil doku ve park düzenlemesi 1970 li yıllarda yapılan çalışma ile yok edilerek yerine Adliye Binası ile Tapu ve Kadastro Dairesi binaları inşa edilmiştir (Resim 4.38, 4.39).

- 1967 yılına ait görselde Meydan, Atatürk Anıtı ve Ulucami önüne ulaşan ana aks (Bankalar caddesi) üzerindeki 3- 4 katlı yapı stoku gözlemlenmektedir (Resim 4.37).

- 1985 yılı imar planında Meydan ve tarihi dokuyu koruma anlayışından uzak yapılaşma kararları alınmıştır. Meydan çevresine bitişik yapı nizamı ve 4-5 katlı ticari alan lejanta sahip ticari kullanımlı, uygulama imar planları yürürlüğe girmiştir. Kent merkezine yönelik üretilen yüksek katlı ve ticari kullanımlı planlama kararları, tarihi çevrede yeni yapılaşma anlayışı ve tarihi dokuyu koruma anlayışından uzak olduğu görülmektedir. 1985 yılından itibaren artan nüfusa bağlı olarak kent meydanı ve çevresinin yoğunluğu artarak şehrin çekim gücü haline gelmiştir (Şekil 4.21).

- Kent Meydanında tarihi yapıları öne çıkaran dönüşüm ve yenileme uygulamaları 2005 yılında başlamıştır. Proje kapsamında tarihi Hükümet Konağı ve ek yapılarının batısında yer alan Adliye ve Tapu Kadastro Müdürlüğü binaları yıkılmıştır. Açılan alan üzerine yeraltı otoparkı ve üstüne peyzaj, havuz ve park düzenlemesi yapılmıştır (Resim 4.38-4.44). Ayrıca alanın batısında uç noktada tek katlı modern çelik malzeme ile tarihi

dokuya zıt uygulama ile dönem ve malzeme farklılığını vurgulayıcı uygulama yapılmıştır (Resim 4.43). Proje çerçevesinde Kent Meydanı düzenleme projesi ile mevcut havuzlar kaldırılarak alan genişletilmesi sağlanmıştır. Atatürk Anıtı, Hükümet Konağı önünden alana hâkim nokta olan meydanın kuzeyine nakledilmiştir (Resim 4.42, 4.44). Meydanı çevreleyen mevcut ağaçlar ve yeşil dokunun bir kısmı alan düzenlemesi ile kaldırılmıştır. Yapılan uygulama, sert zemin ağırlıklı, yeşil alan içermeyen ve salt boşluk oluşturmayı hedefleyen dönüşüm olması bakımından döneminde eleştirilmiştir (Şekil 4.22, Resim 4.40). Meydan algısını vurgulayan, tarihi yapılarla kontrast malzeme ve form ile inşa edilen çelik çerçeve içerisindeki küre objesi, meydanın güneyine yerleştirilmiştir (Resim 4.40).

-2014 yılında Hükümet Konağı Binası'nın kapsamlı restorasyonu İl Özel İdaresi bütçesi ile yapılmış, Valilik makam ve ek hizmetlerin verildiği bina günümüzde kullanılmaya devam etmektedir (Resim 4.42, 4.44).

-Kent Meydanı içerisindeki uygulamalarla günümüze ulaşan son değişim 2015 yılında yapılmıştır. Düzenleme kapsamında çelik küre kaldırılarak yerine günümüz malzemesi ile imal edilmiş saat kulesi monte edilmiştir. Meydandaki Kent mobilyaları yenilenmiş bölgesel peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır (Resim 4.41).

Aksaray kent merkezinin simgesi konumundaki anıtsal yapılardan Hükümet Konağı'nı ve meydanı içine alan tarihi kent merkezinde son elli yılda yapılan yenileme çalışmaları yukarıda aktarılmıştır. Meydan ve anıtsal nitelikli Hükümet Konakları yapılarının birlikte korunmasına yönelik yapılan düzenlemeler aktarılmıştır. Ancak meydan çevresinde tarihi süreç içerisinde oluşan yapılaşmanın büyük bir bölümü 1970 yıllardan kalan 3-5 kat arasındaki yapılardan oluşmaktadır (Resim 4.54). Söz konusu yapıların meydana bakan cephelerine yönelik cephe iyileştirmesi, tabela renk ve ebat sınırlandırması yapılmadığından görsel kirlilik oluşturmaktadır (Resim 4.45). Kaleiçi bölgesinin odağındaki anıtsal nitelikteki eserlerin bulunduğu meydan ve çevresindeki yapıların kütle ve cephe düzenleri, tarihi çevrede yeni yapı kriterlerini sağlamadığından, başarılı bir koruma anlayışının olmadığı gözlemlenmiştir.

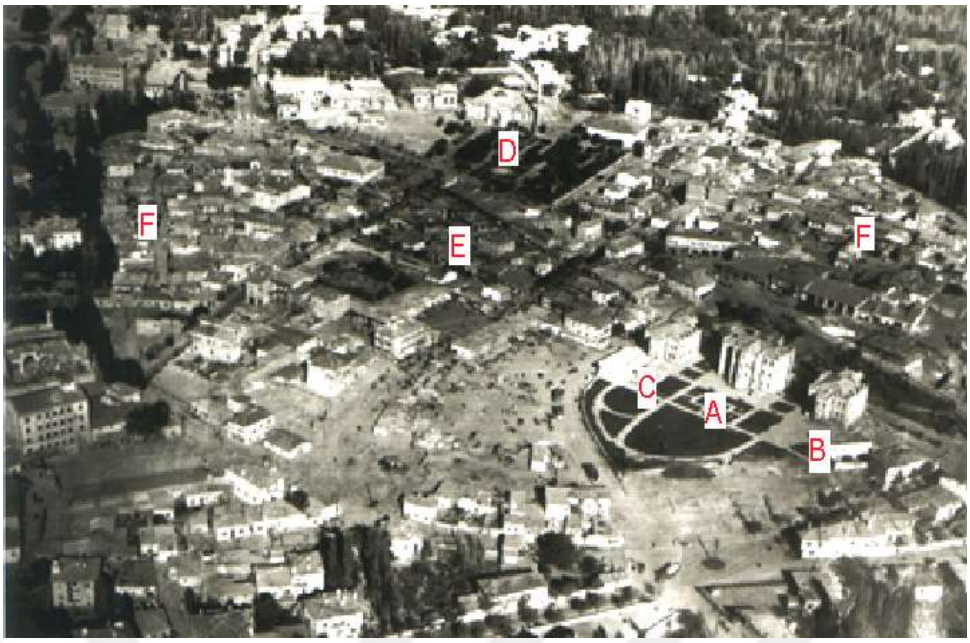

Şekil 4.17. 1960 lı yıllarda Aksaray Tarihi kent merkezindeki Hükümet Konağı ve çevresi (Erdal ve diğ., 2017). A: Hükümet Konağı- B: Adliye ve Jandarma Dairesi- C: Vergi Dairesi- D: Ulu Cami- E: Ticaret Bölgesi (Bedesten/Kapalıçarşı)- F: Konut Yerleşimleri

Resim 4.36. Hükümet Konağı ve çevresi-1940 yılı- (URL-17, 2023)

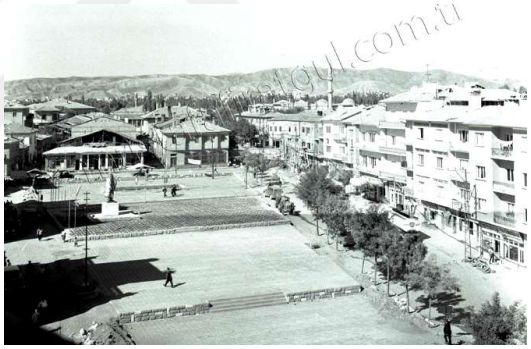

Resim 4.37. Hükümet Meydanı -1967 yılı- (Gül, M.F. Arşivi, 2017)

Resim 4.38. Hükümet Konağı arkası eski Adliye- 2005 yılı öncesi (Ulukaya, S. Arşivi, 2017)

Resim 4.39. Hükümet Konağı ve Meydan- 2003 yılı (Ulukaya, S. Arşivi, 2017)

Resim 4.40. Hükümet (Kent) Meydanı (Özer, 2013) **Resim 4.41.** Hükümet (Kent) Meydanı son şekli (Özer, 2021)

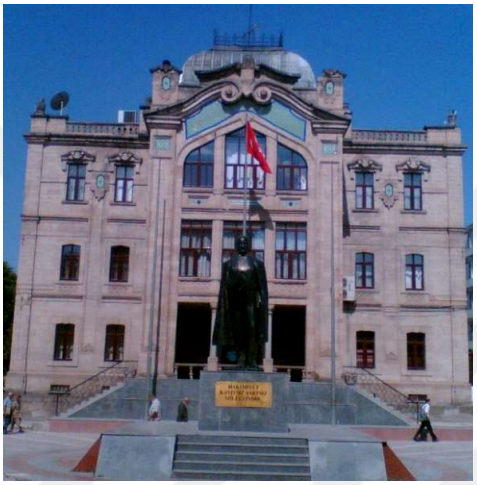

Resim 4.42. Hükümet Konağı ve Anıt a: Onarım öncesi (Özer, 2004) b: Onarım sonrası (Özer, 2018)

Resim 4.43. Hükümet Konakları arkasındaki yapılaşma- a, b (Özer, 2022)

Resim 4.44. Hükümet Konakları, Meydan ve çevresinin günümüzdeki şekli- a, b. (Özer, 2025)

Resim 4.45. Meydan ve çevresindeki günümüzdeki yapılaşma- a, b. (Özer, 2025)

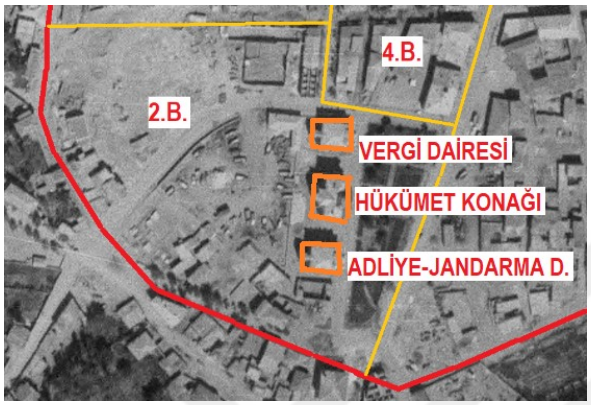

Şekil 4.18.1954 yılı Hava fotoğrafı üzerinde 1.Bölge ve Tescilli yapılar (Yazar tarafından düzenlenmiştir, 2024)

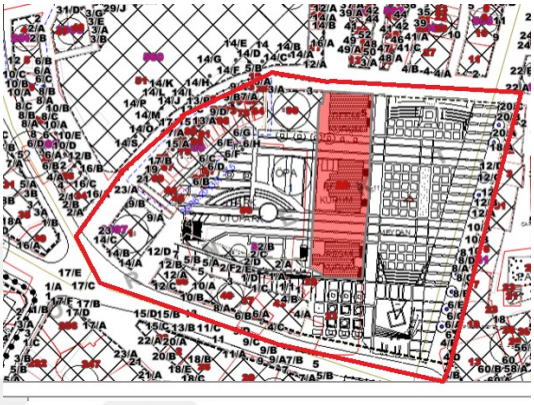

Şekil 4.19. Koruma Alanı sınırı 2023 yılı İmar Planı (Aksaray Belediyesi, 2024)

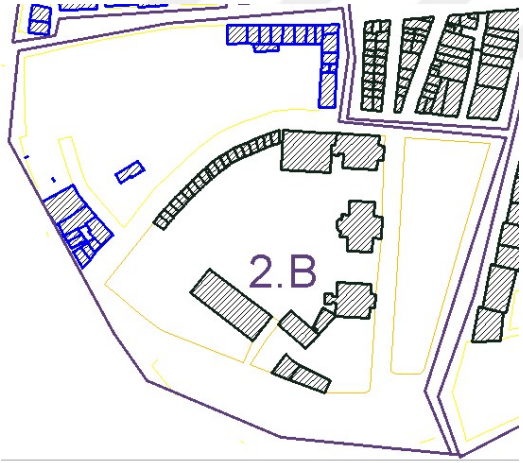

Şekil 4.20. 2. Bölge 1967 yılı Kadastro Durumu (Kadastro Müdürlüğü, 2017)

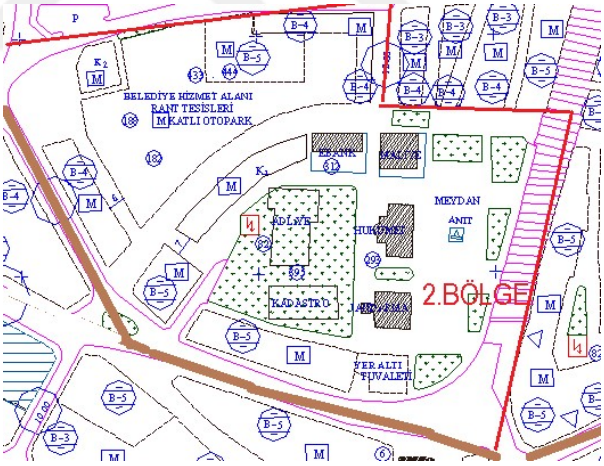

Şekil 4.21. 2. Bölge 1985 yılı İmar planı (Aksaray Belediyesi, 2017)

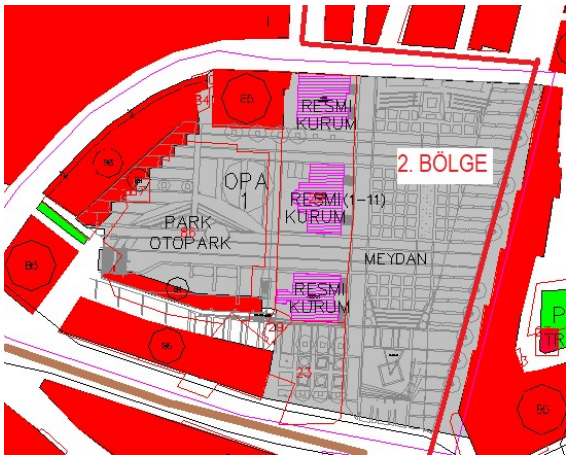

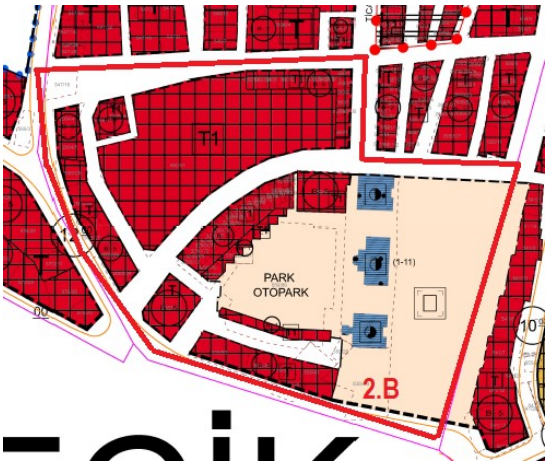

Şekil 4.22. İmar Planı 2013 Yılı (Aksaray B., 2014) **Şekil 4.23.** İmar Planı 2023 yılı (Aksaray B., 2024)

İkinci bölgenin merkezinde tarihi Hükümet Konağı ve Valilik Ek Yapıları ile kent meydanının yer aldığı alan ve yakın çevresinin genel özellikleri ve değişimler, imar planları ve arşiv fotoğrafları ile yukarda ayrıntılı verilmiştir. Bölge içerisindeki taşınmaz kültürel miras değerindeki tarihi yapılardan öne çıkan Hükümet Konağı, Ek Yapılar ve meydan, arşiv fotoğraflarında da görüldüğü gibi inşa edildiği tarihten günümüze kadar geçirdiği tamiratlarla aynı fonksiyonla kullanılmıştır. Tarihi kent merkezinin odağındaki alan içerisindeki yapılar ve çevresindeki tüm değişimler ile genel özellikler, belirlenen beş kriterle uzman değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Uzman değerlendirmeleri PROMETHEE yöntemi ile sonuçlandırılmış, bölgenin hangi kriter yönünden öne çıktığı, pozitif üstünlük sıralaması ikili karşılaştırmalarla elde edilen veriler sıralanmıştır. Söz konusu tarihi yapılar AHP yöntemi için kullanılan değerlendirme kriterlerinden ‘Kentsel Özgünlük değeri’, ‘Tarihsel Belge değeri’ ve ‘Kültürel Sanatsal ve Estetik değeri’ ile öne çıkmaktadır

4.4.3. Üçüncü bölge: Belediye İşhanı ve çevresi

Alan, Koruma Bölgesi sınırları içerisindeki 2.Bölgenin kuzeyinde, Kentsel Sit alanı olan 4.bölgenin batısında yer almaktadır. Üçüncü Bölgenin kapladığı alan, tarihi Kaleiçi bölgesindeki iki adet tescilli koruma bölgesi sınırlarına bitişik konumda yerleşiminden dolayı önemlidir. İçerisinde 1980 li yıllara kadar aktif kullanılan Selçuklu Hanı (II. Kılıçarslan Hanı/ Pamuk Han) bulunmaktaydı (Topal, 2009). Selçuklu dönemi şehir içi hanlarından olan II. Kılıç Arslan Hanı 4. Bölge alanı içerisindeki ticaret alanının batısında, Ulucami- Zinciriye Medresesi yol aksının ortasında yer almakta idi (Şekil 4.17, 4.24). Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan döneminde inşa edilen

han (Topal, 2009), halk arasında Pembe Han, Pamuk Han, Kasaplar hanı veya kapalı han isimleriyle nitelendirilmiştir (Gül, 2020). Ortası avlulu, kare ebatlarına yakın plan şemasına sahip ticari han içerisinde; Kasaplar, sebzeciler ve yağ-peynir satış dükkanları bulunmakta idi (Şekil 4. 24, 4. 31, Resim 4. 44). 1985 yılında hazırlanan imar planında tarihi yapı korunmamış yerine H:15,50 metre yükseklikli ticaret önerilmiştir (Şekil 4. 27). Kent merkezinde kalan şehir içi ticari han örneklerinden olan eski yapı, 1985 yılında uygulama da Aksaray Belediyesi tarafından yıktırılarak yerine Belediye İşhanı (MEDAŞ) yaptırılmıştır (Resim 4. 46). Kent merkezinde kalan tarihi nitelikli son eserler arasında bulunan Selçuklu Han'ının yerine inşa edilen kare planlı, 5 katlı yapı, devasa kütlesi ve formu ile tarihi kent merkezi siluetine olumsuz etki vermektedir (Resim 4. 46, 4. 48). Tez hazırlandığı tarihlerde söz konusu Belediye İşhanı ve çevresini içine alan bölgede Aksaray Belediyesi öncülüğünde Kentsel Dönüşüm etüt ve uygulama çalışmaları başlatılmıştır.

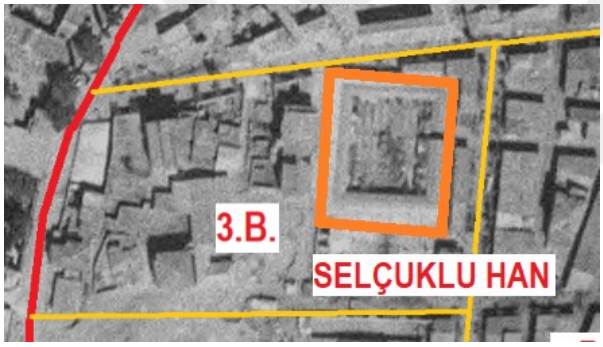

Şekil 4.24. 1954 hava fotoğrafı üzeinde 3. Bölge (Yazar tarafından düzenlenmiştir, 2024)

Şekil 4.25. Bölge 2024 yılı Uydu Görüntüsü (2024)

Şekil 4.26. 1967 yılı Kadastro Durumu (Kadastro Müd, 2017)

Şekil 4.27. 1985 yılı İmar Planı (Aksaray Belediyesi, 2017)

Şekil 4.28. Halihazır Harita -1987 (Aksaray B. 2017) **Şekil 4.29.** 2013 yılı İmar Planı (Aksaray B.2017)

Şekil 4.30. 2023 İmar Planı (Aksaray B.2023) **Resim 4.46.** Belediye İşhanı-MEDAŞ (Aksaray B. 2020)

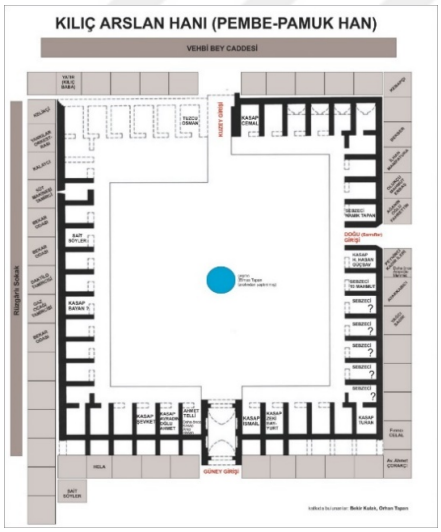

Şekil 4.31.Kılıç Arslan Hanı Plan Şeması (Gül, M.F. 2023) **Resim 4.47.** Kılıç Arslan Han avlusu 1985 yılı öncesi (Gül, M.F. 2023)

Resim 4.48. Belediye İşhanı ve çevresi a, b (Özer, 2024)

Üçüncü bölgeyi kapsayan alandaki yıkılan tarihi Selçuklu Hanı ve çevresindeki ticaret ağırlıklı yapılar ve bölgenin genel özellikleri ve değişimler yukarda ayrıntılı verilmiştir. Alan içerisinde arşiv fotoğrafında bulunan tarihi değerdeki Selçuklu Han, özgün halini koruyamamıştır. Bölge içerisinde değerlendirme kriterleri yönünden ele değerlendirilebilecek 'kentsel özgünlük değeri' ve 'tarihi belge değeri' taşıyan hiçbir yapı kalmamıştır. Ticari yapılaşmanın öne çıktığı söz konusu alandaki tüm değişimler ve genel özellikler, belirlenen beş kriterle uzman değerlendirmesine tabi tutulmuş ve bölgenin pozitif üstünlük sıralaması PROMETHEE yöntemi ile sonuçlandırılmıştır. Daha çok ticari amaçla kullanılan yapıların bulunduğu alan 'Ekonomik değer' kriteri yönünden öne çıkmaktadır.

4.4.4. Dördüncü bölge; ticaret merkezi (Kentsel sit alanı)

Aksaray tarihi kent merkezi Kaleiçi bölgesinin ortasında yer alan dördüncü bölge, günümüzde kapalı çarşı adıyla isimlendirilen ticaret merkezi bölgesidir. Aksaray kenti imar planında Kentsel Sit Alanı (Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.08.1992 tarih ve 1404 sayılı kararı ile) lejantı ile tanımlanan bölgedir (Şekil 4.37, 4.38). Az katlı dükkanlardan oluşan tescilli yapı grubu imar planında Kentsel Sit Alanı koruma sınırıyla belirtilmiştir. Aksaray Belediyesi İmar Plan notlarında Kentsel Sit Alanında yeni yapılaşma koşulları aşağıdadır;

-Planlama alanındaki konutlar, pansiyon, sergi, el sanatları ve satış alanı olarak turizme hizmet verecek ticari fonksiyonlar seklinde kullanılabilir. Kamu yapıları için tip proje uygulanamaz.

-Ticari sit bölgesi; Minarecik mahallesi 360-551-552-562-563-564-565-566-567 kadastro alanlarını içerir.

***-Yapı düzeni**; M-1 Bitişik nizam uygulanır zemin parsel alanına eşit olması zorunludur. Çıkma yapılamaz, giriş saçakları çıkma kabul edilemezler. Alanda cephe genişliğine bakılmaksızın Hmax. =7.50 m. yi geçmemek şartıyla parsele yapı yapılabilir*

***-Çatı ve saçaklar**; Teras kat ve çekme kat yapılamaz en fazla %33 meyilli kiremitli çatı veya düz örtü gerekledir, kiremitli çatılarda saçak genişliği mevcut tescilli dükkanların saçak genişliğine uyacaktır.*

-Çatı örtüsü üzerinde bacadan başka çıkıntı yapılamaz.

***-Vitrinler**; Vitrinler binanın cephesinde mevcut yatay ve düşey taş kaplanmış yüzeyleri kapatmayacak tarzda ahşap veya ahşap görünümlü malzemeden yapılabilir. Ahşap üzeri ahşabın doku ve rengine bozmayacak şeffaf- koruyucu malzeme (vernik vb. ile kaplanabilir.)*

***-Kapı ve pencereler**; Geleneksel boyut ve tipler esas alınacak pencere oranları mahalli karaktere uygun olacaktır.*

***-Binalar kot verilmesi**; Parselin onaylı kotesi üzerinden %7 eğime kabar olan düz arazı %7 den çok eğimli araziler ise " eğimli arazi " olarak kabul edilir.*

-Arsa düz ise bina yüksekliği parselin cephe aldığı mevcut kadastral yolun parsel önündeki orta noktasından son kat tavanı üstüne kadardır. Arsa eğimli ise bina yüksekliği binanın parsel zeminine oturduğu orta noktasından son kat tavanın üstüne kadar olacaktır ayrıca bina yüksekliği binanın oturduğu en düşük arsa kotundan hiçbir biçimde planla verilen saçak kotunu 0,5 (yarım) kattan fazla geçemez bu çift yönlü bir sınırlamadır (Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.08.1992 tarih ve 1404 sayılı kararı).

İslam şehirleri merkezlerinde ticari faaliyetler ve bununla bağlantılı çarşı-bedesten ve pazarlar önemli bir yere sahip alanlardır. Söz konusu şehirlerde ticaret genellikle Ulu Cami ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Anadolu Selçuklular ve Osmanlı kentlerinde de ticarete bağlı yerleşim birimleri, bedestenler, hanlar ve pazarlar, Ulu Cami veya Camii Kebir adıyla isimlendirilen merkezi camilerin etrafında kümelenmiştir. İnsanların ihtiyaçlarını daha rahat ve kolayca giderebilecekleri ve ulaşabilecekleri, satıcıların da mallarını satabilecekleri en uygun yerler şehir merkezidir.

Aksaray'da ticaretin açık ve kapalı çarşılarda haftanın belirli günlerinde kurulan pazarlarda gerçekleştiği arşiv fotoğraflarında görülmektedir (Şekil 4.17). Aksaray tarihi kent merkezinde Selçuklu ve Karamanoğulları Beyliği dönemlerinde; 1 bedesten, 7 çarşı, 2 han ve 2 adet Pazar isminin kaynaklarda geçtiği tespit edilebilmektedir

(Konyalı, 1974). Arşiv fotoğraflarında gözlemleyebildiğimiz söz konusu şehir içi hanlardan günümüzde ayakta kalan ve kullanılan han bulunmamaktadır (Şekil 4.17).

Ulu Cami ile Hükümet Konağı binaları ve meydan arasında yer alan ticari bölge 1,2,3 nolu hükümet caddeleri şeklinde isimlendirilmektedir. 1985 yılı imar planından itibaren günümüze kadar yapılan planların tamamında bölge Bitişik Nizam 3-4 katlı Merkezi İş alanı ve ticaret bölgesi kullanımlı planlanmıştır (Şekil 4.35-4.38). Ticari bölge içerisinde yerleşim, kuzey güney doğrultusunda bitişik nizam bedesten tarzı dükkanlardan oluşmaktadır (Şekil 4.32-4.38). Çarşı merkezindeki dükkanların yer aldığı sokaklar, 2000li yılların başında polikarbonat malzemeli tonoz sistemle örtülerek kapalı çarşı görüntüsüne dönüşmüştür (Resim 4.52). Toplam 15 ada üzerinde planlanan sokaklar birbirini dik kesen 6 ila 10 m genişlikte lineer sokak dokusunda planlanmıştır. 5m2 den 690 m2 ye kadar değişen 200 civarında parselden oluşmaktadır (Şekil 4.33, 4.35- 4.38). Günümüzde çoğunluğunu sarrafların oluşturduğu kapalı çarşıda manifatura ve konfeksiyon mağazaları da faaliyete devam etmektedir (Resim 4.52). Plan oluşumunu belirleyen ana etken Kaleiçi kuzey-güney doğrultusunda Ulu Cami ve Belediye önünden meydan ve Kurşunlu Cami yönündeki ana yol aksıdır (Resim 4.54). Kapalı çarşı bölgesinin, tarihi süreç içerisinde ticari fonksiyonlu merkez olma özelliğini geçmişten günümüze koruduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.32, Resim 4.49). 1960 lı yıllarda söz konusu çarşıdaki işyerlerinin çoğu bir-iki katlı geleneksel dükkanlardan meydana geldiği arşiv fotoğraflarında ve görülmektedir (Resim 4.49). Çarşı içerisinde geleneksel dokuyu koruyan ve günümüze ulaşan tescili tek katlı az sayıda dükkân bulunmaktadır (Resim 4.51). Bankalar caddesine (M. Altınsoy cad.) ve meydana cepheli az katlı dükkanlar ise günümüzde 4 ile 5 kat arasında değişen ticari fonksiyonlu yapılara dönüşmüştür (Resim 4.50, 4.54) Günümüzde çarşı içerisindeki sarrafların modern vitrinleri ve konfeksiyon mağazaları ile tarihi nitelik kalmamış, bölge modern bir kapalı çarşı görünümü kazanmıştır (Resim 4.52, 4.53).

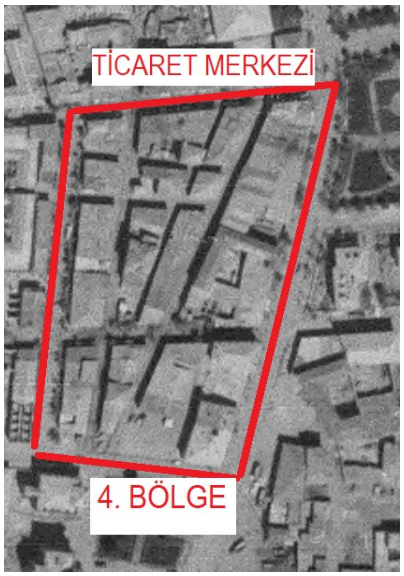

Şekil 4.32. 1954 yılı Hava Fotoğrafı (Yazar tarafından düzenlenmiştir, 2024)

Resim 4.49. 4.Bölge 1950 yılı (Gül, 2020)

Resim 4.50. Meydandan 4. Bölgeye giriş (Özer, 2025)

Resim 4.51. Kentsel Sit alanında kısmen korunabilen Dükkanlar (Özer, 2020)

Resim 4.52. Kapalı Çarşı- a,b (Özer, 2024)

Resim 4.53. 4 Bölge ticari doku- a, b (Özer, 2022)

Resim 4.54. Hükümet Konakları, Meydan ve dördüncü bölgenin çevresinin 2004 yılından önceki hava fotoğrafı (Ulukaya, S. Arşivi, 2004)

Şekil 4.33. 1967 kadastro durumu (Kadastro M. 2017) **Şekil 4.34.** Uydu Görüntüsü üzerinde 4.Bölge (2020)

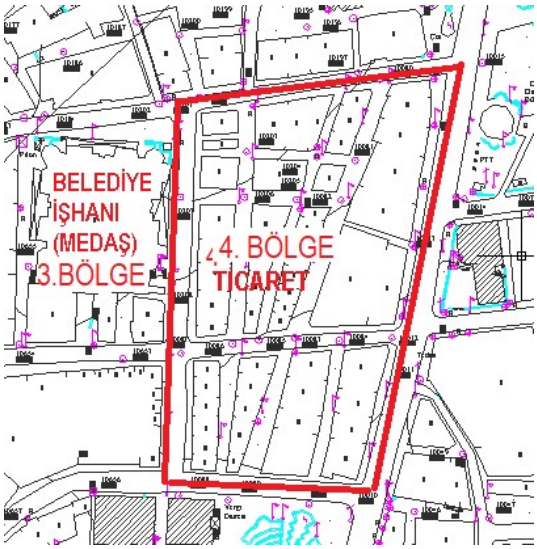

Şekil 4.35. İmar Planı 1985 yılı (Aksaray B.,2017)

Şekil 4.36. İmar Planı 2003 yılı (Aksaray B., 2023)

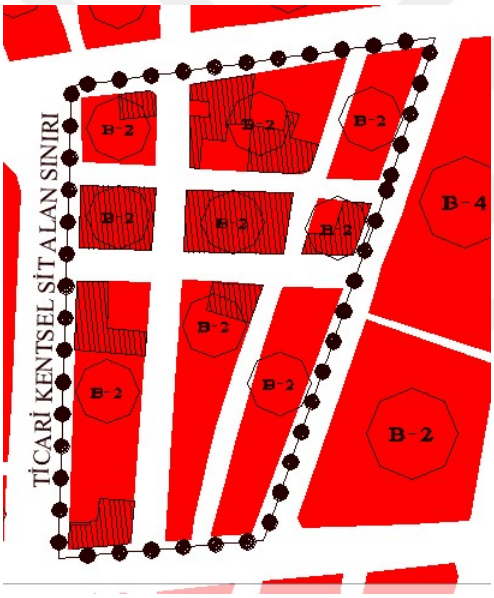

Şekil 4.37. Kentsel sit alanı sınırı
(Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 13.08.1992 tarih ve 1404 sayılı kararı)

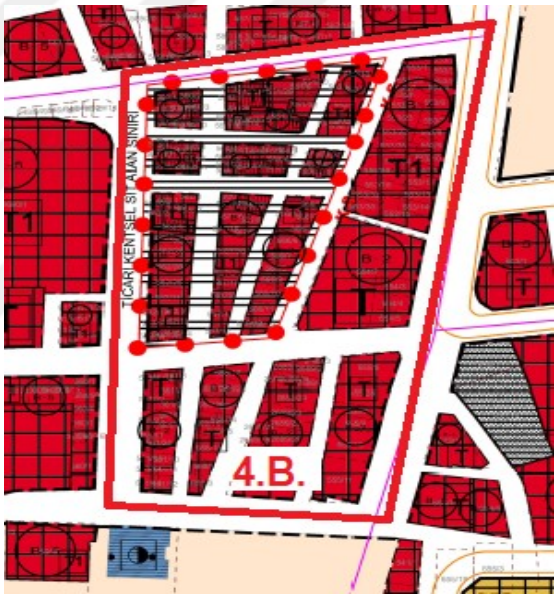

Şekil 4.38. İmar planı 2023 yılı (Aksaray B. 2023)

Dördüncü bölge içerisindeki ticari alan ve Kentsel Sit Alanının genel özellikleri ve değişimler, imar planları ve arşiv fotoğrafları ile yukarda ayrıntılı verilmiştir. Bölge içerisindeki Kentsel Sit Alanındaki ticari kullanımlı dükkanlardan birkaç tanesi özgün halini koruyabilmiştir (Resim 4.51). Arşiv fotoğrafları ve Kadastro durumları dikkate alındığında sokak dokusu, yapı yoğunluğu kısmen korunmuştur. Söz konusu ticari alandaki tüm değişimler ve genel özellikler, belirlenen beş kriterle uzman değerlendirmesine tabi tutulmuş ve PROMETHEE yöntemi ile sonuçlandırılmıştır. Bölgenin 'Ekonomik değeri' ve 'Kentsel Biçimsel sürdürülebilirlik değeri' ile öne

çıktığı gözlemlenmiştir. Ticari amaçlı kapalı çarşı niteliğindeki bölge, 'Kentsel Özgünlük' ve 'Tarihsel belge değeri' kriterlerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Ticari bölgenin değerlendirme kriterlerinden hangisi yönünden öne çıktığı, pozitif üstünlük sıralaması, bölgelerin ikili karşılaştırması elde edilen verilerin sıralaması sonraki bölümde ele alınmıştır.

4.4.5. Beşinci bölge; tarihi kent merkezindeki ticaret+ konut alanları

Aksaray Tarihi kent merkezinin yer aldığı kale surları içerisinde, iskân amaçlı konutların yer aldığı iki adet mahalle bulunmaktadır. Beşinci bölge sınırları içerisinde kalan Hamidiye Mahallesi ve altıncı bölge sınırları içerisindeki Zincirli Mahallesi nin Ulu Cami yönüne bakan kuzey bölümü günümüzde halen ticaret ve iskân amaçlı kullanılmaktadır. Geriye kalan alanın tamamında TOKİ ve Aksaray Belediyesi öncülüğünde 2022 yılında kentsel dönüşüm uygulaması başlatılmıştır (Şekil 4.40, Resim 4.57). Beşinci bölge Hamidiye Mahallesi sınırları, Ulu Cami'nin güneyindeki parkın bitiminden başlayıp, doğusunda kale surları izine bitişik olan bölgeyi kapsamaktadır (Şekil 4.39, 4.41, 4.42). 1954 yılı hava fotoğrafı ve 1967 yılı Kadastro verilerine göre, söz konusu mahallerdeki geleneksel sokak dokusu içerisinde az katlı ve avlulu konutların yer aldığı yerleşim bölgesinin niteliği arşiv fotoğraflarından anlaşılmaktadır (Resim 4.55, Şekil 4.39). Hamidiye mahallesinin yerleşimi ve sokak oluşumu, Kaleiçi genel karakterini yansıtmaktadır. Sokaklar kuzey –güney aksında uzanmakta, parseller ise doğu-batı doğrultusunda konumlanmıştır (Şekil 4.39, 4.43).

Beş ve altıncı bölgeleri sınırları içerisine alan mahallelere yönelik 1985 yılında hazırlanan uygulama imar planlarında, mevcut konut dokusu kaldırmış yerine ise planda bitişik nizam 3-4 katlı ticari alan kullanımı getirilmiştir (Şekil 4.44). 2003 ve 2012 yılında yapılan imar planlarında da söz konusu bölgeler için değişiklikler yapılmamış, mevcut yapılaşma koşulları göz önünde bulundurulmuştur. Yapılan imar planı değişiklileri ile kent merkezinin tamamı için ticari alan kullanımı önerilmiştir (Şekil 4.45). Tarihi kent merkezindeki ticaret ve etrafında konut dokusu birlikteliğini bütüncül olarak koruyan bir yaklaşım getirememiştir. Kent merkezinde 3-4 katlı bitişik nizam kullanımlı yoğun yapılaşma sonucu beraberinde ulaşım, trafik ve otopark sorununun getirmiştir. 2023 yılında hazırlanan Revizyon İmar Planı çalışmasında Kentsel Dönüşüm uygulama bölgesi olarak işaretlenen alanda, Konut+Ticaret lejantlı 8 katlı planlama yapılmıştır (Şekil 4.46).

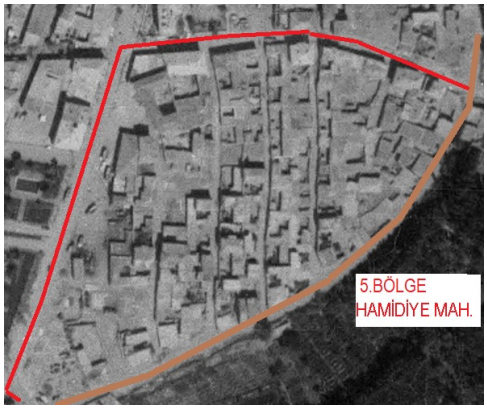

Resim 4.55. 5. Bölge 1950 yılı sokak dokusu (Gül, 2020) **Şekil 4.39.** 1954 uydu fotoğrafı 5.Bölge (Yazar tarafından düzenlenmiştşr, 2024)

Resim 4.56. 5.bölge sokak dokusu 2018 yılı a, b (Özer, 2020)

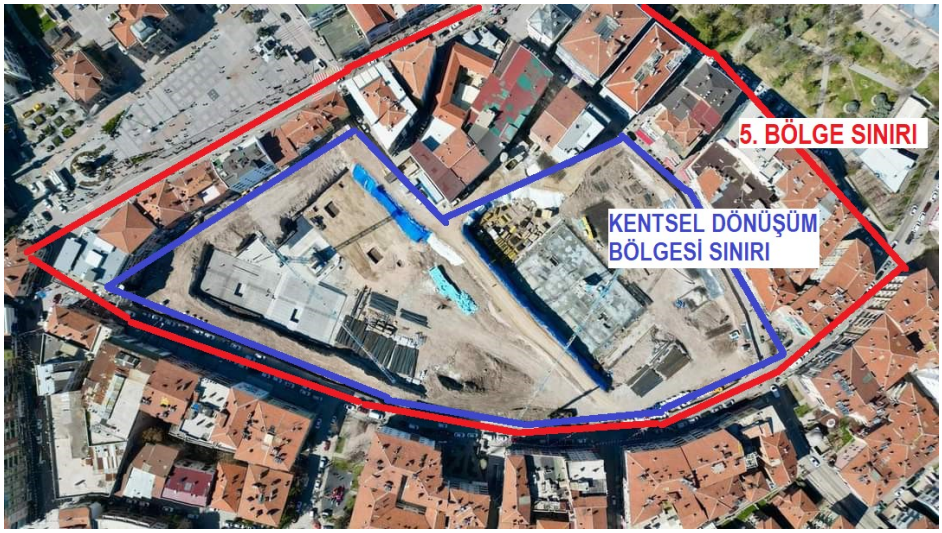

Şekil 4.40. 5. Bölge içerisinde Kentsel Dönüşüm uygulama alanı (Aksaray Belediyesi, 2024)

Resim 4.57. Beşinci Bölge kentsel uygulama başlangıcı- a (Özer, 2022), b (Özer, 2023)

Resim 4.58. Beşinci Bölgede Kentsel Dönüşüm uygulama aşamaları a, b, c, d (Özer, 2024, 2025)

Şekil 4.41. Uydu görüntüsü (2020)

Şekil 4.42. Uydu Görüntüsü (URL-19, 2024)

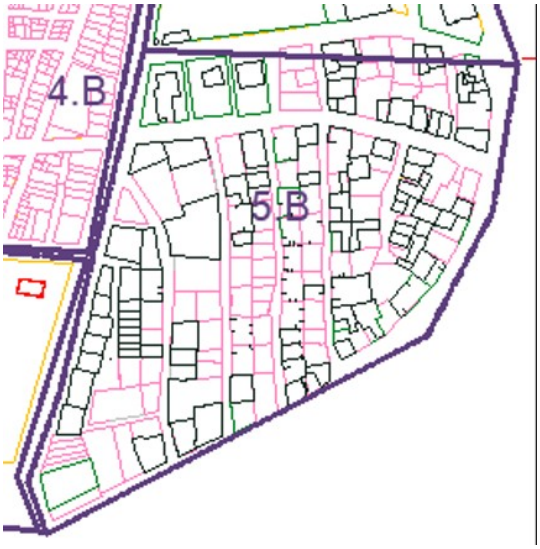

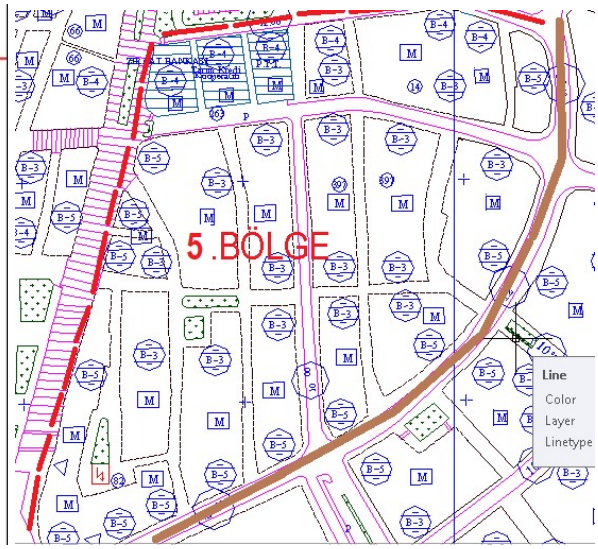

Şekil 4.43. Kadastro durumu 1967 (Kadastro Müd. 2017)) **Şekil 4.44.** İmar planı 1985 yılı (Aksaray Bld., 2017)

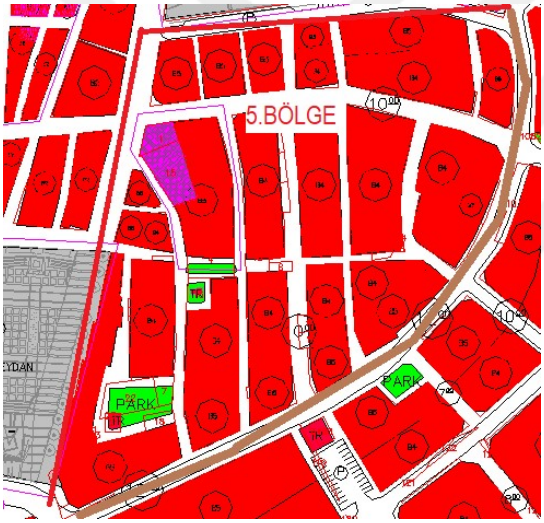

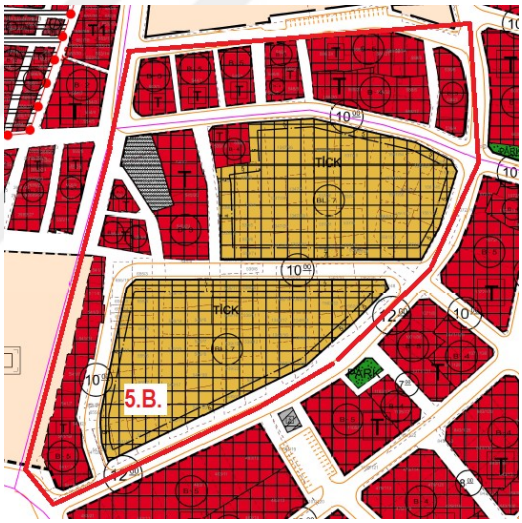

Şekil 4.45. İmar planı 2014 yılı (Aksaray Bld., 2017) **Şekil 4.46.** İmar planı 2023 (Aksaray Bld., 2023)

Beşinci bölge içerisindeki konut ve ticaret bölgesi ile uygulama aşamasındaki TOKİ Kentsel Dönüşüm Projesi ve çevrenin genel özellikleri ve değişimler, imar planları ve arşiv fotoğrafları ile yukarda ayrıntılı verilmiştir. Alanın büyük bir bölümünde gerçekleştirilen konut ve ticaret kullanımlı kentsel dönüşüm uygulaması ile yeni planlamada 6-8 katlı yapılaşma ile yenileme ve dönüşüm çalışmasına gidilmiştir. Bölge içerisindeki tüm değişimler ve uygulamalar, belirlenen beş kriter çerçevesinde uzman değerlendirmesine tabi tutulmuş ve PROMETHEE yöntemi ile sonuçlandırılmıştır. Gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulaması, AHP yöntemi için kullanılan değerlendirme kriterlerinden 'Ekonomik değer' kriteri dışındaki dört kriter bakımından değerlendirmeye alınmamıştır.

4.4.6. Altıncı bölge; tarihi kent merkezindeki ticaret+ konut alanları

Günümüzdeki Belediye binasının arkasından başlayan alan, Kaleiçi bölgesinin kuzeybatısında Zincirli Mahallesi bölgesini içine almaktadır (Şekil 4.47- 4.52, Resim 4.60). Zincirli Mahallesinin yerleşimi topoğrafyanın etkisiyle doğu- batı yönünde sokak dokusu oluşturmaktadır (Şekil 4.51, 4.52). Günümüzde bu mahalledeki sokak dokusu ve yapı stoku Hamidiye Mahallesindeki kentsel dönüşüm uygulaması öncesi ile benzer özelliklere sahiptir (Resim 4.60). Tarihi süreç içerisinde Ulu Cami ve ticaret merkezine yakınlığı sebebiyle tercih edilen nitelikli konutların yar aldığı bölge, son 20 yıl içerisinde köhneleşmeye başlamıştır. Dar sokak dokusu, yetersiz sosyal altyapı, yeşil alan ve otopark gibi sosyal donatı alanlarının bulunmadığı, fiziki imkanların yetersiz olduğu, bakımsız yapı stokları içeren alan günümüzde çöküntü alanına dönüşmüştür (Resim 4.62). Bitişik nizam 3-4 katlı imar koşulları sebebiyle bölge kent merkezindeki cazibesini yitirmiştir (Şekil 4.48). Üst düzey ve orta düzeydeki gelire sahip olan gerçek mülk sahipleri bölgeyi terk etmiş, boşaltılan konutlara düşük gelirli göçmenler ve azınlıkların ikamet ettiği yerleşim alanına dönüşmüştür. Bölgedeki binaların zemin katları depo veya kullanılmayan, bakımsız boş dükkanlardan oluşmaktadır (Resim 4.62). Çevre niteliksiz, sağlıksız yapılaşma koşulları ile varoş ve çöküntü alanına dönüşmüştür. Günümüzde sağlıklı ve yaşanabilir fiziki şartlar sunmayan söz konusu bölgede, tez çalışması aşamasında yerel yönetimler tarafından kapsamlı kentsel dönüşüm projesi uygulaması hazırlıklarına başlanılmıştır.

Resim 4.59. Eski Belediye Binası- 1974 yılı öncesi (Gül, 2020)

Resim 4.60. Belediye Binası ve çevresi- 2004 yılı öncesi (Ulukaya, S. arşivi, 2004)

Resim 4.61. Günümüzdeki Belediye Binası giriş ve arka cephesi – a, b (Özer, 2024)

Resim 4.62. Belediye arkasındaki bölgede sokak dokusu ve yapılaşmalar (Özer, 2024)

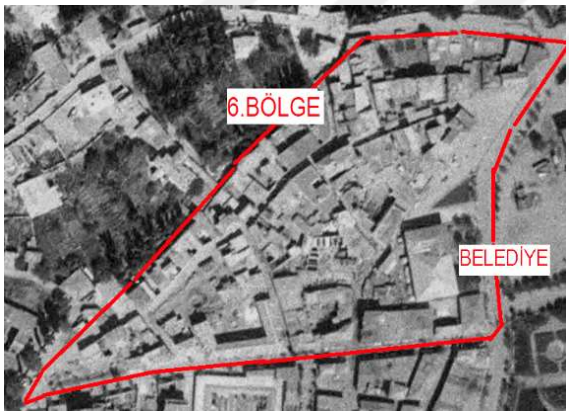

Şekil 4.47. 1954 yılı hava fotoğrafı 6. Bölge (Yazar tarafından düzenlenmiştir, 20204)

Şekil 4.48. 6.Bölge Uydu Görüntüsü (2020)

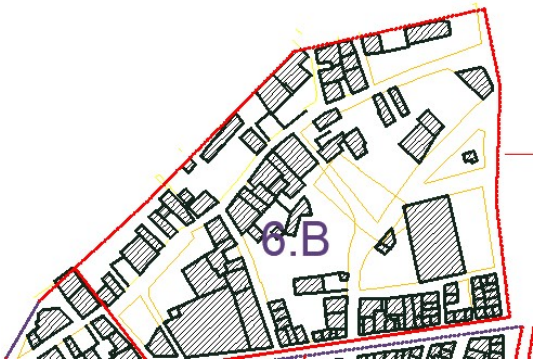

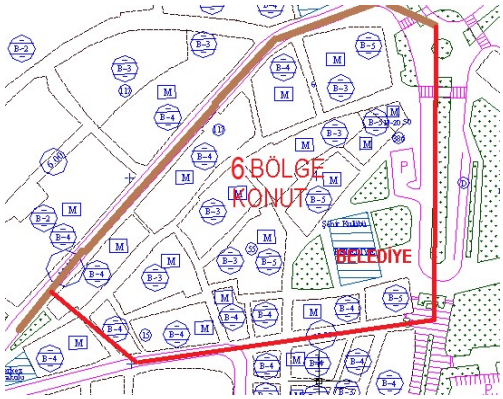

Şekil 4.49. 1967 yılı Kadastro durumu (Kadastro Müd., 2017)

Şekil 4.50. İmar Planı- 1985 yılı

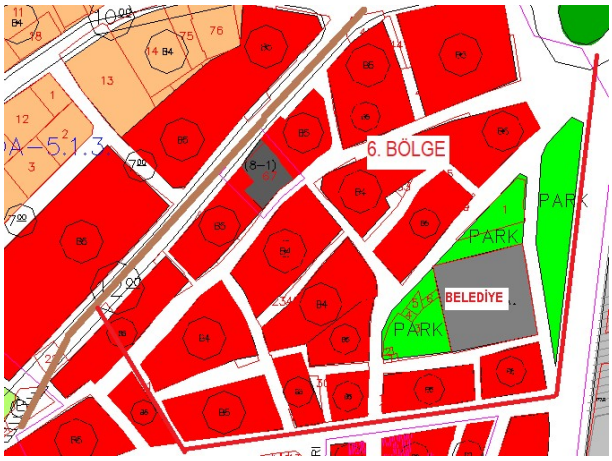

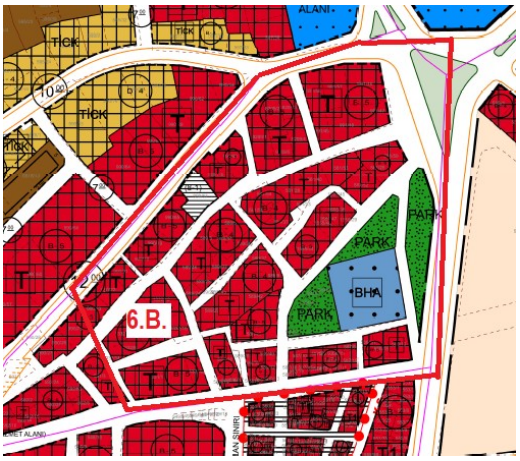

Şekil 4.51. İmar Planı 2013 (Aksaray Belediyesi, 2014) **Şekil 4.52.** İmar Planı 2023 (Aksaray Bel., 2023)

Yukarda Aksaray Kaleiçi bölgesindeki altı bölgenin her birisinin ayrı ayrı tarihi yapı özellikleri, imar planları ve değişimleri, arşiv fotoğrafları ve güncel fotoğraflarla birlikte genel özellikleri verilmiştir. Bölgenin mevcut yapı stoğu, sokak dokusu ve imar planları bağlamında beş adet değerlendirme kriteri üzerinden ele alındığında Kaleiçi'ndeki bölgeler içerisinde 'özgünlük', 'tarihi belge değeri' ve 'kentsel biçimsel sürdürülebilirlik' değerlerini kaybettiği gözlemlenmiştir. Buna rağmen altıncı bölge için yapılan uzman değerlendirmeleri ile AHP ve PROMETHEE Karar Destek Sistemine temel altlık teşkil eden AHP ile Kaleiçi bölgesinin tamamının kriter ağırlığı ve tutarlılık analizi aşağıda ayrıntılı hesaplanarak sonuca ulaşılmıştır.

4.5. AHP Yöntemi ile Bölgelerin Kriter Ağırlığının Hesaplanması:

Çalışmada, kültürel miras alanında öne çıkan çok sayıdaki kriter içerisinden sınıflandırılarak beş ana grupta belirlenen kriterlerin ağırlıklarının tespitinde uzman görüşüne ihtiyaç duyulmuştur. Materyal başlığı altında açıklanan yöntemle belirlenen uzmanların verdiği cevaplara göre AHP karar matrisi beş aşamada doldurulmuştur (Tablo 4.2, 4.3). Uzman gruptan, tarihi kent merkezi için belirlenen beş kriterle, temel ölçek değerleri ile kriterlerin birbirlerine göre önem değerlerini ikili karşılaştırmaları ve puanla değerlendirmeleri istenmiştir. Aşağıda AHP yöntemi kriter ağırlığının hesaplanmasına esas olan uzman değerlendirmelerinin, tablo üzerinde veri girişi adımları ve puan giriş aşamaları çıkarılmıştır (Tablo 4.2, Ek 1-10).

1.Adım; 'Kentsel Özgünlük' kriteri ile diğer dört kriter (Tarihsel ve Belge değeri- Kültürel, Sanatsal, Estetik Değer- Ekonomik değer- Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri)

öncelik sırasına göre ikili karşılaştırılarak 1-9 arası uzaman değerlendirme puanlarının karar matrisi tablosuna girişi yapılmıştır (Tablo 4.2)

2. Adım: 'Tarihsel ve Belge değeri' ile diğer dört kriter (Kentsel Özgünlük değeri-Kültürel, Sanatsal, Estetik Değer- Ekonomik değer-Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri) öncelik sırasına göre ikili karşılaştırılarak 1-9 arası uzaman değerlendirme puanları karar matrisi tablosuna girişi yapılmıştır (Tablo 4.3)

3.Adım: 'Kültürel, Sanatsal ve Estetik değer' ile diğer dört kriter (Kentsel özgünlük değeri-Tarihsel ve Belge değeri- Ekonomik değer-Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri) öncelik sırasına göre ikili karşılaştırılarak 1-9 arası uzaman değerlendirme puanları karar matrisi tablosuna girişi yapılmıştır (Tablo 4.3)

4.Adım: 'Ekonomik değer' ile diğer dört kriter (Kentsel özgünlük değeri-Tarihsel ve Belge değeri- Kültürel, Sanatsal ve estetik değer-Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri) öncelik sırasına göre ikili karşılaştırılarak 1-9 arası uzaman değerlendirme puanları karar matrisi tablosuna girişi yapılmıştır (Tablo 4.3)

5.Adım: 'Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri' ile diğer dört kriter (Kentsel özgünlük değeri-Tarihsel ve Belge değeri- Kültürel, Sanatsal ve estetik değer-Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri) öncelik sırasına göre ikili karşılaştırılarak 1-9 arası uzaman değerlendirme puanları karar matrisi tablosuna girişi yapılmıştır (Tablo 4.3)

Tablo 4. 2. AHP Yöntemi karar matrisinin Uzmanlarca doldurulması- 1. Adım.

1.Adım

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Sürdürülebililik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	1-9 arası değerlendirme puanı			
Tarihsel ve Belge K2		1			
Kültürel Sanatsal ve Estetik K3			1		
Ekonomik Değer K4				1	
Sürdürülebilili k K5					1

Tablo 4. 3. AHP Yöntemi Karar matrisinin Uzmanlarca doldurulması- 2.3.4.5. Adımlar.

2.Adım

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Sürdürülebililik K5
Kentsel Özgünlük K1	1				
Tarihsel ve Belge K2		1			
Kültürel Sanatsal ve Estetik K3			1		
Ekonomik Değer K4				1	
Sürdürülebilili k K5					1

1-9 arası değerlendirme puanı

3.Adım

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Sürdürülebililik K5
Kentsel Özgünlük K1	1				
Tarihsel ve Belge K2		1			
Kültürel Sanatsal ve Estetik K3			1		
Ekonomik Değer K4				1	
Sürdürülebilili k K5					1

1-9 arası değerlendirme puanı

4.Adım

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Sürdürülebililik K5
Kentsel Özgünlük K1	1				
Tarihsel ve Belge K2		1			
Kültürel Sanatsal ve Estetik K3			1		
Ekonomik Değer K4				1	
Sürdürülebilili k K5					1

1-9 arası değerlendirme puanı

5.Adım

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Sürdürülebililik K5
Kentsel Özgünlük K1	1				
Tarihsel ve Belge K2		1			
Kültürel Sanatsal ve Estetik K3			1		
Ekonomik Değer K4				1	
Sürdürülebilili k K5					1

1-9 arası değerlendirme puanı

Geometrik Ortalama Hesabı: Aksaray Kaleiçi yerleşiminin sahip olduğu değerler daha önce belirlenen beş adet kriter çerçevesinde uzmanlara sorular yöneltilerek Matris I tablosu beş adımda oluşturulmuştur. Uzmanların verdiği değerlendirme puanları her bir kriter için, oluşturulan MS Excel tablo yardımıyla geometrik ortalaması alınmıştır (Tablo 4.4). İkinci aşamada geometrik ortalaması alınan kriter değerleri farklı bir Excel tablosuna yerleştirilmiştir. Oluşturulan ikinci tabloda her bir kriterin toplamı 1 (bir) sonucuna ulaştığından, hesaplanan aritmetik ortalama ile en yüksek değerden en düşük değere kadar kriter ağırlığı sıralaması elde edilmiştir (Tablo 4.5, 4.6).

Tablo 4.4. AHP Geometrik Ortalama (=GEOORT (Uzman1- Uzman10)

Geometrik Ortalama-10 Uzman					
	K1	K2	K3	K4	K5
K1	1	1,25436	2,9026	3,7011	3,166208
K2	0,7972	1	2,9031	3,2363	1,718414
K3	0,3445	0,34446	1	2,0503	1,358341
K4	0,2702	0,30899	0,4877	1	0,496261
K5	0,3158	0,48774	0,7362	2,0151	1
Toplam	**2,7278**	**3,39555**	**8,0296**	**12,003**	**7,739224**

Tablo 4.5 AHP Geometrik Ortalama ile kriter ağırlığı bölüm tablosu

Geometrik Ortalama/ Toplam K						
	K1	**K2**	**K3**	**K4**	**K5**	
K1	0,3666	0,369413	0,361484	0,308351	0,409112	**K1:KENTS. ÖZGÜNLÜK**
K2	0,292261	0,294503	0,361551	0,269634	0,22204	**K2:TARİHSEL BELGE**
K3	0,126301	0,101444	0,124539	0,170816	0,175514	**K3:KÜLTÜR. S.ESTETİK**
K4	0,099053	0,090999	0,060743	0,083314	0,064123	**K4:EKONOMİK DEĞER**
K5	0,115785	0,143642	0,091684	0,167884	0,129212	**K5. SÜRDÜRÜLEBLİRLİ**
	1	**1**	**1**	**1**	**1**	

Tablo 4.6. Kriter Ağırlıkları ve Yüzdesi

TOPLAM AĞIRLIK (W) VE YÜZDE			
TOPLAM		**AĞIRLIK (W)**	**YÜZDE %**
1,814959	**K1**	**0,362991824**	36,29
1,439988	**K2**	**0,287997606**	28,8
0,698614	**K3**	**0,139722866**	13,97
0,398231	**K4**	**0,079646256**	7,96
0,816091	**K5**	**0,129641448**	12,96

4.5.1.Tutarlılık oranı analizi:

Uzman değerlendirmeleri ve kriter ağırlıklarının tutarlılık oranı, ikili karşılaştırmalar sonucunda oluşan önceliklerin birbiriyle olan matematiksel ilişkisi ile hesaplanmıştır (Şahin, 2014'ten aktaran Ulutaş, 2023). Tutarlılık Oranına (TO) ulaşmak için Tutarlılık Endeksi (TE) ve Rassal Değer Endeksi (RE) formülleri tabloda uygulanarak ulaşılmıştır (Ömürbek ve diğ., 2014; Ulutaş, 2023) (Tablo 4.7). Doğru karara ulaşmak için uzman değerlendirmelerinin kriterler arasındaki karşılaştırmalarının tutarlı olup olmadığı tutarlılık analizi sonucunda elde edilmektedir. Ulaşılan Tutarlılık Oranının (TO) 0,1 değerinden küçük olması ve sıfıra yakın olması karar matrisinin tutarlılığını göstermektedir (TO<0,1 olmalıdır) (Saaty ve Özdemir, 2003) (Tablo 4.9). Tutarlılık oranı 0,1 değeri ve üzerinde çıkması halinde, tutarlı sonuca ulaşılıncaya kadar karar matrisi 1'deki (Tablo 4.8) uzman değerlendirme puanları kontrol edilerek değerler düzeltilerek sonuca ulaşılabilmektedir. Tutarlılık oranı hesaplamasında kullanılan formüller ve tablo değerleri kısaltmaları aşağıda verilmiştir:

TO: Tutarlılık Oranı TE: Tutarlılık Endeksi RI-RE: Rassal Değer Endeksi

n: Kriter Sayısı W: Kriter Ağırlığı ^max: Toplam/ W

Tablo 4.7. Rassal Değer Endeksi (Saaty 1986)

n	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
RI-RE	0,00	0,00	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49

Tutarlılık Endeksi Hesaplanması TE = (^max-n)/ (n-1)

Tutarlılık Oranı Hesabı TO = TE/ RE < 0 olmalıdır.

Tablo 4.8. Kriterler Geometrik Ortalaması/Ağırlık

KRİTERLER GEOMETRİK ORTALAMA/ W					
K1	K2	K3	K4	K5	TOPLAM
0,362992	0,361252	0,405557	0,294775	0,410472	**1,835048**
0,289384	0,287998	0,405632	0,257763	0,222778	**1,463554**
0,125058	0,099203	0,139723	0,163296	0,176097	**0,703377**
0,098078	0,088988	0,068149	0,079646	0,064336	**0,399197**
0,114646	0,140469	0,102863	0,160493	0,129641	**0,648111**

Tablo 4.9. Tutarlılık Analizi

			TUTARLILIK ANALİZİ	
TOPL/W	LAMDA MAX	TE	TO- TUTARLIKLIK ORANI	
5,0553426	5,036529469	0,0091324	**0,008153899**	K1
5,0818277	5,031826189	0,0079565	**0,00710406**	K2
5,0340896	5,015159011	0,0037898	**0,003383708**	K3
5,0121284	5,005693708	0,0014234	**0,001270917**	K4
4,999259	4,999259047	-0,000185	**-0,000165391**	K5

Aksaray Kaleiçi Bölgesi AHP yöntemi ile uzman değerlendirmeleri sonucu belirlenen beş adet kriter için tutarlılık analizi sonucuna göre kriterlerin tamamının tutarlılık oranı 0,1 değerinden küçük ve sıfır değerine yakın çıkmıştır. Tutarlılık analizi sonucuna göre uzman değerlendirmelerinin çelişkili bulunmadığı ve kendi içinde tutarlı cevaplar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4.9).

4.5.2. Kriter ağırlık sıralaması

Tutarlılık analizi kontrol edildikten sonra Uzmanların Kaleiçi bölgesinin tamamı için verdiği değerlendirme puanlarına göre AHP yöntemi yardımıyla yapılan geometrik ortalama sıralaması yapılmıştır. Çıkan sonuca göre ‘Kentsel Özgünlük’ kriteri 0,362

ağırlık notu ile en yüksek kriter ağırlığı değerini almıştır. Diğer değerlendirme kriterleri ve uzman görüşleri sonucu çıkan ağırlık notları sıralaması aşağıdadır (Tablo 4.6);

K1.Kentsel Özgünlük değeri; 0,362

K2. Tarihsel ve belge değeri; 0,288

K3.Kültürel, sanatsal ve estetik değer; 0,139

K5.Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri; 0,129

K4.Ekonomik değer; 0,079

4.6. Kaleiçi Bölgesinin Tamamının PPROMETHEE Yöntemi ve GAIA Düzlemi ile Yapılan Analiz Çalışması

PROMETHEE yöntemi ile Aksaray Kaleiçi yerleşiminin sahip olduğu temel değerlerin kendi aralarında ağırlığının bulunması amacıyla, belirlenen on uzmandan her bir bölge için 1-5 arası değerlendirme puanı vermesi istenmiştir (Ek1 -10). Değerlendirme puanları karşılıkları;

1: Çok Kötü

2: Kötü

3: Orta

4: İyi

5: Çok İyi

Her bir uzmanın değerlendirme puanları veri girişleri Visual PROMETHEE Academic ekranı üzerinde aşağıdaki sıralama ile yapılmaktadır; (Tablo 4.10, Ek 21-30).

-Prefences satırı üzerinde belirlenen beş kriter ismi girilir.

-Evaluations satırı üzerinde Kaleiçi bölgesindeki altı bölge ismi girilir.

-Units satırı üzerinde belirlenen on uzman ismi girilir.

-Uzmanların her bir bölgeye değerlendirme kriterleri için verdiği puan girişleri yapılır.

Tablo 4.10. Visual PROMETHEE Academic Veri Girişi Ekranı

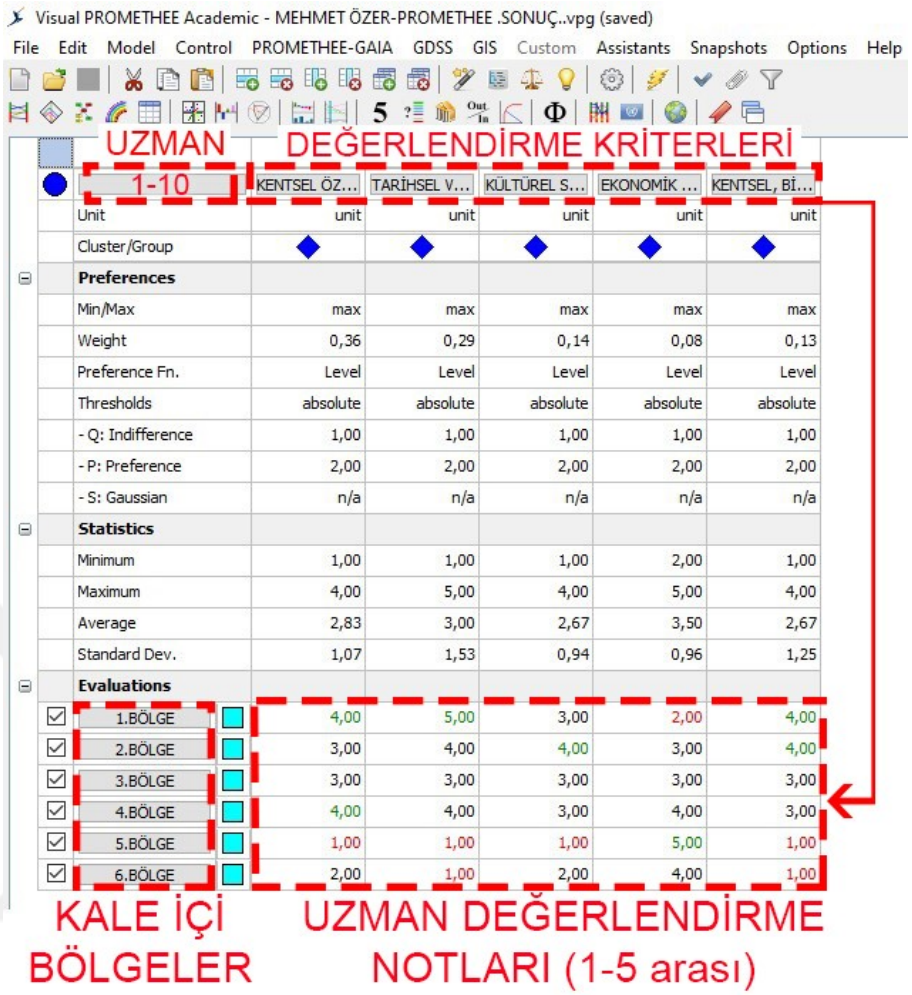

Uzaman değerlendirme puanlarının ortalamasına aynı veri girişi ekrandaki ‘ALL’ uygulama mönüsü üzerinden ulaşılmaktadır. Veri girişi ekranında ‘PROMETHEE-GAIA’ ana sekme üzerindeki alt mönülerden sonuçlara ulaşılmaktadır.

Aksaray tarihi Kaleiçi’nde ayrılan altı bölge için on adet uzman görüşü değerlendirmesi sonucu, PROMETHEE yöntemiyle yapılan pozitif ve negatif net üstünlük değerine göre sıralaması Tablo 4.11 de verilmiştir. İlk sırada ‘1. Bölge’ pozitif üstünlük değeri (Phi+) sıralamadaki diğer bölgelerin pozitif üstünlüğünden daha iyi değere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. ‘1. Bölge’ tüm kriterlerin birlikte değerlendirildiği seçeneklerin ikili karşılaştırılmasında pozitif yönden diğerlerinden daha üstün olduğu görülmektedir. Bölgelerin net skor (Phi) sıralaması aşağıda verilmiştir (Tablo 4.11); I. Bölge – II. Bölge -IV. Bölge -III. Bölge- VI. Bölge- V. Bölge.

Tablo 4.11. Flow Table (Üstünlük değerleri)

PROMETHEE Flow Table

Rank	action	Phi	Phi+	Phi-
1	1.BÖLGE	0,5110	0,5411	0,0301
2	2.BÖLGE	0,4292	0,4524	0,0231
3	4.BÖLGE	0,1659	0,2863	0,1204
4	3.BÖLGE	-0,0540	0,1617	0,2156
5	6.BÖLGE	-0,4980	0,0159	0,5139
6	5.BÖLGE	-0,5541	0,0286	0,5827

PROMETHEE Flow Table analizine göre Negatif Üstünlük sırlamasında (Phi-) İkinci Bölge en düşük değere sahip olduğundan, bölgeler arasındaki zayıflık sıralaması diğerlerinden daha düşüktür. Negatif üstünlük sıralaması ise; II. Bölge, I. Bölge, IV. Bölge, III. Bölge, VI. Bölge, V. Bölge (Tablo 4,11).

POMETHEE I yöntemi ile yapılan kısmi sıralamadan ulaşılan sonuçlar Şekil 4.53 de verilmiştir. Çıkan sonuca göre, 1. Bölgenin pozitif üstünlük değerinin diğer bölgelere göre en büyük (en iyi) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her bir bölge için pozitif ve negatif üstünlük değerlerinin ayrıntıları aşağıdadır (Şekil 4. 53).

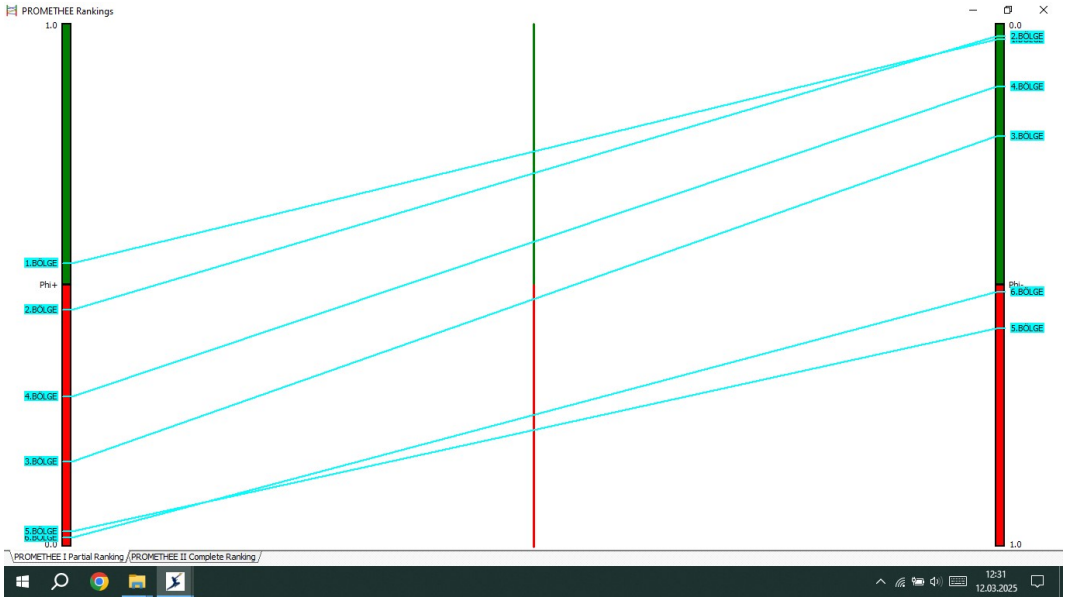

Şekil 4.53. PROMETHEE I Sonucuna Göre Kısmi Sıralama, Grafiksel Gösterim

PROMETHEE II yöntemi ile tam sıralama işlemi, negatif ve pozitif üstünlük değerleri kullanılarak elde edilen net üstünlük değerini belirtmektedir. PROMETHEE II

yöntemi kullanılarak oluşturulan tam sıralama sonuçları -1 ile +1 arasında değişmektedir (Şekil 4.54). Kaleiçi'ndeki altı bölgenin pozitif ve negatif üstünlük değerlerinin yapılan hesaplama sonucu grafikte görüldüğü şekilde; birinci, ikinci ve dördüncü bölgeler pozitif değer, üç, altı ve beşinci bölgeler negatif değerler almıştır. Kaleiçi'ndeki 1. Bölge, diğer bölgeler içinde birinci sırada yer almıştır. PROMETHEE II yöntemi kullanılarak ulaşılan sıralama sonuçları ise Şekil 4.54 de verilmiştir. Kaleiçi'ndeki altı adet bölge içerisinde birinci bölge, beş adet değerlendirme kriteri baz alınarak yapılan uzmanlarca değerlendirilme sonucuna göre, 0,510 ağırlık puanıyla en iyi bölge olarak hesaplanmıştır.

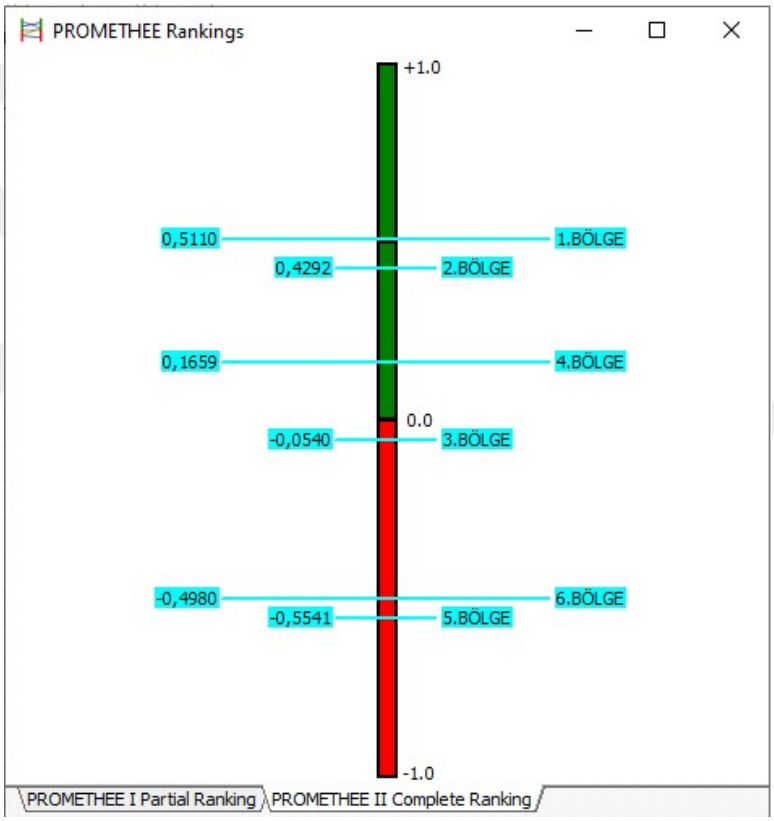

Şekil 4.54. PROMETHEE II Rankings (Tam Sıralama)

4.6.1.GAIA düzlemi üzerinde Kaleiçi'ndeki bölgelerin aldığı değerler ve yorumlanması.

GAIA düzlemi yardımıyla Kaleiçi'ndeki altı adet bölge ve değerlendirme kriterlerinin net üstünlük değeri aşağıda verilmiştir (Şekil 4.55). GAIA düzleminde değerlendirme kriterleri ve optimum karar çubuğu -vektör-, bölgeler ise -kare-biçiminde gösterilmektedir. Benzer üstünlük gösteren bölgeler ve kriterler aynı yönde,

birbirleriyle çelişenler ise ters düzlemlerde gösterilmektedir. Şekil 4.55 incelendiğinde sırasıyla; Birinci Bölge, İkinci Bölge ve Dördüncü Bölgeler GAIA düzleminde vektörel gösterimi aynı yönde ve birbirine yakın konumda oldukları için, uzman değerlendirmelerinin de yakın değerlerde olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu üç bölge karar çubuğuna yakın olduğundan değerlendirme kriterleri bakımından en yüksek değerde olduğu gözlemlenmektedir. Beşinci ve Altıncı bölgelerin karar çubuğu ters yönünde ve diğer dört bölgenin uzağında yer alması sebebiyle değerlendirme kriterleri bakımından en zayıf bölgeler olduğu düzlem üzerinde görülmüştür (Şekil 4.55).

GAIA düzlemi üzerinde değerlendirme kriterlerini temsil eden vektörlerin bölge noktalarına olan yakınlığı, ilgili bölgenin en yakın kriter yönünden üstünlüğünü göstermektedir. Şekil 4.55 e göre, grafik değeri yüksek olan Kaleiçi'ndeki birinci ve dördüncü bölgelerinde özellikle 'Tarihsel Belge' ve 'Kentsel Özgünlük' kriterlerinin öne çıktığını ifade etmektedir. Ayrıca ikinci bölge 'Kültürel Sanatsal ve Estetik kriter' vektörüne yakın olduğundan, bu kriter bakımından da iyi olduğu söylenebilir. Düzleme göre dördüncü bölge 'Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik' kriteri bakımından öne çıkarken, beşinci ve altıncı bölgeler sadece 'ekonomik değer' kriteri bakımından öne çıkmaktadır. Üçüncü bölge ise hiçbir kritere yakınlık göstermediğinden, bu grafiğe göre değerlendirmede öne çıkan bir kriter bulunmamaktadır.

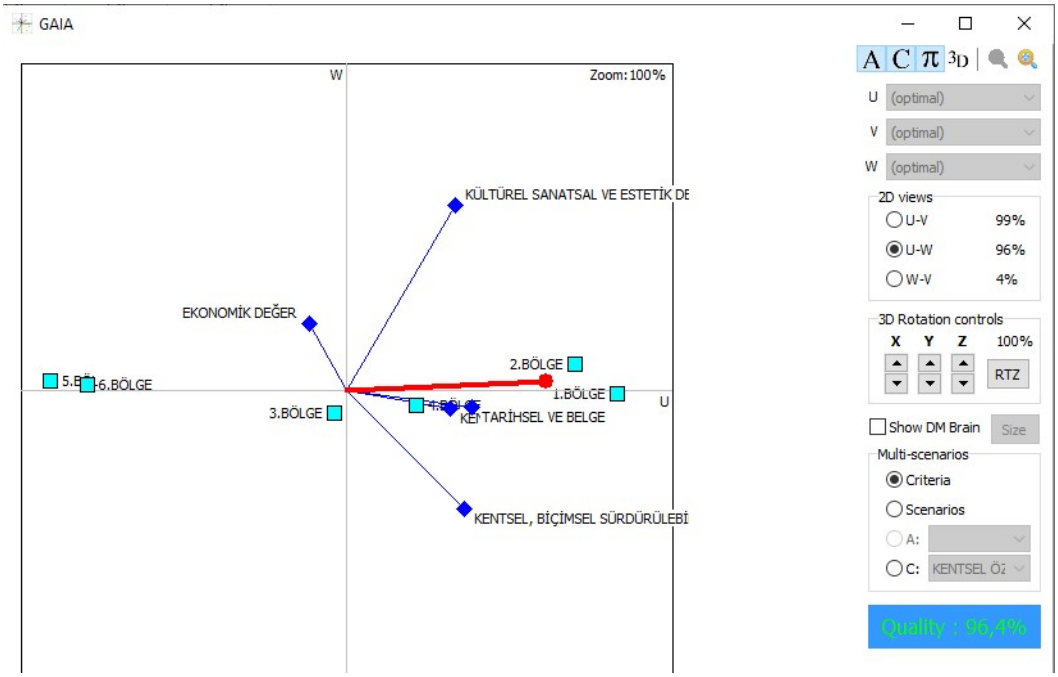

Şekil 4.55. GAIA Düzlemi Üzerinde Kaleiçi Bölgeler ve Kriterlerin Gösterimi

4.6.2.Promethee Network Şeması üzerinde Kaleiçi'ndeki bölgelerin aldığı değerler ve yorumlanması.

PROMETHEE yöntemi aynı zamanda bölgelerin ikili karşılaştırma yöntemi ile Pozitif üstünlük (Phi+) ve negatif değerlerinin (Phi-) ikili olarak karşılaştırılıp analizinin yapıldığı çalışmayı 'Network grafiği' üzerinde göstermektedir. Aksaray Kaleiçi bölgesinin uzman görüşlerine göre yapılan değerlendirme sonuçlarının Network grafiğinden elde edilen sonuçlar (Şekil 4.56);

- Birinci bölge ile dördüncü bölge ikili karşılaştırılmıştır. Birinci bölgenin pozitif üstünlük değeri (Phi+): 0,54, negatif üstünlük değeri (Phi-): 0,03.
  Dördüncü bölgenin pozitif üstünlük değeri ise (Ph+i):0,29, negatif üstünlük değeri (Ph-i):0,12. İkili karşılaştırma sonucuna göre birinci bölge, dördüncü bölgeye göre daha üstün değerde olduğundan tercih edilebilir.
- İkinci bölge ile dördüncü bölge ikili karşılaştırılmıştır. İkinci bölgenin pozitif üstünlük değeri (Phi+): 0,45, negatif üstünlük değeri (Phi-): 0,02.
  Dördüncü bölgenin pozitif üstünlük değeri ise (Ph+i):0,29, negatif üstünlük değeri (Ph-i):0,12. İkili karşılaştırma sonucuna göre ikinci bölge, dördüncü bölgeye göre daha üstün değerde olduğundan tercih edilebilir.
- Dördüncü bölge ile üçüncü bölge ikili karşılaştırılmıştır. Dördüncü bölgenin pozitif üstünlük değeri (Phi+): 0,29, negatif üstünlük değeri (Phi-): 0,12.
  Üçüncü bölgenin pozitif üstünlük değeri ise (Ph+i):0,16, negatif üstünlük değeri (Ph-i):0,22. İkili karşılaştırma sonucuna göre dördüncü bölge, üçüncü bölgeye göre daha üstün değerde olduğundan tercih edilebilir.
- Üçüncü bölge ile altıncı bölge ikili karşılaştırılmıştır. Üçüncü bölgenin pozitif üstünlük değeri (Phi+): 0,16, negatif üstünlük değeri (Phi-): 0,22.
  Altıncı bölgenin pozitif üstünlük değeri ise (Ph+i):0,02, negatif üstünlük değeri (Ph-i):0,51. İkili karşılaştırma sonucuna göre üçüncü bölge, altıncı bölgeye göre daha üstün değerde olduğundan tercih edilebilir.
- Üçüncü bölge ile beşinci bölge ikili karşılaştırılmıştır. Üçüncü bölgenin pozitif üstünlük değeri (Phi+): 0,16, negatif üstünlük değeri (Phi-): 0,22.
  Beşinci bölgenin pozitif üstünlük değeri ise (Ph+i):0,03, negatif üstünlük değeri (Ph-i):0,58. İkili karşılaştırma sonucuna göre üçüncü bölge, beşinci bölgeye göre daha üstün değerde olduğundan tercih edilebilir.

Kaleiçi bölgesinde uzman değerlendirmelerinde 'Network grafiğinden' elde edilen sonuçlar ve karşılaştırmaları yukarda verilmiştir. Kaleiçi'ndeki altı bölgenin ikili karşılaştırmadan elde edilen değerler, tezin sonuçlar ve öneriler bölümünde geniş kapsamlı ele alınmıştır.

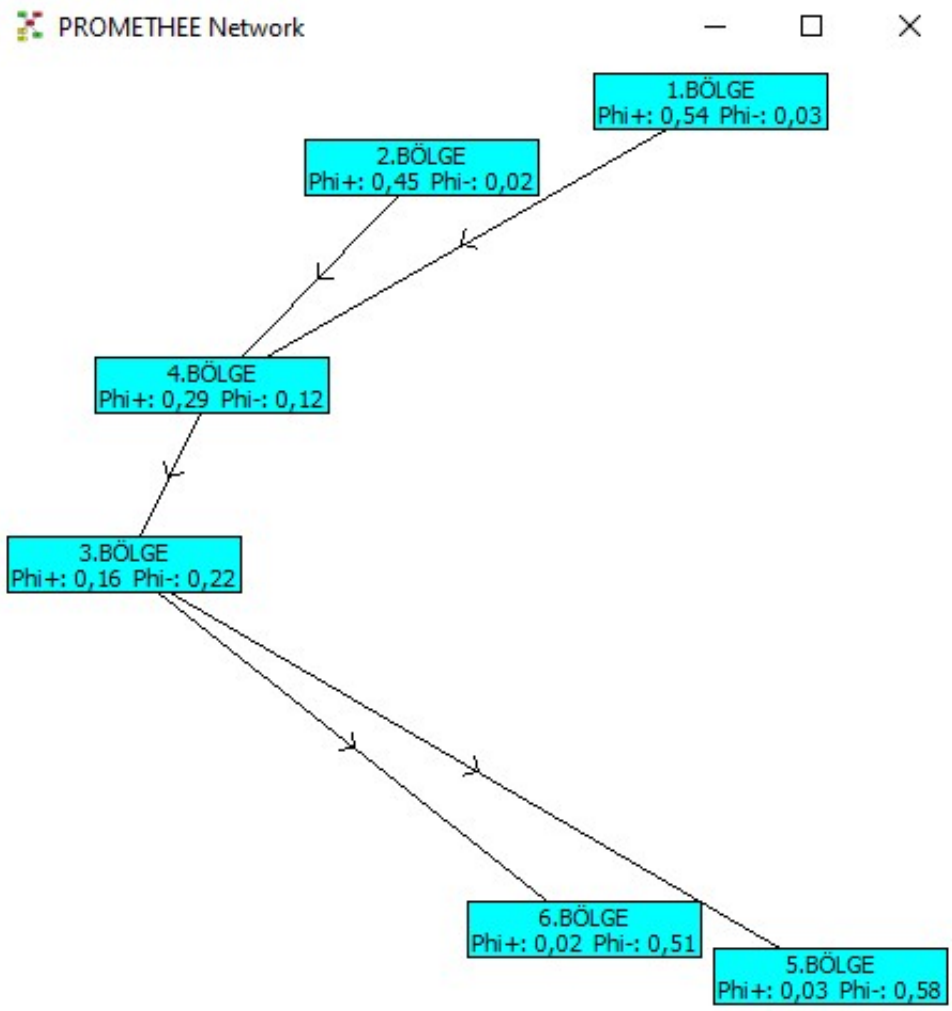

Şekil 4.56. PROMETHEE Yöntemi Network Analiz Şeması

4.7. PPROMETHEE Yöntemiyle Yapılan Analiz Çalışması (Action Profil)

4.7.1. Birinci bölge

Birinci bölgeyi öne çıkaran kriterlerin analizi aşağıdaki grafikte görülmektedir (Şekil 4.57). Pozitif yönde kriterlerin büyükten küçüğe doğru ağırlık sırası; Tarihsel ve belge değeri, Kentsel özgünlük değeri, Kültürel -sanatsal- estetik değer, Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik değerleridir. Şekil 4.58 da görüldüğü gibi beş kriter arasından

dört kriter birinci bölgeye pozitif yönde üstünlük sağlarken, ‘Ekonomik değer’ kriteri yönünden diğer bölgelere göre zayıf kalmıştır.

Şekil 4.57. Birinci Bölgenin Kriterler Yönünden Analizi

4.7.2. İkinci bölge

Pozitif üstünlük değeri sıralamasında ikinci sıralamada yer almasına karşın ‘2. Bölge’ Negatif üstünlük bakımından en küçük değere sahiptir. Bu nedenle bölgelerin zayıflıkları bakımından sıralamasında en iyi bölge niteliğindedir. Negatif değeri en düşük bölgeden en yüksek olan bölgeye doğru sıralama ise; 2.Bölge-1. Bölge- 4. Bölge- 3. Bölge- 6. Bölge- 5. Bölge şeklindedir (Şekil 4.58).

İkinci bölgeyi öne çıkaran kriterlerin analizi aşağıdaki grafikte görülmektedir (Şekil 4.58). Pozitif yönde kriterlerin büyükten küçüğe doğru ağırlık sırası; Tarihsel ve belge değeri, Kentsel özgünlük değeri, Kültürel -sanatsal- estetik değer, Kentsel biçimsel Sürdürülebilirlik değerleridir. Şekil 4.59 de görüldüğü gibi beş kriter arasından dört kriter Birinci bölgeye pozitif yönde üstünlük sağlarken, ‘Ekonomik değer’ kriteri yönünden diğer bölgelere göre zayıf kalmıştır.

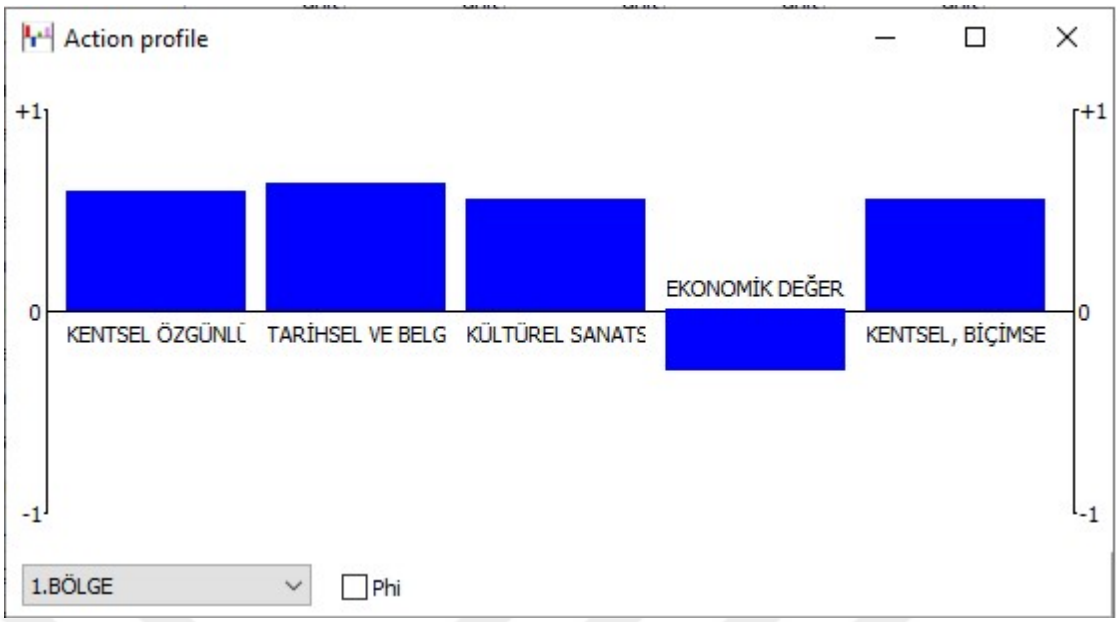

Şekil 4.58. İkinci bölgeyi öne çıkaran kriterler.

4.7.3. Üçüncü bölge

Üçüncü bölgeyi öne çıkaran kriterlerin analizi aşağıdaki grafikte sıralanmıştır (Şekil 4.59). Tarihsel ve belge değeri dışındaki kriterler; Kentsel özgünlük değeri, Kültürel -sanatsal- estetik değer, Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik ve ekonomik değerleri negatif yönde etki etmiştir. Tarihsel ve Belge değeri pozitif ve negatif yönde etki etmemiş 'sıfır' değer almıştır.

Şekil 4.59. Üçüncü Bölgeyi öne çıkaran kriterler.

4.7.4. Dördüncü bölge

Dördüncü bölgeyi öne çıkaran kriterlerin analizi aşağıdaki grafikte görülmektedir (Şekil 4.60). Kriterlerin tamamı pozitif yönde etki etmektedir. Kriterlerin büyükten küçüğe doğru ağırlık sırası; Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik, Ekonomik Değer, Tarihsel ve belge değeri, Kentsel özgünlük değeri, Kültürel -sanatsal- estetik değerleri şeklindedir.

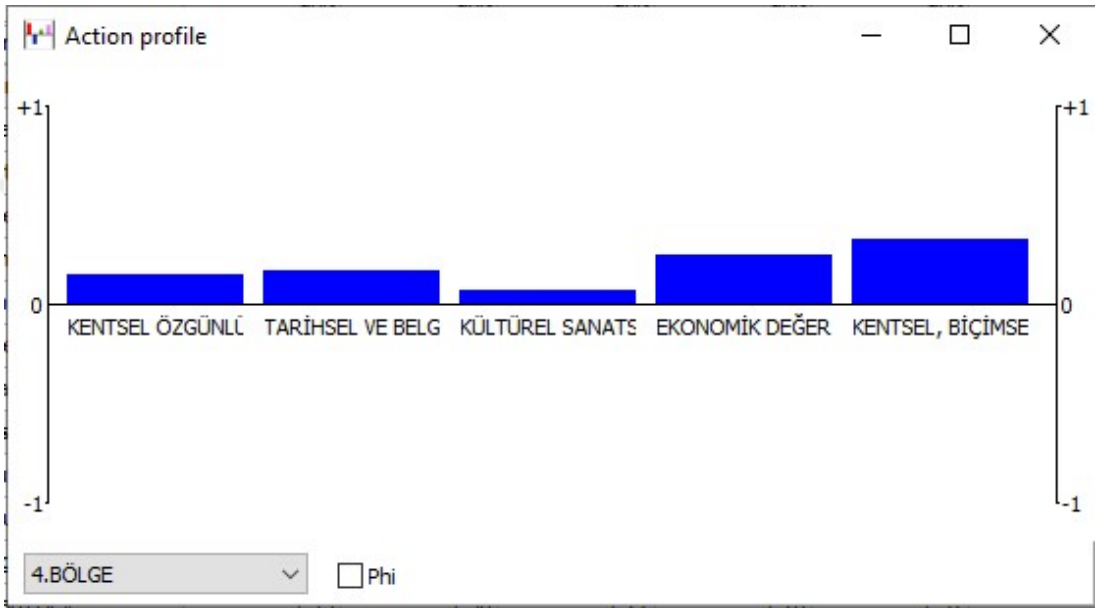

Şekil 4.60. Dördüncü bölgeyi öne çıkaran kriterler

4.7.5. Beşinci bölge

Beşinci bölgeyi öne çıkaran kriterlerin analizi aşağıdaki grafikte görülmektedir (Şekil 4.61). Kriterlerden sadece 'Ekonomik Değer' pozitif yönde etki etmekte, diğer dört kriter ise negatif yönde etki göstermektedir. Negatif yönde etki eden kriterlerin büyükten küçüğe doğru ağırlık sırası; Kültürel -sanatsal- estetik değer, Kentsel özgünlük, Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik, Tarihsel ve belge değerleridir.

Şekil 4.61. Beşinci bölgeyi öne çıkaran kriterler

4.7.6. Altıncı bölge

Altıncı bölgeyi öne çıkaran kriterler aşağıdaki grafikte sıralanmıştır (Şekil 4.62). Kriterlerden sadece 'Ekonomik Değer' pozitif yönde etki etmekte, diğer dört kriter ise negatif yönde etkilemiştir. Negatif yönde etki eden kriterlerin büyükten küçüğe doğru ağırlık sırası; Kentsel özgünlük değeri, Kültürel -sanatsal- estetik değer, Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik değeri, Tarihsel ve belge değerleridir.

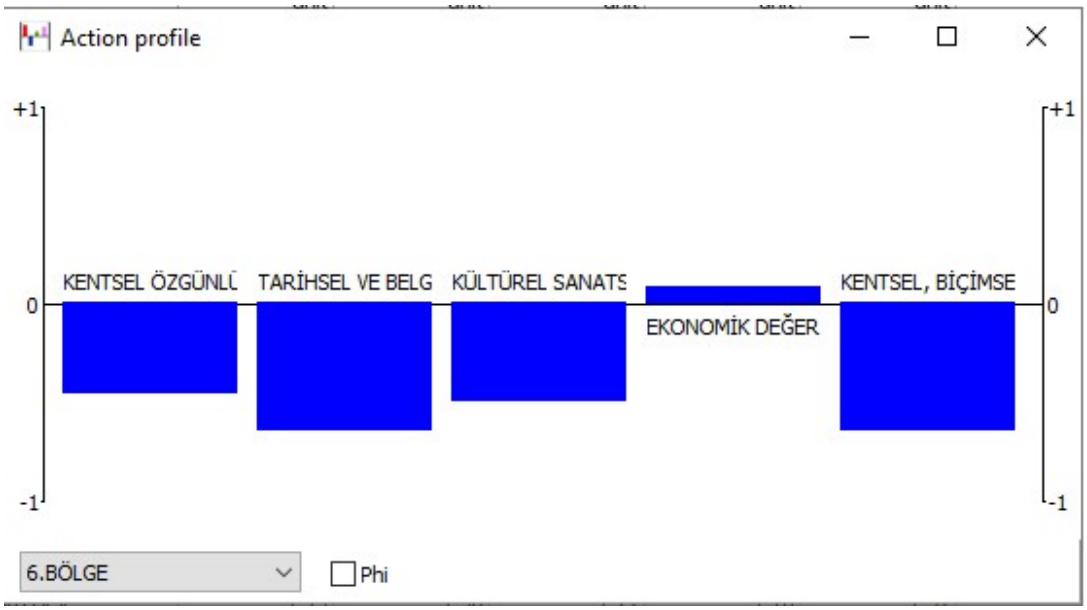

Şekil 4.62. Altıncı bölgeyi öne çıkaran kriterler

4.8. Bölüm Değerlendirmesi

Tez konusu Aksaray Kaleiçi çalışma alanı içerisinde değerlendirme kriterleri belirleme aşamasında tarihi ve kültürel miras bölgelerinde literatürde öne çıkan kriterlerden bazıları; Tarihi belge değeri, Kültürel değer, Mimari, Estetik değer, Sanatsal değer, Politik Süreklilik, Çevresel, Bilimsel, Arkeolojik, Bilimsel, Teknik, Manevi, Dini, Anıtsal, Özgünlük değeri, Sosyal, Manevi ve Teknik değerler şeklinde sıralanmaktadır. Tez konusu Aksaray kent merkezi tarihi alanda yapılacak çalışmanın teorik altyapısını oluşturmak, doğru ve nitelikli karar verme aşamasında yardımcı olmak için yukarda sayılan literatürdeki kültürel miras değerlendirme kriterleri sınıflandırılmış, benzer başlıklar altına alınabilecekler beş ana grupta ele alınmıştır;

- Kentsel Özgünlük değeri
- Tarihsel ve belge değeri
- Kültürel, sanatsal ve estetik değer
- Ekonomik değer
- Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri

Tez çalışması konusu olan Aksaray kent merkezinde günümüzde kalıntıları kalmayan ancak arşiv, belge ve eski fotoğraflardaki görseller ışığında varlığı ispatlanan kale surları, şehrin odağında yer almaktadır. Günümüzde Kaleiçi bölgesi ve yakın çevresi ticari, idari, dini ve eğitim yapılarının yer aldığı aktif ve canlı önemli bir tarihi merkez niteliğini korumaktadır. Aksaray Kaleiçi'ndeki tarihi yapıları da barındıran merkez, kullanım fonksiyonları, koruma bölgesi sınırları ve tescilli yapılar dikkate alınarak altı bölgeye bölünmüştür. Her bir bölge içerisindeki tarihi nitelikli yapı stoku ve çevresi, sokak dokuları, geçmişten günümüze arşiv belgeler ve fotoğrafları, değişim ve dönüşümün imar planları üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışma alanı merkez için bölgeleme ve kriterler belirlendikten sonra bilimsel tabanlı bir yaklaşımla karar vermek amacıyla farklı alanlarda bilgi, birikim ve donanıma sahip uzmanların görüşleri alınmıştır. Bu aşamada Aksaray ili ve yakın çevresinde görev yapan Koruma Kurulu üyeleri, şehir plancıları, araştırmacılar, akademisyenler, sanat tarihçisi ve arkeolog gibi meslek disiplinine sahip 10 uzmandan yardım alınmıştır. Tezde önerilen yöntem çerçevesinde karar verme sürecinde belirlenen 10 uzmanın görüşü ve anket çalışmasıyla karar matrisi oluşturulmuştur (Ekler 1-10). Söz konusu uzmanların değerlendirme puanları, AHP yöntemi yardımıyla geometrik ortalaması alınarak sonuca ulaşılmıştır (Tablo 4.4, 4.6) AHP yönteminin çözümlemesi MS Excel programı yardımıyla yapılmıştır.

Çıkan sonuca göre Altı bölgeyi kapsayan alanın tamamı için değerlendirme kriterleri ve ağırlık puanları sırasıyla (Tablo 4.6);

Kentsel Özgünlük kriteri: 0,36 ağırlık notu ile en yüksek değerdedir. Diğer değerlendirme kriterlerin ağırlık notu ve sıralaması ise;

Tarihsel ve Belge kriteri: 0,28 ağırlık notu ile ikinci sıra

Kültürel, Sanatsal ve Estetik kriteri: 0,13 ağırlık notu ile üçüncü sıra

Kentsel, biçimsel sürdürülebilirlik kriteri: 0,12 ağırlık notu ile dördüncü sıra

Ekonomik kriter: 0,07 ağırlık notu ile son sırada bulunmaktadır. Kriter ağırlıklarının toplamı matris sonucuna göre 1'i vermektedir (Tablo 4.5).

Tez çalışmasında kullanılan ÇKKV sistemlerinden PROMETHEE yöntemince pozitif ve negatif net üstünlük sıralaması da yukarda belirtilen uzman kadrosunun görüşlerinden elde edilmiştir. Aksaray Kaleiçi bölgesinde yapılan altı adet bölgeye yönelik uzmanların, belirlenen beş adet kriterin ikili karşılaştırma yöntemi ile verdiği cevapları sonucunda çıkan pozitif üstünlük sıralaması ve ağırlık değerleri (Tablo 4.11);

- Birinci Bölge:0,54
- İkinci bölge:0,45
- Dördüncü bölge:0,28
- Üçüncü bölge: 0,16
- Altıncı bölge:0,01
- Beşinci bölge:0,02.

Aksaray Kaleiçi bölgesinde PROMETHEE yöntemine göre altı bölge için pozitif ve negatif yönde öne çıkan kriterler ve sıralaması aşağıda sıralanmıştır;

1.Bölge ve 2. Bölge için Kriter sıralaması; Tarihsel Belge (+), Kentsel Özgünlük (+), Kültürel Sanatsal Estetik değer (+), Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik (+) ve Ekonomik Değer (-) dir (Şekil 4.57, 4.58).

3. Bölge için Kriter Sıralaması; Tarihsel Belge (-), Kentsel Özgünlük (-), Kültürel Sanatsal estetik değer (-), Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik (-) ve ekonomik değer (-) dir (Şekil 4.59).

4. Bölge için Kriter sıralaması; Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik (+), Ekonomik değer (+), Tarihsel belge (+), Kentsel özgünlük (+), Kültürel Sanatsal Estetik değer (+) dir (Şekil 4.60).

5. Bölge için kriter sıralaması; Ekonomik değer (+), Kültürel sanatsal estetik (-), Kentsel özgünlük (-), Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik (-), tarihsel belge değeri (-) (Şekil 4.61).

6. Bölge için kriter sıralaması; Ekonomik değer (+), Kentsel özgünlük (-), Kültürel Sanatsal estetik (-), Kentsel biçimsel sürdürülebilirlik (-), Tarihsel belge (-) dir (Şekil 4.62).

PROMETHEE yöntemi sonuçlarının grafiksel gösterimi GAIA düzlemi yardımıyla yapılmaktadır. Aksaray Kaleiçi'ndeki altı adet bölge ve değerlendirme kriterlerinin net üstünlük değeri, söz konusu GAIA düzlemi üzerinde çıkan sonuçlara göre altı adet bölge ve beş adet değerlendirme kriterleri vektör, kare ve optimum karar çubuğu biçiminde gösterilmiştir (Şekil 4.55). Çıkan sonuca göre; Birinci Bölge, İkinci Bölge ve Dördüncü Bölgeler düzlemi üzerinde aynı yönde ve birbirine yakın konumda oldukları için uzman değerlendirmelerinin de yakın derece de puanlandığı sonucuna ulaşılmaktadır (Şekil 4.55). Söz konusu üç bölge karar çubuğuna yakın olduğundan değerlendirme kriterleri bakımından en yüksek değerde olduğu gözlemlenmektedir. Beşinci ve Altıncı bölgelerin karar çubuğu ters yönünde ve diğer dört bölgenin uzağına yer alması sebebiyle değerlendirme kriterleri bakımından en zayıf bölgeler olduğu düzlem üzerinde görülmektedir (Şekil 4.55). Ayrıca GAIA düzlemi üzerinde değerlendirme kriterlerini temsil eden vektörlerin bölge noktalarına olan yakınlığı, ilgili bölgenin en yakın kriter yönünden üstünlüğünü göstermektedir (Şekil 4.55). Sonuca göre, grafik değeri yüksek olan Birinci ve Dördüncü bölgelerin özellikle 'Tarihsel - Belge' ve 'Kentsel Özgünlük' kriterlerinin öne çıktığını belirtmektedir (Şekil 4.55). İkinci bölgede 'Kültürel Sanatsal ve Estetik değer' kriteri öne çıkmakta, dördüncü bölgenin 'Kentsel biçimsel Sürdürülebilirlik' kriteri de artmaktadır. Beşinci ve altıncı bölgelerin 'ekonomik değer' kriteri üstün gelmekte ancak üçüncü bölge hiçbir kritere yakınlık göstermemiştir (Şekil 4.55).

Koruma uygulamalarına olumlu etkisi tez sonucunda belirtilmiş olan Karar destek Sistemlerinin çalışmada kullanılması, nitelikli kent planlaması, tarihi ve sosyal yapının korunması yönüyle önemi ortaya çıkmaktadır.

4.9. Tartışma

Bu çalışmada tarihi kent merkezlerinin sürdürülebilir gelişimi ve korunması süreçlerinde karşılaşılan yetersiz ve karmaşık karar verme problemlerinin çözümünde, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinin etkinliği Aksaray Kaleiçi örneği üzerinden tartışılmıştır. Elde edilen bulgularla, çalışmanın temel hipotezi olan '*Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerine dayalı olarak geliştirilen bir Karar Destek Sistemi,*

tarihi kent merkezlerinde mimari koruma ve kentsel ölçekte sürdürülebilir, bütüncül ve nitelikli planlama kararlarının alınmasında mevcut yaklaşımlardan daha etkili sonuçlar vermektedir' önermesini destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın araştırma sonuçları literatürde incelenen mevcut çalışmalarla karşılaştırmalı olarak aşağıda ele alınmış, yöntemsel ve alana özgü katkıları irdelenmiştir.

4.9.1. Yöntemsel yaklaşım ve literatürdeki yeri

Literatür araştırmasında 'Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri ve yöntemler' başlığı altındaki incelemede; ÇKKV yöntemlerinin ekonomi, finans, ekipman ve tedarikçi seçimi, üretim ve pazarlama, haberleşme ve iletişim, insan kaynakları, otomotiv, turizm, enerji ve sağlık gibi alanlarda yoğun olarak kullanıldığı, ancak kültürel miras, koruma ve restorasyon alanlarında AHP ve PROMETHEE yöntemlerinin kullanımının sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Giove ve diğ. (2010) Venedik'te, Güleç Korumaz (2015*)* kültürel miras yönetiminde ve Eg & Koç (2022) tescil işlemlerinde analitik modeller önerse de, bu yöntemlerin Türkiye'deki tarihi kent merkezlerinin bütüncül planlamasında kullanımının yeterince yaygınlaşmadığı görülmüştür.

Bu tez çalışması ile Aksaray Kaleiçi örneğinde AHP ve PROMETHEE yöntemlerini entegre ederek, literatürde belirlenen bu boşluk kısmen doldurulmaya çalışılmıştır. Ersöz & Kabak (2010) ve Ağaç & Baki (2016) tarafından belirtilen AHP'nin sıklıkla kullanılan Karar Destek Sistemi yöntemlerinden olması durumu, bu çalışmada da kriter ağırlıklandırması aşamasında doğrulanmış; ancak sıralama aşamasında PROMETHEE yönteminin kullanılmasıyla Genç (2013)'ün de vurguladığı görsel destek ve kriterlerin sıralama avantajlarından yararlanılmıştır. Sonuçlar, ÇKKV yöntemlerinin sadece sayısal ve grafiksel verilerin olduğu alanlarda değil, tarihi doku, kültürel miras, yenileme gibi nitel ve subjektif değerlerin baskın olduğu alanlarda da uzman görüşlerini analitik bir düzleme oturtarak bilimsel ve objektif karar üretiminin elde edilebileceğini gösterilmiştir.

Tez çalışmasında kullanılan PROMETHEE yönteminin; hızlı, basit, anlaşılır, dengeli ve kriterlerin sıralanması ve grafiksel gösterimi gibi üstün yönlerinden faydalanılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak söz konusu sıralama yönteminin üstünlüklerinin yanında bazı zayıf yönlerinin de bulunduğu literatürde öne sürülmüştür. Yöntemin bazı zayıf yönleri ve dezavantajları;

- PROMETHEE yönteminde kriter ağırlığı hesaplaması yapılmamaktadır, yöntemin bu eksikliği AHP metodu ile giderilmiştir.
- Tez çalışmasında beş değerlendirme kriteri, on uzman görüş ve değerlendirmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak kriter sayısı arttıkça sonuca ulaşmak diğer Karar Destek Sistemlerine göre biraz daha karmaşık hale gelebilmektedir.
- Hesaplama işlemi diğer yöntemlerle karşılaştırıldığında biraz daha uzundur (Butkiene ve diğ.,2020)

4.9.2. Değerlendirme kriterlerinin analizi: Ekonomik değer ve kentsel özgünlük karşılaştırması

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri, uzman değerlendirmeleri neticesinde kriterlerin önem sıralamasında 'Kentsel Özgünlük' değerinin ilk sırada, 'Ekonomik' değerin ise son sırada yer almasıdır (Tablo 4.6).

- **Özgünlük değeri önceliği:** Bu bulgu, Yüceer (2005) ve Gençoğlu (2018) nun çalışmalarında vurgulanan, müdahalelerde özgün niteliğin korunması gerekliliği ile bir uyum sağlamıştır. Uzmanların değerlendirmeleri sonucu 'kentsel özgünlük' değerini en üst sıraya koyması, tarihi çevre, kültürel miras ve koruma disiplinlerinin temel ilkeleriyle (ICOMOS, Venedik Tüzüğü vb.) örtüştüğü ilkesine ulaşılabilmektedir.
- **Ekonomik Değerin Konumu:** Bülbül & Köse (2011) veya Bağcı & Esmer (2016) gibi finans/işletme odaklı literatür çalışmalarında ekonomik parametreler ve kârlılık esas alınırken; bu çalışmada ekonomik değerin en son sırada çıkması, kültürel miras alanlarının ticari bir metadan öte 'korunması gereken bir değer' olarak algılanabilmesinin gerekliliğini belirtmiştir. Aksaray Kaleiçi özelinde ekonomik kaygıların öncelenmesi durumunda tarihi dokunun nasıl zarar görebileceği ve tarihi dokunun kaybolacağı, çalışmada analiz edilen 5. Bölgenin ve gelecekte kentsel dönüşüm uygulaması planlanan 6. bölgelerin durumlarıyla somutlaşmıştır.

4.9.3. Aksaray Kaleiçi bölge analizleri ve kentsel dönüşüm uygulaması eleştirisi

AHP ve PROMETHEE yöntemleriyle yapılan sıralamada, tarihi dokusunu en iyi koruyan **Birinci Bölge (0,54)** en yüksek skoru alırken, kentsel dönüşüm ve yoğun

yapılaşmaya maruz kalan **Beşinci (0,02)** ve **Altıncı Bölgeler (0,01)** en düşük skorları almıştır (Tablo 4.11). Bu sonuç, Şişman & Kibaroğlu (2009) ve Akarca (2019)'nın da çalışmalarında bahsettiği, Türkiye'deki kentsel dönüşüm proje uygulamalarının tarihi doku ve kültürel miras alanlarında ortaya çıkardığı tahribatın Aksaray örneği üzerinden sayısal bir ispatı şeklinde değerlendirilebilir. Geleneksel yöntemlerle yapılan planlama ve uygulamaların (sezgisel veya politik kararların), Beşinci ve Altıncı bölgelerde olduğu gibi tarihsel bağın kopmasına ve kentsel özgünlüğün kaybolmasına neden olduğu görülmüştür. Buna karşın, önerilen Karar Destek Sistemi kullanılmış olsaydı, bu bölgelerde yapılan uygulama ve müdahalelerin 'Kentsel Özgünlük' ve 'Tarihsel Belge' değeri kriterlerine aykırı olduğu analiz aşamasında tespit edilebilir ve Özdemir (2011)'in Safranbolu örneğinde uyardığı gibi kontrolsüz dönüşüm uygulamalarının önüne geçilebilirdi.

4.9.4. Disiplinler arası uzman görüşlerinin entegrasyonu

Araştırma kapsamında disiplinler arası yaklaşımla uzman görüş ve değerlendirmelerinden faydalanılması, çalışmanın önemini ve güvenilirliğini artırmaya yardımcı olmuştur. Mimar, şehir plancısı, arkeolog ve akademisyenlerden oluşan uzman grubunun değerlendirmeleri, kültürel mirası tek bir perspektiften kurtarıp bütüncül bir bakış açısıyla ele almayı sağlamıştır. ÇKKV yöntemleri, bu farklı disiplinlerden gelen ve zaman zaman birbirleriyle çelişebilen görüş ve değerlendirmeleri, matematiksel ve grafiksel bir gösterimle sentezleyerek ortak bir karar alma stratejisine dönüştürmeye çalışmıştır. Ancak uzman sayısının artırılması, meslek disiplinlerinin genişletilmesi ve değerlendirme kriterlerinin değiştirilmesiyle ulaşılan sonuçlar, çalışmaya farklı bir boyut ve bakış açısı kazandırabilecektir.

Sonuç olarak, bu tez çalışması; tarihi çevrelerdeki koruma ve yenileme kararlarının, kişisel inisiyatifler, sezgisel kararlardan veya politik baskılardan arındırılarak; **AHP tabanlı PROMETHEE** gibi bilimsel, şeffaf, hesap verilebilir ve analitik yöntemlerden yararlanmanın gerektiğini ortaya koymuştur. Tez çalışmasında uygulanan ve geliştirilen yöntemin sadece Aksaray için değil, benzer özellikteki tarihi ve taşınmaz kültürel mirasa sahip kent merkezleri için de örnek ve uygulanabilir nitelikte olabileceği düşünülmektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Kentler binlerce yıllık geçmişten günümüze kadar taşıdıkları kültürel ve tarihi mirasları ile kimliklerini ifade etmektedir. Tarihi nitelikli kent merkezleri şehirlerin odağında yer alan kültürel, ekonomik, idari, tarihsel, sosyal ve fiziki mekanları barındıran alanlardır. Bu değerlere sahip kentlerin korunması, onarılması, yaşatılması, yenilenmesi, dönüştürülmesi ve planlanması bilimsel yöntemlere dayalı çok yönlü bir yaklaşımla ele alınmasının gerektiği vurgulanmıştır. Şehirlerin zaman içerisinde nüfus artışı, ticaretin gelişmesi ve hızlı sanayileşme gibi sebeplerle aşırı büyümesi tarihi kent merkezlerinin niteliğinin bozulmasına ve fiziksel yıpranmalara bazı durumlarda ise tamamen kaybedilmesine neden olmaktadır. Tarihi dokuya sahip kent merkezlerinin özgün niteliğinin korunması, bozulmanın durdurulması, niteliksiz yapılardan arındırılması, gelecek nesillere aktarılması için sürdürülebilir bir uygulamayı gerekli kılmaktadır. Bu tür kentlerde mimari mirasın korunması, bozulmaların önlenmesi ve nitelikli bir planlama çalışmaları yapılırken, kentin sahip olduğu fiziksel, kültürel, tarihi ve sosyal derinliklerinin farkına vararak müdahale kararlarının üretilmesi gerektiği çalışmanın genel sonucu olarak belirtilebilir. Yanlış veya politik kaygılarla verilen kararlar ve uygulamalar, özellikle taşınmaz kültürel mirasın sahip olduğu değerleri olumsuz yönde etkilemekte ve bu değerlerin kaybolmasına, zarar görmesine neden olmaktadır. Bu sebeple tarihi kentlerde karar verme aşamasındaki eksikliklerden kaynaklanan yanlış müdahale kararları ve bilinçsiz yapılan uygulamalar, tarihi-kültürel yapı ve çevrelerin yok olmasına sebep olmaktadır.

Tez kapsamı içerisinde tarihi kent merkezlerine yönelik nitelikli karar üretilmesinde sezgisel yaklaşımlardan daha çok bilimsel tabanlı ve analitik bir değerlendirme süreci, mimari koruma kararlarının niteliğini artırdığı soncuna ulaşılmıştır. Kültürel miras ile ilgili yapılan çalışmalarda alınan kararların önemi, mirasın tekliği, özgünlüğü ve değerleri düşünüldüğünde risk faktörünün en aza indirilmesi gerektiği gözlemlenmiştir. Hızlı alınan sezgisel yaklaşımlarla ve etkin kriterlerin değerlendirmeye alınmadığı yöntemlerle üretilen kararlardaki eksiklikler, Aksaray Kaleiçi yerleşimine yönelik tarihi süreçteki uygulamalardan gözlemlenebilmektedir. Karar Destek Sistemlerinin kullanımı, koruma uygulamalarının bilimsel, şeffaf ve çok boyutlu değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. ÇKKVY; karar

vericilere farklı kriterleri karşılaştırma, alternatif çözüm yollarını değerlendirme ve riskleri önceden öngörebilme gibi imkânlar sunmaktadır. Bu da yalnızca teknik değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların da dikkate alındığı bütüncül bir koruma yaklaşımını mümkün kılmaktadır.

Tezde kullanılan AHP ve PROMETHEE Karar Destek Sistemleri gibi farklı sektörlerde kullanılan söz konusu yöntemlerin etkili bir şekilde kullanılmaları, mimari koruma alanında da nitelikli karar üretilmesinde önemli olduğu çalışma süresinde gözlemlenmiştir. AHP ve PROMETHEE yöntemleri, tarihi ve kültürel miras alanlarında karar verme aşamasında yetersiz kalan yöntemlere göre kararın doğruluğunu artırdığı sonucuna ulaşılabilir. ÇKKVY, tarihi değerleri barındıran kültürel miras bölgelerindeki çok sayıdaki kriter, teknik bilgiler, değerler ve alternatifleri değerlendirerek karar vericileri en doğru sonuçlara erişme imkanları vermektedir.

Bu çalışmada tartışılan örnekler ve uygulamalar, ÇKKVY'nin mimari korumada yalnızca bir analiz aracı değil, aynı zamanda karar verme sürecini yönlendiren bir rehber olarak da işlev gördüğünü ortaya koymuştur. Ancak bu sistemlerin etkili bir şekilde kullanılabilmesi için altyapı yatırımları, disiplinler arası iş birliği ve karar vericilere yönelik kapasite geliştirme programları büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada Aksaray kent merkezindeki Kaleiçi alanı altı bölgeye ayrılmış, merkez için beş adet kriter doğrultusunda değerlendirmesi yapılmıştır. Uzman değerlendirmeleri sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda Aksaray Kaleiçi bölgesinde belirlenen beş kriterin sıralaması elde edilmiştir. Bu kriterler; Kentsel Özgünlük değeri, Tarihsel ve Belge değeri, Kültürel Sanatsal ve Estetik değer, Ekonomik değer, Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin kendi içlerinde ağırlık kriterine göre sıralanmasından ise şu sonuçlar elde edilmiştir;

1. Kentsel Özgünlük değeri
2. Tarihsel ve belge değeri
3. Kültürel, Sanatsal ve estetik değer
4. Kentsel ve biçimsel sürdürülebilirlik değeri
5. Ekonomik değer

Uzman değerlendirmelerine göre tarihi kent merkezlerinde karar alınırken alanın 'Özgünlüğü' en önemli değerlendirme kriteri olduğu sonucu çalışmada elde edilmiştir. Bunun devamında ise, Tarihsel ve Belge değeri, Kültürel- Sanatsal ve Estetik değer, Kentsel ve Biçimsel Sürdürülebilirlik değerleri sıralanmakta en son olarak Ekonomik

değer yer almıştır. Ekonomik değer, kültürel miras koruma sürecinde önemli bir etken kriter olmasına rağmen, tarihi bir kültür varlığı söz konusu olduğunda ekonomik yaklaşımların öncelikli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aksaray Kaleiçi yerleşiminin genel olarak özgün kimliğini kaybettiği, sahip olduğu kent dokusunu geçmişten günümüze taşıyamadığı, yapılan çalışmada gözlemlenmiştir. Hızlı nüfus artışı ile bu alandaki konut dokusunun tamamen kaybedildiği, Kaleiçi ulaşım yollarının büyük oranda kaybedildiği, özgün kimliği olan yapı gruplarının yok edildiği ve imar planları eliyle kentsel dokuda hızla özgün kentsel dokunun kaybedildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu genel değerlendirmeler paralelinde Kaleiçi yerleşimindeki belirlenen altı bölge için AHP ve PROMETHEE Karar Destek Sistemlerini kullanarak bölgelerin 10 uzmana göre elde edilen sonuçları sıralanmıştır;

Birinci Bölge:0,54

İkinci Bölge: 0.45

Dördüncü Bölge: 0,28

Üçüncü Bölge: 0,16

Altıncı Bölge: 0,01

Beşinci Bölge: 0,02 sıralaması elde edilmiştir.

Bu sıralamada tarihi süreç içerisinde özgün kimliğini, tarihsel ve kültürel kimliğini en iyi koruyan bölgenin birinci bölge olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunda en etkili neden olarak bu alan içerisindeki tarihi yapıların tarihi süreç içerisinde değişiminin diğer bölgelere göre daha iyi korunmuş olmasından kaynaklı olabileceği görülmüştür. Değerlendirme kriterlerine göre diğer bölgelerin sıralaması ise; ikinci bölge, dördüncü bölge, üçüncü bölge, altıncı bölge ve beşinci bölge ise sıralamada en sonda yer almıştır. Beşinci bölge ve altıncı bölgelerin son sıralarda olmasının nedeni, günümüzde tarihi bağlarını tamamen kaybetmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bölgeler arşiv fotoğraflarında geleneksel konut yerleşimlerine sahipken, son yıllardaki imar uygulamalarının etkisinde yoğun yapılaşmaya maruz kalmış ve yakın dönemde uygulanan kentsel dönüşüm çalışmaları ile alanın tarihsel bağları tamamen kaybedilmiştir. Söz konusu bölgelerin kentsel dönüşüm uygulaması ile ekonomik değerinin arttığı çalışma sonuçlarında gözlemlenmiştir.

Bütün bu değerlendirmeler sonucunda Aksaray tarihi kent merkezinin özgün kimliğini önemli oranda kaybettiği tarihsel bağlarının zayıfladığı, kentte yaşayanlar nezdinde de tarihi bir kentte yaşadığına yönelik bir farkındalığın olmadığı tespit edilmiştir. Tezin hipotezinde belirtilen çerçeve içerisinde nitelikli bir karar verme

yönteminin kullanılması tarihi derinliği olan sürdürülebilir bir kent tasarlanmasında ve yönetilmesinde önemli ve etkin bir görev üstlenebileceği değerlendirilmektedir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda Aksaray Kaleiçi yerleşimi tarihi yapı stoğunu kaybetmesi, kentsel izleri oldukça fazla değiştirmesi, yeni yapılan kent imar planları ve yapılaşmaların tarihsel bağlardan kopması sebebiyle özgün kimliğini büyük oranda kaybettiği gözlemlenmiştir. Kaybetme nedenleri yapılan değerlendirme yönteminde belirlenen kriterlere göre sıralamaları görülebilmekte, elde edilen sonuçların etken kararların analizi yapılabilmektedir.

Herhangi bir kentsel çevrede yapılan benzer değerlendirme sonuçlarının analizleri ile nitelikli kentsel yeniden canlandırma veya kentsel kimliğinin kazandırılmasına yönelik sonuçlar elde edilebilmektedir. Aksaray tarihi kentinde yapılan bu yöntem başka tarihi kentlerde ve benzer alanlarda yeniden canlandırma uygulamalarında ve kentsel kimliğin kazandırılması uygulamalarında da kullanılabilecektir.

Hipotez ve araştırma sorularına yönelik sonuçlar:

Bu tez kapsamında yürütülen çalışma, Aksaray Tarihi Kent Merkezi'nde (Kaleiçi) yer alan taşınmaz kültürel miras alanlarının değerlendirilmesine yönelik olarak AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) ve PROMETHEE (Tercih Sıralaması Organizasyonu Yapan En Gelişmiş Etkinlik Tekniği) gibi Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinin uygulanabilirliğini test etmiş, elde edilen bulgular, bu yöntemlerin koruma kararlarının alınmasında bilimsel, sistematik ve şeffaf bir zemin sunduğunu ortaya koymuştur.

İlk olarak, ÇKKV temelli yöntemlerin tarihi kent merkezlerinde karar üretim süreçlerine entegrasyonu ile, sezgiye ve subjektif yargılara dayalı yaklaşımlar yerine, objektif, ölçülebilir ve karşılaştırılabilir karar modellerinin oluşturulması mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda geliştirilen AHP-PROMETHEE destekli değerlendirme yöntemi, farklı meslek disiplinlerinden gelen uzman görüşlerinin analitik bir sistem dâhilinde kıyaslanmasına ve önceliklendirilmesine olanak sağlamıştır. Karar Destek Sistemlerinin alanda uygulanması sonucunda elde edilen verilerle karar mekanizmaları ve uygulayıcıların kriter öncelikleri hakkında bilgi edinmeleri ve tarihi bölgelerde yapılacak yatırımlar için stratejiler belirlenebilmektedir. Böylece koruma planlamasına yalnızca mimarlık veya estetik kriterlerle değil, sosyal, ekonomik, tarihsel ve kullanıma ilişkin çok boyutlu bir bakış kazandırılabilecektir.

İkinci olarak, geliştirilen modelin Aksaray özelindeki uygulanışı, hem tek yapı ölçeğinde yeniden işlevlendirme senaryolarının değerlendirilmesine hem de kentsel ölçekte sürdürülebilir planlama kararlarının üretimine katkı sağlamıştır. Çalışmada belirlenen beş ana kriter (Kentsel Özgünlük değeri, Tarihî Belge Değeri, Ekonomik değer, Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik değeri ve Kültürel Sanatsal Estetik değer), karar sürecine bütüncül yaklaşımı desteklemiş; yalnızca ekonomik rant değerine dayalı değil, kültürel süreklilik ve çevresel uyum gibi nitelikler de değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Üçüncü olarak mimar, şehir plancısı ve arkeolog gibi farklı uzmanlık alanlarından katılımcıların sürece dahil edilmesi, karar üretiminin çok disiplinli bir zemine oturmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım, değerlendirmelerin yalnızca bireysel uzmanlık perspektiflerinden değil, alanlar arası etkileşim içinde ve karşılaştırmalı biçimde yapılmasına imkân tanımıştır. Karar verici ve uygulayıcıların tarihi kültürel miras alanlarında gerektiğinde farklı uzmanlık alanlarına sahip uzmanların görüşlerine danışılması ve görüşlerinin alınması proje geliştirme ve fikir zenginliği yönünden avantaj sağlayabilecektir. Uzmanların önceliklendirme ve ağırlıklandırma kararları, matematiksel modeller aracılığıyla analiz edilmiş; böylece karar alma süreci hem bilimsel doğruluk hem de metodolojik şeffaflık açısından güçlendirilmiştir.

Dördüncü bulgu, geleneksel yöntemlerle kıyaslandığında, ÇKKV yöntemlerinin veri toplama, analiz ve gelecek projeksiyonu üretme açısından daha yüksek doğruluk ve tutarlılık sunduğunu ortaya koymaktadır. Uygulanan yöntemin grafiksel ve sayısal çıktıları, değerlendirme kriterleri arasındaki ilişkileri açık biçimde gösterdiğinden hem karar vericilerin hem de planlama aktörlerinin süreçleri daha net okuyabilmesine imkân tanımaktadır.

Son olarak uygulanan yöntemin yalnızca Aksaray özelinde değil, benzer karaktere sahip diğer tarihi kent merkezlerinde de uygulanarak genellenebileceği düşünülmektedir. Yöntemin genellenebilirliği ve ölçeklenebilirliği, farklı coğrafi bağlamlarda da kültürel miras alanlarında koruma, yenileme ve işlevlendirme kararlarında yönlendirici bir karar destek aracı olabileceğini göstermektedir.

Bu çalışmanın sonuçları AHP tabanlı PROMETHEE karar destek sistemleri kullanılarak elde edilmiştir. Sonuçlar Kültürel miras alanlarında karar üretim sürecinin çok boyutlu analizler, iyi tanımlanmış kriterler ve disiplinler arası uzmanlıkla yürütülmesinin, sürdürülebilir, dengeli ve kimlik odaklı planlama yaklaşımlarına katkı sunabileceğini göstermiştir. Bu çalışmanın devamı olarak bundan sonra yapılacak

araştırmalara yön vermesi açısından ÇKKV yöntemlerinden farklı bir yaklaşımın (ELECTRE, TOPSIS, VIKOR, MAUT, ANP gibi) kullanılması literatüre katkı sağlayacaktır. Ayrıca farklı Karar Destek Sistemlerinin kullanılması ile yöntemlerin avantajları ve birbirlerine göre üstünlüklerinin karşılaştırması bu konuda yapılabilecek çalışmalara yol göstermek ve araştırmanın devamı niteliği taşıyabilecektir. Çalışmada kullanılan uzman sayılarının artırılması, değerlendirme kriterlerinin kültürel miras alanlarında kullanılan farklı kriterlerle değiştirilmesi ve adedinin beşten fazla kullanılması ile sonuçların değişmesine sebep olacak, araştırmaya farklı bir bakış açısı kazandırabilecektir.

Bu tez çalışmasının sonuçları göstermiştir ki, tarihi kent merkezleri ile ilgili karar üretiminde problemin belirlenmesi, kriterlerin nitelikli seçilmesi, uzmanların özelliklerinin konuya uygun seçilmesi ile doğru karar üretilmesine büyük katkısının olabileceği görülmüştür. Sahip olduğumuz kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması için bu tür değerlendirme kriterlerinin kullanılması, kentlerimizin kimliğinin ve özgünlüğünün korunması yönü ile etkili olacağı değerlendirilmektedir.

5.2. Öneriler

Tarihi kent merkezlerinin korunması, yalnızca fiziksel yapıların muhafazası değil, aynı zamanda kent kimliğinin, kültürel sürekliliğin ve sosyal belleğin yaşatılması açısından da büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, koruma kararlarının daha bilimsel, nesnel ve sürdürülebilir bir zeminde alınabilmesi için geleneksel sezgisel yaklaşımların ötesine geçilerek, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinin planlama ve yönetim süreçlerine entegre edilmesi gerekmektedir. Bu tez çalışmasında olduğu gibi, AHP/AHS (Analitik Hiyerarşi Süreci) ve PROMETHEE gibi karar destek araçları, uzman görüşlerinin sistematik değerlendirmesini mümkün kılarak, tarihî alanlardaki karmaşık koruma senaryolarına daha tutarlı ve hesaplanabilir çözümler sunabilmektedir.

Tarihi kent merkezlerinde yürütülen koruma çalışmalarının başarısı, sürece dahil olan tüm aktörlerin — başta mimarlar, şehir plancıları ve arkeologlar olmak üzere — ÇKKV yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmalarına bağlıdır. Bu nedenle, yerel yönetimler, Koruma Kurulları ve ilgili meslek kuruluşları tarafından bu yöntemlerin kullanımına yönelik farkındalık artırıcı faaliyetler, ulusal ve uluslararası eğitim

programları ve lisanslı yazılım destekleri sağlanmalıdır. Eğitim ve uygulama becerisi eksikliği, nitelikli kararların önündeki bazı engellerdendir.

Tarihi kent merkezleri yalnızca fiziksel kurgular değil, aynı zamanda yaşayan sosyal yapılardır. Bu nedenle koruma kararlarının yalnızca teknik uzmanlar tarafından alınması yeterli değildir; yerel halkın, sivil toplum kuruluşlarının ve meslek odalarının sürece katılımı sağlanmalı, kararlar katılımcı planlama ilkeleri doğrultusunda şekillendirilmelidir. Etkileşimli dijital platformlar, çevrimiçi anketler, mahalle toplantıları ve seminerler aracılığıyla, toplumun koruma sürecine katkısı ve sahiplenme duygusu artırılabilir. Böylece, alınan kararların sosyal sürdürülebilirliği de güvence altına alınabilmektedir.

Koruma uygulamaları yalnızca yapısal bütünlüğü gözetmemeli; tarihî dokunun barındırdığı sosyal yaşam biçimlerini, geleneksel üretim pratiklerini ve kültürel ifadeleri de koruma altına almalıdır. Yeniden işlevlendirme projeleri geliştirilirken, mevcut dokuya entegre olabilecek kültürel, ekonomik ve sosyal işlevler önceliklendirilmelidir. Ayrıca, yapıların işlevselliği belirlenirken, karar destek sistemleriyle senaryo analizleri yapılmalı, böylece hem ekonomik sürdürülebilirlik hem de tarihî değerlerin korunması eş zamanlı olarak sağlanmalıdır.

Koruma alanlarında karar süreçlerinin bilimsel temellere oturtulabilmesi için, açık veri politikalarının hayata geçirilmesi önemli bir gerekliliktir. Tarihî yapı envanterleri, kullanım fonksiyonları, yapılaşma yoğunluğu, sosyal profil verileri ve fiziki risk analizleri gibi parametrelerin sistemli şekilde toplanması, güncellenmesi ve ilgili paydaşlarla paylaşılması, Karar Destek Sistemlerinin etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Bu tür verilerin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) ve büyük veri analizi araçları ile entegre edilmesi, koruma planlamasını daha şeffaf, erişilebilir ve denetlenebilir hale getirecektir.

Dijitalleşmenin sunduğu olanaklar doğrultusunda, koruma alanlarında akıllı sistemlerin kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Yapay zekâ temelli karar algoritmaları, sensörlerle desteklenen izleme sistemleri, kullanıcı geri bildirimlerine açık mobil uygulamalar ve dijital envanter platformları, gelecekte koruma kararlarının daha dinamik, veriye dayalı ve kullanıcı odaklı olmasını mümkün kılacaktır. Bu teknolojiler, Karar Destek Sistemlerinin performansını da artıracak; tarihi çevreye yönelik koruma politikalarının çok katmanlı verilerle desteklenmesini sağlayabilecektir.

Tarihi kent merkezleri için geliştirilecek ulusal düzeyde stratejik politikalar ve eylem planları, yerel yönetimlerin koruma uygulamalarına yön verecek yasal ve yönetsel çerçeveyi oluşturmalıdır. Özellikle Türkiye gibi çok katmanlı kültürel mirasa sahip ülkelerde, yerel koşullara duyarlı ancak genel ilkeleri koruyan ulusal modelleme çabaları, başarılı yurtdışı örneklerinden de faydalanılarak geliştirilmelidir. Aksaray örneğinde olduğu gibi, uygulanan Karar Destek Modelleri, benzer nitelikteki diğer tarihi kent merkezlerine de aktarılabilir niteliktedir.

Tez çalışmasında kullanılan yöntemlerinin (AHP tabanlı PROMETHEE) gelecekte Kentsel koruma alanları için oluşturabileceği potansiyeller ve sürdürülebilir bir koruma anlayışı için öneriler;

- Karar verme süreçlerinin iyileştirilmesi amacıyla değer/kriter odaklı sıralama mekanizması oluşturulmalıdır. ÇKKV yöntemleri kullanılarak, estetik, sanatsal, tarihi ve özgünlük gibi taşınmaz kültürel mirasın, müdahale kararları üzerindeki etkilerine göre önceliklerinin ve ağırlıklarının sıralanması belirlenmelidir.
- Kentsel Koruma projeleri ve uygulamalarında önerilen farklı müdahale alternatifleri (Restorasyon, yeniden işlevlendirme, rekonstrüksiyon gibi) Karar Destek Sistemleri (PROMETHEE gibi) yöntemleriyle analiz edilerek seçme ve bilimsel sırlamaları yapılmalıdır.
- Uygulanacak Karar Destek Sistemleri ile, alınan müdahale/projelendirme kararlarının tarihi kültürel miras eserlerini nasıl etkilediğini ve gelecekte nasıl etkileyebileceğini öngörebilen, kararların yeniden gözden geçirilmesini öneren bir erken uyarı mekanizması olarak işlev görebilmelidir.
- Yöntemin kapsamı sadece tekil yapılar ve sınırlı alanları değil, arkeolojik alanları, kentsel sit alanları, büyük ölçekli koruma alanları ve soyut kültürel miras öğelerini de içerecek, tüm tarihi kültürel miras türlerinin de kapsayacak şekilde Karar Destek Sistemlerinde kullanılan kriterlerle genişletebilmelidir.
- Karar verme sürecinde uzmanların yanı sıra yerel yönetimler, il özel idareler, finans sağlayan kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları aktif şekilde dahil olmalı, AHP ve PROMETHEE yöntemlerinin farklı paydaşların görüşlerine göre değerlendirmesi sağlanmalıdır.
- Önerilen Karar Destek Sistemi verilerine ulusal envanter sistemi ve dijital veri ağları üzerinden iletişim ve ulaşım sağlanmalıdır. Alınan ve alınacak kararların tutarlılığını sistem üzerinden kontrol eden bir denetleme mekanizması kurulmalıdır.

- Karar Destek Sistemleri gelişen ve değişen koşullara ve değerlere hızla uyum sağlayabilmesi için esnek, uyarlanabilir, anlaşılması kolay ve sürekli güncellenebilir bir yapıda tasarlanmalıdır.

Aksaray Kaleiçi'nin özgün tarihi dokusunu ve çok katmanlı kültürel mirasını korumak amacıyla alınması gereken önlemlerin başında, geleneksel yapılaşma siluetinin ve sokak dokusunun korunması gelmektedir. Özellikle son yıllarda uygulanan 6–8 katlı yapılaşma kararları, bölgenin tarihsel kimliğiyle çelişmekte ve dokunun algılanabilme özelliğini zedelemektedir. Bu nedenle, yeni planlamalarda tarihî ölçek ve biçimlere uygun, yatay mimariyi esas alan tasarımlar teşvik edilmeli; malzeme, doku ve çatı örtüsü gibi mimari unsurların geleneksel örneklerle uyumlu olmasına özen gösterilmelidir.

Koruma planlamasında yenilikçi yaklaşımlar arasında, pilot projelerle test edilen yeniden işlevlendirme senaryolarının uygulanması önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle ‘tarihî belge değeri’ ve ‘kentsel özgünlüğü’ yüksek olan Aksaray kent merkezi Kaleiçi’ndeki bölgeler arasında birinci ve ikinci bölgeler, bu tür pilot uygulamalar için öncelikli alanlar olarak ele alınmalıdır. Tarihi kültürel miras alanlarında koruma uygulamalarının daha etkin yapılabilmesi ilgili kurumlar arasında eşgüdüm ve veri paylaşımına bağlıdır. Özellikle beşinci bölgede yapılan kentsel dönüşüm projelerinde görüldüğü gibi, yerel yönetim ile merkezi otorite ve ilgili koruma kurulları arasında yeterli koordinasyon sağlanmadığında, tarihî çevreyle uyumsuz yapılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Aksaray Belediyesi, Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve ilgili bakanlıklar arasında sürekli veri paylaşımına dayalı bir karar ağı oluşturulmalı, koruma kararlarının kurumsal sahipliği ve denetimi güçlendirilmelidir.

Aksaray Kaleiçi’nde yer alan, kullanılmayan, terk edilmiş veya işlevini yitirmiş tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi hem tarihî yapının korunmasına hem de alanın ekonomik ve sosyal olarak canlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu yapılara özgün ve sürdürülebilir işlevler verilerek, örneğin kültür-sanat merkezlerine, zanaat atölyelerine veya geleneksel ürün satış noktalarına dönüştürülmesi önerilmektedir. Yeniden işlevlendirme sürecinde Karar Destek Sistemlerinden yararlanılarak hem işlev hem de mekânsal bütünlük açısından uygun senaryolar geliştirilebilecektir.

Ulaşım ve erişilebilirlik bağlamında, Kaleiçi’nin dar sokak dokusuna uygun bir ulaşım politikası benimsenmelidir. Araç trafiği mümkün olduğunca sınırlandırılmalı ve alan yaya dostu hale getirilerek geleneksel kent dokusu ile bütünleştirilmelidir. Bu

strateji, sokak ölçeğinin korunmasına ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayacaktır. Bölge dışına planlanacak otopark alanlarıyla motorlu taşıt yoğunluğu azaltılabilecektir.

Kaleiçi'nin yaşatılmasında toplumsal katılımın sağlanması temel bir ilke olarak benimsenmelidir. Yerel halkın tarihî çevreye ilişkin farkındalığının artırılması, koruma bilincinin yaygınlaştırılması ve sosyal uyumun güçlendirilmesi amacıyla mahalle temelli eğitim çalışmaları, atölye programları ve kültürel etkinlikler düzenlenmelidir. Bu sayede, koruma kararları yalnızca teknik düzeyde değil, sosyal düzeyde de kabul görmekte ve sürdürülebilirlik kazanabilecektir.

Bölgede hâlen ayakta olan tarihî yapıların fiziksel durumu, kullanım şekli ve risk seviyesi, dijital sistemler aracılığıyla belgelenmeli ve izlenebilir hale getirilmelidir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve üç boyutlu dijital modelleme teknolojileriyle desteklenecek bir dijital envanter sayesinde, yapıların bakım ihtiyaçları, fonksiyonel dönüşüm potansiyelleri ve mülkiyet yapısı gibi önemli veriler düzenli olarak güncellenebilir. Bu sistem, gelecekteki planlama kararlarında bilimsel temelli yönlendirmelere imkân tanıyacaktır.

Çalışma alanında teknolojik gelişmeler doğrultusunda Kaleiçi'nde akıllı koruma sistemleri kurulmalıdır. Kullanıcı temelli veri toplama sistemleriyle halktan alınan geri bildirimler, dijital platformlar aracılığıyla Karar Destek Sistemlerine entegre edilmeli; gerçek zamanlı bilgi akışı sağlanarak dinamik ve katılımcı bir koruma altyapısı kurulmalıdır. Bu sistem hem kullanıcı memnuniyetini hem de koruma kararlarının etkililiğini artıracaktır. Aksaray özelinde yapılan değerlendirmeler doğrultusunda evrensel düzeyde kentlerin nitelikli korunmasına yönelik bulgulara ulaşılmıştır (Tablo 5.1).

Bu tez kapsamında uygulanan ÇKKV Yöntemlerinin gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalara ışık tutması için önerilebilecek yönü;

Bu çalışmada sadece on uzmanın görüş ve değerlendirmesine yer verilmiştir. Tarihi nitelikli kültürel miras alanlarında karar verme sürecinde sınırlı sayıdaki uzmanların yanı sıra alanla ilgili alınacak her türlü uygulama ve planlama aşamasında farklı paydaşlar yer alabilir. Kamu kurumları, yerel yöneticiler, İl özel idareleri ve Belediye Meclisleri yanında bir üçüncü grup olarak sivil toplum kuruluşları, odalar, dernekler, esnaflar ve vatandaşlar gibi geniş katılım sağlanabilir. Bölgede yaşayanların sürece dahil edilmesi, karar alma ve uygulama aşamasına geniş katılımın sağlanması, taşınmaz kültürel miras alanlarında uygulanacak proje ve yatırımların belirlenmesinde ve toplumsal bilincin geliştirilmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 5.1. Genel ve Aksaray Özelinde öneriler tablosu

Kategori	Öneri Başlığı	Açıklama	Uygulama Aracı / Destek
GENEL ÖNERİLER	Eğitim ve Farkındalık	Koruma aktörlerinin ÇKKV yöntemleri konusunda bilgi ve beceri kazanması	Ulusal/Uluslararası eğitim programları
	Açık Veri ve Envanter Politikası	Verilerin toplanması, paylaşılması ve güncellenmesi için dijital sistemler	CBS, BIM, açık veri platformları
	Katılımcı Planlama	Yerel halk, STK'lar ve meslek odalarının karar süreçlerine dahil edilmesi	Etkileşimli dijital platformlar
	Ulusal Koruma Stratejisi	Karar destek sistemlerinin yasal zemine dayalı yaygınlaştırılması	Bakanlık koordinasyonu, ulusal eylem planları
	Modelin Yaygınlaştırılması	Aksaray örneğinden hareketle benzer kent merkezlerinde uygulanabilir yöntemlerin geliştirilmesi	Ulusal-uluslararası iyi uygulama örnekleri
AKSARAY KALEİÇİ ÖZELİNDE ÖNERİLER	Düşük Katlı Yapılaşma ve Siluet Korunumu	6–8 katlı imar kararları yerine sokak dokusuna uygun yapılaşma	Revize imar planı ve yapı rehberi
	Tarihî Yapı Envanteri	Mevcut yapıların dijital belgelenmesi, risk ve işlev analizlerinin yapılması	CBS tabanlı dijital izleme sistemleri
	Kurumlararası İş birliği	Aksaray Belediyesi, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu ve merkezi yönetim kurumları arasında koordinasyon	Ortak karar platformu, veri paylaşım protokolleri
	Koruma-Kullanım Dengesi ve Yeniden İşlevlendirme	Tarihi yapılara uygun yeni işlevler verilerek sürdürülebilirliğin sağlanması	Karar destek senaryoları
	Sokak Dokusu ve Erişimin Korunması	Geleneksel sokak-parsel düzeninin korunması ve araç trafiğinin sınırlandırılması	Yaya odaklı ulaşım planlaması
	Pilot Projeler ve Senaryo Testleri	Yeniden işlevlendirme örneklerinin belirli bölgelerde pilot olarak uygulanması	1. ve 2. bölgelere öncelik verilmesi
	Sosyal Uyum ve Katılım	Yerel halkın bilinçlendirilmesi ve tarihî çevreye aidiyet duygusunun güçlendirilmesi	Yerel seminerler, atölyeler
	Akıllı Koruma Sistemleri	Kullanıcı verilerine dayalı, ÇKKV yöntemlerine entegre akıllı planlama araçlarının geliştirilmesi	Mobil uygulamalar, dijital izleme ağları

Sonuç olarak, tarihi kent merkezlerinde özgün fiziksel dokunun korunmasının yanı sıra, bu dokunun yaşatılmasına olanak sağlayacak sosyal, kültürel ve teknolojik bileşenlerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksaray Kaleiçi örneğinde olduğu gibi, ÇKKV tabanlı yaklaşımlar; koruma, planlama ve uygulama süreçlerinin her aşamasında etkili bir araç olarak kullanılabilir. Bu sistematik ve çok disiplinli yaklaşımlar, Türkiye'deki diğer tarihî kent merkezleri için de yol gösterici, uyarlanabilir ve sürdürülebilir bir uygulama olabilecektir.

KAYNAKLAR

Acar, Y., 2016, Aksaray İli Güzelyurt ilçesi Gelveri potansiyelinin ekomüzecilik kapsamında Swot analizi ile değerlendirilmesi, *Çatalhöyük Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, Sayfa :321-330

Açıcı, F. K., Ertaş, Ş. Ve Sönmez, E., 2017, Sürdürülebilir turizm: Kültür turizmi ve kültürel miras, *Akademia Disiplinler arası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 52-66.

Agarwal, S., 1999, Restruction and local economic development: İmplications for seaside resort regenation in Southwest Britain, *Tour Manag.,* 20(4), 511-522

Ağaç, G. ve Baki, B., 2016, Sağlık alanında çok kriterli karar verme teknikleri kullanımı: Literatür incelemesi, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *19*(3).

Ağır, Ç. G., 2019, 'Tarihsel çevrenin sunduğu imgeyi okuyarak kentsel kimlik arayışına bir yaklaşım: Aksaray örneği', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü,* KTO Karatay Üniversitesi, KONYA.

Ahunbay, Z., 1996, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon (2. Baskı), *YEM (Yapı Endüstri Merkezi) Yayınları.*

Akarca, H., 2019, 'Tarihi çevre yenileme uygulamalarında katılımcı yöntem önerisi: Ayvansaray Örneği, Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*. MSGSÜ, İSTANBUL.

Akbulak, C., 2016, Ardahan İlinde kırsal turizm potansiyelinin sayısallaştırılmış Swot Analizi ile değerlendirilmesi. *Humanitas,* 4(7), 1-30.

Akça, S., 2017, Kültürel miras yönetimi; İstanbul tarihi yarımada örneği değerlendirme ve öneriler. *İdealkent*, *8*(22), 577-596.

Aksaray Valiliği, 2000, On Bin Yıllık Kültür Şehri Aksaray, *Valilik Yayınları*, 336 s.

Aksaray Valiliği, 2008, Aksaray Çevre Durum Raporu 2007-2008, Aksaray Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, *Aksaray Valiliği Yayınları*, 299 s., Aksaray

Akşit, A.,1996, 'Türkiye Selçukluları Devrinde Kayseri', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erciyes Üniversitesi, KAYSERİ.

Akyıldız, N. A. ve Olgun, T., 2020, Somut kültürel mirasın turizmle canlandırılması bağlamında sürdürülebilir Anadolu tarihi ve geleneksel yerleşim alanlarının değerlendirilmesi. *Journal of Applied Tourism Research,* 1 (1), 1-16.

Alkan, A., Kasımoğlu, H. Ç., Çelik, C. ve Aladağ, Z., 2017, AHP ve PROMETHEE yöntemleri ile lastik üreticisi bir firma için tedarikçi seçimi. *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 2017, 261-269

Arabacıoğlu, F.P. ve Aydemir, I., 2007, Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, 2 (4), s:204-213

Arısoy, E., 2019, 'Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri; PROMETHEE', Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İZMİR.

Arslan, A., S. ve Bağbaşı, T., 2022, Aksaray'daki erken Cumhuriyet Dönemi kamu yapılarında çini kullanımı, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Cilt:12, Sayı: 2, E- ISSN:2149-3871.

Arslan, R., 2018, 'Çok kriterli karar verme yöntemlerinin karşılaştırılması ve bütünleştirilmesi: OECD verileri üzerine bir uygulama', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cumhuriyet Üniversitesi, SİVAS.

Ashworth, G. J. and Tunbridge, J. E., 1990, *The Tourist-Historic City*. London: Belhaven Press.

Aslan, E. ve Bağ, M. E., 2021, Çok kriterli karar verme yöntemleri AHP ve PROMETHEE ile bursiyer seçimi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(4), 2301-2313.

Asoğlu, İ. ve Eren, T., 2018, AHP, TOPSIS, PROMETHEE Yöntemleri ile bir işletme için kargo şirketi seçimi, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), S.16, 102- 122.

Atıcı, E., 2021, Kültürün kent ve mekâna etkilerinin Doktora Tezleri üzerinden incelenmesi, *Mimarlık ve Yaşam*, *6*(1), 1-19.

Atıcı, K. B. ve Ulucan, A., 2009, Enerji projelerinin değerlendirilmesi sürecinde çok kriterli karar verme yaklaşımları ve Türkiye uygulamaları, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari* Bilimler *Fakültesi Dergisi*, *27*(1), 161-186.

Avrami, E., Mason, R. and de la Torre, M., 2000, Values and Heritage Conservation Research Report, *The Getty Conservation İnstıtute*, Los Angeles.

Aydıner, İ. ve Öztürk, D., 2021, Coğrafi Bilgi Sistemleri tabanlı Analitik Hiyerarşi Yöntemi kullanılarak Ege Denizi'nde rüzgâr ve dalga enerji sistemleri için yer seçimi, *DEU Fen ve Mühendislik Dergisi*, 23(67), 217-232.

Aydoğdu, H., 2019, 'Şanlıurfa tarihi kent merkezinde koruma- geliştirme stratejileri üzerine bir araştırma', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, GAZİANTEP.

Ayten, A. M., 2015, Koruma yenileme odaklı bir yaklaşım çerçevesinde Kayseri 'Germir' yerleşiminin bugünü ve geleceği, *Turkish Studies (Elektronik*), 10(6), 267-286.

Aytuğ, H. Kutay ve diğ., 2020, Sinop İlinin alternatif turizm çeşitleri açısından Swot Analizi, *Karadeniz Araştırmaları*, XVII/67: 715-736.

Bağcı, H. ve Esmer, Y., 2016, PROMETHEE yöntemi ile faktöring şirketi seçimi, *BUJSS*, 9/2, 116-129.

Bahadır, B., 2020, 'Tarihi çevre ile yeni yapı etkileşimi üzerinden sürdürülebilirlik' Yüksek Lisans Tezi, *Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Arel Üniversitesi, İSTANBUL.

Baykara, T., 1985, Türkiye Selçukluları devrinde Konya, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,* Kültür Eserleri Dizisi-44, s.41, ANKARA

Bottero, M., D'Alpaos, C. and Marello, A., 2020, An application of the A'WOT analysis for the management of cultural heritage assets: The case of the historical farmhouses in the Aglié Castle (Turin), *Sustainability*, *12*(3), 1071.

Brans, J. P. and Vincke, P., 1985, Note—A Preference Ranking Organisation Method: (The Promethee Method for Multiple Criteria Decision-Making). *Management science*, *31*(6), 647-656.

Brans, J.P., Vıncke, P. and Mareschal, B., 1986, How to Select and How to Rank Projects: The PROMETHEE Method, *European Journal of Operational Research*, 24, ss.228-238.

Brans, J. P ve Mareschal, B., 2005, "PROMETHEE Methods", içinde Figueira vd. (ed.) *Multiple Criteria Decision Analysis, State of the Art Survey*, New York, Springer Science.

Brown, P. and Johnson, L., 2020, Enhancing physical sustainability in historic city centers, *Journal of Architectural Conservation*, 42(3), 275-290.

Bsharat, E. N., 2019, 'PROMETHEE Yöntemiyle tercih edilen otomobil markasının hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyetinin değerlendirilmesi', Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Uşak Üniversitesi, UŞAK.

Butkiene, I., Zavadskas, E. K., and Streimikiene, D., 2020, Multi-Criteria Decision-Making (MCDM) For The Assessment of Renewable Energy Technologies İn A Household: A Review, *Energies*, 13(5), 1164.

Bülbül, S. ve Köse, A., 2011, Türk gıda şirketlerinin finansal performansının çok amaçlı karar verme yöntemleriyle değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *25*. 71-97.

Can, S. A. ve Uyguralp, Ö., 2022, Tarihi çevrede yeni yapı/ek ve bağlam ilişkisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 13(1), s; 27-39.

Chahardowli, M. and Sajadzadeh, H., 2022, A strategic development model for regeneration of urban historical cores: A case study of the historical fabric of Hamedan City, *Land Use Policy*, *114*, 105993.

Choay, F. (2019). The Invention of the Historic Monument (1992). *Historic Cities: Issues in Urban Conservation*, *8*, 294.

Collin P.H., 2004, Dictionary of environment & ecology., *Bloomsbury publishing plc*., 265, London.

Çakır, S. ve Sağıroğlu, Ö., 2021, Sürdürülebilir turizm planlaması yoluyla İnebolu kültürel mirasının korunmasına yönelik bir araştırma, *Journal of Architectural Sciences andı Applications*, 6 (2), 586-606.

Çakır, S. ve Perçin, S., 2013, Çok kriterli karar verme teknikleriyle lojistik firmalarında performans ölçümü, *Ege Akademik Bakış*, *13*(4), 449.

Çalışkan, E. ve Eren, T., 2016, Bankaların performanslarının çok kriterli karar verme yöntemiyle değerlendirilmesi, *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *6*(2), 85-107.

Çatalbaş, F., 2016, Yozgat şehir merkezinin başlıca kentleşme sorunları ve çözüm önerileri, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, *32*(1), 1-10.

Çekül, 2010, 'Yerelden ulusala, Ulusaldan evrensele koruma bilicinin gelişim süreci, *ÇEKÜL Vakfı*, ISBN No:978-605-88626-2-3, 91 Sayfa.

Çelik F. ve Çağıl G., 2021, Bulanık Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Tedarikçi Seçimi; Bir Traktör Fabrikası Örneği, *DEÜ Fen ve Mühendislik Dergisi,*23(68), 607-619.

Çelik, P. ve Ustasüleyman, T., 2014, ELECTRE I ve PROMETHEE yöntemleri ile GSM operatörlerinin hizmet kalitesinin değerlendirilmesi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (12), 137-160.

Çetin, N.İ., 2011, 'Sürdürülebilir kentsel yenilemenin değerlendirilmesi: İstanbul Yedikule Mahallesi', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, İTÜ, İSTANBUL

Çetin, R. Z. ve Sönmez, İ. Ö., 2014, Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma stratejileri, *Ege Mimarlık,* Eylül 2014, S 18-21.

Çetin, R. Z., 2012, 'Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma politikaları üzerine değerlendirme, İzmir Kemeraltı örneği', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İZMİR.

Çetin, S., 2011, Dönüşüm sürecinin tarihi kent merkezleri üzerine etkileri: Isparta örneğinde bir inceleme, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 27(2), 185-199.

Dağ, S. ve Yıldırım, B. F., 2015, PROMETHEE. In B. F. Yıldırım & E. Önder (Eds.), *Operasyonel, Yönetsel ve Stratejik Problemlerin Çözümünde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri*. Bursa: Dora.

Dalbudak, E. ve Rençber, Ö. F., 2022, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri üzerine literatür incelemesi, *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 1-17.

Deniz, B., 2015, 'Aksaray Kalesi' başlıklı Sempozyum bildirisi, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Deringöz, A., Danışan T. ve Eren, T., 2021, Endüstriyel giyilebilir teknolojilerin ÇKKVY ile değerlendirilmesi ve Seçimi, *Ergonomi* 4(1), 10 – 21.

Dinç, S., Hamurcu, M. ve Eren, T., 2019, Ankara-Sivas yüksek hızlı tren hattında istasyon yerlerinin seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Destekli 0-1 Hedef Programlama Modeli, *Demiryolu Mühendisliği*, (9), 1-16.

Dinçer, H. ve Yüksel, S., 2018, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin finans sektöründeki uygulamasına yönelik yapılmış çalışmaların analizi, *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 1-16.

Doğan, A. ve Önder, E., 2014, İnsan kaynakları temin ve seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinin kullanılması ve bir uygulama, *Journal of Yasar University*, *9*(34), 5796-5819.

Doğan, G., 2020, Bina tasarımında karar desteği olarak sürdürülebilirlik değerlendirme araçları, *GSI Journals Serie C: Advancements in Information Sciences and Technologies (AIST)*, 3 (1), 66-91.

Ekin, E., 2014, 'PROMETHEE Yöntemi ile Personel Seçimi ve Bir Uygulama', Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Marmara Üniversitesi, İSTANBUL.

El Hassan, R.M., 2004, The Use of ICT to Support Urban Heritage Appraisal: the Case of Medieval Tripoli, Lebanon, *A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in the School of Architecture, Planning and Landscape at the University of Newcastle upon Tyne*, New Castle University

Eraslan, Ş., 2020, "Dünya Miras Alanlarında Özgünlük ve Bütünlük Üzerine Bir Değerlendirme: Göbeklitepe Arkeolojik Alanı ve Alanya Tarihi Kenti Örnekleri", *Sanat Dergisi*, (36), 51-62.

Erdal, Z., 2014, 'Aksaray'da Türk Devri Mimarisi' Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, VAN.

Erdal, Z., Fırat Gül, M. ve Özdil, O., 2017, Aksaray Ulu Cami, *Aksaray Belediyesi Yayınları- 14,* ISBN:978-605-66988-3-5.

Erdoğan, A. ve Özkök, M. K., 2017, Kentsel korumada detaylandırılmış koruma potansiyel matrisinin kullanılabilirliği, *METÜ JFA,* 2017/2*,* S: 93-123

Eriçok, A.K., 2015, Bursa'nın kentleşme sürecinde yapılan planlama çalışmaları ve kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihî kent merkezinin gelişimine etkileri, *I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*. S:780-803.

Erkol, G.ve Zengin, B., 2015, Bölge turizmini planlama ve sürdürülebilir gelişim: Şanlıurfa örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(17), s. 377-396

Ersöz, F.ve Kabak, M., 2010, Savunma sanayi uygulamalarında çok kriterli karar verme yöntemlerinin literatür araştırması, *Savunma Bilimleri Dergisi*, *9*(1), 97-125.

Fahmey, M.R., 2007, 'Mısır Asyut tarihsel kenti koruma ve rehabilitasyonu', Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, YTÜ, İSTANBUL.

Feilden, B. M. and Jokilehto, J., 1993/1998, *Management Guidelines For World Cultural Heritage Sites,* Rome: ICCROM, UNESCO, ICOMOS.

Ferretti, V., Bottero, M. and Mondini, G., 2014, Decision making and cultural heritage: An application of the Multi-Attribute Value Theory for the reuse of historical Buildings, *Journal of Cultural Heritage*, 15, Pg:644-655.

Gajzler, M., 2004, The use of fuzzy logic in decision-making systems, *Foundations of Civil and Environmental Engineering*, (5), 7-20.

García, M. and Martínez, A., 2019, Social sustainability in historic urban areas, *International Journal of Heritage Studies*, 26(7), 567-583.

Genç, T., 2013, PROMETHEE yöntemi ve GAIA düzlemi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, XV (1), 133-154.

Gençoğlu, I.Z., 2018, 'Tarihi anıtsal yapıların korunmasında yeniden işlevlendirme-oluşan sorunlar: Bursa ve Barselona', Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü,* Beykent Üniversitesi, İSTANBUL.

Gibson, L. and Pendlebury, J., 2009, "Valuing Historic Environments", *New Castle University, May 2009*, ISBN: 9780754674245.

Giove, S., Rosato, P. and Breil, M., 2010, An application of multicriteria decision making to built heritage-The redevelopment of Venice Arsenale, *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, *17*(3-4), 85-99.

Görür, M. F., 1991, 'Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri' Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hacettepe Üniversitesi, ANKARA.

Gül, M. F., 2012, 'Aksaray Azm-i Milli Türk Anonim Şirketi' Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Niğde Üniversitesi, NİĞDE.

Gül, M.F., 2012, 'Bilinmeyen Aksaray Fotoğrafları' *Aksaray Ticaret ve Sanayi Odası Yayını*, AKSARAY.

Gül, M.F., 2020, 'Nostalji Bahçesinde Aksaray Gezintisi', *Aksaray Belediyesi Yayınları*, Aralık-2020, ISBN:978-605-74840-1-7, 208 S.

Güleç Korumaz, S. A., 2015, 'Kültürel Miras Yönetiminde Karar Destek Sistemlerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi', Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü,* Selçuk Üniversitesi, KONYA.

Günay, Z., 2010, 'Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli', Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İSTANBUL.

Günaydın, A. S. ve Altunkasa M. F., 2019, Tarihi kent merkezlerinin koruma ve geliştirme stratejilerinin belirlenmesi: Gaziantep örneği, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*9 (17).

Güneş, E., Pekerşen, Y., Nizamlıoğlu, H. F.ve Ünüvar, R. T., 2019, Konya İlinde sürdürülebilir turizm kapsamında kültürel mirasın korunması ve kullanımına yönelik yerel halkın görüşleri, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10, 1-14.

Gümüşçü, O., 2018, Tarihi coğrafya ve kültürel miras, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (75), 99-120.

Ho, W., Xu, X. and Dey, P. K., 2010, Multi-criteria decision making approaches for supplier evaluation and selection: A literature review, *European Journal of operational research*, *202*(1), 16-24.

Hoşkara, S., Lombardi, A. ve Doğaner, S., 2021, Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada kültürel mirasın korunması ve yönetiminin rolü: Disiplinler arası bir yaklaşım, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *36*(4), 1963-1976.

Hürata, A., Numan, İ.ve Aygen, F. Z., 2021, Kütahya İli'nin kentleşme süreci ve geleneksel konut dokusunun koruma sorunları, *Bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design.* 2 (2), s. 105-125.

ICOMOS, 1964, International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, (The Venice Charter, https://www.icomos.org/charters/venice e.pdf.

ICOMOS, 1994, The Nara Document on Authenticity, *Pdf Erişim: https://whc.unesco.org/*

ICOMOS Australia, 1999, The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, *The Burra Charter.*

Ilgın, M. A. ve Alkan, E., 2020, Yenilenebilir enerji kaynaklarının Türkiye'de yaygın kullanımını engelleyen faktörlerin Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ve Kalite Evi ile analiz edilmesi, *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi (UMAGD),* 12(1), 1-12.

ISMEP., 2014, "Kültürel Mirasın Korunması", *http://www.Guvenliyasam.Org/Wp-Content/Uploads/2016/02/Kulturel.Pdf.*

Jokilehto, J., 1999. “A History of Architectural Conservation”, *London, Butterworth-Heinemann,* ISBN: 0750655119.

Jokilehto, J., 2006, "Considerations on Authenticity and Integrity in World Heritage Context." *City & Time*, 2(1): 1–16.

Kalender, F. Y. ve Aygün, F., 2019, PROMETHEE sıralama yöntemi ile yatırım projesi değerlendirme ve üretim sektöründe uygulanması, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,* 9 (2), 183-208.

Karaatli, M., Ömürbek, N., Budak, İ. ve Dağ, O., 2015, Çok kriterli karar verme yöntemleri ile yaşanabilir illerin sıralanması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 215-228.

Karadağ, A. A., 2019, Katı atık depolama tesisi yer seçimi için birleştirilmiş hedef programlama ve AHP yaklaşımı, *UMAGD (Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi),* 11(1), 211-225.

Karadayı, Y. T., 2012, ‘Geleneksel Aksaray Evlerinin Korunmasına İlişkin Bir Yöntem Araştırması’ Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Selçuk Üniversitesi, KONYA.

Karademir, B., 2019, ‘Kayseri tarihi kent merkezinde koruma amaçlı planlama yaklaşımlarının sürdürülebilir kentsel koruma bakımından irdelenmesi’ Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü,* Necmettin Erbakan Üniversitesi, KONYA.

Karakurt Tosun, E., 2009, Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapıya etkileri, *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (E-Dergi),* http://www.paradoks.org, Issn 1305-7979, Yıl:5 Sayı:2, Temmuz.

Karapınar, E ve Barakazi, M., 2017, Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 5-18.

Kaya, P., Çetin, E. I. ve Kuruüzüm, A., 2011, Çok kriterli karar verme ile Avrupa Birliği ve aday ülkelerin yaşam kalitesinin analizi, *Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*, (13), 80-94.

Kecek, G. ve Yüksel, R., 2016, Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ve PROMETHEE teknikleriyle akıllı telefon seçimi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 46-62.

Kejanlı, D. T., Akın, C.T. ve Yılmaz, A., 2007, Türkiye’de koruma yasalarının tarihsel gelişimi üzerine bir inceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (19), s; 179-196.

Keleş, R., 1998, Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, *İmge Kitabevi*, Ankara.

Kepczynska-Walczak, A., 2005, A method proposed for adoption of digital technology in architectural heritage documentation, *In Computer Aided Architectural Design Futures 2005* (pp. 73-82). Springer, Dordrecht.

Kibert, C. J., 1994, Establishing Principles and a Model For Sustainable Construction. *First International Conference of CIB TG 16 on Sustainable Construction*. Florida. 1**:** 3-12

Koçdağ, V., 2013, 'AHS ve PROMETHEE yöntemleri ile proje tercih sıralamasının çok ölçütlü olarak belirlenmesi', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü,* Kocaeli Üniversitesi, KOCAELİ.

Koçel, T., 2001, İşletme Yöneticiliği, *Beta Basım Yayın*, 784 Sayfa, ISBN: 9786052425817, ANKARA

Konyalı, İ.H., 1974. Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde/Aksaray Tarihi, 3 cilt, *Fatih Yayınevi Matbaası*, 1974-1975

Korumaz, M. ve Eraslan, M.H., 2019, Tokat tarihi merkezi Taşhan ve civarı yeniden canlandırma çalışmalarına yönelik değerlendirmeler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 12(65), Issn: 1307-9581

Korumaz, M. ve Özeren, Ö., 2019, Karar Destek Sistemleri kullanarak Safranbolu Tabakhane binasının yeniden kullanım olanaklarının değerlendirilmesi, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, *35*(1), 77-89.

Kuban, D., 1994, İstanbul ani çöküşü yaşayan bir kent oldu, *Cumhuriyet Bilim ve Teknik*, 9, 8.

Kuşakcı, A. O., 2019, Ürün seçimi için Hibritlenmiş Fuzzy-AHP ve TOPSIS yöntemine dayalı bir Karar Destek Sistemi, *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi (UMAGD)*, 11(1), 99-108.

Kuşcuoğlu, G. Ö., 2019, 'Tarihi Çevrelerde Alan Yönetiminin Sürdürülebilirliği', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Uludağ Üniversitesi, BURSA.

Kuşçuoğlu, G. Ö. ve Taş, M., 2017, Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi, *Yalvaç Akademi Dergisi*, *2*(1), 58-67.

Kübra, Ç. ve Geçgin, E., 2021, Kars İl'inin kültürel miras kaynakları ve Swot Analizi, *Kafkas University- Faculty of Economics and Administrative Sciences. Journal*, *12*(23), 295-321.

Külekçi, E. A., Sezen, İ.ve Gencer, S., 2019, Erzurum Kentinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Kent Akademisi*, *12*(4), 714-728.

Lee, S. and Walsh, P., 2011, SWOT and AHP Hybrid Model for Sport Marketing Outsourcing Using a Case of Intercollegiate, *Sport Manegement Review*, 93,1.

Lerner, S., 1991, Earth Summit: Conversations with Architects of an Ecolocigally Sustainable Future Conventions, *Bolinas, Common Knowlodge Press*, 1991.

Licciardi, G. and Amirtahmasebi, R., 2012, *The Economics of Uniqueness:*

Investing in Historic City Cores and Cultural Heritage Assets for Sustainable Development. World Bank.

Lowenthal, D., 2013, *The Past is a Foreign Country*, Published by the Getty Conservation İnstitute, Los Angeles/ California, Readings in conservation 5, Pages:19-25, ISBN:978-1-60606-142-8.

Maresschal, B. ve Brans, J.P., 1988, Geometrical Representations for MCDA, *European Journal of Operational Research*, 34, ss.69-77.

Mason, R.,2002, Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and choices, *Assessing the values of cultural heritage,* 1, 5-10.

Montibeller, G., Franco, A., 2007. "Multi-Criteria Decision Analysis for Strategic Decision Making". Handbook of Multicriteria Analysis, Applied Optimization 103, DOI 10.1007/978-3-540-92828-7_2, © *Springer-Verlag Berlin Heidelberg* 2010.

Nebati, E. E., Yürük, H. ve Kenar, Z., 2021, Bir otobüs işletmesi için tedarikçi seçimi, *Trafik ve Ulaşım Araştırmaları Dergisi, 4*(1)*,* 1–14.

Negiz, N., 2017, Kentlerin tarihsel sürdürülebilirliğinde kültürel miras: önemi ve değeri üzerine düşünmek, *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, *3*(1), 159-172.

Okyay, G. G. ve Binan, D. U., 2017, Bir kültürel miras alanı olarak Karaköy-Tophane Bölgesi'nin sahip olduğu değerlerin irdelenmesi, *Journal of Design+ Theory*, *13*(23), 15-38.

Onan, A., 2014, PROMETHEE sıralama yönteminin konut projelerinin değerlendirilmesinde kullanılması, *AKÜ İİBF Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 1, Yıl: Haziran 2014. S: 17-28.

Orbaşlı, A., 2008, Architectural conservation: principles and practice, *Journal of Building Appraisal*, *4*(2), 135.

Owen, R., Buhalis, D. and Pletinckx, D., 2004, Identifying technologies used in Cultural Heritage. In *VAST* (pp. 155-163).

Ömürbek, N., Karaatlı, M., Eren, H. ve Şanlı, B., 2014, AHP Temelli PROMETHEE sıralama yöntemi ile hafif ticari araç seçimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.19, S.4, s.47-64.

Özbudak, Ö.ve Önal F., 2019, Tarihi kültürel ve mekânsal sürdürülebilirlik bağlamında Kayseri Ağırnas, *Modular Journal*, *2*(2), 86-98.

Özcan, K., 2009, Sürdürülebilir kentsel korumanın olabilirliği üzerine bir yaklaşım önerisi: Konya tarihi kent merkezi örneği, *METÜ JFA. 2009/2.* 26/2, S:1-18

Özdemir, D., 2019, 'PROMETHEE Yöntemi ile Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Alternatiflerinin Sıralanması', Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Akdeniz Üniversitesi, ANTALYA.

Özdemir, Ü., 2011, Safranbolu'nun kültürel miras kaynakları ve korunması, *Doğu Coğrafya Dergisi*, *16*(26), 129-142.

Özer, M., 2018, 'Aksaray İli kent merkezindeki Erken Cumhuriyet Dönemi mimari mirasının incelenmesi' Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Çukurova Üniversitesi, ADANA.

Özgüven, N., 2012, PROMETHEE sıralama yöntemi ile özel alışveriş siteleri üzerine bir araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (27). S;195-201

Özkaraca, N. ve Halaç, H. H., 2022, Tarihi çevrede sürdürülebilirlik konulu Lisansüstü Tezlerin bibliyometrik analizi, *Kent Akademisi Dergisi*, *15*(1), s:203-222.

Özkaymakcı, H., 2016, 'Mimari Tasarım Bağlamında Kentsel Yenileme Kavramı ve Karşıyaka Alaybey Örneği'. Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, S.16-26, Dokuz Eylül Üniversitesi, İZMİR.

Öztürk, F. (2022), Kamu kurumlarında yönetici pozisyonları için AHP-PROMETHEE yöntemleri ile adayların değerlendirilmesi, *Gümüşhane Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 12(2): 624-635

Parlak, Ö. ve Dişli, G., 2020, Aksaray tarihi kent merkezinin UNESCO dünya mirası geçici listesine adaylığı için bir deneme, *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 22/2020, S:141-164.

Peyk, P., 2023, 'Gelişen teknolojilerle birlikte değişen stratejik pazarlama yönetim süreci: Otomotiv ve tekstil sektörlerinde Critic- Topsis- Promethee Analizi', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İSTANBUL.

Pullin, S.A., Knight, M.T., Stone, A.D. and Charman, K., 2004, Do conservation managers use scientific evidence to support their decision- making, *www. elseiver.com. Biological Conservation* 119(2004), 245-252

Saatçi, S., 2020, Şehir mimarî ve koruma, *Bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design.* 1 (1), s. 77-87.

Saaty T.L., 1986, Axiomatic Foundation of The Analytic Hierarchy Process, *Management Science*, 32(7), 842-843.

Saaty T.L. ve Ozdemir, S.M., 2003, Why The Magic Number Seven Plus or Minus Two, *Mathematical and Computer Modelling*, 38(3-4), 233-244.

Saaty, T.L., 2008, The Analytic Hierarchy and Analytic Network Measurement Processes: Applications to Decisions under Risk, *European Journal of Pure and Applıed Mathematics.* Vol.1, No. 1, 2008, (122-196), ISSN 1307-5543.

Semper, G., 2004, *Style in the Technical and Tectonic Arts; or, Practical Aesthetics*. Getty Publications.

Sarımehmet, B., Hamurcu, M. ve Eren, T., 2020, Çok kriterli karar verme: Kırıkkale YHT istasyonu-şehir bağlantısının sağlanması, *Demiryolu Mühendisliği*, Ocak 2020, sayı:11, sayfa:26-40, e-ISSN: 2687-2463, ISSN: 2149-1607

Sekban, F. S., 2019, 'Kentsel kültürel miras alanlarında alan yönetimim deneyimleri ve yerele özgü koruma yönetim model önerisi: Kastamonu tarihi şehir merkezi örneği', Doktora Tezi, *Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İSTANBUL.

Serageldin, İ., 1999, *Very Special Places: The Architecture and Economics of Intervening in Historic Cities*. World Bank.

Sezgin, M. ve Yurtlu, M., 2021, Dijital pazarlama yöneticilerinin bakış açısıyla en uygun otel seçimi: Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve PROMETHEE yaklaşımı, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *5*(3), 1756-1784.

Smith, J. and Jones, R., 2018, Sustainable urban design in historic city centers, *Journal of Urban Planning*, 35(2), 123-140.

Smith, L., 2006, *Uses of Heritage*. Routledge-Taylor and Francis Group, New York, 341 Pages, ISBN10:0- 415-31830-0

Smith, N., 2006, Yeni küresellik yeni şehircilik: Küresel kentsel strateji olarak soylulaştırma, (Çeviri: İlknur Urkun- Bowe, İbrahim Gündoğdu), *Planlama Dergisi*. 2,13-27.

Sönmez, Z., 1989, *Başlangıçtan 16.yy. a kadar Anadolu Türk- İslam Mimarisinde Sanatçılar,322. ANKARA*

Subaşı, H., 2011, 'Çok kriterli karar vermede kullanılan TOPSIS ve AHP yöntemlerinin karşılaştırılması ve bir uygulama'. Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Marmara Üniversitesi, İSTANBUL.

Şahin, A., 2022, 'Çok Kriterli Karar Verme Tekniği Yardımıyla Portföy Seçimi: Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ülkelerin Pay Piyasasında PROMETHEE Yöntemi Üzerine Bir Uygulama', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İZMİR.

Şahin, T., 2014, 'AHP ve PROMETHEE yöntemine dayalı ERP sistem seçimi: STK larda bir uygulama', Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Süleyman Demirel Üniversitesi, ISPARTA.

Şaşmaz, Z.F., 2012, 'Küresel Sivil Toplumun Doğuşu mu? Çevre STK'larının Uluslararası Politikadaki Rolü ve İşlevleri', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul Üniversitesi, İSTANBUL.

Şeker, M. ve İslamoğlu, M., 2020, Kurumsal sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunun PROMETHEE yöntemiyle ölçülmesi: Tüpraş örneği, *Econder International Academic Journal,* 4 (1), 276-296.

Şenkayas, H. ve Hekimoğlu, H., 2013, Çok kriterli tedarikçi seçimi problemine PROMETHEE yöntemi uygulaması, *Verimlilik Dergisi*, (2), 63-80.

Şişman, A. ve Kibaroğlu, D., 2009, Dünyada ve Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları. 1.TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, *12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, ANKARA.

Taş, M., Özlemiş, Ş. N., Hamurcu, M. ve Eren, T., 2017, Ankara'da AHP ve PROMETHEE yaklaşımıyla monoray hat tipinin belirlenmesi, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, *3*(1), 65-89.

Temel, E., 2008, 'Hurufât defterleri'ne göre Aksaray kenti klasik eğitim kurumları (XVIII.-XIX. yüzyıllar arası)', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Selçuk Üniversitesi, KONYA.

Theodora, Y., 2020, Cultural heritage as a means for local development in mediterrenean historic cities the need for an urban policy, *Heritage*, 3 (2), 152-175

Throsby, D., 2001, *Economics and Culture*. Cambridge University Press, ISBN: 0-521-58406-X, Pages: 194.

Tiesdell, S., Oc, T. and Heath, T., 1996, *Revitalizing Historic Urban Quarters*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 208 pages, ebook ISBN:97800516271.

Timuremre, N., 2004, 'Kültürün mimarlık üzerindeki etkisinin incelenmesi: Japon kültürü ve Ando örneği', Yüksek Lisans Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İSTANBUL.

Toker, F. R., 2020, Sürdürülebilir mimarlık ve akıllı malzemeler, *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi*, *3*(2), 77-80.

Topal, N., 2006, 'Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Niğde Üniversitesi, NİĞDE.

Topal, N., 2009, Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri, *Aksaray Valiliği İl Özel İdaresi Kültür Yayınları No:2*, Aksaray, s: 209, s:8, s:32-41, s:16,

Tunçer, P., 2016, Sürdürülebilir kentleşme politikaları ve Türkiye, *Turkısh Studies .11/2, p:1267-1300*

Tunçoku, S. S., 2001, Kültürel Mirasın Korunmasında Toplum Katılımı. *Mimarlık Dergisi*, 305, 23–27.

Turgut, H., 1990, 'Kültür-Davranış- Mekân etkileşiminin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem', Doktora Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İSTANBUL.

Türkmen, Ö., 2018, 'Kentsel dönüşüm uygulamalarında sürdürülebilirlik ve örnekler üzerinden analizi. / Gülsuyu- Gülensu örneği', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü,* Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC.

Uğur, B., 2013, 'Tarihsel Süreç içerisinde Aksaray' Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yakın Doğu Üniversitesi, KKTC.

Ulubaş, A., Kocabaş, A., 2016, "Sürdürülebilir Kentsel Koruma Yaklaşımı Bağlamında Eyüp Tarihi Dokusunun İrdelenmesi", *IV. Çevre Tasarım Kongresi Tarihi Çevrede Tasarım*, 5-6 Mayıs, Kayseri, s. 73-84,

Uludağ, A. S. ve Doğan, H., 2016, Çok kriterli karar verme yöntemlerinin karşılaştırılmasına odaklı bir hizmet kalitesi uygulaması, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *6*(2), 17-48.

Ulukaya, S., 2014, Basın ve Yayın Müdürlüğü kişisel arşivi, Aksaray Belediyesi.

Ulutaş, T., 2023, 'Güneş enerji sistemlerinde optimal güneş paneli seçimi için PROMETHEE çok kriterli karar verme yönteminin uygulanması' Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Amasya Üniversitesi, AMASYA.

UNESCO, 1972, *The Convention Concerning The Protection of The World Cultural and Natural Heritage*, PARİS (http://portal.unesco.org/en.)

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2013, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği-Türkiye Deneyimi*, ISBN 978-605-62155-5-1, 1.Baskı, Ankara,2013. S:19

UNESCO, 2005, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. Pdf. Erişim: http://whc.unesco.org/ archive/opguide05-en.pdf unesco.org/archive/nara94.htm

Urfalıoğlu, F. ve Genç, T., 2013, Çok Kriterli Karar Verme teknikleri ile Türkiye'nin ekonomik performansının Avrupa Birliği üye ülkeleri ile karşılaştırılması, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *35*(2), 329-360.

Uzun, S. ve Kazan, H., 2016, Çok kriterli karar verme yöntemlerinden AHP TOPSIS ve PROMETHEE karşılaştırılması: Gemi inşada ana makine seçimi uygulaması, *Journal of Transportation and Logistics*, *1*(1), 99-113.

Velioğlu, A., 1992, Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, KATÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yanar, N., 2017, 'Mimari Tasarımda Sürdürülebilirlik ve Ekoloji Anlayışının Konya Bağlamında İncelenmesi', Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Selçuk Üniversitesi, KONYA.

Yaralıoğlu, K., 2001, Performans değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Prosesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, s. 129-142.

Yaşar, S., Poyraz, Z., Yumuşak, R. ve Eren, T., 2022, ANP ve PROMETHEE yöntemleri ile akıllı şehir analizi: Ankara'da bir uygulama, *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 15-28.

Yavaş, M., Ersöz, T., Kabak, M. ve Ersöz, F., 2014, Otomobil seçimine çok kriterli yaklaşım önerisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *2*(4), 110-118.

Yavaşcan, E.E., 2021, Tarihi çevrede tasarım: Yeni yapı ve yeniden işlevlendirme üzerine atölye eğitimi, *Modular Journal*, (4)1, 1-15.

Yenice, M.S., 2011, 'Tarihi kent merkezlerinde sürdürülebilir yenileme için bir model önerisi: Konya örneği', Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü,* Selçuk Üniversitesi, KONYA.

Yetkin, E.G. ve Koç, İ., 2022, Taşınmaz kültür varlıklarının tarihi değerinin belirlenmesinde kullanılacak analitik bir model önerisi, *Artium*, *10*(1), 36-44.

Yıldız, S., 2018, 'Sürdürülebilir kentsel dönüşüm değerlendirme modeli oluşturulması', Doktora Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Anadolu Üniversitesi, ESKİŞEHİR.

Yılmaz, B. ve Dağdeviren, M., 2010, Ekipman seçimi probleminde PROMETHEE ve bulanık PROMETHEE yöntemlerinin karşılaştırmalı analizi, *Gazi Ü. Müh. Mim. Fak. Dergisi*, Cilt 25, No 4, 811-826.

Yılmaz, D. ve Keskin, K., 2019, Farklı bakış açılarıyla sürdürülebilir mimarlık-estetik ilişkisinin kurulması, *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*. 5(1), 145-160.

Yönet, N.A., 2005, 'Geniş kapsamlı iyileştirme projelerinde sürdürülebilirlik matrisi: Galata örneği', Yüksek Lisans Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İSTANBUL.

Yörük, D., 1996, '16. Asrın Başlarında Aksaray Kazası ve Kazanın İskanı', Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Selçuk Üniversitesi, KONYA.

Yörük, D., 2002, 'XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı', Doktora Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Selçuk Üniversitesi, KONYA.

Yüceer, H., 2005, 'Mimari Korumadaki Müdahalelerin Değerlendirilmesi: Tarihi Binalara Yeni Dış Eklemeler' Doktora Tezi, *Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü*, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İZMİR.

Yüksel, U., 1979, 'Aksaray 1.Ulusal Mimari Örneklerinden İdari ve Kültürel Yapılar' *Yeterlilik Çalışması*, Konya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi.

Zakar, L., 2018, 'Tarihi binalara ek bina tasarımında yapısal bütünleştirme performansını değerlendirmek için bir model önerisi', Doktora Tezi, *MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İSTANBUL.

İNTERNET LİNKLERİ:

URL-1,https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/odunpazari-tarihi-kent-merkezi-eskisehir. (Ziyaret Tarihi:26.06.2025)

URL-2, https://www.mardintso.org.tr/icerik/mardin-in-tarihcesi. (Ziyaret Tarihi:03.06.2025)

URL-3, https://onedio.com/haber/tarihimiz-de-yikildi-hatay-in-antakya-ve-iskenderun-ilcelerinde-depremde-zarar-goren-degerli-yapilar. (Ziyaret Tarihi: 28.05.2025)

URL-4, https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/kisladan-kutuphaneye-donusturulen-rami-kutuphanesi- (Ziyaret Tarihi:10.06.2025)

URL-5, https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/fatihte-tarihi-zeyrek-evlerini-yenileme-calismalari-devam-ediyor/2366535# (Ziyaret Tarihi: 30.09.2025)

URL-6, https://seyhan.bel.tr/proje.php?id=4 (Ziyaret Tarihi: 30.09.2025)

URL-7,https://www.bursa.bel.tr/projeler/hanlar-bolgesi-carsibasi-kentsel-tasarim-projesi-2. (Ziyaret Tarihi: 24.05.2025)

URL-8, https://www.konya.bel.tr/proje/mevlana-turbe-arkasi-kentsel-yenileme-projesi. (Ziyaret Tarihi: 24.05.2025)

URL-9, https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/ (Ziyaret Tarihi:23.04.2020).

URL-10, https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/ (Ziyaret tarihi:17.02.2025)

URL-11, https://www.google.com/maps/@38.3734616,34.0279527,869m/data =!3m1!1e3?entry=ttu. (Ziyaret Tarihi:14.06.2023)

URL-12, https://themindcircle.com/category/architecture/ (Ziyaret Tarihi:14.09.2025)

URL-13, https://themindcircle.com/category/architecture/ (Ziyaret Tarihi:14.09.2025)

URL-14, http://www.samsun.gov.tr/ataturk-evi-ve-muzesi. (Ziyaret Tarihi: 03.06.2025)

URL-15, https://www.neredekal.com/tarihi-yarimada-gezilecek-yer-detay. (Ziyaret Tarihi: 03.06.2025)

URL-16, https://dokmimarlik.com/en/reuse-of-historic-buildings-in-urban-development/?utm. (Ziyaret Tarihi:03.06.2025)

URL-17, https://www.arkitera.com/proje/salt-galata/(Ziyaret Tarihi: 03.06.2025)

URL-18, https://www.aksaray.bel.tr/fotograf-galerisi-127/aksaray-eski-fotograflar# (Ziyaret Tarihi:12.09.2023)

URL-19, https://www.google.com/maps. Ziyaret Tarihi:19.04.2024)

https://sozluk.gov.tr/TDK (Ziyaret Tarihi:30.01.2024).

https://www.britannica.com/biography/Benjamin-Franklin/Achievements-and-inventions.(Ziyaret Tarihi:23.07.2025)

https://www.britannica.com/biography/John-von-Neumann/Princeton-1930-42.(Ziyaret Tarihi:23.07.2025)

https://www.arkitektuel.com/royal-ontario-muzesi-kristal/#jp-carousel-566.(Ziyaret Tarihi: 13.08.2025)

https://anlatilaninotesi.com.tr/20180925/diyarbakir-sur-konut-projesi. (Ziyaret Tarihi: 24.05.2025)

https://sozluk.gov.tr/(Ziyaret Tarihi: 11.08.2025).

https://www.arkitera.com/ haber/tarihi-katedrale-ek-yapi/(Ziyaret Tarihi: 12.06.2025)

https://yapidergisi.com/tasarim-ve-koruma-ilkeleri-baglaminda-cagdas-ek/(Ziyaret Tarihi:12.06.2025)

https://www.britannica.com/money/Vilfredo-Pareto. (Ziyaret Tarihi:23.07.2025)

https://www.informs.org/Explore/History-of-O.R.-Excellence/Biographical-Profiles/Morgenstern-Oskar. (Ziyaret Tarihi:23.07.2025)

https://www.informs.org/Explore/History-of-O.R.-Excellence/Biographical-Profiles/Saaty-Thomas-L. (Ziyaret Tarihi:23.07.2025)

https://scispace.com/authors/jean-pierre-brans-ee617a8k59. (Ziyaret Tarihi:03.08.2025)

https://icdsst2017.wordpress.com/jp-brans/(Ziyaret Tarihi: 03.08.2025).

https://www.britannica.com/biography/Plato/Dialectic. (Ziyaret Tarihi:05.08.2025).

https://www.un.org/en/conferences/habitat/istanbul1996. (Ziyaret Tarihi: 05.08.2025)

EKLER

EK-1 1.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	3	5	9	5
Tarihsel ve Belge K2	1/3	1	3	7	3
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/5	1/3	1	5	3
Ekonomik Değer K4	1/9	1/7	1/5	1	1/7
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/5	1/3	1/3	7	1

Şekil: Aksaray Kaleiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-2: 2.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	3	5	9	5
Tarihsel ve Belge K2	1/3	1	3	7	3
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/5	1/3	1	5	3
Ekonomik Değer K4	1/9	1/7	1/5	1	1/7
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/5	1/3	1/3	7	1

Şekil: Aksaray Kaleiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-3: 3.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	1/5	1/5	3	5
Tarihsel ve Belge K2	5	1	5	1	3
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	5	1/5	1	5	3
Ekonomik Değer K4	1/3	1	1/5	1	3
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/5	1/3	1/3	1/3	1

Şekil: Aksaray Kaleiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-4: 4.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	4	5	3	3
Tarihsel ve Belge K2	1/4	1	3	3	3
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/5	1/3	1	1	1
Ekonomik Değer K4	1/3	1/3	1	1	3
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/3	1/3	1	1/3	1

Şekil: Aksaray Kalsiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-5: 5.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	1/5	1/3	3	5
Tarihsel ve Belge K2	1	1	5	5	1
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/3	1	1	5	3
Ekonomik Değer K4	1/7	1/5	1/5	1	1/5
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/3	1	1/3	5	1

Şekil: Aksaray Kaleiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-6: 6.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	2	7	9	3
Tarihsel ve Belge K2	1/2	1	1/5	5	1/3
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/7	5	1	3	1/3
Ekonomik Değer K4	1/9	1/5	1/3	1	1/7
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/3	3	3	7	1

Şekil: Aksaray Kalesiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-7: 7.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	3	7	5	5
Tarihsel ve Belge K2	1/3	1	3	5	3
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/7	1/3	1	5	5
Ekonomik Değer K4	1/5	1/5	1/5	1	1/7
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/5	1/3	1/5	7	1

Şekil: Aksaray Kalesiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-8: 8.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	2	3	7	6
Tarihsel ve Belge K2	1/2	1	3	7	4
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/3	1/3	1	5	4
Ekonomik Değer K4	1/7	1/7	1/5	1	1/6
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/6	1/4	1/4	6	1

Şekil: Aksaray Kalesiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-9: 9.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	1/7	7	5	3
Tarihsel ve Belge K2	7	1	7	7	5
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/7	1/7	1	1/5	1/5
Ekonomik Değer K4	1/5	1/7	5	1	1/3
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	1/3	1/5	5	3	1

Şekil: Aksaray Kaleiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-10: 10.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- AHP YÖNTEMİ AKARAR MATRİSİ

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale İçi bölgesi belirlenen kriterleri ikili karşılaştırınız, hangi kriter ne derecede önemlidir? (1-9 arası Değerlendirme Puanı)

Matris 1. Aksaray tarihi kent merkezi için aşağıdaki matrisi doldurunuz

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için Hangi Kriter Daha önemlidir?

	Kentsel Özgünlük K1	Tarihsel ve Belge K2	Kültürel Sanatsal ve Estetik K3	Ekonomik Değer K4	Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5
Kentsel Özgünlük K1	1	5	5	1/7	1/5
Tarihsel ve Belge K2	1/5	1	5	1/7	1/7
Kültürel, Sanatsal ve Estetik K3	1/5	1/5	1	1/7	1/5
Ekonomik Değer K4	7	7	7	1	7
Kentsel Biçimsel Sürdürülebilirlik K5	5	7	5	1/7	1

Şekil: Aksaray Kalesiçi Yerleşiminin Sahip Olduğu Değerlerin Analitik Karşılaştırılması

EK-11. 1.UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-12. 2.UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-13. 3.UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-14. 4.UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-15. 5.UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-16. 6. UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Alsaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-17. 7. UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-18. 8. UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-19. 9. UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-20. 10. UZMAN PROMETHEE ANKETİ

A- Kentsel Özgünlük Bağlamında Aksaray Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

B- Tarihsel-Belge Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

C- Kültürel-Sanatsal-Estetik Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

D- Ekonomik Değer Bağlamında Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

E- Kentsel-Biçimsel Sürdürülebilirlik Bağlamda Tarihi Kale İçi Yerleşkesi

1.BÖLGE	2.BÖLGE	3.BÖLGE	4.BÖLGE	5.BÖLGE	6.BÖLGE
1	1	1	1	1	1
2	2	2	2	2	2
3	3	3	3	3	3
4	4	4	4	4	4
5	5	5	5	5	5

EK-21: 1.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

M.K.	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00
Maximum	4,00	5,00	4,00	5,00	4,00
Average	2,83	3,00	2,67	3,50	2,67
Standard Dev.	1,07	1,53	0,94	0,96	1,25
Evaluations					
1.BÖLGE	4,00	5,00	3,00	2,00	4,00
2.BÖLGE	3,00	4,00	4,00	3,00	4,00
3.BÖLGE	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
4.BÖLGE	4,00	4,00	3,00	4,00	3,00
5.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	5,00	1,00
6.BÖLGE	2,00	1,00	2,00	4,00	1,00

EK-22: 2.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

F.C.	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00
Maximum	4,00	5,00	4,00	5,00	4,00
Average	2,83	3,00	2,67	3,50	2,67
Standard Dev.	1,07	1,53	0,94	0,96	1,25
Evaluations					
1.BÖLGE	4,00	5,00	3,00	2,00	4,00
2.BÖLGE	3,00	4,00	4,00	3,00	4,00
3.BÖLGE	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
4.BÖLGE	4,00	4,00	3,00	4,00	3,00
5.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	5,00	1,00
6.BÖLGE	2,00	1,00	2,00	4,00	1,00

EK-23: 3.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

M.E.B.	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Maximum	5,00	5,00	5,00	5,00	3,00
Average	2,67	3,00	2,83	2,83	2,17
Standard Dev.	1,49	1,63	1,67	1,67	0,69
Evaluations					
1.BÖLGE	5,00	5,00	5,00	5,00	3,00
2.BÖLGE	4,00	5,00	5,00	5,00	3,00
3.BÖLGE	3,00	3,00	3,00	3,00	2,00
4.BÖLGE	2,00	3,00	2,00	2,00	2,00
5.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
6.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00

EK-24: 4.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

M. KA.	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00
Maximum	4,00	4,00	3,00	4,00	4,00
Average	3,00	2,33	2,17	2,83	3,00
Standard Dev.	0,82	1,11	0,69	0,69	1,15
Evaluations					
1.BÖLGE	4,00	3,00	3,00	2,00	4,00
2.BÖLGE	4,00	4,00	3,00	3,00	4,00
3.BÖLGE	3,00	3,00	2,00	3,00	3,00
4.BÖLGE	3,00	2,00	2,00	4,00	4,00
5.BÖLGE	2,00	1,00	2,00	3,00	2,00
6.BÖLGE	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00

EK-25: 5.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

	İ.K.	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
	Unit	unit	unit	unit	unit	unit
	Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
	Preferences					
	Min/Max	max	max	max	max	max
	Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
	Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
	Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
	- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
	Statistics					
	Minimum	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Maximum	5,00	4,00	5,00	5,00	5,00
	Average	3,17	2,67	2,67	3,17	3,00
	Standard Dev.	1,07	1,11	1,49	1,57	1,41
	Evaluations					
☑	1.BÖLGE	5,00	4,00	4,00	2,00	4,00
☑	2.BÖLGE	4,00	4,00	5,00	2,00	5,00
☑	3.BÖLGE	3,00	2,00	2,00	1,00	1,00
☑	4.BÖLGE	3,00	3,00	3,00	4,00	4,00
☑	5.BÖLGE	2,00	1,00	1,00	5,00	2,00
☑	6.BÖLGE	2,00	2,00	1,00	5,00	2,00

EK-26: 6.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

M.Ç.M.	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Maximum	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Average	2,67	2,50	2,33	2,17	2,67
Standard Dev.	1,11	1,26	1,37	1,07	1,37
Evaluations					
1.BÖLGE	3,00	4,00	3,00	1,00	4,00
2.BÖLGE	4,00	3,00	4,00	2,00	4,00
3.BÖLGE	2,00	2,00	1,00	1,00	2,00
4.BÖLGE	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
5.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	3,00	1,00
6.BÖLGE	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00

EK-27: 7.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

A.G.K	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	1,00	1,00	1,00	3,00	1,00
Maximum	5,00	5,00	4,00	5,00	5,00
Average	2,67	3,00	2,50	3,67	2,83
Standard Dev.	1,25	1,53	1,12	0,75	1,34
Evaluations					
1.BÖLGE	5,00	5,00	4,00	3,00	5,00
2.BÖLGE	3,00	5,00	4,00	4,00	4,00
3.BÖLGE	2,00	2,00	2,00	3,00	2,00
4.BÖLGE	3,00	3,00	2,00	5,00	3,00
5.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	4,00	2,00
6.BÖLGE	2,00	2,00	2,00	3,00	1,00

EK-28: 8.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

	Ş.N.T	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
	Unit	unit	unit	unit	unit	unit
	Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
	Preferences					
	Min/Max	max	max	max	max	max
	Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
	Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
	Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
	- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
	- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
	Statistics					
	Minimum	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00
	Maximum	5,00	4,00	4,00	4,00	5,00
	Average	3,00	2,33	2,50	3,00	2,67
	Standard Dev.	1,41	1,11	1,26	0,82	1,49
	Evaluations					
☑	1.BÖLGE	5,00	4,00	4,00	2,00	5,00
☑	2.BÖLGE	4,00	3,00	4,00	2,00	4,00
☑	3.BÖLGE	2,00	2,00	3,00	3,00	2,00
☑	4.BÖLGE	4,00	3,00	2,00	4,00	3,00
☑	5.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	4,00	1,00
☑	6.BÖLGE	2,00	1,00	1,00	3,00	1,00

EK-29: 9.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

A.E.D	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00
Maximum	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00
Average	3,00	2,67	2,83	3,50	2,83
Standard Dev.	1,15	1,49	1,46	1,12	1,46
Evaluations					
1.BÖLGE	5,00	5,00	5,00	2,00	5,00
2.BÖLGE	4,00	4,00	4,00	3,00	4,00
3.BÖLGE	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
4.BÖLGE	2,00	2,00	3,00	3,00	3,00
5.BÖLGE	2,00	1,00	1,00	5,00	1,00
6.BÖLGE	2,00	1,00	1,00	5,00	1,00

EK-30: 10.UZMAN DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

F.D.	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	max	max	max	max	max
Weight	0,36	0,29	0,14	0,08	0,13
Preference Fn.	Level	Level	Level	Level	Level
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
- P: Preference	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	1,00	1,00	1,00	3,00	1,00
Maximum	4,00	4,00	4,00	5,00	5,00
Average	2,67	2,83	2,50	4,17	3,33
Standard Dev.	1,25	1,34	1,26	0,69	1,70
Evaluations					
1.BÖLGE	4,00	4,00	4,00	3,00	5,00
2.BÖLGE	4,00	4,00	4,00	4,00	5,00
3.BÖLGE	3,00	4,00	2,00	4,00	4,00
4.BÖLGE	3,00	3,00	3,00	4,00	4,00
5.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	5,00	1,00
6.BÖLGE	1,00	1,00	1,00	5,00	1,00

EK-31: UZMANARIN TAMAMININ DEĞERLENDİRME SONUCU- VISUAL PROMETHEE TABLOSU.

Değerlendirme Sorusu: Aksaray Kale içi bölgesinde belirlenen altı adet bölge için hangi kriterin ne kadar önemli olduğu? (1-5 arası değerlendirme puanı)

Visual PROMETHEE Academic - MEHMET ÖZER-PROMETHEE .SONUÇ..vpg (saved)

File Edit Model Control PROMETHEE-GAIA GDSS GIS Custom Assistants Snapshots Options Help

All	KENTSEL ÖZ...	TARİHSEL V...	KÜLTÜREL S...	EKONOMİK ...	KENTSEL, Bİ...
Unit	unit	unit	unit	unit	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences					
Min/Max	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Weight	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Preference Fn.	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Thresholds	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
- Q: Indifference	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
- P: Preference	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Statistics					
Minimum	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Maximum	5,00	5,00	5,00	5,00	5,00
Average	2,85	2,73	2,57	3,23	2,78
Standard Dev.	1,19	1,40	1,27	1,20	1,37
Evaluations					
1.BÖLGE	(all)	(all)	(all)	(all)	(all)
2.BÖLGE	(all)	(all)	(all)	(all)	(all)
3.BÖLGE	(all)	(all)	(all)	(all)	(all)
4.BÖLGE	(all)	(all)	(all)	(all)	(all)
5.BÖLGE	(all)	(all)	(all)	(all)	(all)
6.BÖLGE	(all)	(all)	(all)	(all)	(all)

EK- 32: UZMANLARA DEĞERLENDİRMEDE KULLANILMAK ÜZERE GÖNDERİLEN AÇIKLAMA RAPORU

KENTSEL TASARIM UYGULAMA SONUÇLARININ AHP ve PROMETHEE YÖNTEMİ KULLANILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ: AKSARAY KALE İÇİ YERLEŞİMİ

Anadolu'nun ortasında yer alan on bin yıllık geçmişiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapan Aksaray kenti önemli tarihi ve kültürel miras niteliğindeki eserlere ev sahipliği yapmaktadır. Şehir Selçuklu döneminden başlayarak, Karamanoğlu Beyliği, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet döneminden günümüze kadar farklı medeniyetlerin kesintisiz yerleşimin sağlandığı alan niteliğindedir. Kent merkezinde günümüzde kalıntıları kalmayan ancak arşiv ve belge ve fotoğraflarındaki görseller ışığında varlığı ispatlanan kale surları, kent merkezinin odağında yer almaktadır. Günümüzde kale içi bölgesi ve yakın çevresi idari, eğitim, dini ve ticari yapıların yer aldığı önemli bir tarihi merkez niteliğini korumaktadır. Aksaray Kaleiçi tarihi kent merkezi, şehir içindeki konumu, kolay ulaşılabilirlik yönü, ekonomik ve ticari odak noktası ve idari kamu yapılarının toplandığı merkez olması yönüyle kent nüfusunun tamamına hizmet etmektedir. Hükümet Konağı ve ek yapıları, Ulu Cami, Belediye binası gibi anıtsal ve kamu yapıları şehrin çekim merkezindedir. Ayrıca tarihi bölge içerisindeki kapalı çarşı, ticaret merkezi olarak günümüzde canlılığını devam ettirmektedir.

Aksaray İlinin kent merkezinde yer alan, tarihi kale izleri içerisindeki yeni yapılaşmalara ve planlamaya yönelik bir karar destek sistemi üretilmesi veya mevcut bir sistemin bu alanda kullanımını hedeflemektedir. Kentsel ölçekte sürdürülebilir bir planlamanın yapılması ve tarihi yapı ölçeğinde nitelikli bir yeniden işlevlendirme kararlarının üretilmesinin önemli olduğu söylenebilir. Birden çok bileşenin ve kriterin olduğu kültürel miras alanında karar üretilirken analitik düşünme ve her bir faktörü ağırlığına göre değerlendirmede dikkate alınması gerekmektedir. Bu nedenden dolayı Aksaray Tarihi kent merkezindeki Kale içi bölgesinde hem tek yapı ölçeğinde hem de kentsel ölçekte koruma ve yaşatma amaçlı sürdürülebilir kararlar üretilirken bilimsel altyapısı kuvvetli tekniklerin üretilmesi ve mevcutlarının da kullanılması çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Aksaray kent merkezinde yer alan kale izleri içerisindeki bölgede;

- Planlı yeni yapılaşma
- Nitelikli yeniden işlevlendirme
- Birden çok bileşenin olduğu tarihi niteliklere sahip kültürel miras alanında kentsel ölçekte sürdürülebilir planlama

için Literatürde yer alan Çok kriterli Karar Destek Sistemlerinden AHP (Analytic Hierarcy Process) ile entegre edilmiş PROMETHEE yöntemi çalışmada kullanılmıştır. Tasarım ve karar sürecinde uzman görüşlerinin objektif olarak değerlendirmeye katıldığı, kriterlerin önem sırasının belirlendiği ve farklı kriterlerin karşılaştırıldığı PROMETHEE (Preference Ranking Organization Method For Encrichment Evaluations) karar destek sistemi yöntem olarak tercih edilmiştir. PROMETHEE yönteminin uygulanması için ilk adım, tarihi ve kültürel miras alanlarında literatürde öne çıkan değerlendirme kriterleri belirlenmiştir. Aksaray tarihi kale içi bölgesi için belirlenen beş adet değerlendirme kriterleri:

1. Kentsel Özgünlük
2. Tarihsel ve Belge
3. Kültürel, Sanatsal, Estetik

4. Ekonomik Değer
5. Kentsel, Biçimsel Sürdürülebilirlik

Çalışma Kapsamı mimari koruma temel alanında, çok farklı kriterlerin tasarımda etkili olduğu kentsel ve tekil ölçekte yapı ve yapı gruplarını içeren Aksaray ili tarihi kale izi yerleşkesini kapsamaktadır. Aksaray'la ilgili tespit edilebilen en eski görsel 1954 yılı hava fotoğrafı, çekildiği dönemdeki tarihi kent merkezindeki yapı yoğunluğu, yerleşim gelişimi ve yeşil dokusu hakkına ipucu vermektedir. Kent merkezinde günümüzde kalıntıları kalmayan ancak arşiv ve belge ve fotoğraflarındaki görseller ışığında varlığı ispatlanan kale surları, kent merkezinin odağında yer almaktadır. Bugün Ulu Irmak'ın kuzeydoğusundaki bir duvar kalıntısı dışında Aksaray kalesinden bir iz kalmamıştır. Ancak mevcut kalıntılar ile şehir merkezi imar planının geçmişten güzümüze formu ve fiziki dokudan anlaşılan verilere göre, dairesel planlı dış kalenin varlığı kanıtlanabilmektedir. Dairesel formlu kalenin çapı imar planı üzerinden ölçümle yaklaşık 430-440 m, çevresi 1500 m ve kapladığı alan yaklaşık 155.000 m2 dir.

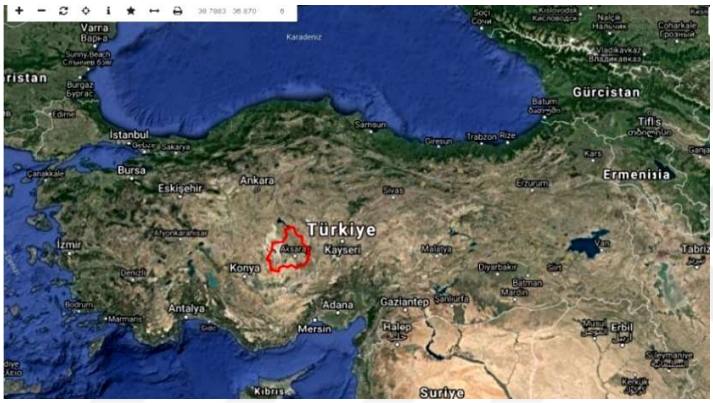

Şekil 1. Aksaray İl'inin konumu (https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/ Erişim:23.04.2020.
Şekil 2. Aksaray İl Haritası (Aksaray Valiliği 2008)

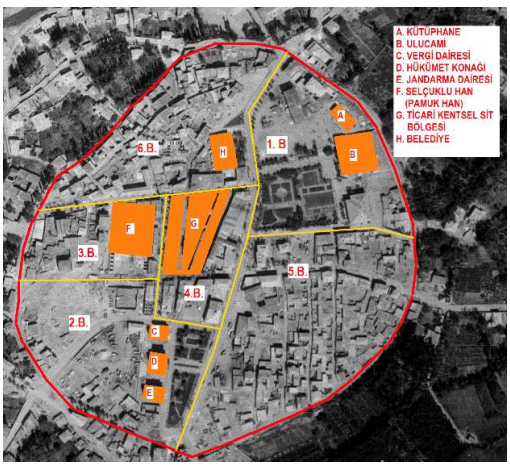

Şekil 3. Aksaray kent merkezi gelişim alanı uydu görüntüsü (https://www.google.com/maps/.Erişim: 18.05.2021)
Şekil 4. 1954 yılı Kaleiçi bölgesinde tarihi ve tescilli yapılar (Erdal, Z.& Gül, M.F.& Özdil, O. 2017)

Aksaray kent merkezinde kültür mirası niteliğindeki tarihi yapıları barındıran kale izleri içindeki alan, kullanım fonksiyonları, koruma bölgesi sınırları ve tescilli yapılar dikkate alınıp altı bölgeye ayrılarak incelenmiştir:

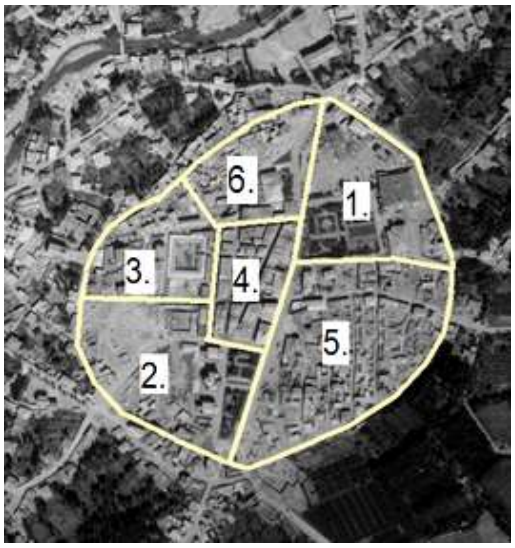

Şekil. 5. 1954 yılı Hava fotoğrafı üzerinde Kale içi bölgeler
Şekil 6. Uydu Görüntüsü üzerinde kale içi bölgeler

KALEİÇİ YERLEŞİMİ KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI- BÖLGELER

1. Bölge: a- Ulu Cami (1155 -1409). Anadolu Selçuklu Dönemi- Karamanoğulları Beyliği Döneminde yenileme ve tamirat yapılmıştır. Farklı dönemlerde tamiratı yapılan cami günümüzde ibadete açıktır.
b- İl Halk Kütüphanesi. 1924-1926. Erken Cumhuriyet Dönemi eseri. Günümüzde İl Halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

2. Bölge: a- Vilayet Hükümet Konağı.1927-1929. Erken Cumhuriyet dönemi, 1. Ulusal Mimari etkisinde. Günümüzde Valilik hizmet binası, önündeki alan Kent meydanıdır.
b- Vilayet Jandarma Binası (1929-1930). Günümüzde Valilik Ek Hizmet Binasıdır.
c- Maliye Binası (1929-1930). Rekonstrüksiyon Yenileme tarihi: 1984-1985. Günümüzde Valilik Ek Hizmet Binasıdır.

3.Bölge: Selçuklu Hanı- Pamuk Han (12-13 Yy.). 1985 yılında yıkılmıştır.
Günümüzde Belediye İşhanı (MEDAŞ) Binası bulunmaktadır.

4. Bölge: Kapalı Çarşı. Ticari Kentsel Sit alanı Bölgesi. Toplam 15 ada üzerinde planlanan sokaklar birbirini dik kesen 6 ila 10 m genişlikte lineer sokak dokusunda planlanmıştır. Farklı büyüklüklerde 200 civarında parselden oluşmaktadır.

5.Bölge: Ulu Cami Güneyi, Kale içi konut yerleşimi, kentsel dönüşüm uygulama alanı.

6. Bölge: Belediye Binası ve yakın çevresi, ticaret ve konut kullanım alanı, kentsel dönüşüm uygulaması hedeflenen alan.

Kaleiçi Bölgesi ve yakın çevresi;
- İdari, eğitim, dini, kamu ve ticari yapıların yer aldığı önemli bir tarihi merkezdir.
- Şehir içindeki konumu, kolay ulaşılabilirlik yönü, ekonomik ve ticari odak noktası ve idari kamu yapılarının toplandığı merkez olması yönüyle kent nüfusunun tamamına hizmet etmektedir.

A. Birinci Bölge: Ulu cami, İl Halk Kütüphanesi ve çevresi

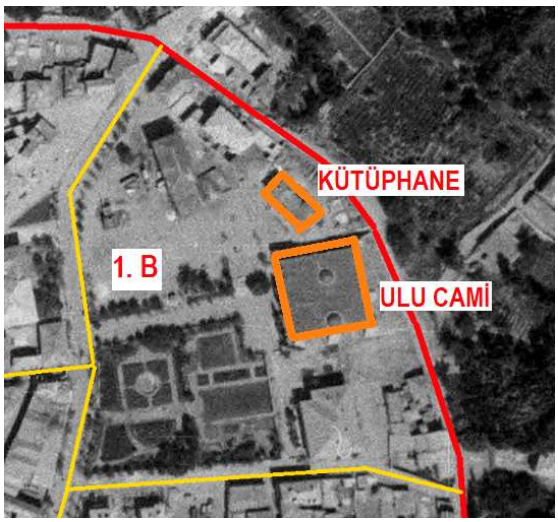

Şekil 7. Birinci Bölge 1954 yılı hava fotoğrafı Şekil 8. Birinci bölge uydu görüntüsü

Şekil 9. a.Ulu cami çevresindeki yerleşim 1895 yılı b. Ulu cami ve çevresi 1907 yılı c. Ulu cami önü 1940 yılı

Şekil 10. a. Ulu cami önü (1970-1980) b. Kütüphane ve Ulu Cami (2020)

Şekil 11. a. Kütüphane binası 1940-1950 yılı b. Ulu cami ve çevresi (2020) c. Ulu cami güney cephesi ve park (2020)

B. İkinci Bölge: Hükümet Konağı, Kent Meydanı ve çevresi:

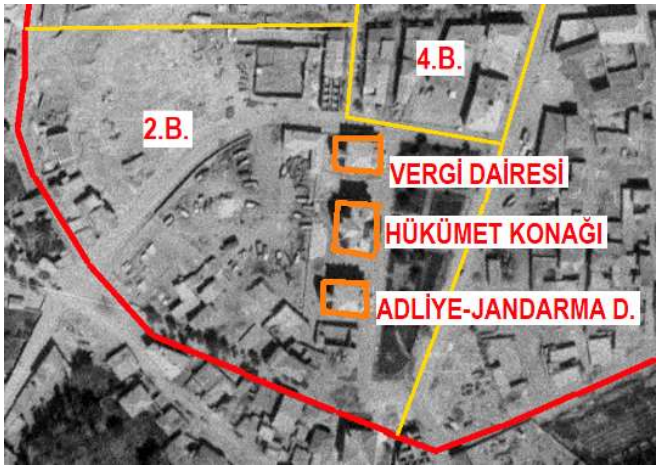

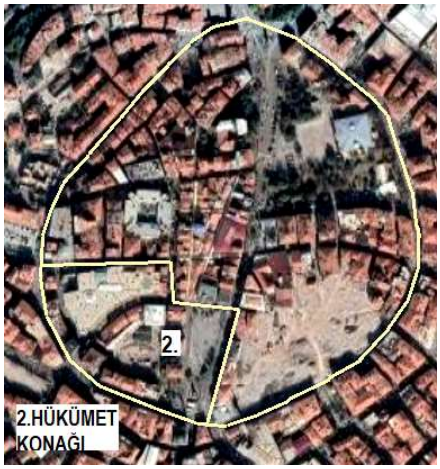

Şekil 12. İkinci Bölge 1954 hava fotoğrafı Şekil 13. İkinci Bölge uydu görüntüsü 2023 yılı

Şekil 14.a Hükümet Konağı ve çevresi 1960 yılı b. Hükümet Konağı 1940 yılı c. Kent Meydanı 2004 yılı (Erdal& Gül& Özdil, 2017) (www.aksaray.bel.tr/fotograf-galerisi-127/ aksaray-eski-fotograflar#)

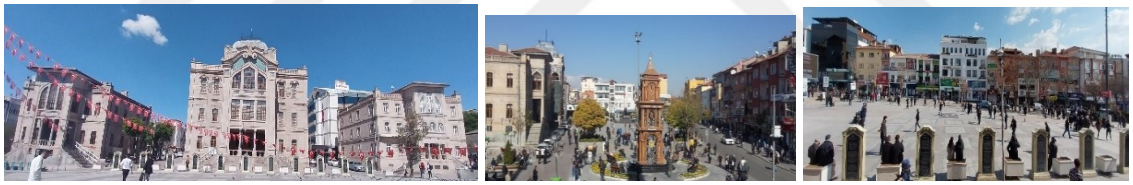

Şekil 15.a Hükümet Konağı ve Valilik ek hizmet binaları (2023) b. Hükümet Meydanı (2023) c. Hükümet Meydanı ve çevresi (2023)

C. Üçüncü Bölge- Eski Selçuklu Han ve çevresi, Ticari Bölge.

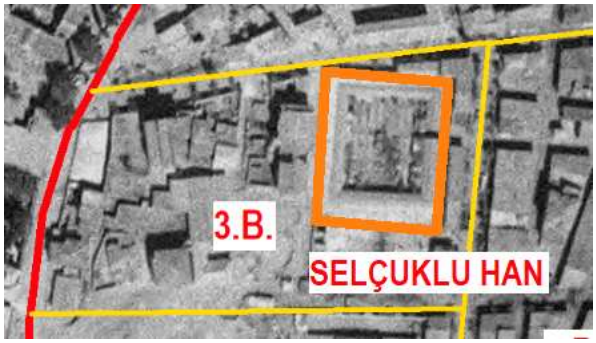

Şekil 16. 1954 Hava fotoğrafı üzerinde 3. Bölge Şekil 17. Uydu Görüntüsü 3. Bölge 2023 yılı

Şekil 18.a Selçuklu Han 1985 öncesi b. Selçuklu Han Plan Şeması c. Belediye İşhanı (MEDAŞ) ve çevresi (2020)

D. Dördüncü Bölge; Ticari Kentsel Sit alanı ve kapalı Çarşı Bölgesi

Şekil 19. 1954 yılı 4. Bölge Şekil 20. 4. Bölge uydu görüntüsü (2023)

Şekil 21.a Ticaret bölgesi girişi 1950 yılı b. Ticaret Bölgesi 2020 yılı c. Ticari Kentsel sit alanındaki dükkanlar (2020)

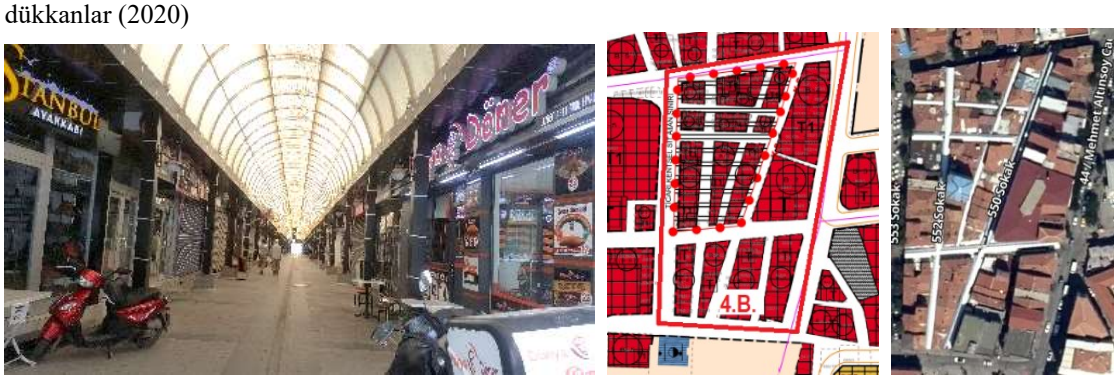

Şekil 22.a Kapalı çarşı 2002 yılı sonrası b. Ticari kentsel sit bölgesi imar planı c. Uydu Görüntüsü (2024)

E. Beşinci Bölge: Ulu cami güneyi, Kentsel dönüşüm alanı

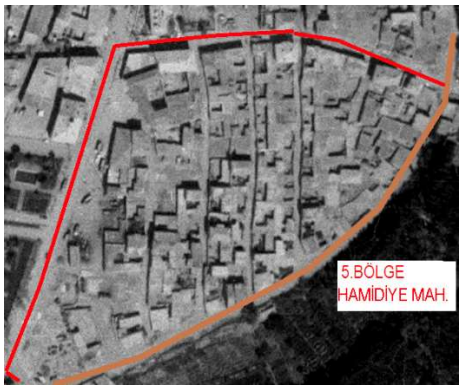

Şekil 23. 1954 hava fotoğrafı üzerinde 5. Bölge Şekil 24. Beşinci bölge Uydu görüntüsü 2023 yılı

Şekil 25.a Sokak dokusu 1960 yılı b. Sokak dokusu 2023 yılı öncesi c. Kentsel Dönüşüm uygulama aşaması (2023)

F. Altıncı bölge; Belediye arkası, Zincirli mahallesi Konut ve Ticaret bölgesi

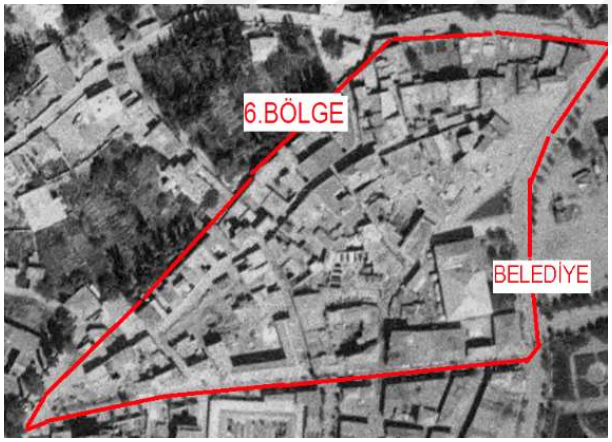

Şekil 26. Belediye binası ve çevresi 1954 hava fotoğrafı Şekil 27. Altıncı Bölge uydu görüntüsü (2020)

Şekil 27.a Eski belediye binası 1974 yılı öncesi b. Belediye binası 2020 yılı

Şekil 28.a Belediye ve çevresi 1985 yılı öncesi b. Belediye arkası (2023) c. Zincirli mahallesi sokak dokusu (2023)

Aksaray Tarihi Kent Merkezi için belirlenen Kriterlerden hangisinin daha önemli olduğu sorusuna Uzmanlarca verilecek cevaplar AHP yöntemi ile değerlendirilecektir. Altı bölgenin her birisi için belirlenen kriterlerin önemi uzmanların vereceği cevaba göre ikili karşılaştırma yöntemi ile matris oluşturulacaktır. PROMETHEE yöntemi ile oluşturulan matris sonuçları Gaia düzleminde grafiksel gösterimle sonuçlandırılacaktır. Çalışmaya katkı sağlamak için uzman akademisyen ve yetkililerin değerli görüşlerini bekler iyi çalışmalar dilerim.

Hazırlayan:

Mehmet Özer

KTÜN Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı / Doktora Programı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ